

Hayat kimseli

HZ. Osman (r.a)

Dr. M. Mustafa Sarıçik

FİRENGİ

Hayâ timsali
H.z. Osman (r.a.)

Prof. Dr. Murat Sarıcık

HZ. OSMAN

Hayâ Timsali

Prof. Dr. Murat Sarıçık

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ekrem Altıntepe

Editör: Ali Erdoğan

İç Tasarım: Said Demirtaş

Kapak Tasarımı: Mustafa Işıldak

ISBN: 978-605-162-648-2

Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna

34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 551 3225

Faks: (0212) 551 2659

www.nesilyayinlari.com

nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Yayıncılık Direktörü: Uğur Turan

Dijital Yayın Tarihi: Nisan 2015

Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.

www.nesildigital.com

Prof. Dr. Murat Sarıcık

saricik@sdu.edu.tr

01.10.1956'da Antalya'nın Korkuteli ilçesine bağlı Küçükköy'de doğdu. İlkokulu köyünde okudu, 1975 yılında Antalya İmam-Hatip Okulu'ndan mezun oldu. 1980'de Erzurum Atatürk Üniversitesi içinde yer alan beş yıllık İslâmi İlimler Fakültesi'ni bitirdi. 1981 Martında Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü'nde asistan olarak göreve başladı.

1983'te, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesine katıldı ve "İslâm Kurumları Tarihi" Öğretim Görevlisi oldu. 1984'te aynı Üniversiteye bağlı Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora öğrenciliğine başladı. 22.06.1989'da "Osmanlı İmparatorluğunda Nakîbü'l-Eşrâfîlik Müessesesi" adlı tezini vererek doktor unvanını aldı. 06.10.1992 tarihinde, İslâm Tarihi Bilim Dalında doçent oldu. 30.09.1993'te SDÜ İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü'ne doçent olarak atandı ve bölüm başkanlığına getirildi. 01.11.2005'te İslam Tarihi Profesörü olarak atandı. Halen aynı fakültede Öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Lisans ve Yüksek Lisansta Girdiği Dersler:

İlk Dönem İslam Tarihi I-II, İslâm Tarihi I-II, İslam'ın Yayılış Tarihi I-II, İslam Tarihi Metinleri I-II, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü I-II, İslam Tarihi ve Medeniyeti I-II, Osmanlı Kültür Tarihi I-II, Arapça Tarihi Metinler I-II (Klasik-Modern), Cahiliye ve Osmanlıca Tarihi Metinler I-II.

Murat Sarıcık; Arapça, Almanca ve Farsça bilir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- Kavram ve Misyon olarak Ehl-i Beyt
- Örnek Nesil İçin Sahabe Modeli
- İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye
- Hulafâ-yı Râşidîn Döneminden İlginç Problemler
- Dört Halife ve Emeviler Döneminden İlginç Problemler
- Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında, Osmanlı'da Kölelik, Câriyelik ve Harem

- İslam Öncesi Dönem - Cahiliye Kültürü
- Dört Halife Dönemi
- Ali Fahreddin-i Sağır'den Günümüze
- Küçükköy Beldesinin Tarihi
- Osmanlı İmparatorluğunda Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi
- Kendi Dilinden Peygamberimiz-1/2
- Canan'ın Can Dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.)
- Hz. Muhammed'in Çağrısı (a.s.m.)-Mekke Dönemi
- Hz. Muhammed'in Çağrısı (a.s.m.)-Medine Dönemi
- Sorularla Kaderin Şifreleri
- Adalet Timsali Hz. Ömer (r.a.)
- Hayâ Timsali Hz. Osman (r.a.)
- Hz. Ali İlk Üç Halife İle Kavgalı Mıydı?

Önsöz

Asr-ı Saadet bir açıdan sahabelerin tarihidir. Çünkü olayların ve İslam'la başlayan büyük değişimin başrollerinde onlar vardı. Onların tarihi ilk Müslümanlarla başlamıştı. Bunlar içinde ilk dört halife, Aşere-i Mübeşşere, Muhacirler ve Ensar; özellikle önemli bir yere sahiptir. Bu insanlar ve yaşadıkları her çağda İslam'ı ve Asr-ı Saadet'i anlama açısından önemlidir ve görmezlikten gelinemezler. Dört Raşit Halife ve onlardan üçüncüsü olan Hz. Osman bunlardan biriydi.

O, Mekke'de otuz üç-otuz dört yaşlarında Hz. Ebu Bekir vasıtasıyla ilk zaman Müslüman olduktan sonra Hz. Rukiye ile evlenip Hz. Peygamber'in damadı oldu. Evlilikten yaklaşık iki yıl sonra ilk Habeş muhacirleri arasında yer aldı. Kendisine yapılan işkence ve baskılar, onu dininden döndürememişti. Hz. Osman daha genç yaşlarda iken Kureyş'in sayılı zenginlerindendi. Suriye ve Yemen taraflarına, Hicaz Panayırları'na yolculuklar yapan ve sosyal bir karakteri olan bu tüccar insan, ticari seferlerle o günün dünyasını iyi tanıyan biriydi.

Onun Müslüman olması o günün Mekke eşrafı arasında yankılara sebep olmuştu. O, Kureyş'in Emevi kolundan olduğu halde Müslüman olan nadir biriydi. Müslüman olunca, Mekke'de İslam'ın filizlenmesi ve yeşermesi için, kendini dine adadı; ileride İslam ve Müslümanlar için büyük fedakârlıklar da yapacaktı.

O kendinden önceki ilk iki halife gibi, dünyayı tanıyan, kültürlü, ticareti iyi bilen, sosyal, halim selim ve merhametli biriydi. Zengin ve yardım severdi. Ayrıca sahabeler içinde Rasulullah'a en yakın kimseler arasındaydı.

Hz. Osman Habeşistan hicreti sonrası Mekke'ye dönmüş, sonra da hanımıyla Medine'ye hicret etmişti. Onun Medine dönemi hayatında Rûme Kuyusu'nu alıp vakfetmesi, Tebük Seferi'nde yaptığı yardımlar, Hz. Peygamber henüz hayatta iken Mescid-i Nebevî'nin genişletilmesinde sergilediği tutum ve benzer davranışları üzerine itinayla eğilmeyi gerektirir. Onun halifeliğinin ilk altı yılı fetihlerle geçmiş, son altı yılında ise, bazı karışıklıklar baş göstermişti. O hal' edilmek istenip bir ihtilalle öldürülen ilk İslam Devlet Başkanı'ydı.

Bütün bunlar bizi Hz. Osman'ın hayatını yeniden ele almaya ve araştırmaya yöneltti. Kitabı dört bölüm olarak düşündük.

Bölümlerden ilk ikisi onun Mekke ve Medine hayatına, üçüncüsü hilafet yıllarına, dördüncü bölüm de Hz. Peygamber'in dilinden onun anlaşılmasına ışık tutar.

Onun hayatını kaleme alırken, daha çok ana kaynaklardan faydalandık. Oradaki bilgileri yeni ve orijinal yorumlarla zenginleştirmeye gayret ettik. Kronolojik olarak ele aldığımız Hz. Osman'ın (r.a.) hayat hikâyesini sade, hikâye edici bir üslupla sunmaya çalıştık.

Prof. Dr. Murat Sarıcık
Isparta, 2009

Giriş

Sahabeler ve Asr-ı Saadet'le ilgilenenler bilir ki, her şeyden önce Yüce Kitabımız Kur'ân-ı Kerim ayetleri sahabelerden söz eder ve ayetlerin nüzul sebebi de onları konu alır. Ayetlerin kimi onlara ihtarda bulunurken, kimi de güzel vasıflarını över.

Fetih Sûresi'nin son ayeti, Enfal Sûresi'nin yetmiş dördüncü ayeti, Tevbe Sûresi'nin yüzüncü ayeti, Haşir Sûresi'nin sekiz, dokuz ve onuncu ayetleri Ashab-ı Kiram'ı güzel vasıflarıyla ele alan ayetlere misal gösterilebilir.

Diğer yandan Hz. Peygamber de, zaman zaman ashabını anlatmış, onlardan genel olarak veya teker teker söz etmiştir. Rasulullah yeri gelince onları uyarmış, yeri gelince de iyi vasıf ve özelliklerini anmaktan, onlara takdir ve iltifatlarda bulunmaktan çekinmemiştir.

Ashab-ı Kiram hakkında Hz. Peygamber'in, sonraki sahabelere veya sahabe olmayanlara yönelik ikazları da vardı. O, ashabı hakkında itinalı olmayı, onlar konusunda Allah'tan korkmayı öğütlüyor, sahabeleri sevenin kendisini sevdiğini belirtiyordu. Ayrıca Peygamber Efendimiz en hayırlı Müslümanların kendi asrında yaşanlar olduğunu da açıklamıştı.

Tüm sahabeler içinde Mekkeli Muhacirlerin ve Medineli Ensar'ın önemli bir yeri vardır. Sahabeler içinde de ilk zaman Müslüman olanlar (Sabıkîn-ı Evvelîn) farklı açılardan daha değerli ve önemlidirler. Çünkü bu ilkler, en büyük zorluk ve sıkıntılara göğüs gererek, en ileri fedakârlıkları yaparak İslam'ı daha sonrakilere aktarmayı ve tebliği başarmışlar, en nazik, zor ve en baskılı dönemi yaşamışlardır. Bu açıdan sonraki sahabeler bile Rasulullah'ın ifadesiyle; *"Allah yolunda Uhud Dağı kadar altın harcasalar"*, ilk zamanlarda Allah yolunda harcanan az bir infakın değerine ve sevabına yetişemezler. Çünkü zorluk arttıkça ibadet, hayır ve iyiliklerin sevabı artmaktadır.

Sahabeler içinde Hz. Osman da ilk Müslüman olan sekiz kişi arasındadır. Yani o ilklerin ilklerindendir. Kendisi otuz üç - otuz dört yaşlarında iken Mekke'de Müslüman olmuş, Mekke ve Medine hayatında İslam için önemli fedakârlıklarda bulunmuştu. Hayatı

boyunca, hilafeti döneminde malı ve canıyla Rasulullah'a ve İslam'a büyük yardımlarda bulunmuştu.

İslam'ı, onun ilk dönemini ve Asr-ı Saadet'i anlamak, bir bakıma Dört Halife'nin ve büyük sahabelerin hayatlarını anlamakla mümkün olur. Bu açıdan, onları her çağın insanına ve anlayışına en iyi şekilde sunmak gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

HZ. OSMAN MEKKE'DE

1. Hz. Osman'ın Doğduğu Şehir

Hız. Osman, Rasulullah'ın doğumundan beş veya altı yıl sonra, yani 576 veya 577'de Taif'te doğdu. Taif, Mekke'nin güneyinde, Hicazın üç önemli şehrinden biriydi. Mekke'ye yaklaşık yüz km uzaklıkta, denizden 1650 m yükseklikte Ėazvan Dağı eteklerine kurulmuş bir şehirdi. Ona Taif adının verilmesi etrafının surla çevrilmiş olmasındandı. Şehrın güzel bir manzarası da vardı.

Taif bir sayfiye yeriydi. Yazın başlangıcında sıcaklar artmaya başlayınca, Mekkeliler yaylaya çıkmak isterler ve bu yüzden yazları Taif'te geçirirlerdi.

Taif su yönünden de Mekke gibi fakir değildi, oranın suyu boldu ve bağlık bahçelik bir kentti. Orada hemen hemen çoğı meyveler yetişiyordu. Taif'te kavun, karpuz, muz, incir, badem, şeftali ve nar vardı.^[1] O zamanlar da Taif'in gülleri meşhurdu ve bundan gül yağı çıkarılmaktaydı.^[2]

Özellikle bu yerleşim merkezi üzüm bağları ile de tanınırdı. Belazuri'nin belirttiğine göre, üzüm hasadı zamanında orada üzümler kurutulur ve öbek öbek yığılırdı. Taif derileri ise bütün Arabistan'da aranırdı. Orada deri tabaklanır, uzak yakın pazarlarda satılırdı.

Dört köşe bir kaya şeklinde olan Lât putu da Taif'te bulunmaktaydı.^[3]

Taif'in birası ve şarabı da ünlüydü ve bütün yarımada biliniyordu. Taifliler üzümünden şarap ve bira üretmesini bilirler, kendileri bol bol içtikleri gibi, bunu ticaret için de pazarlardı. Hicretin dokuzuncu yılında Medine'ye gelen Taif heyeti Müslüman olmak istiyorlardı, ama zina ve şaraptan vazgeçmek istemediklerini de söylüyorlardı.^[4]

Her gün Taif'ten Mekke'ye, Mekke'den Taif'e kervanlar kaldırılırdı. Mekke ve Taif'in birbirleriyle çok sıkı sosyal ve ekonomik bağları vardı. Taif aynı zamanda bir finans merkeziydi, buranın zenginleri

Mekkelilere faizle para verirler, borçlarını ödeyemeyenlere bileşik faiz uygularlardı.^[5]

Genelde Mekkeli zenginlerin Taif'te evleri ve üzüm bağları bulunurdu. İki şehir arasındaki sıkı ilişkiler evliliklere de yansımıştı. Taifliler Mekkelilerle, Mekkeliler Taiflilerle kız alıp vermekle akrabalıklar da kuruyorlardı. Taif'te hatırı sayılır bir hayvancılık sektörü de vardı.

Ayrıca, Taifliler ticaret için yüklü kervanlarla şehirden ayrılırlar, Arabistan kentlerinde farklı aylarda kurulan panayırlara uğrarlar ve birkaç ay sonra kente dönerlerdi.^[6]

Hız. Osman Taif'te doğduğuna ve zengin bir ailenin çocuğu olduğuna göre, onların da Taif'le sıkı ilişkileri vardı ve aile Taif'te bulunduğu sırada annesi Osman'ı orada doğurmuştu.

Hız. Peygamber, hicretin onuncu yılında Kur'ân'da Mekke ile birlikte “Karyatân = İki Kent” olarak anılan Taif'e gitmiş, Taiflileri İslama çağırmış ve Mekkelilere karşı onlardan yardım istemiş ve onlara sığınmak istemişti.^[7]

Hız. Peygamber'in Taif'ten dönerken dinlendiği ve kendisine üzüm ikram edilen bahçeden bir görünüş

Şekil 1: Hız. Peygamber, peygamberliğin on birinci yılı Taif'e gitmiş ve oradan dönerken taşlanmış ve bir bahçeye sığınmıştı. Resim Taif'in ve üzüm bahçesinin bu günkü durumunu yansıtmaktadır. Bkz. Sarıçam, s. 109.

2. Neden Osman Adı?

Burada biraz da Taif'te doğan Hız. Osman'ın adından da söz etmek gerekir: Osman adı “asm” kökünden türeyen bir kelimedir. ‘Asm; “ayın”, “se” ve “mim” harfleriyle yazılır ve “kırık kemik” veya “kırık el” demektir. ‘Asemsem; “aslan” veya “güçlü deve” anlamındadır.

İ'tisâm, “yardım istemek veya yaralanmak” anlamına gelir. ‘Aysam; “ağaç ve çekirge pişirilen tencere” demektir. Araplar yaban eşeğine de aynı kökten türetilen bir kelime ile ‘aysemî derler.

Aynı kökten gelen “Osman” adı ve kelimesi ise, “yılan, yılan yavrusu” veya “kuş yavrusu” anlamındadır.^[8] Aile Taif’te doğan erkek çocuklarına Osman adını vermeyi uygun görmüşlerdi.

Araplar ayrıca yılanı “Ebu Osman” da derler. Anlaşıyor ki, o zamanlar “Osman” adı yaygın olarak kullanılmaktadır. Çünkü Feyruzabadi’nin naklettiğine göre, sadece sahabelerden yirmi kadarının adı da Osman’dır.^[9]

Cahiliye döneminde insanlar, oğullarını ve kızlarını kötü anlamlı ve şerli adlarla adlandırırlardı. Oğullarına “Kelb/Köpek, Zi’b-Serhan/Kurt, Züeyb/ Küçük Kurt, Esed/Aslan, Nemir/Pars, Panter, Fehd/Leopar ve Sağleb-Husayn//Tilki” gibi adlar verirlerdi.

Oğullara bu tür adların verilmesi gelişi güzel ve rastgele değildi. Söz gelişi onlar oğulların düşmana bir kurt gibi saldırması ve kurt gibi zarar vermesi için oğullarına “Zi’b” veya “Züeyb” adını veriyorlardı. Diğer vahşilerin adını vermeleri de bu tür bir düşünceye dayanıyordu. Yani oğullara veya kızlara adlar verilirken düşmana verecekleri zarar düşünülmekteydi.^[10]

Onlar oğullarına tehlikeli haşerelerin ve sürüngenlerin ismini de vermekteydiler. Mesela “Hayye/Yılan” adı da bunlardan biriydi. Ayrıca onlar, kuş ve böcek türünden olup avlanarak hayatını sürdüren, yerin her türlü haşeratı anlamına gelen ve başı yılanı benzeyen her şeyin adı olan Haneş’i de oğullarına ad olarak vermekteydiler.^[11] Bu da, yukarıda açıkladığımız üzere onların düşmana zararlı olmasını istemelerinden kaynaklanıyordu. Onlar bu düşüncelerini, “Biz çocuklarımızı düşmanlarımız, kölelerimizi kendimiz için adlandırırız.” diye açıklıyorlardı. Çünkü kölelerine verdikleri adlar da tam tersine güzel anlamlar taşıyorlardı.^[12]

“Osman” adı bu açıklamalar ışığında düşünülürse; çocuğa neden bu adın verildiği kolayca anlaşılır. Osman’ın üç anlamı vardı: “Yılan, Yılan Yavrusu ve Kuş Yavrusu.” Yani aile cahiliye geleneğine uygun olarak, ona insanlar için zararlı ve öldürücü olabilen bir sürüngenin adını veriyorlardı. O düşmanları için bir yılan veya yılan yavrusu gibi zararlı olacak veya onları öldürecekti.

Osman kelimesi “*ferhu’l-hubârâ*”, yani “*kuş yavrusu*” olarak da anlamlandırılıyordu. Hubârâ; erkek veya dişi kuş anlamında genel bir kelimedir. Ayrıca, her tür kuşun dişileri ve erkekleri için de kullanılır. [13] Öyleyse bu kelime her türlü kuşu içine almaktadır. Şu halde bunun içinde “*yırtıcı kuşlar*” da vardır. Aile çocuklarına “*Osman*” demekle büyük ihtimalle, aynı zamanda onu “*Yırtıcı Kuş*” olarak da adlandırmış olmaktaydılar.

Rasulullah (a.s.m.), Mekkeliler veya Medineliler Müslüman olunca hoşlanmadığı bazı adları yenileriyle değiştiriyordu. [14] Fakat Hz. Osman Müslüman olunca onun adını değiştirmemişti, ama Hz. Osman’ın hilafeti döneminde yazdığı bir ıktâ yazısında onun kendisini “*Abdullah Osman*” diye adlandırdığına da şahit olmaktadır. [15]

3. Hz. Osman’ın Soyu ve Ailesi

Tarihçiler Hz. Osman’ın baba tarafından soy ağacını şöyle tespit ederler:

“Osman b. Affan b. Ebu’l-As b. Ümeyye b. Abdüşems b. Abdumenaf (Muğire) b. Kusay.” [16]

Görüldüğü gibi onun ikinci dedesi Ümeyye’dir ve Hz. Osman Kureyş’in alt kollarından biri olan Emevilerdendir. [17] Onun soy ağacına bakılırsa, soyu dördüncü göbekten dedesi Abdumenaf’la, yani Rasulullah’ın soyu ile birleşir. Yani o baba tarafından Rasulullah’a akrabadır. Çünkü tarihçiler Rasulullah’ın soyunu şöyle tespit ederler:

“Muhammed (a.s.m.), Abdullah, Abdulmuttalib (Şeybe), Haşim, Abdumenaf (Muğire), Kusay, Kilab, Mürre, Ka’b, Lüey, İyas, Mudar, Nizar, Meâd, ve Adnan.” [18]

Annesi Erva da, Kurayz b. Rabia b. Habib b. Abdüşems’in kızıdır. [19] Erva’nın dedesi Rabia da, Habib b. Abdüşems’in kızıdır. [20] Görüldüğü gibi Hz. Osman’ın nesebi, üçüncü göbekten dedesiyle de hanımının soyuyla birleşmektedir. Yani o hanımı ile de uzaktan akrabadır.

Rasulullah’ın üçüncü göbek dedesi Abdumenaf’ın; “Haşim, Abdüşems, Muttalib ve Nevfel” adında dört oğlu vardı. [21] Görüldüğü üzere Erva’nın üçüncü göbekten dedesi olan Abdüşems,

Rasulullah'ın üçüncü göbekten dedesi olan Abdumena'ın oğludur. Bu açıdan Hz. Osman'ın annesi Erva, aynı zamanda Rasulullah'la da akrabadır. Ayrıca Erva'nın annesi Beyda (Ümmü Hakîm), Rasulullah'ın dedesi Abdulmuttalib'in kızıdır ve Rasulullah'ın babası Abdullah'ın ikizidir.^[22] Görüldüğü üzere Hz. Osman'ın anneannesi Beyda da Rasulullah'ın halasıdır.

Fil Vakası'ndan altı yıl sonra, 577'de doğan ve Rasulullah'tan altı yaş küçük olan Hz. Osman; Kureyş'in zengin tüccarlarından Affan b. Ebu'l-As'ın oğluydu. Genç yaşta ticarete atılmış, para kazanmasını bilen, nazik, yumuşak huylu ve akrabalarına düşkün biriydi. Gerek duyulunca onlara büyük yardımlarda bulunurdu.^[23] O, İslam öncesi dönemde kısa zamanda Mekke'nin önemli tüccarları arasında yer aldı.^[24]

Fiziki yaratılış olarak orta boylu, güzel yüzlü, esmer, yumuşak tenli, güler yüzlü, uzun ve sık sakallı, geniş omuzlu ve iri yapılı biriydi.^[25] Cahiliyede içkiyi kendine haram/yasak etmişti.

4. Evlilik

Hz. Osman arka arkaya Rasulullah'ın iki kızı ile evlenecektir. Bu açıdan onun kayınvalidesi ve kayınpederi olacak kimselerden söz etmek, Rasulullah'ın Hz. Hatice ile evliliğine de kısaca göz atmak gerekir:

Resul-i Ekrem 25 yaşındaydı. O yıl da Şam'a, Suriye tarafına gitmek için bir kervan hazırlanıyordu. Hazırlığı yapanlar içinde Hatice b. Huveylid adında 40 yaşlarında, "Afife" diye anılan zengin ve şeref sahibi dul bir kadın da vardı.^[26] Her seferinde olduğu gibi mallarının başında gönderecek emin, güvenilir ve sağlam bir ortak arıyordu. Bu şerefli ve zengin dul, kendisi kervanla gidemeyeceği için, malının başında gidecek adamlar kir alıyor, ücret karşılığı onları kervanda görevlendiriyordu. Yahut göndereceği kimseler için bir meblağ üzerine ortaklık teklif ediyordu.^[27]

Bu yıl onun mallarının başında Suriye topraklarına gidecek olan kimse Mekke'de "Muhammedü'l-Emin" diye bilinen gençti. Hz. Hatice, kölesi Meysere'yi de onun yanına kattı. Hareket günü gelince Kervan Mekke'den uğurlandı. Üç aylık bir yolculuk sonrası kervan tüccarları Busra'daydı. Suriye şehirlerinden olan Busra o zamanlar

canlı bir ticaret merkeziydi ve Bizans topraklarında bulunuyordu. Kârlı bir alış veriştten sonra kervan nihayet Mekke'ye dönmüştü.

Hız. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkiyeydi. Şimdiye kadar birçok kimse onunla evlenmek istemiş, ama o kabul etmemişti.^[28] Cahiliye anlayışına göre “şeref ve zenginlik” insanlar arasında en tercih edilen şeylerdendi.

Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esedoğulları'nın en şereflilerindendi ve pek zengin bir kadın tüccardı. Ayrıca şahsî faziletleri de vardı.^[29] Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından bir erkek, bir kız çocuğu dünyaya gelmişti.^[30] O genç yaşta dul kalmasına rağmen, yapılan evlilik tekliflerini reddediyordu. “Tâhire” ve “Afife” olarak da anılıyordu. Hız. Hatice ilk evliliğini Hız. Ebu Bekir'in kabilesi Teymoğulları'na mensup Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondan da Hind adında bir kızı olmuştu.^[31]

Bu çocuklar, onun üçüncü evliliği ile baba aileleri tarafından alınacaklar ve zaman zaman üvey babaları Hız. Muhammed'i ve annelerini ziyaret edeceklerdi.^[32] Hız. Hatice; onunla ticaret işi yaptıktan sonra; doğru, güvenilir, akıllı ve iyi ahlaklı bulduğu Muhammedü'l Emin'e evlilik teklif etmiş, sonra bir bayan arkadaşı da bu konuda ona yardımcı olmuştu. Evlilik öncesi Hız. Hatice'nin yakın arkadaşı Münye kızı Nefise ile Rasulullah arasında kısa bir konuşma geçti. Nefise kendisine şöyle dedi:

“Ya Muhammed, seni evlenmekten ne alıkoyuyor?”

“Elimde evlenecek kadar param yok.”

“Bu temin edilse; mala, güzelliğe, şerefe ve denkliğe evet der misin?”

Muhammedü'1-Emin bir an durakladı ve sordu:

“Kimdir bu kadın?”

“Huveylid'in kızı Hatice.”

“Ama bu nasıl olabilir ?”

Hız. Peygamber onun kendisi ile evlenebileceğini düşünmüyordu. Fakat İbn-i Hişam'a göre ise Hız. Hatice, o günün şartlarında, Hız. Peygambere şu teklifi yapmıştı:

“Ey amcamın oğlu,^[33] Mutlaka ben, seni, akrabalığın, kavmin içindeki şeref, eminliğin, iyi ahlâkın ve doğru sözlülüğünden dolayı pek beğendim.”

Sonra da kendisini ona teklif etti.^[34] Allah Resulü: *“Bu nasıl gerçekleşebilir?”* deyince Hz. Hatice’nin arkadaşı Nefise şöyle demişti:

“Orasını ben biliyorum.”

“Öyle ise, ben de dilediğini yapıyorum.”

Nefise Hanım konuşma üzerine Hatice’ye gitmiş, Hz. Hatice ortağının evet demesini öğrenince sevinmişti. Böylece 595 yılında, nübüvvetten 15 yıl önce bu beklenmedik evlilik gerçekleşti. Kader ağlarını örüyordu.

Peygamber Efendimiz, yirmi beş yaşında iken, kırk yaşında ihtiyarca bir kadınla evlenip 25 yıl, yani 50 yaşına kadar, dost ve düşmanın ittifakı ile tam bir iffet ve ismetle böyle bir kadınla iktifa ve ona kanaat etti. Oysa insanın 15 yaşından 40 yaşına varıncaya kadar nefsanî ve şehvi arzularının galeyanda ve nefsanî arzularının ateşli olduğu bir vakıdır.

Kırk yaşında bu arzulara bir yavaşlama başlar. Öyleyse Rasullullah’ın (a.s.m.) bu tevakkuf, yani duraklama devrinden sonra çok evlenmesi ve taaddüd-i zevcâtının açıkça nefsanî olmadığı ve başka hikmetleri olduğu kesinlikle ortadadır. Azıcık insaf ve hakperest olan bunu kabul eder.

Onun birden çok kadınla evlenmesinin hikmetlerinden birisi şudur: Resul-i Ekrem’in (a.s.m.) sözleri gibi efâl, etvar ve hareketleri din menbaı ve hüküm me hazıdır

Bu ahval, etvar ve hareketlerin zahirî kısmına sahabeler şahit ve hamele olmuşlardır. Hususi dairedaki gizli hallerinden çıkan din ve şariat inceliklerini ise, Ezvâc-ı Tahirât denilen Peygamber Hanımları rivayet ve zabt etmişlerdir. Bu yüzden, din ahkâmı ve esrarının hemen hemen yarısı Ümmehât-ı Müminîn’den bize gelmektedir.

Demek bu büyük vazife için karakter ve meşrepçe birbirinden farklı, fıtratça birbirine muhalif, ahlâkça birbirinden ayrı *“Ezvâc-ı Tahirât”* gerekmektedir.

Ayrıca o, karakterleri farklı hanımlarla iyi bir geçim örneği sergileyerek, aile hayatında bir hanımla geçinmekte zorlananlara

numune olmuş, birden çok hanımı birbiriyle ve bir arada geçindirebilmiştir.

5. Hz. Peygamber'in Çocukları

Hz. Osman Rasulullah'a (a.s.m.) damat olacağı için konuyla ilgisi açısından, az da olsa Hz. Peygamber'in çocuklarından söz etmek gerekir:

Hz. Peygamber'in Haticetü'l-Kübra'dan, önce bir oğlu dünyaya geldi. Rasulullah onu *"cömert olsun ve elindekini muhtaçlara paylaştırsın ve dağıtsın"* diye *"bölen, dağıtan"* anlamında *"Kasım"* olarak adlandırdı. Oğlundan dolayı Rasulullah'a Mekke'de *"Ebü'l-Kâsım"* yani *"Kâsım'ın Babası"* denilmeye başlandı. Çünkü geleneğe göre, anne ve babaları genellikle ilk çocuğun adıyla künyeleme yaygındı. Kâsım çok yaşamadı ve küçük yaşlarda vefat etti.

Resul-i Ekrem, otuz yaşlarında iken, 601 yılında Zeynep, otuz üç yaşında iken 604 yılında Rukiye, daha sonra büyük ihtimalle otuz dört yaşlarında iken de, 605'te Ümmü Gülsüm adındaki kızları oldu.

[35] Hz. Fatıma'nın da ne zaman doğduğu ihtilaflıdır. Rasulullah otuz beş otuz dokuz yaşları arasında iken (606-609) [36] veya kırk yaşında kendisine nübüvvet verildiğinde (610 veya 611 yılında) *"Seyyidetü'n-Nisâ"* olarak hitap ettiği ve çok sevdiği küçük kızı Fatimatü'z-Zehra dünyaya gelmişti. [37]

Rasulullah'ın Abdullah adında bir oğlu olmuşsa da, o da küçükken vefat etmiştir. Bunların hepsinin annesi Hz. Hatice'ydi. [38] Rasulullah'ın çocukları, Ona peygamberlik verilince kendisine iman ettiler ve eşsiz bir fidanlığa benzeyen bu örnek ailede yetiştiler. Hz. Osman da bu aileden iki kız alacak ve ilerleyen günlerde ona damat olacaktı.

6. Hz. Osman'ın Yeni Dünyası

Hz. Peygamber kırk yaşında iken kendisine Peygamberlik verildi. Başlangıçta üç yıl (610-613) sürecek olan gizli davet ve mukaddes çağrı devam ediyordu. İlk başlarda Hz. Ebu Bekir Müslüman olunca İslam'ını izhar etti. O sosyal bir kişiliğe sahipti, sevilen ve kendisiyle iyi ilişkiler kurulabilen bir insandı. Kureyş'in nesebini iyi bilirdi ve bir tüccar olarak samimi olduğu, iyi tanıdığı, tesir edebileceği insanlar

vardı. O, Müslüman olunca güvendiği, samimi olduğu, sır tutabilecek ve etkileyebileceği insanları İslama çağırmaya başladı.

İbn-i Kesir'e göre Hz. Ebu Bekir Müslüman olduğu gün sırasıyla, önce Zübeyir b. Avvam'a, sonra Osman b. Affan'a, sonra Talha b. Ubeydullah'a, Sonra Sa'd b. Ebi Vakkas'a, sonra da Abdurrahman b. Avf'a giderek onlara İslam'ı anlattı ve hepsi de aynı gün Müslüman oldular.

Onun aktardığı bir başka rivayete göre o Müslüman olur olmaz sırasıyla Hz. Osman'a, Talha'ya, Zübeyir'e ve Sad b. Ebi Vakkas'a giderek onları İslam'a davet etmiş ve onların kendisini müspet karşılaması üzerine kendilerini Rasulullah'a götürmüş ve onlar da Müslüman olmuşlardı. *El-İsabe*'de ise onun Zübeyir b. Avvam ve Talha b. Ubeydullah'tan sonra üçüncü kişi olarak Müslüman olduğu açıklanır.^[39] Bu konuda kesin bir bilgiye ulaşmak zordur.

O ertesi gün de Osman b. Maz'un'a, Ebu Ubeyde'ye, Abdurrahman b. Avf'a Ebu Seleme b. Abduled'e ve Erkam b. Ebu'l-Erkam'a giderek onları İslam'a davet etmişti. Bunlar da kendileriyle konuşmasına müspet cevap vermişler ve Müslüman olmuşlardı.^[40]

Özellikle Hz. Ebu Bekir ve Talha b. Ubeydullah iki karîn, yani çok yakın arkadaşları.^[41] İslama ilk çağırdıkları arasında Hz. Talha'nın olması, onun diğerleri ile de yakın arkadaş olduğuna işaret etmektedir. Demek o kendine en yakın bulduğu, güvendiği ve etkileyebileceği kimseleri hemen İslama çağırarak ve onları yeni dine kazandırmak istiyordu. Bunların en başında veya ikinci sırada Hz. Osman geliyordu.

O iyi tanıdığı arkadaşına, her halde daha önceden ticari ilişkiler yaşadığı ve güvendiği gün Hz. Osman'a İslâm'dan söz açmıştı. O davetine “evet” diyenleri ve onu müspet karşılayanları Rasulullah'a getiriyordu.^[42] Kendisine güvenen ve onun davetini olumlu bulan Osman b. Affan'ı da Rasulullah'a getirdi.

O ve Osman b. Affan Rasulullah'a getirilince Hz. Peygamber ona şöyle demişti:

“Allah'ın ihsanı olan cennete rağbet et. Ben sana ve bütün insanlara hidayet rehberi olarak gönderildim.”

Osman b. Affan bu sözler üzerine şahadet ederek Müslüman oldu. Sonra, yakında Şam topraklarından dönerken gördüğü rüyayı anlattı:

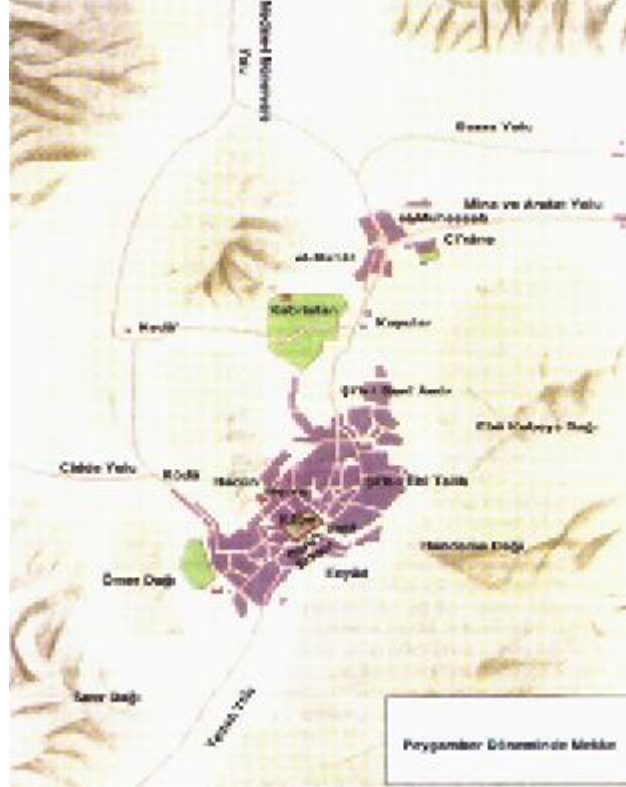
“Ey Allah Resulü, biz Maab ile Zerkâ arasında (Kuzey Hicaz ‘da iki yer) bulunup uyuduğumuz sırada bir münadi, ‘Ey uyuyanlar, uyanın! Ahmed Mekke’de zuhur etti!’ diye seslenmişti. Mekke’ye gelince sizi işittik.”

Bu sözlerden anlaşılıyor ki, O Rasulullah’a peygamberlik verilşi üzerinden çok zaman geçmeden ve gizli davet dönemi başlarında Müslüman olmuştu. Müslüman olmasında gördüğü rüyanın da tesiri olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan o büyük ihtimalle nübüvvetin ilk yılında ve ilk zamanlarında, yani 610’da Müslüman olmuştu. Buna göre o Müslümanlığı seçtiğinde “otuz üç otuz dört” yaşlarındaydı. Çünkü kendisi Rasulullah’tan altı yaş küçüktü.^[43]

Kaynaklarda Hz. Hatice’den sonra ilk namaz kılanlar tespit edilirken de Hz Osman’ın adına yer verilir. Bunlar şöyledir:

Hz. Ali, Zeyd b. Sabit, Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Zübeyir b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebi Vakkas, Talha b. Ubeydullah.^[44]

Buradan da onun ilk Müslümanlardan olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2: Hz. Osman’ın gençlik yıllarını geçirdiği dönemde Mekke. Sarıçam, s. 72.

7. İşkence ve Baskılar

Hız. Osman'ın Müslüman olması Emeviler ve Kureyş arasında yankılara sebep oldu. Kureyş'in zengin tüccarlarından olan babası Affan, şu an hayatta değildi ve cahiliye döneminde ölmüştü.^[45] Onun Müslüman olduğu ve yeni dine girdiğı duyulunca, amcası Hakem b. Ebu'l-As, onu yeni dinden döndürmek için ona işkence etti. Onu bağlayıp dininden dönene kadar bağlarını çözmeyeceğini söyledi. Hız. Osman bu konuda kendisine baskı yapan amcasına şiddetle karşı koydu. Amcası onunun kararlılığını görünce geri adım attı ve bağlarını çözdü.

Babası hayatta olsaydı, Herhalde o da yeni dine girmesine karşı olur, belki ona karşı aynı tutumu sergilerdi. O hayatta olmayınca Emevilerden olan yeni Müslümana amcası muhalefet etmiş ve ona tavrı almıştı. Onun işkenceleri kararlı olan Hız. Osman'ı dininden döndüremedi.

Bu kez Rasulullah'ın Halası Beyza'nın (Ümmü Hakîm) kızı olan annesi Erva onu yeni dinden döndürmek için kendisiyle uğraşmaya başladı.^[46] Ancak o da buna muvaffak olamadı.

Hız. Osman Taif'te doğmuş olmasına rağmen gençliğini Mekke'de geçirmişti. O çok kere Mekke dışına ticari seyahatlere çıkmıştı. Hız. Ebu Bekir'in yakın arkadaşlarındandı.^[47] Onun tüccar kimliği, kendisine dünyayı tanımayı, insanlarla iyi ilişkiler kurmayı öğretmiş olmalıydı. O bu açıdan Müslüman olduğunda geniş ufuklu, farklı toplumları, onların dinlerini, örf ve adetlerini bilen biriydi.

Emeviler, Haşimilerle geleneksel bir rekabet içindeydiler. Emevi soyu genelde Mekke fethedilinceye kadar Müslüman olmamakta direnmişti.

Hız. Osman Müslüman olunca, zaman içinde Kur'ân'ı hıfzetti. Geceleri namazla, rekâtlarda bütün Kur'ân'ı okuyarak hatmederdi. Kendisi cennetle müjdelenen Aşere-i Mübeşşere'dendi.

Bir rivayete göre de Hız. Osman'ın İslam'a girişini müteakiben Aşere-i Mübeşşere'den Talha b. Übeydullah'ın İslâm'ı geldi. Arkasından Halid b. Said Müslüman oldu. Sonra Rasulullah'ın dayısı Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), Zübeyir b. Avvam ve Abdurrahman b. Avf Müslüman oldu. O günler Gıfar kabilesinden Ebu Zer Mekke'ye

gelerek İslâm'ı kabul etti. Derken Ümmü Ammar adındaki müşrik kadının azatlısı Habbab b. Eret İslâm'a girdi. [48]

Müslümanların sayısı birer ikişer artmaya başlayınca kendilerine şiddetli bir muhalefet, baskı ve işkence dönemi başlamıştı. Bir gün gördüğü işkencelerden dolayı şikayet eden Habbab b. Eret'e Rasulullah (a.s.m.) bu konuda şunları söylemişti:

“Sizden önceki ümmetler içinde öyle kimseler vardır ki, demir tarakla derileri, etleri soyulup, kazınırdı da, işkence yine onu dininden döndüremezdi. Testere ile tepesinden ikiye bölünürdü de, bu durum yine onu dininden döndüremezdi.

Allah elbette bu işi (İslâmiyet'i) tamamlayacaktır ve bütün dinlerden üstün kılacaktır. Öyle ki, hayvanına binip Sana'dan Hadramut'a kadar tek başına giden bir yolcu, Allah'tan başkasından korkmayacaktır. Koyunları hakkında da, kurt saldırmasından başka hiçbir endişe duymayacaktır. Fakat siz acele ediyorsunuz.” [49]

8. Rukiye ile Evlilik

Rasulullah'ın kızlarından olan Rukiye, daha önce de belirttiğimiz gibi, o otuz üç yaşlarındayken [50] dünyaya gelmişti. Buna göre o 603 veya 604 yıllarında doğmuştu.

Hiz. Osman büyük ihtimalle peygamberliğin ona verildiği yıl, gizli davet döneminde otuz üç, otuz dört yaşlarında Müslüman olunca, Rasulullah Tebbet Sûresi'nin nazil olmasından sonra (613 veya sonrası) kızı Rukiye'yi onunla evlendirdi. [51]

Bilindiği üzere Resul-i Ekrem daha önce amcası Ebu Leheb'in oğlu Utbe ile Rukiye'yi, kardeşi Uteybe ile de Ümmü Gülsüm'ü nikâhlamıştı. Ebu Leheb ailesine ateş vadeden Tebbet Sûresi nazil olunca, oğulları babalarının emriyle her iki kızını da boşamışlardı. [52]

Tebbet Sûresi Rasulullah'ın 613 yılında Safa Tepesinde Mekkelileri açıkça İslâm'a davet eden konuşması üzerine, amcasının ona muhalefeti sonrası nazil olduğuna göre, [53] Hiz. Osman'ın Rukiye ile evlenmesi bu olaydan ve Tebbet Sûresi'nin inmesinden sonra gerçekleşmiş olmalıdır. Bu takdirde Hiz. Osman büyük ihtimalle Rukiye ile 613 yılı içinde veya bir sonraki yıl evlenmiştir. Araştırdığımız kadarı ile tarihler bu konuda kesin bir zaman vermemektedirler.

Evliliğin 613 yılında gerçekleştiği kabul edilirse Hz. Osman Rukiye ile evlendiğinde hanımı dokuz yaşlarındaydı. Bu hesaplama Rukiye'nin Rasulullah otuz üç yaşlarındayken 604 yılında doğduğu kabul edildiği takdirde çıkan sonuçtur.

Mekke'de kızları küçük yaşta evlendirmenin bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Hz. Ayşe de Mekke'de Rasulullah'la nikâhlandığında yedi yaşındaydı.^[54] 622 Şubatında Medine'de kendisiyle zifafa girmişti.^[55] Sıcak iklimin tesiri ile Mekke'de kızlar erken ergenlik çağına giriyorlardı. Türkiye'de genelde kızlar için on üç olan ergenlik yaşı orada daha aşağıdaydı.

Rukiye Hz. Osman'la takriben on veya on bir yıllık evli iken hicretin ikinci yılı Mart'ında (624) Bedir seferinden dönüşte^[56] Yani, Medine'de on dokuz yirmi yaşlarında vefat edecekti. O Bedir seferi hazırlıkları yapılırken kızamığa yakalanmış, bu yüzden Rasulullah kocası Hz. Osman'ı sefere götürmemişti. Rukiye'nin Habeşistan'da iken doğan Abdullah adındaki oğlu bir görüşe göre iki veya altı yaşında iken vefat etmiş,^[57] başka çocuğu da olmamıştı.

Rukiye'den yaklaşık bir yıl sonra Hz. Osman'la evlendirilen Ümmü Gülsüm de hicretin dokuzuncu yılında (630) Hz. Osman'la altı yıl evli kaldıktan sonra Hz. Osman'dan çocuğu olmaksızın dâr-ı bekaya göçecekti.^[58] Ümmü Gülsüm de Rukiye'den sonra ve Rasulullah otuz dört yaşlarındayken (605) dünyaya gelmişti.^[59]

Hicretin üçüncü yılı Cumadelahirasında ablası Rukiye'den sonra Hz. Osman'la evlenen Ümmü Gülsüm Hz. Fatıma'nın büyüğüdü. Ümmü Gülsüm'ün cenaze namazını Rasulullah kıldırmıştı.^[60]

9. Hz. Osman ve Hanımı Muhacirler Arasında

Takvimler 615 yılını gösteriyordu ve peygamberliğin beşinci yılıydı. Müslümanlara olan işkence ve baskı gittikçe artınca, bir gün Resul-i Ekrem (a.s.m.) Müslümanlara şunu teklif etti:

“Bari yeryüzüne dağılın, Yüce Allah sizi yine bir araya toplar.”

Sordular:

“Nereye gidelim, ya Rasulullah?”

O eliyle Mekke'nin güneybatısına Habeşistan'a doğru işaret etti:

“Habeş ülkesine gitmeniz yerinde olur. O memleket hükümdarının yanında kimse haksızlığa uğramaz. Orası doğruluk yurduudur. Belki Allah sizi orada ferahlığa kavuşturur.”^[61]

Bu teklif ve tavsiye üzerine on erkek, dört veya beş kadın,^[62] din ve inançlarını muhafaza ve ahiret ticareti için, yurtlarını ve işlerini terk edip haram aylardan Receb’de gizlice yola çıktılar.^[63] Mekke’nin batısında yer alan Kızıldeniz kıyısına ulaştıktan sonra her biri yarım dinar vermek üzere gemi kiraladılar^[64] ve Kızıldeniz’i geçip karşı tarafa, yani Habeşistan’a vardılar.

Yaşı otuz beşi geçen ve kırka yaklaşan Hz. Osman, on bir yaşlarında olan güzel hanımı ile bir yıl Habeşistan’da kaldı. Süheyli’nin anlattıklarına bakılırsa, Hz. Osman’ın genç zevcesi oldukça güzeldi. Rukiye ve diğer Mekkeli hanımlar mülteci olarak başkentin sokaklarına çıkınca, Mekkeli kadınlar güzellikleri sebebiyle sataşmalara maruz kalıyorlar ve kendilerini, sataşanlardan koruma konusunda zorlanıyorlardı.

O zamanlar henüz Müslüman kadınlara örtünme emri söz konusu olmadığı için Mekkeli hanımların başları da açıktı.^[65] Mekkelilerle ilgili bazı iyi haberler üzerine Hz. Osman, hanımı ve diğer bazı muhacirler bir yıl sonra tekrar Mekke’ye döndüler. Rukiye’nin Habeşistan’da bir oğlu doğmuş ve ona “Abdullah” adını vermişlerdi. Bu çocuğun doğumu üzerine Hz. Osman “Ebu Abdullah” olarak künyelendi. Bu çocuk hicretin dördüncü yılında (625) Medine’de vefat edecekti.^[66]

Rasulullah Hz. Osman ve kızı Rukiye’nin Habeşistan’a hicret etmek üzere Mekke’den çıkışından sonra, ondan ve damadından bir haber alamayınca durumlarını merak etmiş ve üzülmüştü. Bir gün ona Kureyşli bir hanım gelmiş ve damadıyla hanımını Kızıldeniz’e doğru yol alırken gördüğünden söz etmişti. Hanımın gördüğü manzara şöyleydi: Hz. Osman hanımını bir eşeğe bindirmişti. Kendisi de eneğin önünde hayvanı dizgininden çekiyordu. Bu haber üzerine ferahlayan Rasulullah şöyle buyurmuştu:

“Sahibehumellâh = Allah o ikisinin yardımcısı olsun.”

O, o ikisine dua ediyordu. Sonrada damadı hakkında şöyle bir değerlendirmede bulundu:

“İnne usmâne evle men hâcera bi ehlihî ba'de lûtın = Gerçekten Osman, Lût'tan (a.s.) sonra hanımıyla hicret edenlerin ilkidir.”^[67]

Habeşistan'a hicret edenler arasında Hz. Osman'ın hanımından başka birkaç kadın daha vardı. Osman da hanımıyla birlikte dinlerini korumak ve yaşamak, işkencelerden kurtulmak için hanımıyla hicret eden ilklerdendi.

Hicrette neden Habeşistan tercih edildi?

1) Her Müslüman'ın her sıfatı İslâm'a lâayık olmadığı gibi, her gayr-ı müslimin her sıfatı da küfre lâayık değildir. Hz. Peygamber, orada insanların zulme uğramadığını belirtmişti. Ayrıca birbirine kıyasla, kitaplılarla kitapsızlar bir olamazdı.

2) Müslümanların Habeşistan'ı iyi tanımaları ve ticari münasebetlerinin olması, tercihte ikinci önemli sebepti. Ayrıca Rasulullah (a.s.m.) Müslümanları Arap Yarımadası içindeki bir kabileye göç ettiremezdi. Çünkü onlar da Kureyşliler gibi putperest insanlardı.

Şekil 3: Mekke Habeşistan'ın konumu ve hicret güzergâhı. Sarıçam, s. 102.

9. 1. İlk Hicretin Düşündürdükleri

Habeşistan'a yapılan ilk hicret birkaç açıdan dikkat çekiyordu:

1) Mekke'nin güneybatısında ve Kızıldeniz'in öbür yanında kalan Habeşistanla Mekke arasında canlı ticari ilişkiler vardı. Ayetlerde belirtildiği gibi, Mekkeliler gemiyi tanıyorlar ve seferleri sırasında gerekirse ona biniyorlardı. Bir ayet-i kerime de bunu şöyle belgeler:

"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız Allah'a has kılarak (şerik koşmadan) Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sağ salım karaya çıkardığımız zaman, bir de bakarsın şirk koşmaya başlarlar."^[68]

Onlar ölüm tehlikesinde bütün sahte tanrılardan vazgeçip sadece Allah'a dua ediyorlar, ibadeti ve inancı ona has kılıyorlardı. İşte bu hal halis tevhit ve Allah'a İslam imanı ile inanmaktı. Fakat karaya çıkıp tehlike geçince, yine Allah'a şirk koşmaya başlıyorlardı.

Onlar ticari gayelerle Basra Körfezi'nde, Güney Arabistan'da veya Kızıldeniz'de gemi yolculukları yapıyorlardı. Çünkü Arabistan'da, Yemen'den başlayıp Kızıldeniz'e paralel olarak kuzeye, Filistin ve Suriye tarafına giden, ayrıca sağa ayrılıp Basra Körfezi'ne ulaşan önemli ticaret yolları vardı. Cahiliye döneminde Basra Körfezi ve Yemen'in kıyı şeridinde önemli pazarlarda bulunmaktaydı.

2) Bu hicret, işkence korkusundan (*mehafete'l-fitne*) dolayı olmuştu ve bir bakıma işkence ve zulümden adaletle sığınmaktı. Yani onlar bu kez ticaret için değil, dinlerini korumak için yurtlarından hicret ediyorlardı.^[69]

3) Bu göç İslam'da ilk hicretti.^[70] Bütün semavi dinlerin peygamberlerinde ve ümmetlerinde, gerektiğinde hicret başvurulacak bir çare ve esastı.

4) Habeş Muhacirleri kendisinde savaş, baskın ve katil haram olan dört Haram Ay'dan (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Receb) birinde yani Receb ayında yola çıkmışlardı. Bu durum da onların müşrik Mekkelilerden korkusunu anlatır. Onlar her ihtimale karşı haram ayda ve gizlice yola çıkarak, kendilerine İslam karşıtları tarafından bir kötülüğün ulaşmasına engel olmak istiyorlardı.

5) Muhacirler hicret etmek üzere yola koyulduklarında, yine de gizlice ve birer ikişer^[71] Mekke'yi terk etmişlerdi. Bu durum da onlara yapılan baskının, zulmün, hukuksuzluğun ve uygulanan şiddetin derecesini göstermekteydi.

6) Muhacirler kimi binekli, kimi yaya Cidde yakınlarındaki Şuaybe'ye kadar geldiler. Cidde'den Habeşistan'a ticaret malı

götüren iki gemiye bindiler. Bütün tedbirlerine rağmen Mekke Devleti onları takip etmiş, takipçiler Cidde'ye kadar gelmişler, onların gemiyle denize açıldıklarını görünce, ister istemez şehre geri dönmüşlerdi.^[72]

9.2. Muhacirlerin Kimlikleri

İlk Habeşistan muhacirlerinin (göçmenlerin) sayıları fazla değildi. Bunları Kureyş'in alt birimlerine göre şöyle sıralamak mümkündür:

1) Ümeyyeoğulları'ndan Osman b. Affan ve hanımı, Rasulullah'ın kızı Rukiye.

2) Emevilerle akraba Abdüşemsoğulları'ndan Ebu Huzeyfe b. Utbe b. Rabia ve hanımı Sehle bint-i Amr.

3) Esed b. Abduluzzaoğulları'ndan Zübeyr b. Avvam.

4) Abduddar b. Kusayoğulları'ndan Mus'ab b. Umeyr.

5) Zühre b. Kilaboğulları'ndan Abdurrahman b. Avf.

6) Mahzumoğulları'ndan Ebu Seleme b. Abduleded ve hanımı Ümmü Seleme bint-i Ebu Ümeyye.

7) Cumah b. Amr Oğulları'ndan Osman b. Maz'ûn.

8) Adiy b. Ka'boğulları'ndan Amir b. Rabia. Bu kişi Hattab Ailesi'nin halifi/ittifaklısıydı. Hanımı Leyla bint-i Ebu Hayseme (Hasme) de onunla birlikte Habeşistan'a hicret ediyordu.

9) Amir b. Lüeyoğulları'ndan Ebu Subre b. Ebu Rühm.

10) Beni Hars b. Fihreden Süheyl b. Beyza.^[73]

Görüldüğü gibi, ilk Habeşistan muhacirleri Kureyş'in farklı alt birimlerindendiler. Anlaşılan o ki, gerektiğinde Müslümanların kimden ve nereden olursa olsun faydalanması bir esastı. Onlar, Ebu Talib gibi müşrik kimselerden faydalanabileceği gibi, İslâm'a müsamahakâr ve adaletli Ehl-i Kitap yönetici ve halklardan da yararlanılabiliyorlardı.

İbn-i Hişam'a göre Hz. Osman ikinci Habeşistan muhacirleri arasında da yer almış ve çok geçmeden Mekkelilerin Müslüman olduğu haberinden dolayı, oradan dönen otuz üç kişi içinde Mekke'ye geri dönmüştür.^[74]

^[1]. Hitti, s. 154; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201; Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 556-557.

- [2]. Hitti, s. 155.
- [3]. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201; Tefvik Fehd, “Lât”, *DİA*, XII, 107-108.
- [4]. Belazuri, s. 79; Hitti, s. 154; Köksal, IX, 306; Abdulfettah Ali Şehhale, 16 vd. Sarıcık, *Çağrı*, 221; Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 557.
- [5]. Sarıcık, *Çağrı*, s. 211 vd. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 556-557.
- [6]. Bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 556-557.
- [7]. Sarıcık, *Çağrı*, s. 221 vd.
- [8]. Feyruzabadi, s. 1465.
- [9]. Feyruzabadi, s. 1465.
- [10]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 181 vd.
- [11]. Âlusi, *Bülûğu'l-Ereb*, III, 193; Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 182.
- [12]. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 190.
- [13]. Feyruzabadi, s. 473.
- [14]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 181-189.
- [15]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 532.
- [16]. İbn-i Hişam, I, 268, 344, IV, 383; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Hasan İbrahim Hasan, I, 322.
- [17]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- [18]. İbn-i Hişam, I, 1-2; Muhammed Rıza, s. 13; Mantran, 66 vd. Sarıcık, *Çağrı*, s. 20
- [19]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- [20]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Hasan İbrahim Hasan, I, 322.
- [21]. Sarıcık, *Çağrı*, s. 21.
- [22]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Hasan İbrahim Hasan, I, 322.
- [23]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, 339; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.
- [24]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.
- [25]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- [26]. Hz. Hatice'nin Rasulullah'la evlendiğinde, 40,46 veya 28 yaşlarında olduğuna dair de rivayetler vardır. Genelde yaşının kırk olduğu kabul edilir. Bkz. Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465-466; Sarıçam, s. 70.
- [27]. İbn-i Hişam, I, 203.
- [28]. *a.g.e.*, I, 205.
- [29]. *a.g.e.*, I, 205.
- [30]. Hamidullah, 1, 62.
- [31]. *a.g.e.*, 1,65, Fıkra, 119.
- [32]. *a.g.e.*, I, 70, Fıkra, 128.

- [33]. Haşimilerin Esedoğulları ile akrabalıkları vardı.
- [34]. İbn-i Hişam, I, 204-205.
- [35]. Çağatay, Rukayye”, *İA*, XIII, 765-766; Sarıçam, s. 291-292.
- [36]. Sarıçam onun 605-609 yılları içinde doğduğunu söyler. Bkz. Sarıçam, s. 293.
- [37]. Kandemir, “Fatıma”, *DİA*, XII, 219. ayrıca bkz. Hamidullah, II, 730, nr. 1100.
- [38]. İbn-i İshâk, s. 60 vd. İbn-i Hişam, I, 206; Lings, s. 69 vd.
- [39]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- [40]. İbn-i Hişam, I, 268; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 80.
- [41]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 80.
- [42]. İbn-i Hişam, I, 268; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 80.
- [43]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.
- [44]. Köksal, I, 92.
- [45]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.
- [46]. Erva daha sonraları Müslüman olup Medine’ye hicret edecektir. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- [47]. Hizmetli, s. 251; Lings, s.121.
- [48]. Buhari, IV, 240 vd. İbn-i Hişam, I, 268.
- [49]. Buhari, IV, 238; menakıb, 29.
- [50]. Çağatay, “Rukayye”, *İA*, XII, 765-766; Sarıçam, s. 292.
- [51]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- [52]. Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110.
- [53]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 88.
- [54]. Hamidullah, II, 732.
- [55]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 45-47.
- Not: Benim çocukluğumda köyümüzde on dört, on beş ve on altı yaşlarında nikâhlanan ve evlendirilen kızlara rastlanabiliyordu. En küçük teyzem bize on üç yaşında düğünü olduğunu anlatırdı.
- [56]. Fayda, “Bedir”, *DİA*, V, 325-327; Köksal, II, 200; Sarıcık, *Çağrı*, s. 67.
- [57]. Sarıçam, s. 292.
- [58]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110;
- [59]. Sarıçam, s. 292.

[60]. Hamidullah, II, 730, nr. 1100; Köksal, IX, 281-284; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 447-448;

[61]. İbn-i Hişam, I, 343-344; İbn-i Sa'd, I, 203; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, s. 183.

[62]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.

[63]. Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, 458-462.

[64]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.

[65]. Hamidullah, I, 329, nr. 502.

[66]. İbn-i Hişam, I, 345. ayrıca bkz. Köksal, II, 200; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

[67]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.

[68]. *Ankebût*, 29/294.

[69]. İbn-i Hişam, I, 343.

[70]. İbn-i Hişam, I, 343; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.

[71]. Muhammed Rıza, s. 120.

[72]. Muhammed Rıza, s. 121.

[73]. İbn-i Hişam, I, 344-345. Krş. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115; Köksal, II, 200; Sarıçam, s. 292.

[74]. İbn-i Hişam, I, 345, 388-389.

Görüldüğü gibi onun ikinci dedesi Ümeyye'dir ve Hz. Osman Kureyş'in alt kollarından biri olan Emevilerdendir. Onun soy ağacına bakılırsa, soyu dördüncü göbekten dedesi Abdumenafla, yani Rasulullah'ın soyu ile birleşir. Yani o baba tarafından Rasulullah'a akrabadır. Çünkü tarihçiler Rasulullah'ın soyunu şöyle tespit ederler:

Sonra da kendisini ona teklif etti. Allah Resulü: "Bu nasıl gerçekleşebilir?" deyince Hz. Hatice'nin arkadaşı Nefise şöyle demişti:

Bu teklif ve tavsiye üzerine on erkek, dört veya beş kadın; din ve inançlarını muhafaza ve ahiret ticareti için, yurtlarını ve işlerini terk edip haram aylardan Receb'de gizlice yola çıktılar. Mekke'nin batısında yer alan Kızıldeniz kıyısına ulaştıktan sonra her biri yarım dinar vermek üzere gemi kiraladılar ve Kızıldeniz'i geçip karşı tarafa, yani Habeşistan'a vardılar.

Her gün Taif'ten Mekke'ye, Mekke'den Taif'e kervanlar kaldırılırdı. Mekke ve Taif'in birbirleriyle çok sıkı sosyal ve ekonomik bağları vardı. Taif aynı zamanda bir finans merkeziydi, buranın zenginleri

Mekkelilere faizle para verirler, borçlarını ödeyemeyenlere bileşik faiz uygularlardı.

Rasulullah'ın Abdullah adında bir oğlu olmuşsa da, o da küçükken vefat etmiştir. Bunların hepsinin annesi Hz. Hatice'ydi. Rasulullah'ın çocukları, Ona peygamberlik verilince kendisine iman ettiler ve eşsiz bir fidanlığa benzeyen bu örnek ailede yetiştiler. Hz. Osman da bu aileden iki kız alacak ve ilerleyen günlerde ona damat olacaktı.

O zamanlar henüz Müslüman kadınlara örtünme emri söz konusu olmadığı için Mekkeli hanımların başları da açıktı. Mekkelilerle ilgili bazı iyi haberler üzerine Hz. Osman, hanımı ve diğer bazı muhacirler bir yıl sonra tekrar Mekke'ye döndüler. Rukiye'nin Habeşistan'da bir oğlu doğmuş ve ona "Abdullah" adını vermişlerdi. Bu çocuğun doğumu üzerine Hz. Osman "Ebu Abdullah" olarak künyelendi. Bu çocuk hicretin dördüncü yılında (625) Medine'de vefat edecekti.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.

. İbn-i Hişam, I, 343-344; İbn-i Sa'd, I, 203; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, s. 183.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.

. Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, 458-462.

. Fayda, "Bedir", *DİA*, V, 325-327; Köksal, II, 200; Sarıcık, *Çağrı*, s. 67.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 45-47.

Not: Benim çocukluğumda köyümüzde on dört, on beş ve on altı yaşlarında nikâhlanan ve evlendirilen kızlara rastlanabiliyordu. En küçük teyzem bize on üç yaşında düğünü olduğunu anlatırdı.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110;

. Sarıçam, s. 292.

. Hamidullah, II, 730, nr. 1100; Köksal, IX, 281-284; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 447-448;

. Sarıçam, s. 292.

Rasulullah'ın kızlarından olan Rukiye, daha önce de belirttiğimiz gibi, o otuz üç yaşlarındayken dünyaya gelmişti. Buna göre o 603 veya 604 yıllarında doğmuştu.

. İbn-i Hişam, I, 344-345. Krş. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115; Köksal, II, 200; Sarıçam, s. 292.

Rasulullah'ın üçüncü göbek dedesi Abdumenaf'ın; "Haşim, Abduşems, Muttalib ve Nevfel" adında dört oğlu vardı. Görüldüğü üzere Erva'nın üçüncü göbekten dedesi olan Abduşems, Rasulullah'ın üçüncü göbekten dedesi olan Abdumenaf'ın oğludur. Bu açıdan Hz. Osman'ın annesi Erva, aynı zamanda Rasulullah'la da akrabadır. Ayrıca Erva'nın annesi Beyda (Ümmü Hakîm), Rasulullah'ın dedesi Abdulmuttalib'in kızıdır ve Rasulullah'ın babası Abdullah'ın ikizidir. Görüldüğü üzere Hz. Osman'ın anneannesi Beyda da Rasulullah'ın halasıdır.

- . Muhammed Rıza, s. 121.
- . İbn-i Hişam, I, 345, 388-389.
- . Hamidullah, I, 329, nr. 502.
- . İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.
- . İbn-i Hişam, I, 345. ayrıca bkz. Köksal, II, 200; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

. İbn-i Hişam, I, 343.

. *Ankebût*, 29/294.

. Muhammed Rıza, s. 120.

. İbn-i Hişam, I, 343; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 115.

2) Bu hicret, işkence korkusundan (*mehafete'l-fitne*) dolayı olmuştu ve bir bakıma işkence ve zulümden adalete sığınmaktır. Yani onlar bu kez ticaret için değil, dinlerini korumak için yurtlarından hicret ediyorlardı.

. İbn-i Hişam, I, 268; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 80.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

. İbn-i Hişam, I, 268; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 80.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 80.

. Köksal, I, 92.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

Özellikle Hz. Ebu Bekir ve Talha b. Ubeydullah iki karîn, yani çok yakın arkadaşları. İslama ilk çağırdıkları arasında Hz. Talha'nın olması, onun diğerleri ile de yakın arkadaş olduğuna işaret etmektedir. Demek o kendine en yakın bulduğu, güvendiği ve etkileyebileceği kimseleri hemen İslama çağırmak ve onları yeni dine

kazandırmak istiyordu. Bunların en başında veya ikinci sırada Hz. Osman geliyordu.

. Sarıçam onun 605-609 yılları içinde doğduğunu söyler. Bkz. Sarıçam, s. 293.

. Çağatay, Rukayye”, *İA*, XIII, 765-766; Sarıçam, s. 291-292.

. İbn-i İshâk, s. 60 vd. İbn-i Hişam, I, 206; Lings, s. 69 vd.

. Kandemir, “Fatıma”, *DİA*, XII, 219. ayrıca bkz. Hamidullah, II, 730, nr. 1100.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

. Çağatay, “Rukayye”, *İA*, XII, 765-766; Sarıçam, s. 292.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 88.

. Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110.

. Hamidullah, II, 732.

Osman kelimesi “*ferhu'l-hubârâ*”, yani “*kuş yavrusu*” olarak da anlamlandırılıyordu. Hubârâ; erkek veya dişi kuş anlamında genel bir kelimedir. Ayrıca, her tür kuşun dişileri ve erkekleri için de kullanılır. Öyleyse bu kelime her türlü kuşu içine almaktadır. Şu halde bunun içinde “*yırtıcı kuşlar*” da vardır. Aile çocuklarına “*Osman*” demekle büyük ihtimalle, aynı zamanda onu “*Yırtıcı Kuş*” olarak da adlandırmış olmaktadır.

. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

. Hizmetli, s. 251; Lings, s.121.

. Erva daha sonraları Müslüman olup Medine’ye hicret edecektir. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

. Buhari, IV, 238; menakıb, 29.

. Buhari, IV, 240 vd. İbn-i Hişam, I, 268.

Bu sözlerden anlaşılıyor ki, O Rasulullah’a peygamberlik verilşi üzerinden çok zaman geçmeden ve gizli davet dönemi başlarında Müslüman olmuştu. Müslüman olmasında gördüğü rüyanın da tesiri olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan o büyük ihtimalle nübüvvetin ilk yılında ve ilk zamanlarında, yani 610’da Müslüman olmuştu. Buna göre o Müslümanlığı seçtiğinde “*otuz üç otuz dört*” yaşlarındaydı. Çünkü kendisi Rasulullah’tan altı yaş küçüktü.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 181-189.

. İbn-i Hişam, I, 1-2; Muhammed Rıza, s. 13; Mantran, 66 vd. Sarıcık, *Çağrı*, s. 20

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Hasan İbrahim Hasan, I, 322.
- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Hasan İbrahim Hasan, I, 322.
- . Sarıcık, *Çağrı*, s. 21.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.
- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, 339; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

Bu teklif ve tavsiye üzerine on erkek, dört veya beş kadın; din ve inançlarını muhafaza ve ahiret ticareti için, yurtlarını ve işlerini terk edip haram aylardan Receb'de gizlice yola çıktılar. Mekke'nin batısında yer alan Kızıldeniz kıyısına ulaştıktan sonra her biri yarım dinar vermek üzere gemi kiraladılar ve Kızıldeniz'i geçip karşı tarafa, yani Habeşistan'a vardılar.

- . İbn-i Hişam, I, 268, 344, IV, 383; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Hasan İbrahim Hasan, I, 322.
- . Hamidullah, *Vesaik*, s. 532.
- . *a.g.e*, I, 205.
- . *a.g.e*, I, 205.
- . *a.g.e.*, 1,65, Fıkra, 119.
- . Hamidullah, 1, 62.
- . Haşimilerin Esedoğulları ile akrabalıkları vardı.
- . *a.g.e.*, I, 70, Fıkra, 128.
- . İbn-i Hişam, I, 204-205.
- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- . İbn-i Hişam, I, 203.
- . Hz. Hatice'nin Rasulullah'la evlendiğinde, 40,46 veya 28 yaşlarında olduğuna dair de rivayetler vardır. Genelde yaşının kırk olduğu kabul edilir. Bkz. Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465-466; Sarıçam, s. 70.

Oğullara bu tür adların verilmesi gelişi güzel ve rastgele değildi. Söz gelişi onlar oğulların düşmana bir kurt gibi saldırması ve kurt gibi zarar vermesi için oğullarına "Zi'b" veya "Züeyb" adını veriyorlardı. Diğer vahşilerin adını vermeleri de bu tür bir düşünceye dayanıyordu. Yani oğullara veya kızlara adlar verilirken düşmana verecekleri zarar düşünülmekteydi.

Annesi Erva da, Kurayz b. Rabia b. Habib b. Abdüşems'in kızıdır. Erva'nın dedesi Rabia da, Habib b. Abdüşems'in kızıdır. Görüldüğü

gibi Hz. Osman'ın nesebi, üçüncü göbekten dedesiyle de hanımının soyuyla birleşmektedir. Yani o hanımı ile de uzaktan akrabadır.

. Hitti, s. 155.

. Hitti, s. 154; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201; Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 556-557.

. Belazuri, s. 79; Hitti, s. 154; Köksal, IX, 306; Abdulfettah Ali Şehhale, 16 vd. Sarıcık, *Çağrı*, 221; Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 557.

5) Muhacirler hicret etmek üzere yola koyulduklarında, yine de gizlice ve birer ikişer Mekke'yi terk etmişlerdi. Bu durum da onlara yapılan baskının, zulmün, hukuksuzluğun ve uygulanan şiddetin derecesini göstermekteydi.

. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 201; Tefvik Fehd, "Lât", *DİA*, XII, 107-108.

. Sarıcık, *Çağrı*, s. 221 vd.

. Bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 556-557.

Bir rivayete göre de Hz. Osman'ın İslam'a girişini müteakiben Aşere-i Mübeşşere'den Talha b. Übeydullah'ın İslâm'ı geldi. Arkasından Halid b. Said Müslüman oldu. Sonra Rasulullah'ın dayısı Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.), Zübeyir b. Avvam ve Abdurrahman b. Avf Müslüman oldu. O günler Gıfar kabilesinden Ebu Zer Mekke'ye gelerek İslâm'ı kabul etti. Derken Ümmü Ammar adındaki müşrik kadının azatlısı Habbab b. Eret İslâm'a girdi.

. Feyruzabadi, s. 1465.

. Feyruzabadi, s. 1465.

. Âlusi, *Bülûğu'l-Ereb*, III, 193; Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 182.

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 181 vd.

. Feyruzabadi, s. 473.

. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 190.

. Sarıcık, *Çağrı*, s. 211 vd. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 556-557.

Hz. Osman'ın Müslüman olması Emeviler ve Kureyş arasında yankılara sebep oldu. Kureyş'in zengin tüccarlarından olan babası Affan, şu an hayatta değildi ve cahiliye döneminde ölmüştü. Onun Müslüman olduğu ve yeni dine girdiği duyulunca, amcası Hakem b. Ebu'l-As, onu yeni dinden döndürmek için ona işkence etti. Onu bağlayıp dininden dönene kadar bağlarını çözmeyeceğini söyledi. Hz. Osman bu konuda kendisine baskı yapan amcasına şiddetle karşı koydu. Amcası onunun kararlılığını görünce geri adım attı ve bağlarını çözdü.

İbn-i Hişam'a göre Hz. Osman ikinci Habeşistan muhacirleri arasında da yer almış ve çok geçmeden Mekkelilerin Müslüman olduğu haberinden dolayı, oradan dönen otuz üç kişi içinde Mekke'ye geri dönmüştür.

Resul-i Ekrem, otuz yaşlarında iken, 601 yılında Zeynep, otuz üç yaşında iken 604 yılında Rukiye, daha sonra büyük ihtimalle otuz dört yaşlarında iken de, 605'te Ümmü Gülsüm adındaki kızları oldu. Hz. Fatıma'nın da ne zaman doğduğu ihtilaflıdır. Rasulullah otuz beş otuz dokuz yaşları arasında iken (606-609) veya kırk yaşında kendisine nübüvvet verildiğinde (610 veya 611 yılında) "*Seyyidetü'n-Nisâ*" olarak hitap ettiği ve çok sevdiği küçük kızı Fatimatü'z-Zehra dünyaya gelmişti.

Fil Vakası'ndan altı yıl sonra, 577'de doğan ve Rasulullah'tan altı yaş küçük olan Hz. Osman; Kureyş'in zengin tüccarlarından Affan b. Ebu'l-As'ın oğluydu. Genç yaşta ticarete atılmış, para kazanmasını bilen, nazik, yumuşak huylu ve akrabalarına düşkün biriydi. Gerek duyulunca onlara büyük yardımlarda bulunurdu. O, İslam öncesi dönemde kısa zamanda Mekke'nin önemli tüccarları arasında yer aldı.

Hicretin üçüncü yılı Cumadelahirasında ablası Rukiye'den sonra Hz. Osman'la evlenen Ümmü Gülsüm Hz. Fatıma'nın büyüğüydü. Ümmü Gülsüm'ün cenaze namazını Rasulullah kıldırmıştı.

O ertesi gün de Osman b. Maz'un'a, Ebu Ubeyde'ye, Abdurrahman b. Avf'a Ebu Seleme b. Abduled'e ve Erkam b. Ebu'l-Erkam'a giderek onları İslam'a davet etmişti. Bunlar da kendileriyle konuşmasına müspet cevap vermişler ve Müslüman olmuşlardı.

10) Beni Hars b. Fihreden Süheyl b. Beyza.

Resul-i Ekrem 25 yaşındaydı. O yıl da Şam'a, Suriye tarafına gitmek için bir kervan hazırlanıyordu. Hazırlığı yapanlar içinde Hatice b. Huveylid adında 40 yaşlarında, "*Afife*" diye anılan zengin ve şeref sahibi dul bir kadın da vardı. Her seferinde olduğu gibi mallarının başında gönderecek emin, güvenilir ve sağlam bir ortak arıyordu. Bu şerefli ve zengin dul, kendisi kervanla gidemeyeceği için, malının başında gidecek adamlar kir alıyor, ücret karşılığı onları kervanda görevlendiriyordu. Yahut göndereceği kimseler için bir meblağ üzerine ortaklık teklif ediyordu.

Taif'in birası ve şarabı da ünlüydü ve bütün yarımada biliniyordu. Taifliler üzümünden şarap ve bira üretmesini bilirler, kendileri bol bol içtikleri gibi, bunu ticaret için de pazarlardı. Hicretin dokuzuncu yılında Medine'ye gelen Taif heyeti Müslüman olmak istiyorlardı, ama zina ve şaraptan vazgeçmek istemediklerini de söylüyorlardı.

Hiz. Osman Taif'te doğmuş olmasına rağmen gençliğini Mekke'de geçirmişti. O çok kere Mekke dışına ticari seyahatlere çıkmıştı. Hiz. Ebu Bekir'in yakın arkadaşlarından. Onun tüccar kimliği, kendisine dünyayı tanımayı, insanlarla iyi ilişkiler kurmayı öğretmiş olmalıydı. O bu açıdan Müslüman olduğunda geniş ufuklu, farklı toplumları, onların dinlerini, örf ve adetlerini bilen biriydi.

Tebbet Sûresi Rasulullah'ın 613 yılında Safa Tepesinde Mekkelileri açıkça İslam'a davet eden konuşması üzerine, amcasının ona muhalefeti sonrası nazil olduğuna göre, Hiz. Osman'ın Rukiye ile evlenmesi bu olaydan ve Tebbet Sûresi'nin inmesinden sonra gerçekleşmiş olmalıdır. Bu takdirde Hiz. Osman büyük ihtimalle Rukiye ile 613 yılı içinde veya bir sonraki yıl evlenmiştir. Araştırdığımız kadarı ile tarihler bu konuda kesin bir zaman vermemektedirler.

Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esedoğulları'nın en şerefliilerindendi ve pek zengin bir kadın tüccardı. Ayrıca şahsî faziletleri de vardı. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından bir erkek, bir kız çocuğu dünyaya gelmişti. O genç yaşta dul kalmasına rağmen, yapılan evlilik tekliflerini reddediyordu. "Tâhire" ve "Afife" olarak da anılıyordu. Hiz. Hatice ilk evliliğini Hiz. Ebu Bekir'in kabilesi Teymoğulları'na mensup Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondandır Hind adında bir kızı olmuştu.

Rasulullah (a.s.m.), Mekkeliler veya Medineliler Müslüman olunca hoşlanmadığı bazı adları yenileriyle değiştiriyordu. Fakat Hiz. Osman Müslüman olunca onun adını değiştirmemişti, ama Hiz. Osman'ın hilafeti döneminde yazdığı bir ıkta yazısında onun kendisini "Abdullah Osman" diye adlandırdığına da şahit olmaktayız.

Hiz. Ali, Zeyd b. Sabit, Hiz. Ebu Bekir, Hiz. Osman, Zübeyir b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas, Talha b.

Ubeydullah.

Hız. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkiyeydi. Şimdiye kadar birçok kimse onunla evlenmek istemiş, ama o kabul etmemişti. Cahiliye anlayışına göre “şeref ve zenginlik” insanlar arasında en tercih edilen şeylerdendi.

Aynı kökten gelen “Osman” adı ve kelimesi ise, “yılan, yılan yavrusu” veya “kuş yavrusu” anlamındadır. Aile Taif’te doğan erkek çocuklarına Osman adını vermeyi uygun görmüşlerdi.

“Muhammed (a.s.m.), Abdullah, Abdulmuttalib (Şeybe), Haşim, Abdumenaf (Muğire), Kusay, Kilab, Mürre, Ka’b, Lüey, İyas, Mudar, Nizar, Meâd, ve Adnan.”

Rasulullah’ın üçüncü göbek dedesi Abdumenaf’ın; “Haşim, Abduşems, Muttalib ve Nevfel” adında dört oğlu vardı. Görüldüğü üzere Erva’nın üçüncü göbekten dedesi olan Abduşems, Rasulullah’ın üçüncü göbekten dedesi olan Abdumenaf’ın oğludur. Bu açıdan Hız. Osman’ın annesi Erva, aynı zamanda Rasulullah’la da akrabadır. Ayrıca Erva’nın annesi Beyda (Ümmü Hakîm), Rasulullah’ın dedesi Abdulmuttalib’in kızıdır ve Rasulullah’ın babası Abdullah’ın ikizidir. Görüldüğü üzere Hız. Osman’ın anneannesi Beyda da Rasulullah’ın halasıdır.

Rukiye Hız. Osman’la takriben on veya on bir yıllık evli iken hicretin ikinci yılı Mart’ında (624) Bedir seferinden dönüşte Yani, Medine’de on dokuz yirmi yaşlarında vefat edecekti. O Bedir seferi hazırlıkları yapılırken kızamığa yakalanmış, bu yüzden Rasulullah kocası Hız. Osman’ı sefere götürmemişti. Rukiye’nin Habeşistan’da iken doğan Abdullah adındaki oğlu bir görüşe göre iki veya altı yaşında iken vefat etmiş, başka çocuğu da olmamıştı.

Onlar oğullarına tehlikeli haşerelerin ve sürüngenlerin ismini de vermekteydiler. Mesela “Hayye/Yılan” adı da bunlardan biriydi. Ayrıca onlar, kuş ve böcek türünden olup avlanarak hayatını sürdüren, yerin her türlü haşeratı anlamına gelen ve başı yılan benzeyen her şeyin adı olan Haneş’i de oğullarına ad olarak vermekteydiler. Bu da, yukarıda açıkladığımız üzere onların düşmana zararlı olmasını istemelerinden kaynaklanıyordu. Onlar bu düşüncelerini, “Biz çocuklarımızı düşmanlarımız, kölelerimizi

kendimiz için adlandırırız.” diye açıklıyorlardı. Çünkü kölelerine verdikleri adlar da tam tersine güzel anlamlar taşıyorlardı.

Taif su yönünden de Mekke gibi fakir değildi, oranın suyu boldu ve bağlık bahçelik bir kentti. Orada hemen hemen çoğu meyveler yetişiyordu. Taif’te kavun, karpuz, muz, incir, badem, şeftali ve nar vardı. O zamanlar da Taif’in gülleri meşhurdu ve bundan gül yağı çıkarılmaktaydı.

“İnne usmâne evle men hâcera bi ehlihî ba’dê lûtın = Gerçekten Osman, Lût’tan (a.s.) sonra hanımıyla hicret edenlerin ilkidir.”

Rasulullah (a.s.m.), Mekkeliler veya Medineliler Müslüman olunca hoşlanmadığı bazı adları yenileriyle değiştiriyordu. Fakat Hz. Osman Müslüman olunca onun adını değiştirmemişti, ama Hz. Osman’ın hilafeti döneminde yazdığı bir ıkta yazısında onun kendisini *“Abdullah Osman”* diye adlandırdığına da şahit olmaktayız.

O iyi tanıdığı arkadaşına, her halde daha önceden ticari ilişkiler yaşadığı ve güvendiği gün Hz. Osman’a İslâm’dan söz açmıştı. O davetine *“evet”* diyenleri ve onu müspet karşılayanları Rasulullah’a getiriyordu. Kendisine güvenen ve onun davetini olumlu bulan Osman b. Affan’ı da Rasulullah’a getirdi.

Fiziki yaratılış olarak orta boylu, güzel yüzlü, esmer, yumuşak tenli, güler yüzlü, uzun ve sık sakallı, geniş omuzlu ve iri yapılı biriydi. Cahiliyede içkiyi kendine haram/yasak etmişti.

3) Bu göç İslam’da ilk hicretti. Bütün semavi dinlerin peygamberlerinde ve ümmetlerinde, gerektiğinde hicret başvurulacak bir çare ve esastı.

Bu teklif ve tavsiye üzerine on erkek, dört veya beş kadın; din ve inançlarını muhafaza ve ahiret ticareti için, yurtlarını ve işlerini terk edip haram aylardan Receb’de gizlice yola çıktılar. Mekke’nin batısında yer alan Kızıldeniz kıyısına ulaştıktan sonra her biri yarım dinar vermek üzere gemi kiraladılar ve Kızıldeniz’i geçip karşı tarafa, yani Habeşistan’a vardılar.

O zamanlar henüz Müslüman kadınlara örtünme emri söz konusu olmadığı için Mekkeliler hanımların başları da açıktı. Mekkelilerle ilgili bazı iyi haberler üzerine Hz. Osman, hanımı ve diğer bazı muhacirler bir yıl sonra tekrar Mekke’ye döndüler. Rukiye’nin Habeşistan’da bir

oğlu doğmuş ve ona “Abdullah” adını vermişlerdi. Bu çocuğun doğumu üzerine Hz. Osman “Ebu Abdullah” olarak künyelendi. Bu çocuk hicretin dördüncü yılında (625) Medine’de vefat edecekti.

Mekke’de kızları küçük yaşta evlendirmenin bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Hz. Ayşe de Mekke’de Rasulullah’la nikâhlandığında yedi yaşındaydı. 622 Şubatında Medine’de kendisiyle zifafa girmişti. Sıcak iklimin tesiri ile Mekke’de kızlar erken ergenlik çağına giriyorlardı. Türkiye’de genelde kızlar için on üç olan ergenlik yaşı orada daha aşağıdaydı.

Resul-i Ekrem, otuz yaşlarında iken, 601 yılında Zeynep, otuz üç yaşında iken 604 yılında Rukiye, daha sonra büyük ihtimalle otuz dört yaşlarında iken de, 605’te Ümmü Gülsüm adındaki kızları oldu. Hz. Fatıma’nın da ne zaman doğduğu ihtilaflıdır. Rasulullah otuz beş otuz dokuz yaşları arasında iken (606-609) veya kırk yaşında kendisine nübüvvet verildiğinde (610 veya 611 yılında) “*Seyyidetü’n-Nisâ*” olarak hitap ettiği ve çok sevdiği küçük kızı Fatimatü’z-Zehra dünyaya gelmişti.

Araplar ayrıca yılana “*Ebu Osman*” da derler. Anlaşıyor ki, o zamanlar “*Osman*” adı yaygın olarak kullanılmaktadır. Çünkü Feyruzabadi’nin naklettiğine göre, sadece sahabelerden yirmi kadarının adı da Osman’dır.

Fil Vakası’ndan altı yıl sonra, 577’de doğan ve Rasulullah’tan altı yaş küçük olan Hz. Osman; Kureyş’in zengin tüccarlarından Affan b. Ebu’l-As’ın oğluydu. Genç yaşta ticarete atılmış, para kazanmasını bilen, nazik, yumuşak huylu ve akrabalarına düşkün biriydi. Gerek duyulunca onlara büyük yardımlarda bulunurdu. O, İslam öncesi dönemde kısa zamanda Mekke’nin önemli tüccarları arasında yer aldı.

Hz. Osman büyük ihtimalle peygamberliğin ona verildiği yıl, gizli davet döneminde otuz üç, otuz dört yaşlarında Müslüman olunca, Rasulullah Tebbet Sûresi’nin nazil olmasından sonra (613 veya sonrası) kızı Rukiye’yi onunla evlendirdi.

Taif su yönünden de Mekke gibi fakir değildi, oranın suyu boldu ve bağlık bahçelik bir kentti. Orada hemen hemen çoğu meyveler yetişiyordu. Taif’te kavun, karpuz, muz, incir, badem, şeftali ve nar

vardı. O zamanlar da Taif'in gülleri meşhurdu ve bundan gül yağı çıkarılmaktaydı.

Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esedoğulları'nın en şerefliilerindendi ve pek zengin bir kadın tüccardı. Ayrıca şahsî faziletleri de vardı. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından bir erkek, bir kız çocuğu dünyaya gelmişti. O genç yaşta dul kalmasına rağmen, yapılan evlilik tekliflerini reddediyordu. “Tâhire” ve “Afife” olarak da anılıyordu. Hz. Hatice ilk evliliğini Hz. Ebu Bekir'in kabilesi Teymoğulları'na mensup Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondandır Hind adında bir kızı olmuştu.

Rukiye'den yaklaşık bir yıl sonra Hz. Osman'la evlendirilen Ümmü Gülsüm de hicretin dokuzuncu yılında (630) Hz. Osman'la altı yıl evli kaldıktan sonra Hz. Osman'dan çocuğu olmaksızın dâr-ı bekaya göçecekti. Ümmü Gülsüm de Rukiye'den sonra ve Rasulullah otuz dört yaşlarındayken (605) dünyaya gelmişti.

“Habeş ülkesine gitmeniz yerinde olur. O memleket hükümdarının yanında kimse haksızlığa uğramaz. Orası doğruluk yurdudur. Belki Allah sizi orada ferahlığa kavuşturur.”

“Ey amcamın oğlu, Mutlaka ben, seni, akrabalığın, kavmin içindeki şeref, eminliğin, iyi ahlâkın ve doğru sözlülüğünden dolayı pek beğendim.”

Bu çocuklar, onun üçüncü evliliği ile baba aileleri tarafından alınacaklar ve zaman zaman üvey babaları Hz. Muhammed'i ve annelerini ziyaret edeceklerdi. Hz. Hatice; onunla ticaret işi yaptıktan sonra; doğru, güvenilir, akıllı ve iyi ahlaklı bulduğu Muhammedü'l Emin'e evlilik teklif etmiş, sonra bir bayan arkadaşı da bu konuda ona yardımcı olmuştu. Evlilik öncesi Hz. Hatice'nin yakın arkadaşı Münye kızı Nefise ile Rasulullah arasında kısa bir konuşma geçti. Nefise kendisine şöyle dedi:

Hz. Peygamber, hicretin onuncu yılında Kur'ân'da Mekke ile birlikte “Karyatân = İki Kent” olarak anılan Taif'e gitmiş, Taiflileri İslama çağırmış ve Mekkelilere karşı onlardan yardım istemiş ve onlara sığınmak istemişti.

Mekke’de kızları küçük yaşta evlendirmenin bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Hz. Ayşe de Mekke’de Rasulullah’la nikâhlandığında yedi yaşındaydı. 622 Şubatında Medine’de kendisiyle zifafa girmişti. Sıcak iklimin tesiri ile Mekke’de kızlar erken ergenlik çağına giriyorlardı. Türkiye’de genelde kızlar için on üç olan ergenlik yaşı orada daha aşağıdaydı.

“Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız Allah’a has kılarak (şerik koşmadan) Allah’a yalvarırlar. Fakat onları sağ salim karaya çıkardığımız zaman, bir de bakarsın şirk koşmaya başlarlar.”

6) Muhacirler kimi binekli, kimi yaya Cidde yakınlarındaki Şuaybe’ye kadar geldiler. Cidde’den Habeşistan’a ticaret malı götüren iki gemiye bindiler. Bütün tedbirlerine rağmen Mekke Devleti onları takip etmiş, takipçiler Cidde’ye kadar gelmişler, onların gemiyle denize açıldıklarını görünce, ister istemez şehre geri dönmüşlerdi.

Onlar oğullarına tehlikeli haşerelerin ve sürüngenlerin ismini de vermekteydiler. Mesela *“Hayye/Yılan”* adı da bunlardan biriydi. Ayrıca onlar, kuş ve böcek türünden olup avlanarak hayatını sürdüren, yerin her türlü haşeratı anlamına gelen ve başı yılan benzeyen her şeyin adı olan Haneş’i de oğullarına ad olarak vermekteydiler. Bu da, yukarıda açıkladığımız üzere onların düşmana zararlı olmasını istemelerinden kaynaklanıyordu. Onlar bu düşüncelerini, *“Biz çocuklarımızı düşmanlarımız, kölelerimizi kendimiz için adlandırırız.”* diye açıklıyorlardı. Çünkü kölelerine verdikleri adlar da tam tersine güzel anlamlar taşıyorlardı.

Annesi Erva da, Kurayz b. Rabia b. Habib b. Abdüşems’in kızıdır. Erva’nın dedesi Rabia da, Habib b. Abdüşems’in kızıdır. Görüldüğü gibi Hz. Osman’ın nesebi, üçüncü göbekten dedesiyle de hanımının soyuyla birleşmektedir. Yani o hanımı ile de uzaktan akrabadır.

Dört köşe bir kaya şeklinde olan Lât putu da Taif’te bulunmaktaydı.

Ayrıca, Taifliler ticaret için yüklü kervanlarla şehirden ayrılırlar, Arabistan kentlerinde farklı aylarda kurulan panayırlara uğrarlar ve birkaç ay sonra kente dönerlerdi.

Rukiye Hz. Osman’la takriben on veya on bir yıllık evli iken hicretin ikinci yılı Mart’ında (624) Bedir seferinden dönüşte Yani, Medine’de on dokuz yirmi yaşlarında vefat edecekti. O Bedir seferi hazırlıkları

yapılırken kızamığa yakalanmış, bu yüzden Rasulullah kocası Hz. Osman'ı sefere götürmemişti. Rukiye'nin Habeşistan'da iken doğan Abdullah adındaki oğlu bir görüşe göre iki veya altı yaşında iken vefat etmiş, başka çocuğu da olmamıştı.

Resul-i Ekrem 25 yaşındaydı. O yıl da Şam'a, Suriye tarafına gitmek için bir kervan hazırlanıyordu. Hazırlığı yapanlar içinde Hatice b. Huveylid adında 40 yaşlarında, "Afife" diye anılan zengin ve şeref sahibi dul bir kadın da vardı. Her seferinde olduğu gibi mallarının başında gönderecek emin, güvenilir ve sağlam bir ortak arıyordu. Bu şerefli ve zengin dul, kendisi kervanla gidemeyeceği için, malının başında gidecek adamlar kiralıyor, ücret karşılığı onları kervanda görevlendiriyordu. Yahut göndereceği kimseler için bir meblağ üzerine ortaklık teklif ediyordu.

Rukiye'den yaklaşık bir yıl sonra Hz. Osman'la evlendirilen Ümmü Gülsüm de hicretin dokuzuncu yılında (630) Hz. Osman'la altı yıl evli kaldıktan sonra Hz. Osman'dan çocuğu olmaksızın dâr-ı bekaya göçecekti. Ümmü Gülsüm de Rukiye'den sonra ve Rasulullah otuz dört yaşlarındayken (605) dünyaya gelmişti.

Resul-i Ekrem, otuz yaşlarında iken, 601 yılında Zeynep, otuz üç yaşında iken 604 yılında Rukiye, daha sonra büyük ihtimalle otuz dört yaşlarında iken de, 605'te Ümmü Gülsüm adındaki kızları oldu. Hz. Fatıma'nın da ne zaman doğduğu ihtilaflıdır. Rasulullah otuz beş otuz dokuz yaşları arasında iken (606-609) veya kırk yaşında kendisine nübüvvet verildiğinde (610 veya 611 yılında) "Seyyidetü'n-Nisâ" olarak hitap ettiği ve çok sevdiği küçük kızı Fatimatü'z-Zehra dünyaya gelmişti.

Bu kez Rasulullah'ın Halası Beyza'nın (Ümmü Hakîm) kızı olan annesi Erva onu yeni dinden döndürmek için kendisiyle uğraşmaya başladı. Ancak o da buna muvaffak olamadı.

Allah elbette bu işi (İslâmiyet'i) tamamlayacaktır ve bütün dinlerden üstün kılacaktır. Öyle ki, hayvanına binip Sana'dan Hadramut'a kadar tek başına giden bir yolcu, Allah'tan başkasından korkmayacaktır. Koyunları hakkında da, kurt saldırmasından başka hiçbir endişe duymayacaktır. Fakat siz acele ediyorsunuz."

"Osman b. Affan b. Ebu'l-As b. Ümeyye b. Abduşems b. Abdumenaf (Muğire) b. Kusay."

Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esedoğulları'nın en şerefliilerindendi ve pek zengin bir kadın tüccardı. Ayrıca şahsî faziletleri de vardı. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından bir erkek, bir kız çocuğu dünyaya gelmişti. O genç yaşta dul kalmasına rağmen, yapılan evlilik tekliflerini reddediyordu. “*Tâhire*” ve “*Afife*” olarak da anılıyordu. Hz. Hatice ilk evliliğini Hz. Ebu Bekir'in kabilesi Teymoğulları'na mensup Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Kureyş'in alt kollarından Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondandır Hind adında bir kızı olmuştu.

Bilindiği üzere Resul-i Ekrem daha önce amcası Ebu Leheb'in oğlu Utbe ile Rukiye'yi, kardeşi Uteybe ile de Ümmü Gülsüm'ü nikâhlamıştı. Ebu Leheb ailesine ateş vadedenden Tebbet Sûresi nazil olunca, oğulları babalarının emriyle her iki kızını da boşamışlardı.

Onun aktardığı bir başka rivayete göre o Müslüman olur olmaz sırasıyla Hz. Osman'a, Talha'ya, Zübeyir'e ve Sad b. Ebi Vakkas'a giderek onları İslam'a davet etmiş ve onların kendisini müspet karşılaması üzerine kendilerini Rasulullah'a götürmüş ve onlar da Müslüman olmuşlardı. *El-İsabe*'de ise onun Zübeyir b. Avvam ve Talha b. Ubeydullah'tan sonra üçüncü kişi olarak Müslüman olduğu açıklanır. Bu konuda kesin bir bilgiye ulaşmak zordur.

İKİNCİ BÖLÜM:

HZ. OSMAN MEDİNE'DE

1. Hicret ve Evs b. Sabit'in Misafiri

Müslümanlar 622 yılında Medine'ye hicret etmeye başladılar. Muhacirler Medine'de farklı ailelere misafir oluyorlar ve onlarda kalıyorlardı.^[75] Ensar onlara evlerini açmıştı. Artık bir hanede iki aile kalmaya başlamıştı.

Hz. Osman da Ensar'dan^[76] Evs b. Sâbit b. Münzir'in Neccaroğulları mahallesindeki evine indi. Evs adını çokça duyduğumuz Peygamber Şairi Hassan b. Sabit'in kardeşiydi. O günlerden başlayarak Hz. Osman'la dostluk kuran Hassan, bu Kureyşli muhaciri ve peygamber damadını çok sevmişti. Uzun yıllar onunla dostluğu devam etti. Hz. Osman halife iken 656 yılında, hicretten otuz dört yıl sonra, evi kuşatılıp darbeciler tarafından hançerlenerek şehit edildiği zaman, olay Hassan'ı da çok üzmüş ve dostu Hz. Osman'ın ölümüne ağlamıştı.^[77]

evinde kalacaklar, onlarla birlikte yiyip içecekler, işlerini ve gelirlerini paylaşacaklardı. Bir Ensar ölse kardeş Muhacir, akrabaları ile birlikte ona varis oluyordu. Daha önce Müslümanlar Mekke’de kendi aralarında kardeşleştirilmişti. Orada Hz. Osman’ın kardeşi Abdurrahman b. Avf veya Talha b. Ubeydullah’tı.^[80]

3. Takva Mescidi ve Temel Atanlar

Hz. Peygamber hicret sonrası Kuba’da kaldığı ilk gün, Kuba’daki ilk mescitte namaz kıldı. Muhacirler bu mescidi henüz o Kuba’ya ulaşmadan yapmışlardı. Aynı gün Rasulullah, ev sahibi Külsüm’den bir arsa aldı. Burası bir hurma kurutma yeri idi.^[81] Sonra oraya toplananlara şöyle seslendi:

“Ey Kubalılar! Bana şu harre mevkiinden taşlar getiriniz.”

Herkes harreye koştu. Büyüklü küçüklü taşlar meydana yığıldı. İki Cihan Serveri bir çizgi çizdi. Yerden bir siyah taş kucakladı ve onu çizgiye koydu. Böylece Kuba mescidinin temeline ilk taşı koymuş oluyordu. Sonra Hz. Ebu Bekir’e emretti:

“Ey Ebu Bekir, bir taş da sen al ve taşımın yanına koy.”

Herkes olanları izliyordu. Sonra Hz. Ömer’e aynı şeyi emretti ve o da denileni yaptı. Ardından Hz. Osman’a emretti. O da taşını Hz. Ömer’in taşı yanına koydu. Böylece Kuba mescidi temeli kendisi ile birlikte üç Muhacir tarafından atılmış oluyordu. Bunlar Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’dı. Rasulullah’tan sonra temele ilk taşı koyanlar önemli kimselerdi ve temel atmadaki durum buna işaret etmeliydi.

Ardından Hz. Peygamber oradaki Müslümanlara seslendi:

“Herkes alacağı taşını şu çizgi üzerinde istediği yere koysun.”

Rasulullah (a.s.m.) maneviyatın mimarı, İslamiyet’in müessisiydi. Namaz maneviyatı diri tutacaktı. O kalplerin gıdası, ruhların âb-ı hayatı, insandaki rabbanî latifenin hava ve nesimi demektir. O dinin ana direği olan namazın, cemaatle eda edileceği Kuba mescidinin de ustası ve mimarı oluyordu. Çizgi Kudüs istikametindeki kıbleyi gösteriyordu.^[82]

Resul-i Ekrem de ashabı gibi taş taşıyordu. Onun ağır bir taş yüklediğini gören iman kardeşlerinden biri şu istekte bulundu:

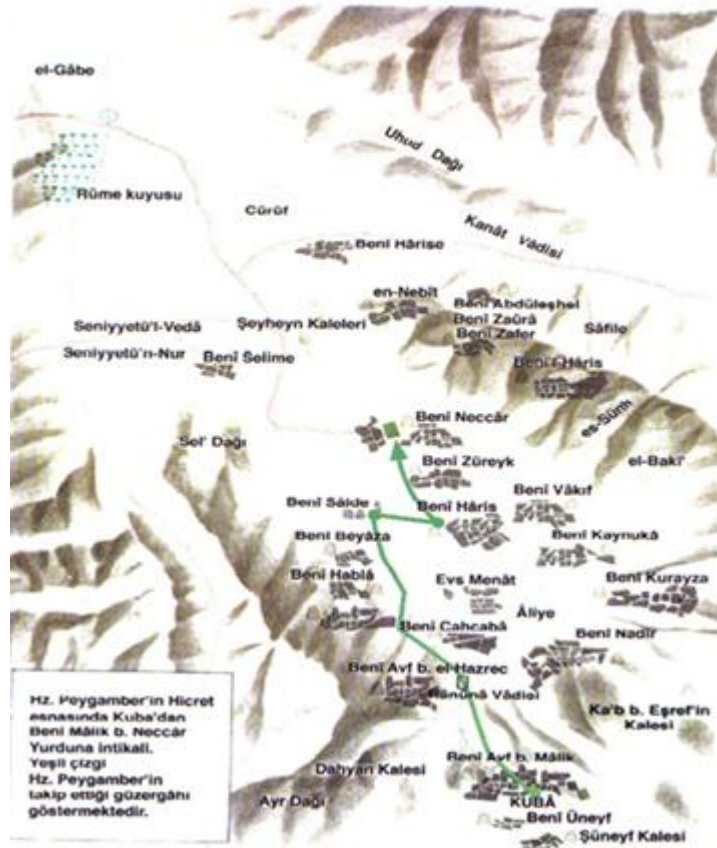
“Ya Rasûlallah elindekini bana ver.”

Rasulullah (a.s.m.) ona şöyle karşılık verdi:

“Hayır vermem! Sen de başkasını al.”

Hız. Osman da diğer sahabeler gibi, Kuba Mescidinin yapımında çalıştı. Sonunda altmış zira eninde, altmış zira boyunda bir mescit ortaya çıktı. Zira', kolun dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluğudur. Buna arşın da denir. Zira'yı 45-50 cm doksan santime kadar çıkaranlar vardır. Zira' 50 cm kabul edilirse, Rasulullah (a.s.m.) Kuba'da 30 m eni ve boyu olan bir mescit yapmıştı.^[83]

Rasulullah'ın (â.s.m.) Kuba'da kaldığı dört gün içinde, yani Pazartesi, Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerinde veya burada olduğu on küsur günde Kuba Mescidi bitirildi.^[84] Mescide direk olarak hurma kütükleri dikildi. Onlar üzerine çatılan tavana, hurma dalları örtülmüştü. Namaz vakitlerinde gölge sağlamak ve güneşten korunmak için bu kadarı yeterliydi.

Şekil 5: Kuba, Medine ve kabilelerin yerleşim bölgeleri. Sarıçam, s. 126.

4. Mescid-i Nebi

4.1. Mescit Nedir?

Ayet-i kerime mescitler konusunda ne diyordu:

“Allah’ın mescitlerini, Allah’a ve ahiret gününe inananlar imar ve inşa eder.”^[85]

Rasulullah 622’de Kuba’dan Medine’ye geldiğinde devesi Muaz b. Afra himayesinde olan Sehl ve Süheyl adındaki iki çocuğa ait arsaya çökmüştü. Burası satın alınacaktı. Oraya on dinar/altın lira fiyat biçildi. Hz. Peygamberin (a.s.m.) emriyle para çocuklara verildi. Oysa onlar, burayı parayla satmak istemiyorlardı. Arsaya bir mescit (secde ve ibadet yeri) yapılacaktı.

Roma ve Bizans’ta, ayrıca kimi krallar ve büyükler huzurunda secdeye varmak, o zamanlar bir kulluk/itaat ve bağlılık işaretiydi. Habeş muhacirleri de Necaşi/Negus huzurunda geleneğe göre zorla rükû ve secdeye götürülmek istenmişti. İslam’a göre, ibadet kastıyla bir kimsenin ve varlığın huzurunda eğilmek, baş eğmek ve secdeye gitmek küfür ve şirkti. Allah’tan başka kimsenin huzurunda ibadet hareketleri, rükû ve secde yapılamazdı. Ayrıca Allah’tan başka hiçbir şey tabulaştırılamaz, tanrılaştırılamaz ve putlaştırılamazdı.

Secdenin yalnız Allah’a yapılması pek önemliydi ve o bir İslam simgesiydi. İslam’ın beş şartından biri namazdı ve dinin ana direği (‘imâd) kabul ediliyordu. Bu direğin topluca ikame edileceği ve dikileceği yer de mescitti

Mescid-i Nebi’nin yeri, hurma kurutmak için kullanılıyordu. Artık inananlar burada, Allah huzurunda duracaklar. Eğilecekler, secde edecekler ve namaz denen manevî ırmakta günde beş kez yıkanıp günahlarından arınacaklardı. Ezan ve namazla Allah’ın büyüklüğü haykırılacak, ona tekbir, hamd ve tesbih edilecekti.

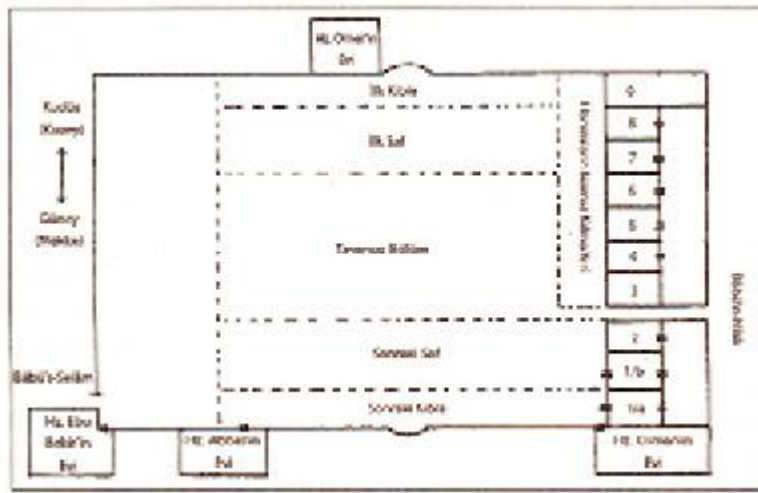
Mescit arsasındaki birkaç müşrik kabri açılıp kemikleri başka bir yere nakledildi. İnsanların dirilerine saygı şart olduğu gibi, eşref-i mahlûkat ve kâinatın özü olan insanın ölüsü ve kabrine de saygı duymak gerekiyordu.

Hicret sırasında ilk durak olan Kuba’ya bir mescit yapılmıştı, ama Medine’de birlikte namaz kılınacak bir yer yoktu. Rasulullah, aşıpla toplanıp problemleri “*istişare*” edecek bir yere de muhtaçtı. Bu yüzden o, burada da bir mescit yapmak istiyordu.

O bir sözlerinde şöyle buyurmuştu:

“Cui’let lî el-ardu mesciden = Bana yeryüzü bir mescit kılındı.”

Bu söze göre temiz olan her yer ona mescit sayılırdı, aynı söz onun şahs-ı manevîsinin büyüklüğüne de işaret ediyordu: Yeryüzü ona bir mescit, Mekke mihrap ve Medine minberdi. O Ekremu'l-Evvelîn ve'l-Âhirîn bütün müminlere imam, enbiyaya reis ve tüm evliyaya seyyitti. Mescidi bu kadar büyük olanın kendisi de buna göre büyük olmalıydı. Nitekim o bir başka açıklamasında kendisini “*Seyyid-i Veled-i Âdem, İlk Şefaatci, Mustafa, Muhtar/ Seçilmiş, İnsanların En Hayırlısı, Bütün İnsanlara Hatip, Ekrem-i Veled-i Âdem, Habibullah; Allah’a Pek Sevgili Kul*” gibi adlar ve sıfatlarla adlandırmıştı.^[86] Bu adlar onun büyüklüğünü, kullukta misli ve benzerinin olmadığını göstermekteydi.

Şekil 6: Rasulullah'la birlikte ilk üç halifenin temelini attığı Mescid-i Nebevî Haritası ve Nebi (a.s.m.) in eşlerinin evleri. Ayrıca, Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Ömer'in Hz. Osman'ın ve Hz. Abbas'ın evleri. Bkz. Hamidullah, Vesaik, s. 731.

4.2.Temel Atanlar

Temel atma günüydü. Rasulullah, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve daha bir kaç kişiyle arsaya geldi. Sahabelerden biri sordu:

“Ey Allah Resulü yanında sadece şu bir kaç kişi mi var?”

Yanında çok kimse yoktu. Yanındakiler kemiyetçe bir kaçtı, fakat keyfiyetçe, sevapça ve iyiliklere sebep olma açısından çok ağırdılar. Kalite ve keyfiyet önemliydi. Allah Resulü cevap verdi:

“Onlar benden sonra işi yönetecek olanlardır.”

Böylece üç sahabenin sırayla yerine halef/halife olacağına ima ve işaret ediyordu. Nitekim bu üç kişi ondan sonraya kaldı ve sırasıyla ona halife oldu.

Rasulullah temel atmak için bir taş alıp temele koydu ve yanındakilere seslendi:

“Ebu Bekir taşını benimkinin yanına, Ömer taşını Ebu Bekir’in taşı yanına, Osman da Ömer’in yanına koysun!”^[87]

O bir Peygamber ve devlet başkanı olarak yanındaki sekiz on kişiyle mescit temeli atıyordu. Emri yerine getirildi. İman cemiyeti de yan yana konulan taşlarla yapılan muhteşem bir bina gibiydi. Taşlar farklı, yaşlar farklı, işler farklı, ama gaye birdi. Âlem-i İslam’ın Manevi Mimarı; Rasulullah ve yardımcıları Ashab-ı Kiram.

Temelin haberi Medine’ye yayılmıştı. Hatemü’l Enbiya mescit için kerpiç kesilmesini emretti. Hemen iş bölümü yapıldı. Sahabelerin bir kısmı, Ebu Eyyub Kuyusu ile Medine kabristanı arasındaki yerde kerpiç kesmeye başladılar. Diğer yandan ustalar taş temeli yükseltiyordu. Bir grup insan da, taş ve harç taşıyordu. Yapılanlar farklı, fakat gaye birdi. Farklı işler, farklı çalışmaları gerektirmekteydi. Farklı çalışmalar farklı üniteleri doğururdu. Bu ayrılıkta gayrilik yoktu. Önemli olan İslam’a hizmet için için bir yanından tutmaktı.

Her biri bir ihtiyacı gideren ve iş bölümü yapan Ashab-ı Kiram, sanki mescidi değil, İslam toplumunu inşa ediyorlardı. Bu iş bölümü ve farklı vazifeler, ileride farklı sahalarda devam edecek, maddî manevî her sahada sürecekti. Şu gelecek müjdeyi de o vermişti:

“Kim Allah için bir mescit bina ederse kendisi için de bir benzerini Allah cennette yapacaktır.”

Ne büyük bir müjde! Herkes bu müjdeye gönül vermiş gibiydi. İnşaatta Rasulullah da çalışıyordu. İleride cami inşaatlarında işçi gibi çalışacak İslam padişahlarına ve müminlere bu konuda örnek oluyordu. Hayırlı işlere *‘iştirak’* önemliydi. Taş temel yükselince; büyükçe kerpiçlerle duvarlar örülmeye başlandı. Bir yandan Rasulullah (a.s.m.) şöyle diyordu:

“Taşıdığımız şu yük ey Rabbimiz, Hayber’in yükünden daha hayırlı ve temiz!...”

Medine’nin kuzeydoğusuna düşen ve Medine’den 170-180 km uzakta olan Hayber hurması ve zenginliğiyle ünlüydü.^[88] Mescide kerpiç taşımak; deve katarlarıyla hurma taşımaktan ve hurma

ticaretinden daha hayırlı ve temizdi. Demek asıl zengin bu yolda olardı. Diğer yandan Abdullah b. Revaha recezler söylüyordu. Hayra vesile olan musiki, marşlar ve ilahîler birer şevk kaynağıydı. Abdullah b. Revaha şöyle diyordu:

“Lâ ayşe illâ ‘ayşü’l-âhireh;

“Hayat ancak ahiret hayatıdır.

“Allâhumme’r-hami’l-ensâre ve’l-muhâcireh”

“Ya Rab, ecir ahiret ecir, esirge Ensar’ı ve Muhacir’i.”^[89]

Dünya “dâr-ı hizmet”, ahiret “dâr-ı ücret”ti. Gerçek hayat oradaydı. O bu gerçeği haykırırken öteden Ammar da şöyle seslenmekteydi:

“Müslümanlarız! Mescit yaparız!”

Rasulullah nasıl buyurmuştu:

“Namazını kılan, dinini ayağa kaldırmıştır.”

Bu gerçeğin takipçileri secdeye götüren yerler ve yollar yapıyorlardı. Ammar!.. Herkes birer kerpiç taşıırken o ikişer kerpiç taşıyordu. Çalışırken Peygamber Efendimize rastlayınca nazlandı ve şikâyetvari söylendi:

“Ey Allah Resulü beni öldürecekler (!) Bana taşınmayacak kadar ağır yük yüklüyorlar.”

Bu sözler üzerine âlem-i gayptan gelen bir haber, Allah Resulünün dudaklarından döküldü:

“Vah Sümeyye’nin oğlu vah! Onlar seni öldürmeyecek, seni bağı/isyancı, azgın bir topluluk öldürecek. Ammar onları cennete çağırır, onlar onu cehenneme çağırırlar.”

Ammar olacak fitne ve anarşiden tedirgin oldu ve şöyle dua etti:

“Fitnelerden Allah’a sığınırım.”^[90]

Ama Allah Resulü’nün haberi yıllar sonra Siffin Savaşı’nda gerçekleşti.

Üç zira’^[91] boyundaki taş duvar üstüne enine boyuna konan kerpiçlerle duvarlar yapıldı ve yedi zira’ yükseltildi. Mescid-i Nebevî, üç kapılı bir dörtgendi. Kiblesi Kudüs’e bakıyordu. Mihrap yerine hurma gövdeleri dizilmişti. Kapılardan biri bu günkü kible duvarında, ikincisi mescidin batı duvarındaydı. Üçüncü kapı da doğu duvarına açılmıştı: Peygamberimiz duvara bitişik evinden (hücrelerden) bu kapıyla mescide gelecekti.

Rasulullah için mescidin doğu duvarına bitişik iki küçük oda yapıldı. Biri Hz. Ayşe, diğeri Mekke’de evlendiği Hz. Sevde içindi. Odalar

hurma dallarıyla tavanlanıp, çamurla örtüldü. Rasulullah böylece yedi aydır misafir kaldığı Ebu Eyyub'un evinden ayrılıyordu.

Hz. Osman da diğer sahabeler gibi, Mescid-i Nebevî'nin temelini atanlar ve onu yapanlar arasında yer almıştı.

İlk yapıldığında mescidin üzeri açıktı. İnsanlar güneşten rahatsız olunca, Rasulullah müsaade etti, mescide hurma ağacından direkler dikilip başları kalaslarla birleştirildi. Kalaslar üzerine hurma dalları ve ızhır otu atıldı. Artık Mescid-i Nebi gölgelikti.

Yağmur yağınca toprak taban çamur oluyordu. Bir gece yağmur yağmış, sabah namazı çamur içinde kılınmıştı. Namaz bitince Rasulullah, yanındakilere mescidin bir yerine serili kumu gösterdi ve konuştu: *"Bunu yapan ne güzel yapmış."*

Hz. Fatıma'nın düğününde evinin hazırlanmasında görüleceği üzere, Medine'de evde, tabana kum serme âdeti vardı. Bir sahabe o gün kum getirip namaz kılacağı yere sermişti. Hz. Peygamber'in sözü üzerine mescit tabanı kumla kaplandı. Ashab-ı Kiram artık, alınlarını serin kumlara koyarak secde ediyorlardı.

Yatsı ve sabah namazlarında aydınlatma için hurma dalları yakılırken, Hicretin dokuzuncu yılında Filistinli Temimdari (Temim b. Evs), Hz. Peygamberle görüşmek üzere Medine'ye geldi. Papaz olan Temimdari çok geçmeden Müslüman oldu. Bizans eyaleti olan Şam'dan getirdiği birkaç zeytinyağı kandilini bir akşam mescide asmış ve Rasulullah bunu takdir etmişti. Hatta ona şöyle demişti:

"Bir kızım olsaydı onu seninle evlendirirdim."^[92]

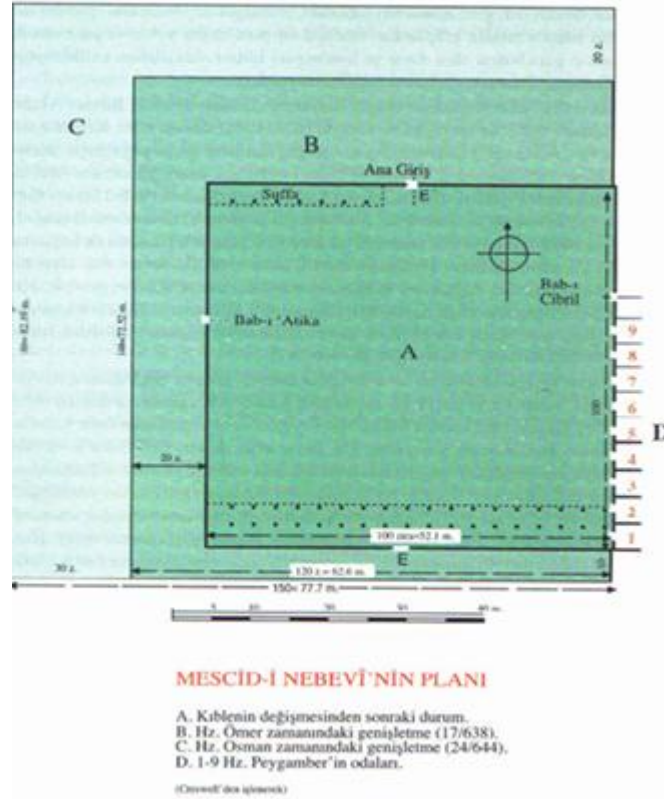
Hikmet/teknoloji ve bilimsel yenilikler müminin yitiği idi. Kimden olursa olsun ilim ve fen alınmalıydı.

Bütün bunlar, İslam Peygamberi ve İslamiyet'in, kimden ve nereden olursa olsun teknik yeniliklere açık ve bunlara taraftar olduğunu göstermekteydi. İslamiyet, helal çalışma ile ekseriyete saadet bahşeden bir medeniyeti benimsiyordu. Bu uygarlığın dayanağı hak, hedefi faziletti. Fazilet, *'sırat-ı müstakim = hikmet, adalet ve iffet'* olarak da adlandırılır. İslam uygarlığının genel hayat prensibi yardımlaşmaydı. Aslında İslam her medeniyetin güzelliğinden faydalanmayı esas alıyordu.

Hz. Osman, Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten bir müddet sonra Rûme Kuyusu'nu satın alarak vakfetmişti.^[93] O ayrıca, Mekke'de okuma yazma bilen sınırlı sayıdaki insanlar içinde yer alan

biriydi.^[94] Bu özelliğinden dolayı bir devlet başkanı olarak Rasulullah'ın sekreterleri arasında da yer almıştı. Rasulullah muahedelerinde ve yaptığı barışlarda bunlara ait yazıları özellikle şu üç kişiye yazdırıyordu: Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali. Onun gerektiğinde yazılarını yazdırdığı başka kâtipleri de vardı.^[95]

Ayrıca Hz. Osman Medine dönemi başlarından itibaren Hz. Peygamber'in teşviki ile hafız olmaya karar vermiş ve sahabe hafızları içinde yer almıştı.^[96]

Şekil 3: Mescid-i Nebevî Planı. Sarıçam, s. 134.

5. Bedirden Geri Kalış ve Rukiye'nin Ölümü

Hz Osman, Medine döneminde Bedir Savaşı (3/623-624) hariç,^[97] bütün gazalarda Hz. Peygamberle birlikte oldu.

Bedir Gazası'na çıkıldığı sırada hanımı Rukiye kızamığa yakalandığı için^[98] ağır hastaydı. Ona bakması ve ilgilenmesi gerekiyordu. Bilindiği üzere Hz. Osman Tebbet Sûresi'nin indirilmesinden sonra büyük ihtimalle 613 yılında, Mekke'de dokuz

yaşlarındayken Rukiye ile evlenmişti.^[99] Onunla nübüvvetin üçüncü yılında (613) evlendiği düşünülürse, Rukiye şu an on veya on bir yıllık hanıymıydı.

Rukiye'nin Rasulullah otuz üç yaşında iken,^[100] yani 604 yılında doğduğu düşünülürse, o Hz. Osman'la evlendiğinde dokuz on yaşında iken, Hz. Osman'ın 576 veya 577 doğumlu olduğu hatırlanırsa o da Rukiye ile evlendiğinde 36 veya 37 yaşlarındaydı.

Rukiye Hz. Osman'la evlenmeden önce Rasulullah'ın müşrik amcası Ebu Lehebin oğlu Utbe ile nikâhlanmıştı. Ebu Leheb ve hanımı Ümmü Cemil hakkında Tebbet Sûresi nazil olunca müşrik amcaoğluna onu boşatmıştı.^[101]

Rasulullah Bedir'e çıkarken damadının ağır hasta olan hanımıyla ilgilenmesinin daha doğru olacağını düşündü ve onun seferden geri kalmasını uygun gördü. Rasulullah'ın emri üzerine^[102] Hz. Osman kızamık çıkaran hanımıyla ilgilenmek üzere Medine'de kalmıştı. Hatta bu konuda ona yardımcı olması için Zeyd b. Harise'nin yaşı küçük oğlu Üsame b. Zeyd'i de kendisine yardımcı olarak Medine'de bıraktı.^[103] Rasulullah (a.s.m.) Hz. Osman'ı ve Üsame'yi, kendi yerine ona bakmaları için tahlif etmiş ve geri bırakmıştı.^[104] Tahlif kelimesi de işaret eder ki, o ikisi Rasulullah'ın yapacağı şeyi Medine'de kalarak onun yerine üstlenmişler ve yerine getirmişlerdi.

Rasulullah (a.s.m.) Hz. Osman için Bedir ganimetinden hisse ayırınca o şöyle sormuştu:

“Ve ecrî yâ rasûlallâh = ya ecriñ ey Allah'ın Resulü?”

O ganimetten hisse almıştı, ama acaba orada savaşanlar gibi ecir ve sevaba da nail olabilecek miydi? Hz. Osman bunu soruyordu. *“Bedir'den sevap hissem de var mı?”* demek istiyordu. Rasulullah bu sorusu üzerine tek kelime ile şöyle karşılık verdi:

“Ecruke = Ecriñ de var.”^[105]

Rukiye 604 yılında doğduğuna göre Bedir Savaşı sırasında on dokuz yirmi yaşlarında genç bir kadındı. O zafer haberi Medine'ye ulaştığında genç yaşta ölmüş ve ebedi âleme göçmüştü. Üsame olayı şöyle anlatır:

“Rasulullah'ın kızı Rukiye'nin üzerinde toprağı tesviye ederken bize haber (Bedir zaferi müjdesi) geldi.”^[106]

Haber bir ikindi veya kuşluk vakti Medine'ye ulaşmıştı. Rukiye'nin genç ölümü hem Rasulullah'ı, hem de on yıldır mutlu bir evlilik yaşadığı kırk altı kırk yedi yaşlarındaki kocasını üzmüştü.

Hz. Osman Bedir Gazası'na katılamadı ise de, Rasulullah onu Bedir'e katılanlardan sayarak ganimetten hisse verdi.^[107] İslam Tarihi kitapları da Bedir'e katılanlardan söz ederken Başta Ebu Bekir olarak, Hz. Osman'ı da ilk sıralarda gösterirler.^[108] Çünkü o Bedir'de bulunmak istemiş, ama elinde olmayan bir sebeple seferde yer alamamıştı. Rivayete göre Rasulullah ganimetler dağıtılırken Hz. Osman söz konusu olunca ayağa kalkmış ve şöyle buyurmuştu.

“Osman (sefer sırasında) Allah ve Resulünün hacet ve hizmetindeydi...”^[109]

Bu sözlerinde o, niçin Hz. Osman'a ganimet verdiğini açıklamaktadır. Bu açıdan Hz. Osman'ı hükmen Bedir'de bulunanlardan saymak, “Ehl-i Bedir” olarak görmek gerekir.

Bedir Şehitliği

Şekil 7: Bedir şehitliği ve arka planda görülen dağlar. Bkz. Sarıçam, s. 160.

5.1. Bedir Gazilerinin Üstünlüğü

Burada, hükmen Hz. Osman'ın da içlerinde sayıldığı Bedir gazilerinden, onların manevi derece ve rütbelerinin yüksekliğinden de söz etmek gerekir:

1) Âl-i İmran Sûresi 123. ayetinde şöyle buyrulur:

“Ve lekad nasarakümü'l-lâhu bi bedrin ve entüm ezilletün, vetteku'llâhe le'allleküm teşkürün = And olsun, sizler güçsüz

olduğunuz halde Allah, Bedir’de size yardım etmişti (zafer vermişti). Öyle ise Allah’tan sakının ki ona şükretmiş olasınız.”

Demek, Bedir gazileri Allah’ın yardımına lâıyk, iyi ve salih kimselerdi.^[110] Çünkü Allah, dostlarına ve iyilere yardım göndermektedir. Bedir’de sabır göstermeleri ve Allah’tan sakınmalarından dolayı, kendilerine üç bin melek ile yardım gönderilmişti.

2) Onlar, Hz. Peygamberle ve onun ordusunda Allah için savaşmış mücahitlerdi. Hz. Peygamber: *“En hayırlılarınız, benim asımda yaşayanlardır.”* buyurmuştur. Onlar Sabıkîn-ı Evvelîn’den olmakla, Hz. Peygamber döneminde mümin bulunmakla ve ayrıca onunla aynı orduda Allah için gaza etmekle; büyük bir rütbe ve paye sahibiydiler.^[111]

3) Bedir Gazası’nda Harise b. Rebi şehit edilmişti. Annesi Medine’de Rasulullah’a gelip; *“Ey Allah’ın Resulü, Harise’nin yanımdaki değerini bilirsin, eğer o cennetteyse, sabredip ecrini Allahtan bekleyeceğim, eğer başka durumdaysa, neler yapacağımı görürsün”* diye ağlayacağını haber vermişti. Bunun üzerine Resul-i Ekrem: *“Vay sana veya sen deli misin, cennet tek midir? O, gerçekten birçok cennettir ve gerçekten o (oğlun) da Cennetü’l-Firdevs’tedir”* buyurmuştu.^[112]

Bu hadisi-i şerif de, Bedir’e katılanların ve orada öldürölenlerin, fazilet ve derecelerinin yüksekliğine bir delildi. Harise de bu büyük dereceye erenlerdendi.

4) Önceden Kureyş’in halifi/müttefik i olan, Bedir Gazası’na katılan Hâtıb b. Beltea; Mekke fethi öncesi, bir orduyla Mekke’ye hareket edileceğini, bir kadına verdiği mektupla gizlice Kureyş’e bildirmek istemiş, Hz. Peygamber de Cebrail vasıtasıyla bundan haberdar olmuştu. Mektup, de veyle Mekke’ye doğru yola çıkan kadından alınıp getirilince Hz. Ömer şöyle konuştu:

“O (Hâtıb) gerçekten Allah’a, Resulüne ve tüm müminlere ihanet etti. Beni bırak da boynunu vurayım.”

Resul-i Ekrem buna şöyle karşı çıkmıştı:

“O Bedir’de bulunanlardan değil midir? Belki de Allah, ehl-i Bedrin haline bakıp ‘Dilediğinizi işleyin, size cennet vacip oldu veya ben sizi affettim’ demiştir.”

Bu sözler üzerine Hz. Ömer'in gözleri yaşardı ve teklifinden pişman olarak şunları söylemişti:

"Allah ve Resulü daha iyi bilir"^[113]

Bedir gazileri; İslam'ın keyfiyetçe en büyük gazasına katıldılar, bu yüzden birçok iyiliğin ve fethin önünü açtılar ve İslam'a olan hizmetleri büyüktü. Bütün bunlardan dolayı Hz. Peygamber'in kanaat ve zann-ı galibine göre; büyük ihtimalle cennetlik oldukları belirtilmekteydi. Onların sonradan işledikleri önemli suçları bile, sırf bu yüzden görmezlikten gelinmişti. Hâtıb b. Beltea, bunun en tipik örneğidir. Oysa Hz. Ömer'in belirttiği ihanet, suç olarak gerçekten büyüktü.

Burada şu da ortaya çıkıyor ki; sahabeleri değerlendirirken; yalnız yaptıkları hatalara değil, gördükleri büyük hizmetlere dikkat çekilmeli ve bu açıdan kendileri hayırla anılmalıdır. Onların bir saatlik ameli, İbn-i Ömer'in açıklamasıyla, bizim "bir ömürlük amelimizden" hayırlıdır. Zaten onların hayırla anılmaları konusunda, Hz. Peygamber'in önemli tavsiyeleri vardır^[114] ve Ehl-i Sünnet de bu yolu benimsemiştir. Hâtıb b. Beltea konusu da, Ehl-i Bedir'in fazilet ve rütbesinin büyüklüğünü gösterir.

5) Bedir'e katılanlardan Rifaa b. Abdulmünzir'in oğlu Muaz anlatır: Bir gün *"Cebrail Nebi sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve şöyle dedi: 'Mâ te'uddûne ehle bedrin fîküm = Aranızda, Bedir ehlini nasıl görüyorsunuz?'*

Bunun üzerine Rasulullah şöyle dedi:

'Min efdali'l-müslimîn ev kelimeten nahvehâ = Müslümanların en faziletliyelerinden.' *'Veya buna benzer bir şey söyledi.'*

Cebrail (a.s.) bunun üzerine: 'Meleklerden Bedir'de bulunanları biz de öyle addediyoruz' dedi.^[115]

6) Hicretin beşinci yılında Müreysi Gazası sırasında Hz. Ayşe'ye zina iftirası atılınca, birkaç Müslüman da oyuna gelerek bunu yaymışlardı. Bunlardan biri de Ehl-i Bedir'den Hz. Ebu Bekir'in teyzesi oğlu Mıstah b. Üsase idi. Bir gün Mıstah'ın annesi ve Hz. Ayşe, akşam vakti ihtiyaç gidermek için evlerden uzaklaşınca, kadının eteği bir şeye takıldı. Kadın bunun üzerine şöyle ilendi:

"Te'ise mıstah = Mıstah yüz üstü düşsün, gebersin."

Hakkındaki dedikodulardan haberi olmayan Hz. Ayşe ona karşı çıktı:

“Bi’sse mâ kulti, tesübbîne racülen şehide bedran = Söylediğin ne kötü şey! Bedir’e katılmış bir erkeğe sebb ediyorsun!” [116]

Durum üzerine kadın, Mıstah’ın kendisi hakkındaki *“kazf/namus iftirası”* olayına katılanlar arasında olduğunu ona açıklamıştı. Burada da görülüyor ki; Hz. Ayşe de Bedir gazileri konusunda duyarlıydı. O, bir Peygamber hanımı olarak, onların paye ve rütbelerinin yüceliğini Rasulullah’tan öğrenmişti ve iyi biliyordu.

7) Hz. Ömer hilafeti döneminde divanlar/maaş defterleri teşkil edip, Müslümanlara mertebelerine göre atâ/maaş vermeye karar verince, Bedir gazilerinin atâsını diğerlerinden daha yüksek tutmuş ve şöyle demişti:

“Le ufaddilennehüm ‘alâ min ba’dihim = Mutlaka onları, kendilerinden sonrakiler üzerine üstün kılacağım.” [117]

Bu söz ve karar da, sahabeler ve Bedir gazilerinin Hz. Ömer nezdindeki değerini ve daha sonraki sahabelerden daha faziletli olduklarını gösterir.

8) Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde nakledildiğine göre, Hafsa validemiz Rasulullah’tan şöyle duyduğunu söylemiştir:

“İnnî le ercû, en lâ yedhule’n-nâre inşâallahu teâlâ ehadün şehide bedran evi’l-Hudeybiyete = İnşallah, ben, Bedir’e veya Hudeybiye’ye katılanlardan hiçbirinin ateşe girmeyeceğini umuyorum.” [118]

Bütün bu açıklamalar, genel olarak ashabin faziletini, özel olarak da, Ashab-ı Bedr’in üstünlük ve büyüklüğünü gösteriyordu. Onların büyüklük ve faziletine Bedir’e katılmasa da katılanlardan sayılıp kendisine ganimet verilen Hz. Osman da hissedardı.

6. Hz. Ömer’in İsteği ve Ümmü Gülsüm’le Evlilik

Hicretin üçüncü yılı Rasulullah Zuemer Gazası’na çıkınca, damadı Hz. Osman’ı Medine’de yerine amil (vali ve yönetici) tayin etti. [119] Yani o Medine de olmadığı sürece Hz. Osman şehrin yönetiminden sorumlu olacaktı.

Hicretin üçüncü yılının sekizinci ayı Şaban’da (Ocak-Şubat 625) bir başka olay daha oldu. Bir gün Hz. Ömer evinde Hz. Osman’a uğramıştı. Derken söz Hz. Osman’ın hanımı Rukiye’nin vefatına geldi. Hz. Osman hâlâ Rukiye’nin ölümünden dolayı üzüntülü

görünüyordu. Hz. Rukiye, Bedir zaferi müjdesi geldiği gün kıyamıktan vefat etmişti. O vefat edeli neredeyse bir yıl olmuştu. Çünkü Bedir Gazası 13 Mart 624 tarihinde yapılan bir savaştı.^[120] Hz. Ömer, onun devam eden üzüntüsünü hafifletmeyi de düşünerek, 606 yılında Mekke’de doğan on dokuz yirmi yaşlarındaki dul kızı Hafsa’yı kendisine teklif etti:

“Osman, istersen sana Hafsa’yı nikâhlayayım.”

Hz. Hafsa, Kâbe’nin yeniden yapıldığı yıl; Peygamber Efendimiz otuz beş yaşlarındayken (yaklaşık 606) doğmuş, kocası Sehmlî Huneys b. Huzafe, hicretin ikinci yılında Bedir Savaşı’nda yaralanmıştı.^[121] Ordu Medine’ye dönünce vefat etti. Yani Hz. Hafsa da bekârlıkta bir yılını doldurmak üzereydi. Hz. Osman teklif üzerine şu karşılığı verdi:

“Bir düşüneyim!”

Bir kaç gün sonra da kararını Hz. Ömer’e şöyle açıkladı:

“Şu an evlilik yapmayacağım ortaya çıktı.”

Hz. Ömer bu açıklama üzerine üzölmüştü. Önerisi çok beğendiği, samimi olduğu yaşı elliye yaklaşan Hz. Osman tarafından kabul görmüyordu. Ardından aynı teklifi Hz. Ebu Bekir’e de yaptı. Elli yaşlarında olan Hz. Ebu Bekir teklif üzerine bir şey söylemediği gibi, daha sonra kararını da bildirmedi. Hz. Ömer ona da kırıldı. Bu iki olay üzerine gidip olanları Rasulullah’a anlattı. Peygamber Efendimiz ona beklemediği bir karşılık verdi:

“Sana Osman’dan daha hayırlı bir damat, Osman’a da senden daha hayırlı kayınpeder söyleyeyim mi?”

Hz. Peygamber, Hz. Ömer’in genç dul kızının evlenmesi için ona yardımcı olacaktı. Onun düşündüğü kişi herhalde iyi birisi olmalıydı. Problemiyle ilgilenilmesi Hz. Ömer’i sevindirmişti. Bu mutlu haberi hemen öğrenmek istedi:

“Söyle ya Rasulullah.”

Rasulullah ona bir sürpriz daha yaptı:

“Sen kızın Hafsa’yı bana nikâhlarsın, ben de kızım Ümmü Gülsüm’ü Osman’a nikâhlarım.”

Bu açıklama Hz. Ömer’i daha çok sevindirmişti. Rasulullah kızı Hafsa’yı kendi için düşünüyordu.^[122] Hz. Ömer, Hz. Fatıma’yı alarak Hz. Peygambere damat olamadı ise de, kızını ona verecek ve Rasulullah ona damat olacaktı. Çok geçmeden bu evlilik gerçekleşti.

Rasulullah'ın bu evlilik öncesi hayatta olan iki hanımı vardı. Bunlardan ilki, Mekke'de iken evlendiği beş çocuklu bir kadındı: Sevede bint-i Zem'a. O Mekke'de Allah Resulü ile evlendiğinde elli yaşın üzerindeydi. Rasulullah'ın diğer hanımı da Hz. Ebu Bekir'in kızı Hz. Ayşe'ydi. Mescid-i Nebvî'nin yapılmasından sonra dokuz yaşında iken Hz. Peygamberle Medine'de evlenmişti.

Hız. Hafsa yirmi yaşlarında iken, kendisinden iki buçuk kat yaşlı, elli beş, elli altı yaşlarında olan Hz. Peygamber'le evlenmiş oluyordu. O Rasulullah'ın hayatta olan üçüncü hanımı olacaktı. Böylece Hz. Peygamber hem Hz. Ebu Bekir'in, hem de Hz. Ömer'in kızlarını alarak onlarla hısımlık kuruyor ve onlarla daha yakın oluyordu.

Diğer yandan Rasulullah'ın kızlarından Rukiye'nin bir küçüğü olan Ümmü Gülsüm, neredeyse ölümü üzerinden bir yıla yakın zaman geçmiş olan Rukiye'nin evine gelin gitti.^[123]

Ümmü Gülsüm, evin küçük kızı Fatıma'nın büyüğü ve Rukiye'nin küçüğüydü. Hz. Fatıma'nın ne zaman doğduğu konusu daha önce de söylediğimiz gibi ihtilaflıdır. Rasulullah otuz beş kırk yaşları arasında iken (606-611) doğmuşsa, büyük ihtimalle ondan bir yaş büyük kabul ettiğimiz 605 doğumlu Ümmü Gülsüm, 622'de gerçekleşen hicret sırasında 16-17 yaşlarında olmalıdır. Bu hesaba göre o Hz. Osman'la evlendiğinde on dokuz yirmi yaşlarındadır.

Bu olaydan sonra Hz. Osman'a *"Zî'n-Nûreyn= İki Nur Sahibi"* unvanı verildi.^[124] Ümmü Gülsüm yaklaşık altı yıl Hz. Osman'la evlilik hayatı yaşadı. Hz. Osman'ın hanımı olarak hicretin dokuzuncu yılında vefat ettiği zaman ondan bir çocuğu yoktu.

Hatırlanacağı üzere Hz. Peygamber, kızları Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ü Mekke'de amcası Ebu Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nikâhlamıştı.^[125] Derken Tebbet Sûresi nazil oldu. Kızları Müslüman olunca, Utbe ve Uteybe aile baskısıyla kendilerini boşamışlardı. Boşamaların nübüvvetin üçüncü yılı (613) ve daha sonrası olduğu düşünülürse, Uteybe Ümmü Gülsüm'ü boşadığında o sekiz yaşlarındaydı.^[126] Boşama üzerine Hz. Peygamber, Mekke'de Rukiye'yi Hz. Osman'la evlendirmişti. Hicretin üçüncü yılında da Ümmü Gülsüm'ü Hz. Osman'a vermişti.^[127]

Cahiliye devrinde iki kız kardeş aynı anda bir nikâhta tutulabiliyordu. Fakat İslamiyet bunu yasaklamış, baldızla evliliği kız

kardeşin ölümü üzerine yapmayı helal saymıştı. Hz. Osman'ın evliliğinde de böyle bir durum yaşanmaktaydı.

Rasulullah Hz. Hafsa ile evlenince, bir gün Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'e Hz. Hafsa ile ilgili konuyu açtı ve şöyle dedi:

“Belki Hafsa’yı bana teklif edip sana bir cevap vermeyince, içinde bana karşı bir şeyler duymuşsundur.”

“Evet.”

“Rasulullah, bana arz ettiğin konuda, sana dönmemi engellemiş olmadı. Ancak Rasulullah bana bu konuyu açtığı için, Rasulullah'ın (a.s.m.) sırrını açığa çıkarmak istemedim. Rasulullah onu (Hafsa'yı) bıraksaydı kabul ederdim.”^[128]

Hz. Ebu Bekir, Rasulullah'ın Hz. Hafsa ile evleneceğini bildiğinden Hz. Ömer'e müspet cevap vermediğini açıklamış oluyordu. Böylece Hz. Ömer Hz. Ebu Bekir'in Hafsa konusunda neden kendisine dönmediğini anlamış oluyordu.

Bir rivayete göre Hz. Osman da Ümmü Gülsüm'le evlenmeyi düşündüğü ve umduğu için Hz. Ömer'in teklifine evet dememişti.^[129]

Hz. Hafsa ve Ümmü Gülsüm'ün evlilikleri konusunda bazı noktalar dikkat çekmektedir:

1) Hz. Hafsa o devrin okuma yazma bilen hanımlarından biriydi. Akrabalarından Şifa Hatun, Mekke'de kendine okuma ve yazma öğretmişti.^[130] Hz. Peygamber'in söyledikleri ve yaptıkları hakkında bize, önemli miktarda sahih hadisin ulaşmasına vesile olmuştu. Ondan gelip kitaplara geçen hadislerden dördü müttefakun aleyhtir. Sadece altmış hadisi Müslim'in Sahih'inde bulunur. Ellisi de diğer kitaplarda yer alır. Onun en iyi hizmeti olarak bunu görmek gerekir.

2) Hz. Ömer'in evlendirmek üzere kızını teklif etmesi, hadis kitaplarında bir kimsenin kızını veya kız kardeşini iyi kimselere teklif edebileceğinin bir örneği olarak yer alır.

3) Allah Resulü Hz. Osman örneğinde olduğu üzere yakın dava arkadaşlarına kız verir ve onlardan kız alırdı. Böylece, onlarla daha çok yakınlaşmak imkânı doğuyordu. Onun Hz. Osman'ı ikinci kez damat edinmesi ondan memnuniyetini de göstermektedir. Rasulullah bir rivayete göre Ümmü Gülsüm vefat ettiğinde, damadı Hz. Osman'ı şöyle teselli etmişti:

“Bir üçüncü kızım olsaydı, yine Osman'la nikâhlardım.”^[131]

4) Bu evlilikle, Hz. Ömer Rasulullah'ın kayınpederi oldu. Evlilikle sıhriyet/hısımlık gerçekleşti. Hz. Ömer'i değerlendirirken bir de onu Rasulullah'ın (a.s.m.) kayınpederi olarak görmek gerekir. Hz. Peygamber (a.s.m.) evlilik yoluyla akraba olduklarına ve tüm ashabına karşı, Müslümanlardan hep saygı ve sevgi istemişti. Bir hadis-i şeriflerinde o şöyle buyurmuştu:

“İhfizûnî fî ashâbî ve eshârî...= Ashabım ve sıhrlarım/kız alıp verdiklerim konusunda beni (hukukumu) koruyunuz. Kim onlar hakkında beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah da onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir ve onu azapla yakalaması yakındır.”^[132]

Sıhrlar/hısımlar hakkında onu korumak da; bunlara sebretnemek, haklarında kötü konuşmamak, kendilerini kınamamak ve düşman olmamaktır. Zemahşeri'ye göre, 'eshar/hısımlar' içine hem hanımın, hem kocanın ehl-i beyti/ailesi girmektedir.

7. Okçular ve Yenilgi

Hicretin üçüncü yılında (23 Mart 625) Medine'de Uhud Dağı güneyinde Müşriklerle yapılan savaşın ilk yarısında Müslümanlar galipken ikinci yarısında bir yenilgi yaşandı.^[133]

Müşrik ordunun sağ kanadındaki atlıların başında olan Halid b. Velid vardı ve savaş sırasında iki üç defa okçuların bulunduğu Ayneyn'i geriden dolanıp İslam ordusuna arkadan saldırmak istemişti.^[134] Fakat yerlerinde duran ve geçidi kontrol eden okçular bunu engellemişlerdi. Müslüman okçular, savaşın başlarında düşmanın bozulduğunu görünce savaş sahasına koşuşup ganimet toplamak istediler. Hatta onlar içinden bazıları şöyle bağırıyordu:

“Ganimet! Ganimet!”

Heyecanlandılar:

“Ne duruyorsunuz? Allah düşmanı bozguna uğrattı baksanıza! Kardeşlerinle ganimet toplayınız.”

Komutanları Abdullah b. Cübeyr ve bazı okçular kendilerini uyardılar:

“Rasulullah'ın (a.s.m.) size şöyle dediğini bilmiyor musunuz: ‘Bizim sırtımızı koruyunuz ve yerinizden ayrılmayınız. Bizi öldürülür

görseniz de bize yardıma gelmeyiniz. Bizi ganimet toplar görseniz bize iştirak etmeyiniz! Sırtımızı koruyunuz!”

Gitmek isteyenler buna karşılık verdiler:

“O, sözleriyle bunu demek istemedi, Allah müşrikleri zelil ve mağlup etti, haydi ordugâha giriniz ve kardeşlerinizle ganimet toplayınız.”^[135]

Abdullah b. Cübeyr Allah Rasulüne muhalefet etmemelerini öğütleyen bir konuşma yaptıysa da, elli okçudan kırkı yerini terk edip Kureyş ordugâhına ulaştılar. Böylece geçidi boş bıraktılar. Abdullah b. Cübeyr arkadaşları giderken; önlerine geçiyor, onları yerlerinde alıkoymak için çırpınıyordu.

Müşrik ileri gelenlerinden Dırar b. Hattab el-Fihri, sonraki günlerde Uhud bozgununu şöyle anlatacaktı:

“Ben Halid b. Velid’e (savaş sırasında zaman zaman) ‘Müslümanlara saldır’ demeye başladım. O da ‘durum böyleyken nasıl saldırılam?’ diyordu. Bir ara okçuların üzerinde bulunduğu dağa baktım ki bomboştu. ‘Ebu Süleyman, arkana bak’ dedim, o da hemen atının dizginini çevirdi ve saldırdı. Biz de onunla saldırdık...”^[136]

Atlılar, yerinde kalan az sayıdaki Müslüman okçuya saldırdılar ve on kadar okçuyu şehit ettiler. Ardından müşrik atlılar İslam ordusunu soldan ve arka cepheden sardılar. Bozgunla İslam ordusu önünden kaçan Kureyşliler, lehlerine olan bu sürpriz saldırıya ve gözlerine inanamadılar. Müslümanlar da bir o kadar şaşırılmışlardı. Atlıların saldırısını gören Kureyş güçleri yavaş yavaş geri döndü.

Peygamber ordusu iki ateş arasında kalmıştı. Onlardan bazısı az önce düşmanın yenildiğine bakarak silahını bile bırakmıştı. İslam ordusu tüm gayretine rağmen dağılmaktan kurtulamadı. Bu arada Müslümanlardan, yanlışlıkla birbirini öldürenler de oldu.

Evet, küçük gibi görünen bir ihmal, bir suç, disiplinsizlik ve itaatsizlik, dünyalık hırsı ve sabırsızlıkla cepheyi terk; vahim ve ani bir yenilgiye sebep olmuştu. Ganimet toplayan Müslümanlar yeniden savaşa dönmek istediler. Fakat artık çoğunun yanında savaş aleti bile yoktu.

Bozgundan söz eden ayetler çok geçmeden nazil olacak, dünya/ganimet hırsı ve Allah Rasûlüne muhalefetin, yani onu dinlememenin yenilgiye sebep olduğunu beyan edeceklerdi.^[137] Müşrik tarafta yer alan bazı savaşçılar da, bozgun konusunda önemli

bilgiler verirler: Dırar b. Hattab, Saffan b. Ümeyye'nin azatlı kölesi Nıstas ve Ebunnemr Kinani bunlardan bazılarıdır.^[138]

7.1. Bozgun Sırasındaki Dağılma

Bozgun sırasında; İslam ordusunda yer alan Haris b. Süveyd İslam öncesi Buas Vakası'nda babasını öldüren Müslüman Mücezzar b. Ziyad'ı takip ederek; ansızın ardından bir kılıç darbesiyle öldürdü. Oysa İslamiyet kendinden önceki tüm günahları sildiği gibi, kan davalarını da kaldırmıştı. Daha sonra Resul-i Ekrem Hamraülesed'den döndükten sonra kısas olarak boynunu vurdurmuştu.

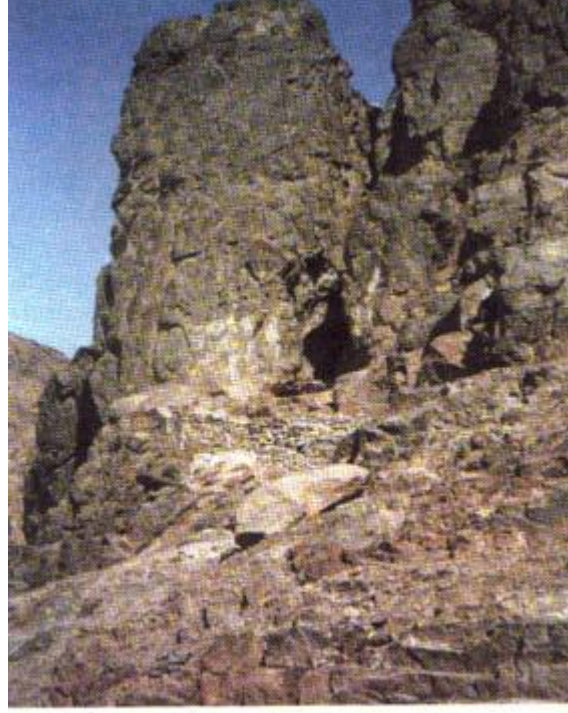
1) Bozgunda Müslümanlardan bir kısmı düşman karşısında gerileyip, Uhud'a doğru kaçtı ve dağın muhtelif yüksekliklerine çıktılar, tırmandılar ve dağıldılar. Genelde bozgunda Müslüman askerlerin Uhud dağı eteklerine dağıldıkları kaydedilir.^[139]

2) Bazı savaşçılar Medine içine kadar geldiler ve evlere girdiler.^[140] Bozulan ordu, genelde Uhud eteklerine dağılmıştı.

3) Bir rivayete göre, Hz. Osman, Ukbe b. Osman ve Sa'd b. Osman ve Ensar'dan biri Medine civarındaki Cel'ab dağına kadar gittiler. Üç gün oralarda kaldılar ve oradan üç gün sonra döndüler. Hz. Peygamber döndüklerinde onlara sadece *"lekad zehebtum fiha arıdaten = Siz dağın enine doğru uzakça gittiniz"* demiş ve kendilerini suçlamamıştı.^[141]

4) Rasulullah; yanında otuz kadar sahabe ile Uhud'da savaşın başladığı yerdeydi. Yanındakilerin sayısı gerektiğinde düşmanla çarpışmaya gidenler ve şehit olanlardan dolayı; zaman zaman on beşe ve ondan aşağıya da düşüyordu.

5) Müslümanlar bozulunca müşriklerden dördü, Hz. Peygamber'i öldürmeye ant içmişlerdi. Bunlar; Abdullah b. Şihab, Utbe b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Kâmia ve Übey b. Halefti.^[142]

Uhud dağında Hz. Peygamber ve arkadaşlarının sığındığı mekandan bir görüntü

Şekil 8: Uhud bozgunu sonrası Hz. Peygamber'in ve bazı Sahabelerin sığındığı kayalık ve kaya aralığı. Sarıçam, s. 176.

7.2. Uhud Günü Firar Etti mi?

Uhud bozgunu ve Hz. Osman'la ilgili olarak hadislerde ve kaynaklarda yer alan bir olaydan da söz edilir: Muhtemelen Hz. Osman döneminde (644-656) Mısır'dan hacetmek üzere Mekke'ye gelen Yezid b. Bişr adlı biri, hacını yaptıktan sonra Harem'de oturan bir topluluk görmüş ve Osman b. Mevhib'in aktardığına göre şöyle sormuştu:

"Bu topluluk kimlerdir?"

Oradakiler kendisine bilgi verdiler:

"Kureyş."

Bunun üzerine Mısırlı tekrar sordu:

"Onların içinde büyük olan kimdir?"

Kendisine bilgi verildi:

"Abdullah b. Ömer."

Abdullah b. Ömer Hz. Ömer'in oğluydu ve sahabe âlimlerinden biriydi. Bunun üzerine adam İbn-i Ömer'in yanına gitti ve ona şöyle

dedi:

“Ey İbn-i Ömer, sana bir şey soracağım, bana ondan söz et. Osman’ın Uhud günü firar ettiğini biliyor musun?”

Adam Uhud bozgunu üzerine yaşananları öğrenmek istiyor, ama özellikle o gün dağılma sürecinde Hz. Osman’ın düşmandan kaçıp kaçmadığını bilmek istiyordu. Soru Üzerine İbn-i Ömer tek kelime ile cevap verdi:

“Evet.”

Cevap üzerine adam bu kez şöyle dedi:

“Onun Bedir’de olmadığını ve bu yüzden onda (savaşta) bulunmadığını biliyor musun?”

Cevap yine tek kelimeydi:

“Evet.”

Adam tekrar sordu:

“Onun Rıdvan Biatı’nde olmadığını ve bu yüzden onda hazır bulunmadığını da biliyor musun?”

“Evet.”

Cevap yine tek kelimeydi. Mısırlı muhalif Hz. Osman’ın Uhud günü bozgun sırasında düşmandan kaçtığını, Bedir Savaşı’na katılmadığını ve hicretin altıncı yılında Hudeybiye Barışı’ndan önce yapılan Rıdvan Biatı’nde bulunmadığını ona ikrar ettirmişti.

Bilindiği üzere Mısır, 640-641 yılı içinde Hz. Ömer zamanında fethedilmişti. Hz. Osman’ın son altı yılı içinde muhaliflerin barındığı önemli bir merkez durumundaydı. Hz. Osman’ı hilafetten almak isteyen Abdullah b. Sebe de orada emr-i bilmaruf nehy-i ani’l-münker perdesi altında önemli ve zararlı faaliyetlerde bulunmuştu.

Aldığı cevaplar Mısırlının hoşuna gitti ve sevinçle tekbir getirdi:

“Allahu Ekber.”

İbn-i Ömer’in cevapları, Hz. Osman’ı noksanlamak ve eleştirmek isteyenlerin sözlerine uyuyordu. Ama Abdullah b. Ömer tekbir getirmesi üzerine ona şöyle dedi:

“Gel, sana (işin gerçeğini) açıklayayım.”

Sonra ona olanlar hakkında konuşmaya başladı:

“Onun Uhud günü kaçmasına gelince, yeminle söylüyorum ki (bundan dolayı) Allah onu af ve mağfiret etti.

Onun Bedir’de bulunmamasına gelince, Rasulullah’ın (a.s.m.) kızı hasta olduğu halde, onun nikâhı altındaydı. Bundan dolayı

Rasulullah (a.s.m.) ona; ‘inne leke ecra racülin mimmen şehide bedran ve sehmehû = Mutlaka sana Bedir’de bulunanların ecri ve ganimet payı vardır’ demişti.

Onun Rıdvan Biatı’nde bulunmamasına gelince, Mekke’de Osman’dan daha şerefli biri olsaydı, O onun yerine onu Mekke’ye elçi olarak gönderirdi. Ama Rasulullah (a.s.m.) Osman’ı elçi gönderdi. Rıdvan Biatı de Osman elçi gittikten sonra gerçekleşti ve Rasulullah (a.s.m.) sağ eli hakkında ‘Bu Osman’ın elidir!’ dedi ve onunla sol eline vurarak, ‘Bu Osman’ın biatidir.’ buyurdu.”

Sonra İbn-i Ömer Mısırlıya son olarak şu tavsiyede bulundu:

“Şimdi bunları (sözlerimi) yanında (Mısır’a) götür.”^[143]

Yukarıdaki diyalog Hz. Osman’la ilgili üç olaydan söz ediyordu. Anlaşıyor ki onu sevmeyenler, eksiklemek isteyenler ve yönetimi döneminde eleştirenler boş durmuyorlardı. Onun Uhud günü dağılma sürecinde düşmandan kaçtığını yayıyorlar ve ona “korkak” demek istiyorlardı.

Oysa dağılma süreci ve yenilgide, düşman önünde tutunamayan ve düşmandan kaçan yalnız Hz. Osman değildi. Genelde sahabe ordusunun neredeyse tamamı dağılmış, sadece Rasulullah’ın yanında on beş yirmi kişi kalmıştı. Onlar da düşmandan korunmak üzere Uhud’a tırmanmışlar ve böylece canlarını kurtarabilmişlerdi.

Öyleyse bu durumda yalnız Hz. Osman’ı suçlamak doğru olmazdı. Bu durum önünde durulamaz bir selin insanları sağa sola atmasına, güçlü bir fırtınanın eşyayı etrafa dağıtmasına benziyordu.

Hz. Osman ve benzerleri suçlu olsaydı ayetler kendileri hakkında bazı ikazlarda ve eleştirilerde bulunabilirdi. Oysa bu konudan söz eden bir ayetin bölümünde şöyle deniyordu:

“Ve lekad ‘afallâhu ‘anhum, innallâhe ğafûrun halîmün = Mutlaka Allah onları affetti, gerçekten Allah pek mağfiret edici ve pek halimdir.”^[144]

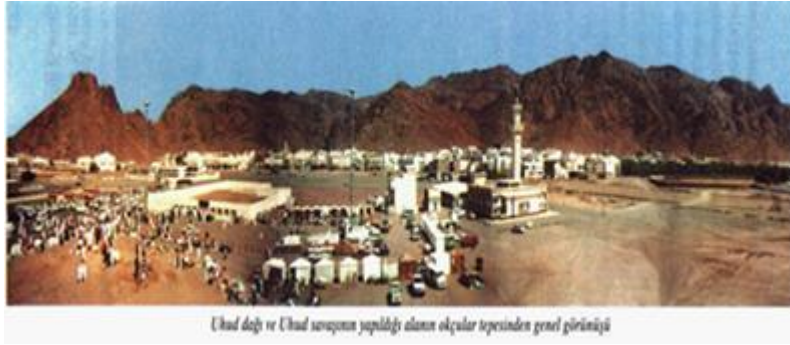
İlgili ayete göre; iki ordu çatıştığında düşmandan yüz çevirip Medine’ye veya başka yerlere kaçanlar, işledikleri bazı hatalar dolayısıyla şeytanın ayaklarını kaydırmak istediği kişilerdi. Allah ayette işlenen günahlardan söz etmez ve onları gizler. Buradan bir de şu anlaşılır ki, taat taate sevk ettiği gibi, günah da günaha sevk ediyordu.^[145]

Sahabelerin ve Hz. Osman'ın bu konuda bir hatası olsa bile Allah aynı ayetin sonunda onları affettiğini açıklıyordu.^[146] Demek onlar, Allah tarafından affı ve mağfireti hak eden iyi ve bağışlanmış olan hayırları ve iyilikleri çok olan kimselerdi. Son sözü ayet söylediğine göre, artık bu konuda ne denebilirdi?

Eğer dağılma ve mağlubiyette Hz. Osman suçlu olsaydı, Rasulullah o ve yanındakiler savaştan üç gün sonra Medine'ye döndüklerinde onları suçlar ve kendilerini eleştirirdi. Hz. Peygamber onlarla görüştüğünde böyle yapmamıştı. Hz. Peygamber'in eleştirmediğini eleştirmek doğru ve yerinde olmasa gerekti. O gün sebat edenlerin veya kaçanların sayısı konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bir görüşe göre, ordunun üçte biri yaralanmış, üçte biri düşman önünde tutunamamış, üçte biri de sebat etmiştir.^[147]

Mısırlı, Hz. Osman'ın Bedir'de bulunmayışını da onu tenkit etmek ve eksiklemek isteyenler gibi kötüye yormak istiyordu. Oysa İbn-i Ömer'in de açıkladığı üzere işin gerçeği farklıydı ve onu eksikleyecek bir durum söz konusu değildi. Burada da Rasulullah'ın tutumu ve davranışı açık ve ortadaydı.

Onun Rıdvan Biat'i'nde bulunmayışı ve Rasulullah'ın (a.s.m.) yaptıkları onu eksikleme ve eleştirmeye sebep değil, onun büyüklüğünü gösteren şeylerdi. Hz. Peygamber bir elini Hz. Osman'ın eli yerine koymuş ve sağ elini diğerine vurarak onun yerine biat etmişti.

Şekil 9: Uhud Dağının güneyden Medine tarafından genel görünüşü ve dağa doğru genişleyen kent. Bkz. Sarıçam, s. 174.

7.3. Bozgun Sırasındaki kahramanlıklar

O gün düşman karşısında sebat edenler ve tutunamayıp geri çekilenler ve kaçanların sayısı konusunda ihtilaf vardır. İbn-i İshak'a göre ordunun üçte biri kaçıyordu, üçte biri yaralıydı. Geri kalanı da düşman karşısında sebat etmiş ve direnmişti. [148]

Görüldüğü üzere, Uhud günü büyük kahramanlık ve fedakârlık gösteren sahabeler de vardı. Hz. Peygamber'in bacanağı ve muhacirlerin sancaktarı Mus'ab kahramanca, büyük bir sabır ve fedakârlıkla düşmanla çarpışarak şehit oldu. O bozgun sırasında Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmadı. Bir ara İbn-i Kâmia atıyla Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu gruba geldi ve bağırdı:

"Gösterin bana Muhammed'i!"

Onu Hz. Mus'ab karşıladı. Üzerinde iki zırh olan İbn-i Kâmia, elinde sancak olan Mus'ab'ın iki elini arka arkaya kesti. O sancağı kollarıyla tutmaya çalışırken onu mızrakladı ve Hz. Mus'ab yere yıkıldı. Sancak yere düştü ve Hz. Peygamber onu Hz. Ali'nin almasını emretti. İbn-i Kâmia Hz. Peygamber'i öldürdüğünü sanarak, müşriklere dönüp müjdesini verdi:

"Muhammed'i öldürdüm!"

Haber çok geçmeden müşrikler ve Müslümanlar içinde yayılmıştı. [149]

Bozgun sırasında bir ara Resul-i Ekrem (a.s.m.) yanındakilere şöyle emretti:

"Kalkınız, muttakiler için hazırlanan gökler ve yerler genişliğindeki cennete giriniz."

O sırada Amr b. Camuh, aksak ayağıyla kalktı ve şehit oluncaya kadar savaştı. [150]

Bir müşrik birlik Hz. Peygamber ve grubuna karşı hücumla geçince, Hz. Peygamber Hz. Ali'ye; *"Hücum et onlara!"* emrini vermiş, Hz. Ali onları dağıtmış, Cumahlı Amr b. Abdullah'ı da öldürmüştü. Derken o Resul-i Ekrem'in emriyle bir birliği daha dağıtıp bir düşman askeri daha öldürdü. O sırada Hz. Cebrail, Resul-i Ekrem'e şöyle diyordu:

"Ey Allah Resülü, bu size yapılan bir iyilik ve mertliktir."

Rasulullah ise ona şu karşılığı verdi:

"O bendendir, ben de ondanım."

Cebrail (a.s.) de ona katıldı:

"Ben de ikinizdenim."

O an bir ses duyuldu:

“Lâ seyfe illâ Zülfikâr, lâ fetâ illâ Aliy = Zülfikâr gibi kılıç, Ali gibi yiğit bulunmaz.”

Resul-i Ekrem yukarıdaki sözleriyle; Hz. Ali'nin kahramanlığını, mertlik ve cesaretini kendisine benzetmişti. Hz. Ali, karakteri, kahramanlığı, Allah yolunda cihat aşkı, iyilikseverliği, İslam anlayışı ve soyu gibi yönlerden ondandı. O kendi yanında yetişmekle, oğlun babasına benzediği gibi, çok hususta kendisine benziyordu. O Hz. Peygamber'in sevdiğini sever, düşman olduğuna düşman olurdu. O kimin sevgilisi ve dostu ise; Ali de onun dostu ve yardımcısıydı. Çocukluğundan beri hep yanında ve tarafındaydı. Hz. Ali Allah'ı ve Allah hesabına Resulünü, o ikisi de onu severdi. O, kimin mevlası (dostu, yardımcısı, halifi ve seveni) ise; Ali de onun mevlası idi. Ayrıca savaş sahalarında *“Haydar-ı Kerrar”* gibi yiğit ve gazi az bulunurdu.^[151]

O gün savaş meydanında direnen Müslümanlar çok dikkat çekti. Özellikle yedisi Ensar'dan, yedisi Muhacirler'den olan on dört kişi Hz. Peygamberin yanından hiç ayrılmadılar. Muhacirler; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas, Talha, Ebu Ubeyde ve Zübeyir b. Avvam'dı. Ensar'dan olanlar ise; Hubab b. Münzir, Ebu Düccane, Asım b. Sabit, Haris b. Sımme, Sehl b. Huneyf, Üseyyid b. Hudayr ve Sa'd b. Muaz'dı.

Hz. Peygamber bir ara müşrikler kendini kuşatınca sordu:

“Men racülün yeşrî lenâ nefsehû = Hangi kahraman kendini bizim için (Allah'a) satar?”

Kendilerinin kurtuluşu için canını Allah'a satacak er istiyordu. O sırada Ensar'dan Ziyad b. Seken dört arkadaşıyla ayağa kalktı ve bu alperenler şehit oluncaya kadar savaştılar. Böylece onlar, Hz. Peygamber ve yanındakiler yerine şehit olmuşlar ve bu yolda hayatlarının en büyük fedakârlılarını yapmışlardı. Bunlardan Ziyad b. Seken, emri üzerine yaralı halde Hz. Peygamber'e getirildi. Resul-i Ekrem ayağını uzatıp ona yastık yaptı ve Ziyad ölünceye kadar başını dizinde tuttu.^[152] Kişinin, bir bakıma diğeri yerine ölmesi ve şehit olması bu demektir. Fedakârlığın büyüklüğü iman ve fazilette derecenin büyüklüğünü gösteriyordu.

O gün Talha b. Ubeydullah da büyük gayret gösterdi. Bir ok yağmuru sırasında, başka çare kalmayınca Hz. Peygamber'e

gelecek oka karşı elini siper etti ve eli çolak kaldı. O gün Resul-i Ekrem kendisine “*Talhatü'l-Hayr = En Hayırlı Talha*” adını taktı.

Hız. Talha Ahzab Sûresi 23. ayetinde geçen ve şehitlik için sözünde olan Müslümanlardandı. Ayrıca Hız. Peygamber onun için; “*Evcebe Talhate = Talha'ya (Cennet) vacip oldu*” buyurdu.

Şemmas b. Osman da çok fedakârlığı görülenlerdendi. O gün şehit edildiğinde otuz dört yaşındaydı. Sa'd b. Ebi Vakkas ise isabetli ok atışlarıyla büyük hizmette bulundu.^[153] Bunlar gibi daha birçok kişinin fedakârlığı görüldü. Cömertliğin en büyüğü Allah için can vermektir.

Hız. Peygamber her yıl Uhud şehitlerini ziyaret eder, savaşın geçtiği yere varınca onlara selam verir ve onlarla birlikte şehit olmayı istediğini ifade ederdi. Onun bu âdetini Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer ve Hız. Osman da devam ettirdiler. Onlar da her yıl Uhud şehitlerini ziyaret ediyorlardı.^[154]

8. Abdullah'ın Vefatı

Daha Önce belirttiğimiz gibi, Hız. Osman 605 yılında Habeşistan'a hicret edince orada hanımı Rukiye'den bir oğlu olmuş ve ona “*Abdullah*” adını vermişlerdi. Bu çocuktan sonra Hız. Osman “*Ebu Abdullah*” diye anılmaya başlamıştı. Daha önce o cahiliye çağında “*Ebu Amr*” olarak künyelenmişti. Bir horoz Abdullah'ın yüzünü ve gözünü gagalayınca Hız. Osman'ın oğlu bu yüzden hastalandı. Hicretin dördüncü yılı cumadelahirasında (Kasım 625) bu hastalığından dolayı vefat etti.

Oğlu öldüğünde iki veya altı yaşlarında^[155] olduğu söyleniyorsa da, ilk Habeş hicretinin 605 yılında olduğu ve oğlunun burada doğduğu düşünülürse, onun on dokuz yirmi yaşlarında bir genç olması gerekmektedir.

Torunu Abdullah'ın cenaze namazını dedesi Rasulullah kıldırması, Hız. Osman da kabrine inerek onun defnini yapmıştı. Hız. Peygamber onun mezar taşını koyarken ağlıyor ve şöyle diyordu.

“*Yüce Allah kullarından merhametli ve yufka yürekli olanlara merhamet eder.*”^[156]

9. İfk Konusunda Görüşler ve Hz. Osman'ın Görüşü

Hicretin beşinci yılında (Ocak 627) Hz. Osman, Müreysi Gazası'na katılanlar arasındaydı ve Muhacir süvariler içinde yer aldı. Bu seferde başlıca Muhacir süvarileri şöyle tespit edilir: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Zübeyir b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve Mikdat b. Amr.^[157]

Sefer sırasında Hz. Ayşe münafıklarca yayılan bir namus iftirasına maruz kalmış ve bu olay bir ay kadar Medine kamuoyunu meşgul etmiş ve gündemde kalmıştı. Rasulullah hanımı hakkında söylenenlerden dolayı son derece rahatsızdı.^[158]

O günler dedikodudan dolayı evinden çıkamayan Hz. Peygamber, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Üsâme ve Hz. Ayşe'nin hizmetçisi Berire ile durumu istişare etti. Hz. Ömer fikrini şöyle açıkladı:

“Ey Allah Resulü, hâşâ! Bu büyük bir iftira. Katiyen biliyorum ki, bu münafıkların yalanı. Yüce Allah bedeninize sinek konmaktan sizi koruyor; bedenini, pisliğe konan sineklerden muhafaza eden Allah, nasıl aileni böyle kötülöklere bulaşmaktan korumaz?”^[159]

Hz. Osman da Allah'ın, Peygamber'in aile namusunu kimsenin kirlletmesine meydan vermeyeceğini ifade etti. Üsâme ise Hz. Ayşe'yi övdükten sonra şöyle dedi:

“Ya Rasulallah, bu senin hanımın, biz onun hakkında ancak hayır/iyilik biliyoruz”

Onun bu konuda Allah'ın ailesinin namusunu kimsenin çiğnemesine müsaade etmeyeceğini ve buna imkân vermeyeceğini ifade ettiğı de rivayet edilir.^[160]

Hz. Ali'nin bu konudaki fikri şöyleydi:

“Ey Allah'ın Resulü, kadınlar çoktur, sen de onun yerine bir başkasını getirmeye muktedirsin.”^[161]

Ayrıca, böyle bir pislik Rasulullah'a bulaşmış olsa, Allah'ın kirlenen ayakkabılarını namazda çıkarmayı emrettiğı gibi, onu çıkarmayı emredeceğini söyledi. Berire de Hz. Ayşe'den ancak hayır/iyilik gördüğünü açıkladı. Hz. Zeynep bint-i Cahş da aynı görüşteydi. Hz. Peygamber önemli bir aile meselesinde başta Hz. Ömer'le istişare

etmişti. Onu kendine çok yakın buluyor ve görüşlerinden yararlanmak istiyordu.

İstişare sonunda Allah Resulü mescide çıktı. Dedikodunun önüne geçmek ve durumu açıkça ortaya koymak istiyordu, şöyle dedi:

“Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Onlar (iftiracılar) öyle bir adamın (Safvan b. Muattal) ismini de ileri sürdüler ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bildiğim yok.”^[162]

“...Vallahi ben, kendim ve sizin için Yakub’un (a.s.) oğulları ile olan misalinden başka bir misal bulamıyorum. O zaman o ‘bana düşen artık güzel bir sabırdır. Şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ancak Allah’tır’ demişti.”^[163]

Hız. Yakup bu sözleri, “Yusuf’u kurt yedi” deyip kanlı gömleği getirenlere söylemişti. Boyundan diz altına kadar uzanan gömlekte hiçbir yırtık yoktu. Kurdu yediğine inanmasa bile ne yapabilirdi? Yıllarca sabretmişti. Hız. Ayşe de bir günaha batmadığı gerçeğini bilmesine rağmen, denilenler karşısında Hız. Yakup gibi davranacaktı. O da problem karşısında Yakup gibiydi, gerçeği başkalarına nasıl ispat edecekti?

10. Ve Gelen Müjde

Rasulullah ve ana-babası Hız. Ayşe’nin yanındaydılar. Derken orada Allah Resulüne vahiy hali geldi: Kendinden geçti, başı atına bir yastık konuldu ve elbisesinin bir kısmı ile yüzü örtüldü. Vahiy baygınlığı geçince doğruldu ve Hız. Ayşe’ye gülümsedi.

“Ayşe müjde, Allah senin tebrieni indirdi (suçsuzluğunu gösteren ayeti verdi).”^[164]

Müjde üzerine baştan beri endişeli ve üzgün olan Hız. Ebu Bekir sevinçle kızını alnından öptü. Hız. Ayşe durgundu, sevincini göstermiyordu. Onu tebrie eden ayetler şöyleydi:

“Mutlaka o uydurma haberi/ıfki getirenler, içinizden mahdut bir usba/küçük bir gruptur.”^[165] Bu durumu kendiniz için bir kötülük sanmayınız, belki o size büyük hayırdır. Onlardan (iftiracılar) her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan günahın büyüğünü tezgâhlayan o adama (münafık başına) da pek büyük bir azap vardır. Onu (iftirayı) işitince, erkek mümin ve kadın müminler vicdanlarına kıyas ederek hüsn-ü zan etselerdi de

‘bu apaçık bir ifk/zina iftirasıdır’ deselerdi ya. Buna (hadiseye) dört şahit getirmeli değil miydiler? Madem şahitleri getirmediler, öyleyse onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler.”^[166]

“Hani bu iftirayı gelişi güzel birbiriniz ağzından alıyor, hakkında kesin bilgi sahibi olmadığınız haberi (birbirinize) yetiştiriyordunuz ve bunu kolay (önemsiz) sanıyordunuz. Hâlbuki o (ve günahı) Allah katında pek büyüktür. Onu duyunca ‘Bunu söylemek bize yakışmaz, bu büyük bir iftiradır.’ deseydiniz ya... Müminler içinde, kötü sözlerin yayılıp duyulmasını arzulayanlar yok mu, şüphesiz onlara dünya ve ahirette inletici, acıklı bir azap vardır. Onları Allah bilir de siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah’ın fazl ve rahmeti olmasaydı, ya Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, haliniz nice olurdu bir düşünsenize?”^[167]

Bu ayetler 627 yılının Şubat’ında veya Mart başlarında nazil oluyorklar ve önemli noktalar üzerinde duruyorlardı:

1) Önce, bu haber uydurmaydı ve bir ifkti. İfk, gerçekten yalana ve batıla döndürülen her sözün adıdır.^[168] Yani ifk ne konuda olursa olsun yalanı, gerçek olmayanı anlatır. Namusla ilgili olan bu haber de “*yalan haberdî,*” mesnedi, dayanağı, şahidi ve delili yoktu. Hem ayetlere göre, bu habere Müslümanlardan çok kimse kulak asmamıştı. Fakat kulak asanlar da vardı. Bunlar Allah Resulü’nün şairi Hassan b. Sabit, Mıstah b. Üsase ve Zeynep bint-i Cahş’ın kız kardeşi Hamne’ydi. Rivayetlere göre Hamne, Zeyneb’in ortağı Ayşe’yi gözden düşürmek için bu işe bulaşmıştı.

Şu halde genelde müminler “*sağlam karakterli bir toplum*” meydana getirmişlerdi. Şehirde iftiraya bulaşanlar çok değildi. Delilsiz ve şahitsiz haberler bu toplumda pirim yapmamaktaydı. İslam toplumu genelde dedikodu ve gıybetten uzaktı. İyi ve temiz bir toplumdur.

2) Bu olay ayette geçtiği üzere “*sonucu açısından hayırlı*” olmuştu. Böylece delilsiz dedikoduların, iftira kapsamında olduğu anlaşılmış, bu durumda Müslümanların birbirine “*hüsn-ü zan*” etmeleri gerektiği mesajı alınmıştı. Anlaşılmıştı ki, yalan haberle namus lekelemek büyük bir günahı. Dolayısıyla İslam’da büyük bir insan hakkı ihlali sayılıyordu. Bu durum kadın ve erkek açısından fark etmiyordu. Bu açıdan namus iftirasının cezası da büyüktü. Böyle bir suçlu Allah hakkı olarak cezaya çarptırılacaktı. Bu cezalara had denir. Haddi gerektiren suçlar: hırsızlık, yol kesmek veya eşkıyalık, zina, kazf

(iffete iftira) şarap içmek, irtidat ve İslam devletine isyandır. Hadlerde kamu yararını gözetme hikmeti vardır. Kazif haddi cezası seksen sopa olarak uygulanmıştır.^[169]

Ayrıca, inen ayetlerle, kazif (namusa iftira) cezasının hükmü anlaşılmıştı.

3) Mümin kadınların namusları, iffetleri aleyhine çalışan, yalan haber yayan, iftirada bulunan ve bunu tezgâhlayanların genelde “*münafıklar olabileceği*” hususu da önemliydi. Abdullah b. Übey, Hz. Peygambere gizliden muhalefet etmekte, onun ordusunda yer aldığı, namazlara geldiği halde bu iftiraya girişebilmekteydi. Her çağda o ve benzerleri olabilecekti.

4) Artık müminler, namusla ilgili böyle bir dedikoduda, en az dört şahit yoksa “*bu açık bir iftiradır*” diyecekler, bu tür sözleri, (dedikodu, iftira, gıybet) toplumda yaymayacaklardı. Çünkü şahitsiz konuşanlar Allah katında “*yalancılar*” olacaklardı.

İlgili vahiyden sonra Rasulullah minberden bir konuşma yapmış, geçen ayetleri orada okumuştur. Sonra iftirayı en çok diline dolayan, Mıstah b. Üsase, Hassan b. Sâbit ve Hamne bint-i Cahş’a kazif haddi uygulamış ve seksener sopa vurdurmuştu.

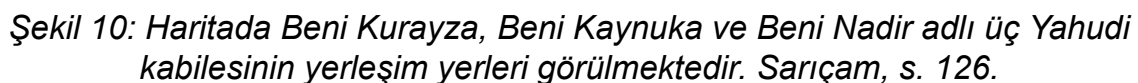
İftira sonrası Safvan erkekliği olmadığını itiraf etmişti.^[170] Ayrıca, iftirayı diline doladığı için Hassan’a bir kılıç vurmuş ve bir gözünü kör etmişti. Şair Hassan kendisinden davacı olunca, araya Hz. Peygamber girdi. Safvan ona bir köle ve bahçe vererek kısıstan vazgeçirdi. Safvan, iftiraya en çok üzülenlerdendi ve onu yayanlara çok kızıyordu.

11. Kurayza Gazası Esirleri

Hicretin beşinci yılında Hz. Osman, Bedir hariç diğer seferlere katıldığı gibi, Rasulullah’la birlikte Kurayza gazasına da katıldı. Burada da o İslam ordusu atlıları içinde yer aldı. Bu seferde atlıların sayısı otuzu geçiyordu.^[171] Bu sefer Nisan 627’de yapılmış ve sonuçta Kurayza Yahudilerinin erkekleri öldürölüp kadınları ve çocukları esir alınmıştı.^[172]

Esirler satışa çıkarılmadan önce İslam hukuku uyarınca, beşte biri devlet hissesi olarak ayrılıp diğerleri gazilere paylaştırıldı. Ardından devlet hissesine düşen esirler satışa çıkarıldı.

Hız. Osman ve Abdurrahman b. Avf, satın aldıkları esirleri gençler ve yaşlılar olarak iki gruba ayırdılar ve bunları bölüştüler. Yaşlıları Hız. Osman aldı. Bunların paraları vardı ve gençlerde para bulunmuyordu. Hız. Osman bunlardan önemli miktarda kurtulmalık/fidye alarak büyük bir kazanç sağladı ve kendilerini serbest bıraktı.^[173]

12. Kasva Çökünce

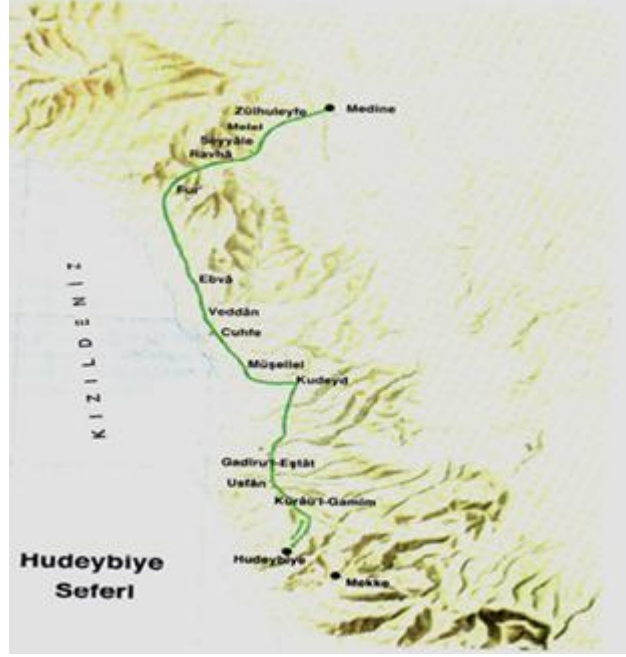
Rasulullah hicretin altıncı yılında (12-13 Mart 628) 1400 sahabesi ile birlikte umre yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıkmış, Müslümanlar Mekke'ye 17 km uzaklıkta, bulunan Cidde yolu üzerindeki Hudeybiye mevkiinde konaklamışlardı. Hudeybiye dağlar arasında yüksek ve stratejik bir geçitti.^[174] Mekkelilerle Müslümanlar savaş durumunda oldukları için yola çıkanlar endişe içindeydi. Aslında onların Hudeybiye'de konaklamasına Rasulullah'ın devesi Kasva'nın daha ileri gitmemesi sebep olmuştu.

Olay şöyle gelişti: Peygamber Efendimiz, devesi Kasva üzerinde yol alıyordu. Kafile Mekke Harem sınırı Seniyyetu'l-Mürâr'a gelince Rasulullah'ın devesi çökmek istedi. Sahabeler bunu devenin yorgunluğuna verdiler ve çökmesini engellemeye çalıştılar. Fakat Kasva çökmüştü. Onu kaldırmak için uğraşılsa da olmadı. Onlara göre deve yorulmuştu. Allah Resulü aynı fikirde değildi:

“Kasva harınlaşmaz, böyle bir alışkanlığı yoktur. Bir zaman fili Mekke'ye girmekten alıkoyan, şimdi de Kasva'ya mani oluyor. Allah'a yemin ederim ki, Kureyş müşrikleri Allah'ın Harem'inde, işlenmesini yasakladığı şeyler hususunda neyi isteseler kabul edeceğim. Bu yolda istediklerini yerine getireceğim”^[175]

Ebrehe'nin fili Mekke'ye gelirken, Allah'tan aldığı emir ve ilhamla çökmüştü. Ama askerlere göre çöküşün bir sebebi yoktu. Allah, arılara bal yapmayı, kuşlara yuva kurmayı, örümceğe ağ örmeyi, göçmen kuşlara yollarını bulmayı ilham eder... Allah, Kasva'ya yürümemesini ilham ve emrediyordu.

Çok geçmeden Rasulullah Kasva'yı kaldırdı. Deve Hudeybiye'ye yöneltince yürüdü. Hudeybiye; Cidde ve Mekke arasında, Cidde'ye 15, Mekke'ye 17 km uzaklıkta, Cidde yolu üzerinde bir yerd ve stratejik ve yüksek bir geçitti.^[176]

Şekil 11: Hudeybiye ve Mekke'nin konumu. Sarıçam, s. 197

13. Elçiler ve Hz. Ömer

Kureyşliler Müslümanları Mekke'ye bırakmak istemiyorlardı. Önce Huzaalı Büdeyl b. Verka ve bir kaç kişiyi, sonra o sırada Mekke'de bulunan Taifli Urve b. Mesud'u Rasulullah'a elçi gönderdiler. Urve ile de problem çözülmedi.

Urve'den sonra, Kureyş Hıraş b. Ümeyye'yi, arkasından Hulley's b. Alkame'yi elçilikle görevlendirdi.^[177] Müslümanlarla Kureyşliler bir türlü anlaşamıyorlar ve onları umre için Mekke'ye sokmak istemiyorlardı.

Görüşmeler sürüyordu. Müslümanlar, Hudeybiye'de Mekke'ye Mescid-i Haram'a girmeyi bekliyorlardı. Allah Resulü bu sırada, Hz. Ömer'i elçi göndermek istedi. Hz. Ömer bu konudaki çekince ve düşüncelerini şöyle açıkladı:

"Bu iş için Mekke'de benden daha saygın, onlar katında benden daha nüfuzlu, orada ailesi ve koruyucusu daha çok olan birini sana gösterebilirim: Osman b. Affan"^[178]

Hz. Ömer cahiliye döneminde sefaret görevinde bulunmuş biriydi, bunun için nasıl nitelikler gerektiğini biliyordu. Ona göre Hz. Osman bu durumda Kureyş'e elçi gönderilmeye daha uygun konumda biriydi. Bunun sebepleri vardı ve Hz. Ömer sözünde onları tek tek

sıralamıştı. Ayrıca, Kureyşle arasında büyük bir düşmanlık vardı ve Mekke’de kabilesinden onu koruyacak biri de bulunmuyordu. Bütün bunlara rağmen o görevden kaçma niyetinde biri değildi. Sorumluluk yüklenebilen bir insandı. *“Buna rağmen mutlaka benim gitmemi istiyorsanız giderim”* dedi. Hz. Peygamber (a.s.m.) susunca, elçilik için Osman’ın daha uygun olduğunu söyledi ve ekledi.

“Zira onun Mekke’de aşiret ve akrabası çoktur.”

Emeviler Hz. Osman’ın amcaoğullarıydılar. Tehlikeli bir durumda kabile asabiyetiyle onu korurlar, ölümüne meydan vermeyebilirlerdi. [179] Bu teklif üzerine Hz. Osman Mekke’ye elçi gönderildi. Ebu Süfyan ve Mekke ileri gelenlerine kendilerinin savaşmak için değil, Kâbe’yi ziyaret için geldiklerini haber verdi ise de onlar bunu kabullenmediler ve kendisine şöyle dediler:

“Git, seni gönderene söyle, o asla Mekke’ye girip Kâbe’yi tavaf edemeyecektir.”

Ardından eklediler:

“Ama sen Kâbe’yi tavaf etmek istersen edebilirsin.”

Hz. Osman onlara şu cevabı vermişti:

“Rasulullah onu tavaf etmedikçe ben de etmeyeceğim.” [180]

Kureyşliler Hz. Osman’ın geri dönmesini engellediler ve onu üç gün Mekke’de tuttular. [181] Diğer yandan Hz. Osman Mekke’de güçsüz, korumasız kadın ve erkek Müslümanlarla görüştü. Onlara gelecek hakkında ümit verdi ve şu mesajı iletti:

“Rasulullah (a.s.m.) size Mekke’nin fethedileceğini müjdeliyor ve ‘Mekke’de imanın gizlenemeyeceği, açığa vurulacağı günün/devrin gölgesi, üzerinize düşmüştür’ buyuruyor.” [182]

Mesaj buydu. Demek yakında Mekke fethedilecek, orada iman ve İslam hâkim olacaktı. Bu mesaj oradaki çaresiz müminleri ferahlatmış, onlara gelecek hakkında ümit ve iyimserlik aşılamıştı. Hicretlerine müsaade edilmeyen çaresiz müminler etkilenip duygulandılar ve ağlamaya başladılar. Hz. Osman’ın müjdesini verdiği bu günler gelecek miydi? Onlar da Rasulullah’a ve Hudeybiye’deki kardeşlerine şu haberi ulaştırmasını söylediler:

“Rasulullah’a bizden selam söyle, onu Hudeybiye’ye indiren Allah, Mekke’ye girdirmeye de kadirdir.” [183]

Derken Rasulullah’a Osman’ın öldürüldüğü haberi ulaştı ve o bunun üzerine şöyle konuştu:

“Bu toplulukla vuruşuncaya dek burada olmayı sürdüreceğiz.”

Ardından Müslümanları kendine biate çağırdı ve herkes ölümüne kendisine biat ettiler. Kendisine ölümüne biat edilirken O oradakilere şöyle dedi:

“Osman Allah’ın işi ve Resulü’nün işi için gitti. Bu yüzden ben onun namına biat ediyorum.”

Ardından sağ elini tutup, *“Bu Osman’ın eli yerinedir.”* dedi ve onu sol eline vururken, *“İşte bu biat Osman içindir.”* buyurdu.^[184] Bu sözleri ile o Hz. Osman’ın kendisine biat ettiğini açıklamış oluyordu.^[185] Anlaşıyor ki, Hz. Osman’ın ölüm haberi Rıdvan Biatı’nın yapılmasına sebep olmuştu.^[186]

Bir başka rivayete göre durum üzerine Hz. Peygamber bir grup Müslüman’ın yanına vardı ve az önce gelen vahyi açıkladı.

“Allah bana biat yapılmasını emretti.”^[187]

Emir yerine getirilmeliydi. Hz. Peygamber; Hudeybiye’deki bodur semüre/akasya ağacı altına durdu. Hz. Ömer Müslümanları çağırmaya başladı.

“Ey insanlar. Biate geliniz, biate geliniz.”^[188]

Hz. Ömer biat sırasında Rasulullah’ın elini alttan tutup destekliyordu.^[189] Müslümanlar sıraya geçtiler, çarpışmaktan yüz çevirmeyeceklerine, Allah ve Resulü yolunda canlarını verinceye kadar savaşacaklarına dair kendisine söz vermeye ve biat etmeye başladılar. Ona elini uzatıp tokalaşarak ilk biat eden Sinan b. Ebi Sinan olmuştu.^[190]

Böylece Hz. Osman orada olmasa da hükmen Rıdvan Biatı’ne katılanlar arasında yer almıştı. Çünkü Hz. Peygamber bir elini diğerine vurarak onun yerine biatini gerçekleştiriyordu. Bu biat Allah’ın o biate katılanlardan razı olduğunu açıklamasından dolayı tarih kitaplarında hep *“Rıdvan Biatı”* olarak anılacaktı.

Hz. Osman Mekke müşrikleri tarafından serbest bırakılınca Hudeybiye’ye döndü. Döndüğünde biat çoktan tamamlanmıştı. Ama o aynı semüre/akasya ağacı altında bizzat kendisi de Rasulullah’a biat etti. Abdullah b. Ömer olayı şöyle değerlendirecekti:

“Rasulullah’ın (a.s.m.) Osman için uzattığı biat eli, Osman’ın kendisi için uzattığı biat elinden daha hayırlıydı.”^[191]

14. Fetih Sûresi’nin Sahabeleri Övmesi

Rıdvan Biati hakkında ayetlerin önemli değerlendirmeleri vardır ve bunlar özellikle o biatte bulunanlar açısından önemlidir. Fetih Sûresi 10-19. ayetleri Rıdvan Biati’nden söz eder. Onuncu ayet biatten ve ona katılanlardan şöyle söz eder:

“Ey Resulüm, gerçekten sana (Hudeybiye’de) biat edenler, ancak Allah’a biat etmişlerdi. Allah’ın eli de onların elleri üzerindedir. Öyleyse kim bu akdi çözerse kendi aleyhine çözmüş olacaktır. Kim de Allah ile sözleştiğine bağlı kalır, onu (ve gereğini) yerine getirirse o da ona büyük bir ecir/ödül verecektir.”^[192]

Sûrenin 18 ve 19. ayetleri de aynı konuda şu müjdeleri verir:

“And olsun ki Allah, seninle o ağacın altında biat ederlerken müminlerden razı olmuştur. Bu sebeple, kalplerindeki sıdk ve ihlâsı bilerek üzerlerine bir sekinet (kuvve-i-manevîye) indirmiş ve onları yakın bir fetih (feth-i kârib) ve alacakları birçok ganimetlerle mükâfatlandırmıştır. Ayrıca Allah Aziz (mutlak galip) ve biricik hüküm ve hikmet sahibidir.”^[193]

Yukarıdaki iki ayet önemli noktalara parmak basmaktaydı:

1) *“Lekad radiyallâh”* diye başlayan 18. ayet yeminle başlamakta ve Allah’ın biati yapanlardan razı olduğunu açık ve kesin şekilde açıklamaktaydı. Demek biate katılanlar, Allah’ın razı olduğu müminlerdi. Hz. Peygamber de, *“Rıdvan Biati’nde bulunan kimse ateşe girmez”* müjdesini vermişti.

2) Ayrıca Rıdvan Biati’ni yapanlar iyi müminlerdi, Allah’ın razı olduğu Müslümanlardı.

3) Ayet *“Fe ‘alime mâ fî kulûbihim = Allah kalplerindeki ihlas ve samimiyeti bildi ve razı oldu.”* diyordu. Demek onlar, halis, içi dışı bir sadık insanlardı. Allah onların üzerine bir sekine, bir korkusuzluk, bir güven ve teslimiyet de indirmişti. Silahsız oldukları halde Hudeybiye’de korkularından sıyrılmışlardı.

4) Ayetin bir bölümünde şu müjde veriliyordu: *“Ve esâbehum fethan karîbâ = ve kendilerine yakın bir fetih verdi.”* Yani mükâfat ve

ödül olarak Allah Hayber fethini müjdeledi. Böylece Rıdvan Biatı'ndekilere bir *“feth-i karîb”* de ihsan etti. Bu ayetler, dolayısıyla fethin manevî sebebini, onun ihlâs, samimiyet ve fedakârlık oluşunu da açıklamaktaydılar.

5) O yakın fetihle kendilerine ayette geçtiği üzere *“meğânim-i kesîra = büyük ganimetler”* de isabet etti, yani yaptıklarına böyle de karşılık verdi. Bu feth-i karib, genelde Hayber'in fethi olarak yorumlanır.^[194] Çünkü büyük ganimetler alınan en yakın fetih odur. Ashab-ı Kiram'dan İbn-i Abbas, Enes b. Malik ve Bera b. Azib feth-i karibin; *“Hudeybiye Barışı”* olduğu görüşündedirler:^[195] Çünkü bu sulhtan sonra Hayber ve diğer fetihler gelmiştir ve bu ayet Hudeybiye dönüşü indirilmiştir. Bu görüş gerçekten dikkate değer bir yorumdur.

Rıdvan'a katılanlar; yakın gelecekte pek çok kimsenin Müslüman olmasına sebep olmuşlardır.

6) Ayrıca Allah Resulü de Hudeybiye biati konusunda açık bir müjde daha vermişti:

“Gerçekten ağaç altında biat edenlerin, hiçbir cehenneme girmeyecektir.”^[196]

Allah ayetle bu biate katılanlardan razı olduğunu belirtiyordu. Bu sebeple biate *“Rıdvan Biatı”* adı verildi. Biat edenler içinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve hükmen Hz. Osman da vardı. Biat haberi Kureyşlilere ulaşınca endişelendiler, üç gün Mekke'de alıkoydukları Hz. Osman'ı serbest bıraktılar.

Şekil 12: Hudeybiye'den bir görünüş. Sarıçam, s. 200.

15. Şahitler

Hudeybiye’de Rıdvan Biati’nden sonra uzun görüşmelerden sonra Hudeybiye sulhu imzalanmış, anlaşma maddelerini Hz. Ali kaleme almıştı. Antlaşma taraflar arasında on yıl süreyle geçerli olacaktı. Antlaşma yazıldıktan sonra müminlerden ve müşriklerden aşağıda adı yer alanlar şahit olarak kaydedildi:

- Hz. Ebu Bekir,
- Hz. Ömer,
- Osman b. Affan,
- Ali b. Ebu Talib,
- Abdurrahman b. Avf,
- Ebu Ubeyde b. Cerrah,
- Sa’d b. Ebi Vakkas,
- Mahmud b. Mesleme,
- Abdullah b. Süheyl,
- Mikrez b. Hafs,
- Huvaytîb b. Abduluzza.^[197]

Burada adları görülen son iki kişi müşriklerdendi. Görüldüğü üzere antlaşmada şahit olarak sırasıyla ilk dört halifenin adları yer alıyordu. Diğer Müslümanlardan üçü de ilk Müslümanlardan olan Muhacirlerdi. Mahmud b. Mesleme Ensar’dandı. Abdullah b. Süheyl de Mekkeli bir Müslümandı ve antlaşmada Kureyş’i temsil eden ve onlar tarafından Hudeybiye’ye elçi olarak gönderilen ve şu an antlaşmanın yazılmasına şahit olan Süheyl b. Amr’ın Müslüman olan oğullarından biriydi.

16. Fetih Sûresi’nde Dört Halifeye İşaret

Fetih Sûresi sahabeleri ve Hz. Osman’ın da içinde yer aldığı dört büyük halifeyi^[198] ilgilendiren önemli haberler de vermişti. Bu konuda ayetlerin mesajı şöyleydi:

“Muhammed Allah’ın Resulüdür. Beraberindekiler de inkârcılara karşı şiddetli ve birbirlerine merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken, Allah’tan lütuf ve razılık dilerken görürsün. Onlar yüzlerindeki secde iziyle tanınırlar.”^[199]

1) Bu ayetin başında Allah, Resulü'nün peygamberliğine şahitlik ediyordu. Ayrıca ayette sahabelerin rütbece peygamberlerden sonra geldiğine işaret vardı. Ayet onların yüce ve seçkin olmalarının sebeplerini de ortaya koymaktaydı. Onların önemli özellikleri şunlardı:

Onlar, inkârcılara karşı sert ve şiddetliydi, küfre karşı zaaf ve yılgınlık göstermiyorlardı. Tüm Müslümanlara, ayırım göstermeden, şefkatli, merhametli davranıyorlardı: Irk, renk, bölge ve belde farkı gözetmiyorlar ve ayrımcılık yapmıyorlardı.

2) Ayette *“rükka'an sücceden = çok rükû ve secdeye giderler”* haberi veriliyordu. Demek; Ashab-ı Kiram; namazın rükunlerini, rükû ve secdeleri tam ve çok yapıyor, namazı asla terk etmiyor ve gereği gibi kılıyorlardı. Bu ayetin işaretiyle, farz namazı asla bırakmadıkları gibi, nafilelere de önem vermekteydiler. Her işlerini ihlâsla, Allah'ın fazl ve hoşnutluğunu kazanmak için yapıyorlardı.

3) *“Sîmâhum fî vücûhihim min eseri's-sücûd = simaları, secde eserinden etkilenen yüzlerindedir.”* Halisane secdeleri ve namazları; yüzlerinden, durumlarından, hallerinden bellidir.^[200] Hz. Peygamber, *“gece namazı çok olanın gündüz yüzü güzel olur”* buyurmuş ve bu gerçeğe işaret etmişti. İslam seciyesi, tavrı, karakteri ve tevazusu onlarda belliydi. Dinleri onlara manevî bir sıbğa/boya vurmuş, Allah sıbğasıyla sıbğalanmışlar, Rasulullah boyasıyla boyanmışlardı.

Onlar namazlarını huşu ile duya duya kılarlar, namaz içindeki zikirleri, ayetleri, tesbihleri, iyice özümseyerek ve sindire sindire okurlardı. Onları; taze, besleyici manevi gıdalar gibi iyice hazmederler, akıl midesinde eriterek gönül dünyasında feyizlerini emerlerdi. Namaz onlar için öğün vakitlerindeki *“ilahî bir sofrâ”* gibiydi. Bu yüzden kıldıkları namaz ruhlarına gıda, onlara âb-ı hayat, iç dünyalarına bir teneffüs gibi tesirini gösterir; onları sürekli besler, diri ve canlı tutar, güçlü kılar ve geliştirdi. Ayrıca böylesi bir ibadet usandırmaz, ayetin açıkladığı üzere organları *“fahşâ ve münkerden”* de men ediyordu,^[201] yüzde izini, eserini, varlığını gösteriyordu. Yüz ve kalbin aynası ve penceresi olan gözde de, rükû ve secde alâmeti açıkça belirlemekteydi.

Hz. Peygamberle birlikte olan sahabeler... Onların başında Hz. Ebu Bekir vardı. O Rasulullah'ın hususi maiyetinde ve sohbetinde bulunmuş, *“vellezîne ma'ahû”* ile kendisine işaret edilmişti. Hem, Hz.

Peygamberden az sonra vefat edip, onun yanına gidip, yine onunla beraber olmuştur.

4) “*Eşiddâu ‘ale’l-kûffâr = kâfirlere karşı çok çetindirler*” ayeti, sahabelerin genelini içine almakla birlikte, onlar içinde bu özelliği ile maruf, dünya devletlerini fetihleriyle titreten Hz. Ömer’e de işaret etmeliydi. O, zalimlerin başına yıldırım gibi düşen, kâfirlere karşı sert ve şiddetli bir Faruk’tu.

5) “*Ruhamâu beynehum*”dan Ashab-ı Kiram arasındaki İslam kardeşliğini, birbirlerine karşı nezaket, şefkat, merhamet ve isar hasletlerini görmek gerekiyordu. Ayrıca, aynı ayet merhamet ve şefkatinden “*İslâm içinde kan dökülmesin*” diye kendini feda eden Hz. Osman’a da işaret ediyor ve onu ve tarz bakımından ona uyanları akla getiriyordu.

6) “*Terâhum rûkkaân süccaden*” ibaresinden “*ve rıdvânâ*” ya kadar olan kısım; yine ashabin öne çıkan üç vasfına delalet eder. Onlar rûkûları ve secdeleri bol, Allah’tan çokça fazıl/lütuf ve rıza isteyen insanlardır. Fakat liyakat ve kahramanlıkla hilafete gelen; zühdü, ibadeti, fakr ve iktisadı seçen; rûkû ve secdelere devamı ile bilinen Hz. Ali’nin (ve benzerlerinin) yüksek haline de işaret vermekteydi.

17. Ümmü Gülsüm Medine’ye Sığınınca

Hudeybiye Antlaşması sonrasıydı. Ebu Basir’in Mekke’den kaçıp Medine’ye sığındığı günlerdi. Takvimler hicretin altıncı yılını gösteriyordu. Zilhicce’nin ilk günleri, yani 628 yılı Nisan ayı başlarıydı. Ebu Basir, Hudeybiye Antlaşması gereği Medine’de kalamayınca Kızıldeniz kıyısındaki Âs Vadisi’ne yerleşmişti. O günlerden birinde Allah Resulü’nün hanımı Ümmü Seleme’nin hücrelerine yabancı bir kadın girdi.^[202] Bu bayan, yüzü nikaplı, bedeni iyice örtülü genç biriydi.^[203] Yüzünü açıp kendini tanıtınca, Allah Resulü’nün hanımlarından olan Ümmü Seleme onu tanıdı ve hatırladı.

Mekkeli genç hanım, Ukbe b. Muayt’ın kızıydı. Ukbe annesi Erva bint-i Kureyz’den dolayı Hz. Osman’la ana bir kardeşti. Bu genç kadın hicret öncesi Müslüman olmuş, hicret etmek istemiş, ama katı bir İslam muhalifi babası tarafından engellenmişti.

Ümmü Seleme onu odasında bir kaç gün misafir etti. Kaderin cilveleri... Peygamberliğin üçüncü yılında Ukbe, Allah Resulü'nün boynuna deve işkembesi koymuştu ve o denli Müslümanlığa düşmandı. Kızı Ümmü Gülsüm Müslüman olmuştu ve şu sırada babasından kaçarak müminlerin manevî atası^[204] Hz. Peygambere sığınmıştı. O son günler Mekke'de, sık sık Mekke yakınlarındaki Tenim'e ve oradaki evlerine gidiyordu. Son olarak oraya gider gibi yapıp Medine yoluna düşmüştü. Yolu bilmiyordu.

Yolda, Huzaalılardan biriyle karşılaşmış, onun kendisine verdiği bir deve ile Medine'ye gelmişti.

Ümmü Seleme; günler geçtikçe Ümmü Gülsüm'e iyice alıştı. Durumunu iyice anlamak istiyordu ve sordu:

"Sen Allah'a ve Resulüne hicret mi ettin?"

Ümmü Gülsüm konuştu:

"Evet, fakat Rasulullah (a.s.m.) erkeklerden Ebu Cendel ile Ebu Basir'i müşriklere geri gönderdiği gibi, beni de geri gönderir diye korkuyorum."

Korkusunda haklıydı. Hudeybiye barışı esnasında, Ebu Cendel, sonra da Medine'ye iltica eden Ebu Basir müşriklere teslim edilmiş, Medine'ye gelmelerine izin verilmemişti. Ümmü Seleme kendisini teselli etti

"Ama erkeklerin durumu kadınların haline benzemez."

Ümmü Gülsüm'ün gelişi Allah Resulüne haber verildi, o da muhacir hanımla görüşüp *"Hoş geldin!"* dedi. Ümmü Gülsüm hemen derdini anlatmaya başladı:

"Ey Allah'ın Resulü, dinimle yanına kaçtım. Beni koru ve müşriklere geri çevirme, yoksa bana işkence yaparlar. Dinimden döndürmeye uğraşırlar. Ben de işkenceye sabredemem. İki kişiyi müşriklere iade ettiğini biliyorum; onlardan biri kendisini korumakta. Fakat ben, bir kadını ve kadınların zayıflığını da bilirsin."

Bu sözleri ile o bir sığınmacı olduğunu, Allah Resulü'ne sığındığını, işkenceden ve bu yüzden dininden çıkmaktan korktuğunu, kendisinin erkekler gibi Medine'den çıkıp gidemeyeceğini ifade ediyordu. Çünkü hicap ve tesettür ayetlerinden sonra kadınların durumunda bazı değişimler olmuştu. Allah Resulü onun açıklamaları üzerine şunları söyledi:

"Mutlaka Allah, kadınlar hakkında ahdi/antlaşmayı bozar."

Bu bir müjdeydi. Muhbir-i Sadık böyle buyuruyorsa, o gerçekleşirdi. Bilindiği üzere hicretin beşinci yılında önce hicap, sonra da tesettür (örtünme) ayeti^[205] nazil olmuştu. Bu ayetlerle kadınların durumu farklılaşmış, namahremle olan sosyal ilişkileri değişmişti.

Çok geçmeden şu ayet nazil oldu:

“Ey Müminler, iman eden kadınlar muhacir olarak size gelince, onlar gerçekten iman etmişler mi etmemişler mi imtihan ediniz. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mümin kadınlar olduğuna kanaat getirirseniz artık kâfirlere geri çevirmeyiniz. (Çünkü) bu kadınlar onlara (kâfirlere), onlar da bunlara helal olmaz. Kâfir kocalarının bu mümin kadınlara harcadıkları mehri onlara (kocalarına) geri veriniz. Mehirlerini verdiğiniz takdirde onları (mümin kadınları) almanızda size günah yoktur. Bir de kâfir kadınlarınızı nikâhınızda tutmayınız, verdiğiniz mehri isteyiniz. Kâfirler de, yanınıza hicret eden mümin kadınlara harcadıkları mehri istesinler. Bu, Allah'ın hükmüdür. Aranızda (çıkan problemlerde) O hükmeder. (Çünkü) Allah her şeyi hakkıyla bilen ve yaptığı yerli yerine yapandır, hakîmdir.”^[206]

Burada, evvela mümin kadınların hicretinden söz edilmekteydi. Hicret, kısaca “karşılıklı ayrılık” demektir: Hasta hastalığından ve uykusundan ayrılırsa hicret etmiş sayılır. İnsan bir şeyi bir daha dönmek niyetiyle bırakır ve ondan yüz çevirirse hicret etmiş olur.

İlgili ayete göre; itaatsizliklerinden (nüşûz) korkulan kadınlara önce nasihat edilir, sonra kadınlar yataklarında tek başlarına bırakılır,^[207] bu da bir nevi hicret olarak yorumlanır.

Hicret maddî manevî rızık arayışı için, bir yerden bir yere intikaldır ve rızık arkasından gitmektir. Bu zorluk, şiddet ve güzelliği beraberinde getirir: Sıcak öğle vakti “hâcîre”, güzel, üstün olan “hâcîr”dir. Bir şeyin kemaline ulaşması, kızların, gençlerin güzelleşmesi “ihcar”la anlatılır.

Fakat farklı maksat ve amaçlarla hicret edenler de olabilir. Bu açıdan, ayet-i kerime, Medine’ye gelen kadınların imtihan edilmesini emretmektedir.^[208]

17.1. Hz. Ömer’in İki Hanımını Boşaması

1) Mümteherine Sûresi'nin^[209] onuncu ayeti gereği, mümin kadınlar kâfirlere haram olmuştu. Artık onlar gayr-i Müslim bir koca nikâhında bulunmayacaklardı. Ancak kâfir kocaları onlardan kendilerine verdikleri mehri isteyebileceklerdi. Bu sebeplerden dolayı onlar Mekke'ye iade edilmemişlerdi.

Ümmü Gülsüm Medine'ye hicret edince, iki erkek kardeşi Velid ve Umare bir sabah Medine'ye gelip onu geri götürmek istemişler, Allah Resulü kendilerine mezkûr ayetle antlaşmanın o hükmünün, kadınlar hakkında bozulduğunu ifade etmiş ve kız kardeşlerini geri göndermemiştir.

2) Ayet muhacir kadınlar hakkında *"femtehinûhunne = onları imtihan ediniz"* buyuruyordu. Kalplerinde olanı sınamayı ve gerçek niyetlerini anlamayı emrediyordu. İbn-i Abbas'a göre bu ayetten sonra Resul-i Ekrem Mekke'den hicret eden kadınlara hep şöyle yemin verdirmeye başladı:

– *Bir eş buğzundan dolayı çıkmadığına billahi mi?*
– *Bir yere rağbetten dolayı çıkmadığına billahi mi?*
– *Allah'a ve Resulü'ne sevgiden başka bir gaye için çıkmadığına billahi mi?"*

Medine'ye gelen kadınlar da onun söylediği şekilde yemin alıyorlar ve sonra şöyle diyorlardı:

"Biz ancak Allah'a, Resulü'ne ve İslâmiyet'e sevgimizden dolayı geldik. Yoksa ne koca, ne mal, ne de birine olan kinimizden dolayı değil."

Hiz. Ayşe'ye göre bu sinama ve tahkikat, sûrenin on ikinci ayetine göre yapıliyordu. Bu da; Allah'a şirk koşmamak, çalmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, zina çocuğunu kocaya nispet etmemek ve marufa/iyiliklere karşı gelmemek şartlarını içine aliyordu. Bu sinama ve tahkikatın önemli hikmetleri vardı. Gelen kadınlar, casusluk, münafıklık ve bazı ahlâksızlıkları gerçekleştirmek ve bir aşk ilişkisinden dolayı buraya gelebilirlerdi. Böyle bir imtihandan sonra, müşrik kocalarına mehirleri verilerek Medine'de kalmalarına müsaade ediliyordu.^[210] Çünkü din hicreti, Allah ve Resulü'ne yapılan hicretti.

3) Mezkûr ayete göre müşrik kadınlar da, mümin erkeklerin nikâhı altında bulunmayacaktı. Her ne kadar Ehl-i Kitap hanımlarla müminlerin evlenmesine izin verilse de, kitapsız müşriklerle evliliğin

sürdürülmesi yasaklanıyordu. Mekke’de hâlâ müminlerle evli müşrik hanımlar vardı. Kocaları mümin olmakla birlikte onlar müşriktiler ve Mekke’deydiler.

Hız. Ömer bu ayet üzerine, Mekke’de yaşayan iki müşrik hanımını, Ebu Ümeyye kızı Kureybe’yi ve Cervel kızı Ümmü Gülsüm’ü boşamıştı. Hız. Ömer Kureybe’yi boşayınca, O sırada henüz müşrik olan Muaviye Mekke’de onunla evlendi. Onun boşadığı ikinci müşrik hanımı da Mekke’de Ebu Cehm b. Huzeyfe aldı. Bu kadın Huzaa kabilesine mensuptu. Ebu Cehm de Huzaalı biriydi. Ümmü Gülsüm, Hız. Ömer’in oğullarından Ubeydullah’ın annesiydi. [211]

Medine’ye gelen Ümmü Gülsüm bekârdı ve Hız. Peygamber’in akrabasıydı. Babaannesi Erva bint-i Kureyz’in annesi Beyza (Ümmü Hakîm), Allah Resulü’nün öz halasıydı ve babası Abdullah’la ikiz kardeşti. [212]

Bekâr olan Ümmü Gülsüm’e Medine’de Zübeyir b. Avvam, Abdurrahman b. Avf ve Zeyd b. Harise evlenme teklifinde bulundular. Ümmü Gülsüm durumu üvey ağabeyi olan Hız. Osman’la durumu görüştü. Hız. Osman da bu konuda Allah Resulü’ne danıştı. O, kendisinin evlatlığı Zeyd b. Harise ile evlenmesini uygun gördü.

Zeyd daha önce Ümmü Eymen’le evlenmiş ve onu boşamış, sonra da Hız. Peygamberin halasının kızı Zeynep bint-i Cahş’la evlilik yapmış, anlaşılamayıp onu da boşamıştı.

Hız. Peygamber bu kez onu bir başka halasının torunuyla evlendiriyordu. Ümmü Gülsüm, Hız. Zeyd hicretin sekizinci yılında Mute Harbi’nde şehit oluncaya kadar, yani yaklaşık iki yıl onunla evliliğini sürdürdü. Çok geçmeden Müslüman babaannesi Erva da Medine’ye geldi. Bu durum hem onu, hem onun oğlu Hız. Osman’ı sevindirmişti. [213]

18. Antlaşma Bozulunca

Hicretin sekizinci yılında Mekkeliler Müslümanların müttefikleri Huzalılara saldırarak Hudeybiye Antlaşması’nı bozdular. Hatta antlaşmayı yenilemek ve yeniden hayata geçirmek için vakit geçirilmeden Mekke yöneticisi olan Ebu Süfyan Medine’ye gönderildi.

Ebu Süfyan Medine’ye gelince Önce Rasulullah’ın hanımı olan kızı Ümmü Habibe’nin evine geldi, sonra antlaşmayı bozduklarından

dolayı pişmanlığını dile getirip onu yenilemek üzere Rasulullah'la görüştü.

Ondan olumlu cevap alamayınca, ardından sırayla Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'le görüştü. Rasulullah'tan sonra ikinci ve üçüncü adam olan bu ikisi de antlaşmayı yenilemeye yanaşmadılar. Ardından Ebu Süfyan aynı amaçla Hz. Osman'a geldi ve şöyle dedi:

“Şu topluluk içinde bana akrabalık yönünden senden daha yakını yoktur. Gel sen şu mütarekeyi uzat ve antlaşmayı yenile. Çünkü arkadaşın (Hz. Muhammed) seni asla reddetmez. Vallahi ben Muhammed'in ashabına yaptığı kadar çok ikram yapanı görmemişimdir.”

Ebu Süfyan'ın belirttiği gibi, Hz. Osman Emevilerden olmakla yine Emevilerden olan Ebu Süfyan'la akrabaydı. Fakat o Rasulullah'ın Hz. Ebu Bekir'in ve Hz. Ömer'in uzatmaya yanaşmadığı, bu konuda şefaatçi olmadığı bu hususta ne diyebilirdi? Rasulullah'ın ve ondan sonra uğradığı iki sahabenin tutumları neyse onunki de o olacaktı.

Ebu Süfyan'ın sözleri üzerine Hz. Osman şöyle karşılık verdi:

“Benim himayemde olanlar, Rasulullah'ın (a.s.m.) himayesinde olanlardır.”^[214]

Hudeybiye Antlaşması üzerine Huzaa kabilesi Müslümanlar tarafına geçmiş ve onlar tarafında yer almıştı. Böylece İslam Devleti himayesine girmiş oluyorlardı. Rasulullah bir devlet başkanı olarak Mekkelilerle yaptığı antlaşma sonrasında onları himayesine/korumasına almıştı. Hz. Osman Rasulullah'ın himayesinde olanların kendi himayesinde olduğunu belirterek Ebu Süfyan'a karşı, tutumunu açıkça ortaya koyuyordu.

Ebu Süfyan Hz. Osman'dan da bir cevap alamayınca, Hz. Ali'ye, Hz. Fatıma'ya ve Sa'd b. Ubade'ye de başvurmuş ama bir sonuç alamamıştı.^[215]

Ebu Süfyan'ın önce Hz. Peygamber'le sonra da sırasıyla Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile görüşmesi gösteriyor ki, bu kimseler İslam toplumunun önde gelen liderleriydiler ve onların kanaatleri devletlerarası problemlerde ve müşküllerin çözümünde önemliydi. Nitekim tarih sonradan gösterdi ki, bu dört kişi Rasulullah'ın vefatından sonra sırasıyla halife olup İslam toplumunun yönetimini de üstlenmişti.

Antlaşmanın bozulması, çok geçmeden İslam ordusunun Mekke'ye girmesine ve Mekke'nin fethine sebep olacaktı.^[216]

19. Öldürülmesi Emredilenler

Hicretin sekizinci yılında (630) Mekke fethedilmiş İslam orduları şehre girmiş ve oraya kan dökmeksizin hâkim olmuşlardı. Mekke ve civarı tüm yerleşim merkezleri putlardan temizlenmişti.

Hz. Peygamber, Mekke fethi sırasında ve daha sonra, Mekkelilere pek müşfik ve yumuşak davranmış, karşısında yer alan, kendine ve Müslümanlara karşı olan çok kimseyi bağışlamıştı. Hatta Hz. Yusuf'un kendini kuyuda ölüme terk eden kardeşlerine dediği gibi *"lâ tesrîbe 'aleykümü'l-yevm = bu gün size hiçbir kınama yok"* diye genel af ilan etmişti.

Ama o, on (veya on beş) kişinin de öldürülmesini emretmişti. Bunlardan altısı erkek, dördü kadındı. Erkekler: Ebu Cehil'in oğlu İkrime, Abdullah b. Sa'd b. Ebu Serh, Mikyes b. Subabe, Hüveyris b. Nukayz ve Abdullah b. Hatal'dı. Kadınlardan öldürülmesini emrettikleri ise, Ebu Süfyan'ın hanımı Hind, şarkıcı Sâre, Kureyne/Fertena ve Kureybe'ydi. Bunlar içinde, Safvan b. Ümeyye, Vahşi b. Harb, Haris b. Tulâtıla ve Enes b. Züneym'in de olduğu söylenir.^[217]

Öldürülmesi emredilenlerin çoğu *"savaş suçluları"* olarak mütalaa edilebilir. Mesela İkrime, Uhud günü süvarilere komuta eden iki Kureyşli komutandan biriydi.^[218] Bunlar içinden, İkrime, Hind, Kureyne, Safvan b. Ümeyye, Abdullah b. Zibara, Abdullah b. Serh ve Vahşi Müslüman olup ölümden kurtulmuşlardı, ama geri kalanlardan biri hariç hepsi öldürüldü.

Hz. Peygamber Mekke'ye girip miğferini çıkardığında, biri Rasulullah'a şu haberi verdi:

"İbn-i Hatal adlı kişi, Kâbe örtüsüne yapışmış."

Bu kanı heder edilenlerden Abdullah b. Hatal'dı. Rasulullah bunlar hakkında kararlıydı ve şöyle emir verdi:

"Onu nerede bulursanız öldürünüz."

İbn-i Hatal'ın asıl adı Abduluzza b. Hatal'dı. O Müslüman olup Medine'ye hicret etmiş, Rasulullah onu zekât memurluğuna atamıştı. Bu görevdeyken yanına Müslüman azatlısını da almıştı. İbn-i Hatal *"yemek yapmadı"* diye kölesini veya azatlısını döverek öldürdü. Artık

bir katildi. Öldürünce kısıstan korktu: “*Vallahi Muhammed’e varsam beni suçumdan dolayı öldürür*” diye düşündü. İrtidat ederek zekât paralarıyla birlikte Mekke’ye kaçtı.

İslam ordusu Mekke’ye girerken zırhlı ve silahlı olarak orduya karşı çıkanlardan biri de oydu. Sonradan korkarak silahlarını attı, zırhını çıkardı, genel aftan yararlanma umuduyla Kâbe’ye sığınmıştı.

İbn-i Hatal Mekke’ye kaçtıktan sonra, orada yaşamaya başladı. Onun Fertenâ ve Ernebe adlı iki cariyesi (kadın köle) vardı. İbn-i Hatal içer, Rasulullah’ı yeren şiirler söyler; bunları besteyle şarkıcı cariyelerine okuturdu. Müşrikler şarkıcıların meclislerinde bulunur, hiciv şarkılarını dinler ve bunlara eşlik ederlerdi. Bu iki şarkıcı kölenin işi buydu.

Fetihten sonra İbn-i Hatal öldürüldüğü gibi şarkıcılardan Ernebe de yakalanarak öldürüldü. Diğerleri ise kaçtı ve sonradan Müslüman oldu. [219] Şairler ve şarkıcılar... Hz. Peygamber’in halkı iğfal eden ve İslam aleyhine etkileyen bu iki grupta başı dertteydi. Bu iki grup sanatçı o günün basını ve medyası gibiydi. Kanı heder edilenlerden, Haris, Hüveyris ve Mikyes de öldürüldüler.

Abdulmuttalib oğulları azatlılardan olan Sâre de şarkıcı ve ağıtçı bir kadındı. Hz. Peygamber Mekke’yi fethetmek üzere sefere hazırlanırken Medine’ye gelmiş, muhtaç olduğunu söylemiş ve Rasulullah’tan yardım almıştı. Hz. Peygamber onu bir deveye bindirip Mekke’ye yollamıştı. Ama o Mekke’ye gizlice mektup götürme ihanetine girmiş ve üzerinden Hâtıb’ın mektubu çıkmıştı. Mekke fethinden sonra o ihanet suçundan dolayı yakalandı ve öldürüldü. [220]

19.1. Sütkardeş Ölümünden Nasıl Kurtuldu?

Öldürülmesi emredilenlerden biri de Abdullah b. Sa’d. b. Ebu Serh’ti. [221] O Abdullah b. Ebu Serh olarak da tanınırdı. O Müslüman olup Medine’ye hicret etmişti. Okuma yazma biliyordu. Rasulullah onu vahiy kâtibi olarak çalıştırmaya başladı. Derken o, inen vahiyleri kasten değiştirmeye kalktı ve böylece pek büyük bir günaha ve Kur’ân’a ihanete girişmiş oldu.

Bu durum Allah’a iftira ve yalan isnadı demekti. Mesela o “*azîzun hakîm*” yerine “*alîmun hakîm*” yazdı. O sıralar, gizli saklı Hz.

Peygamber aleyhine de konuşmaya başladı ve derken kötü son dan korkup Mekke'ye kaçtı. Orada önce irtidat etti, yani dinden cahiliyeye dönüş yaptı. Ardından boş durmadı. Rasulullah aleyhinde yalan yanlış şeyler anlatmaya başladı.^[222] Vahyi değiştirmeye kalkması ve irtidadı büyük bir suçtu.^[223]

Mekke fethedilince can korkusuyla askerler arasındaki sütkardeşi Hz. Osman'a sığındı. Oysa kanı heder edilenler arasındaydı. Hem vahyi değiştirmeye kalkmış, hem dinden dönmüş, hem de Mekke fethine kadar kötülüklerine devam etmişti. Hatta hakkında Enam Sûresi 93. ayeti indirildi.^[224] Öldürölmek için aranüyordu. Ama akrabalarına çok düşkün olan Hz. Osman onu evinde saklamıştı.

Ortalık durulunca Hz. Osman sütkardeşine şöyle dedi:

"Hadi yanımda gel, inşallah Rasulullah (a.s.m.) seni öldürmez."

Hz. Osman Rasulullah'ın kendisini ve ondan olan ricasını reddetmeyeceğini tahmin ediyordu. Çünkü Rasulullah onun hiçbir dileğini dinlememezlik etmezdi.

Abdullah'ı Rasulullah'a götürdü. Huzura varınca ikisi Hz. Peygamber'in önünde durdular ve Hz. Osman şöyle konuştu:

"Ya Rasulallah bunun anası, bunu yürütür, beni sırtında taşırdı. Bunun sütünü keser, beni emdirirdi. Bunu bırakır, bana iyilik eder, hediye verirdi. Anasının üzerimdeki hak ve iyilikleri için bunu bağışla."^[225]

O sözleriyle ve sütanasının kendisine yaptığı iyilikleriyle Rasulullah'ı yumuşatmak istiyordu. Sonra ona şunları da söyledi:

"Halka verdiğin emanı, İbn-i Ebi Serh'a da ver."^[226]

Ardından sütkardeşinin elini tutup Rasulullah'a uzattı. Hz. Peygamber Abdullah'a çok kızgındı ve yüzünü başka yana çevirdi. Hz. Osman yine karşısına geçip aynı şeyi yaptı ve bunu birkaç kez tekrarladı. Hz. Osman onu yeniden İslam'a kazandırmak istiyordu. O sırada biri kalkıp Abdullah'ın boynunu vursa Rasulullah çok memnun olacaktı ve bunu istiyordu. Diğer yandan çok sevdiği damadı yalvardı:

"Ya Rasulullah şunun biatini al."

Rasulullah uzunca sustu ve sonra tek kelime konuştu:

"Olur."

Rasulullah az sonra neden biatini almak istemediğini ve niyetini açıklayınca oradaki biri şunları söyledi:

“Düşünceni bilmiyorduk, keşke gözünle işaret ediverseydin?”

“Bir nebi işaretle adam öldürmez.”

Böylece Abdullah b. Sa’d ölümünden kurtuldu, fakat bundan sonraki günlerinde utancından Rasulullah’ın yanında bulunmak istemezdi.

[227] Abdullah Mısır fethi sırasında Amr b. As’ın askerleri arasında yer alacaktı. Hz. Osman Amr’a Abdullah komutasında bir miktar askerin Afrika’ya gönderilmesini emredecek ve o Afrika’da önemli fetihler gerçekleştirecekti. [228]

Safvan b. Ümeyye de Mekke’den Yemen’e kaçmak için Şuayba limanına gelmiş, Umeyr b. Vehb’ten *“aman”* verildiğine dair bir haber alınca, fetihten bir ay kadar sonra Mekke’ye dönüp Rasulullah’ın huzurunda Müslüman olmuştu.

Safvan Kureyş’in Cumah kolundandı, Hübel yanında istiksam (kısmet arama) oklarını çekerdi. Bunlar ailecek çok cömert insanlardı. Safvan ayrıca çok güzel konuşurdu. Huneyn ve Taif savaşlarında bulundu. Hz. Peygamber Ci’rane’de ona bir vadi dolusu deve verince çok etkilenmişti. [229]

20. Minberin Basamakları

Hicretin sekizinci veya dokuzuncu yılında Peygamber Mescidi’nde ilk kez minber yapılmıştı. Bu üç basamaklı, portatif bir minberdi. Rasulullah Cuma hutbelerini ve konuşmalarını burada yapıyor ve oturması gerekince en üst basamağa oturuyordu. [230]

Hiz. Ebu Bekir halife olunca görevi süresince hutbelerde Peygamber minberinin ikinci basamağına oturdu ve ayaklarını birinci basamağı koydu. O Hiz. Peygamber’e saygısından onun oturduğu üçüncü, yani en üst basamağı oturmamıştı.

Hiz. Ömer halife olunca, Cuma hutbesi için minbere çıkınca ilk basamağı oturup ayaklarını yere koyuyordu. O kendinden önce İslam devlet başkanı olan Rasulullah’a ve onun halefi Hiz. Ebu Bekir’e saygısından böyle yapıyordu. O zamanlar başkentte Cuma namazlarını devlet başkanı halifeler kıldırıyor, Cuma namazı ve hutbesi çok önemseniyordu. Zaten halife, Medine’de olduğu sürece vakit namazlarını da kıldırırmaktaydı. İmamlık onun en önemli görevlerindendi.

Hiz. Osman da hilafetinin ilk altı yılında Hiz. Ömer gibi ilk basamağa oturdu, sonraki yıllarda bu uygulamasını bırakıp üçüncü, yani en üst basamağa oturmaya başladı.^[231] Rasulullah üçüncü basamağa oturduysa, onu taklit edip oraya oturmak da sünnetine uymak demekti.

Hiz. Osman, kendi döneminde (644-656) “*Kıbtıyye*” denilen ince ak ipekliyle minberi örttürüyordu. Örtü bir Mısır dokuması ve kumaşıydı. Hatta bir kadın bu örtüyü çalmış, durum mahkemeye intikal edince hırsızlık suçundan eli kesilmişti.

Diğer yandan Hiz. Ömer döneminde, Mescid-i Nebevî’den sonra ilk minber, Mısırdağı Amr b. As. Camiine konulduysa da, Hiz. Ömer bunu duymuş ve valiye bir mektup yazarak minberi camiden kaldırtmıştı. O, Rasulullah’ın minberi gibi bir minberin oraya konulmasını hoş karşılamıyordu. Hiz. Ömer’in vefatından sonra, kaldırttığı minber yeniden yerine konuldu.

Hiz. Muaviye ile başlayan Emeviler döneminde ise, yerleşim merkezlerinin önemi, Cuma Mescidi ve minberiyle anılmaya başladı. Derken Mekke Haremi’ne ilk minber Emevi halifesi Hiz. Muaviye tarafından konuldu. Bu minber de üç basamaklıydı ve taşınabilir tarzda yapılmıştı.^[232]

Hiz. Muaviye’nin hilafeti döneminde, Medine valisi olarak atanan Mervan b. Hakem, mezkûr minberin basamaklarına, alt taraftan altı basamak ekletti. Onu sağlamlaştırmak için de çevresine on ahşap sütun monte ettirdi. Diğer yandan Hiz. Peygamber’den kalma basamaklar abanoz ağacıyla kaplandı. En yukarıdaki üçüncü basamak üzerine kimsenin oturmaması için bir de kubbe ilavesi yapıldı. Günümüz minberlerinin üst tarafındaki kubbemsi veya konik şekil, buradan tevarüsle İslam dünyasına yayılmış olmalıdır. Minber hicri 654 yılında çıkan bir yangında yanıp kül olmuştu.^[233]

21. Tebük Seferi İçin Bağışlar

Hicretin dokuzuncu yılı Recep ayında (Ekim 630) Şam bölgesinden alınan haberler üzerine Doğu Roma İmparatorluğu’na karşı Tebük Gazası için hazırlıklar başlamıştı.

O yıl Medine’de kuraklık vardı. Tebük, Medine’ye 780 km uzaklıkta, Kızıldeniz’in iki kulağının başladığı yol hizasında bir yerdi. Burası bir zamanlar Hiz. Şuayb’ın peygamber gönderildiği Eykelilerin yurduydı.

Sefer hazırlıkları Eylül'e, hurmaların olgunlaşma mevsimine denk geliyordu. Mevsim sıcaktı. Diğer yandan münafıklar Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı yapılacak bir seferin hüsrarla biteceğini yayıyorlardı.^[234]

Hız. Peygamber sefer için müminleri cihada ve yardıma teşvik etti. Derken savaş ve seferberlik için yardımlara başlandı. Yardım yarış atmosferinde yapıyordu. İlk yardıma koşan Hız. Ebu Bekir oldu ve dört bin dirhem gümüş getirdi ve Mescid-i Nebevî'de Rasulullah'ın önüne döktü. Hız. Peygamber sordu:

"Geride bir şey bıraktın mı?"

"Allah ve Resulünü."

Veya o şöyle demişti:

"Allah ve Resulü en iyisini bilir."^[235]

Yani o şu an elinde avucunda ne varsa hepsini yardım olarak getirmişti. Hız. Ömer de onun kadar gümüş getirdi. Ama getirdiği para eldeki servetinin yarısıydı. Hız. Ebu Bekir'in ne kadar getirdiğini bilmiyordu ve yaptığı yardımla o gün Hız. Ebu Bekir'i geçmeyi düşünüyordu. Hız. Peygamber ona da sordu:

"Geride bir şey bıraktın mı?"

"Evet, getirdiğimin yarısını."

Ona Ebu Bekir'in yaptığı yardım duyurulunca şu yorumda bulunmuştu:

"Şimdiye kadarki hayır yarışında hep o beni geçti."^[236]

Hız. Abbas, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Muhammed b. Mesleme ve daha başkaları sefer için önemli yardımlarda bulundular.

21.1. Üç Yüz Devenin Hikâyesi

Hız. Osman, Tebük Seferi söz konusu olduğu sırada Şam'a göndermek üzere üç yüz develik bir ticaret kervanı hazırlığındaydı. Bir rivayete göre kendisi de develerle birlikte Şam'a gidecekti. Tebük'e sefer söz konusu olunca; bir gün Hız. Peygamber Mescide geldi, minbere çıktı ve konuşmaya başladı. Sefer için bağışta bulunmaya teşvik ediyordu. O sırada onu dinleyenler arasında Hız. Osman da vardı. Rasulullah konuşurken ayağa kalktı ve şöyle konuştu:

“Ey Allah’ın Resulü, Allah yolunda sırt çulları ve havutlarıyla birlikte yüz deve vermeyi üzerime alıyorum.”

Rasulullah onun dediklerini duydu, konuşmasına ve teşviklerine devam etti. Derken Hz. Osman yeniden ayağa kalktı. Ve tekrar konuştu:

“Ey Allah’ın Resulü, Allah yolunda sırt çulları ve havutlarıyla birlikte yüz deve daha vermeyi üzerime alıyorum.”

Böylece o Tebük Seferi için iki yüz deve vermeyi vaat ediyordu. O sırada Rasulullah (a.s.m.) minberden indi. İnerken ona duyduğu hayranlıkla elini salladı ve şöyle dedi:

“Bundan sonra yapacağı şeylerden dolayı Osman’a sorumluluk yoktur.”

Bu sözler Hz. Osman için büyük bir müjdeydi. Artık o ileride bazı hatalar ve günahlar işlese de onlardan dolayı durumu kötüleşmeyecek ve bunların sorumluluğu kendini Allah katında kötü bir konuma düşürmeyecekti.

Derken Rasulullah Müslümanları tekrar Ceyşü’l-Usre’ye yardıma ve bağışta bulunmaya teşvik için minbere çıktı ve konuşmaya başladı. Hz. Osman yine onu dinleyenler arasındaydı. O konuşurken bir ara yerinden kalktı ve yine konuştu:

“Ey Allah’ın Resulü, Allah yolunda sırt çulları ve havutlarıyla birlikte yüz deve daha vermeyi üzerime alıyorum.”

Hz. Osman vereceği develeri yüz daha arttırmıştı. O sırada Rasulullah bu kez şöyle buyurdu:

“Ceyşü’l-Usreyi donatana cennet var.”

Tarihlerin kaydettiğine göre, Hz. Osman Tebük Seferi için yardımların en büyüğünü yaptı. O zaman hiç kimse onun kadar tasadduk ve bağışta bulunmadı. O üç yüz deveyi ticari emtialarıyla, semerleri ve çullarıyla birlikte yardım olarak bağışlamıştı. [\[237\]](#)

Hz. Osman’ın yardımları bununla kalmadı. Rasulullah o günler; *“Ceyşü’l-Usreyi donatan kimseyi Allah yarlıgılayacaktır”* buyurunca Hz. Osman elbisesinin eteğine doldurup getirdiği altınları Mescitte Rasulullah’ın önüne döktü. Hz. Osman sefer için bin dinar/altın lira getiriyor ve bunları Allah yolunda sadaka ediyordu. Onun bu cömertliği karşısında Rasulullah çok duygulandı. Altınları eliyle evirip çevirdi ve şöyle buyurdu:

“Bu günden sonra İbn-i Affan’ın yapacağı şey kendisine vermeyecektir.”

O bu sözünü birkaç kez tekrarlamıştı. Ardından ona olan durumunu da şöyle açıkladı:

“Allah’ım, ben Osman’dan razıyım, sen de razı ol.”^[238]

Onun yardımları gösteriyor ki, gerçekten Hz. Osman zengin ve zengin olduğu kadar da cömert bir kimseydi. O, Allah yolunda servetini harcamaktan kaçınmayan ehl-i himmet biriydi. Yaptığı yardımlarla büyük bir uhrevî kâr ve kazanç elde etmişti. Rasulullah’ın onun hakkında söyledikleri bunu açık seçik anlatmaktaydı. Bu sözlerle bakılırsa o cennetlik biriydi ve bundan sonra yapacakları yanlışlar ve hatalar kendisine zarar veremeyecekti. Ayrıca Hz. Osman yaptıklarıyla Rasulullah’ın hoşnutluğunu kazanmıştı. Rasulullah’ın hoşnut olduğundan Allah da hoşnut olurdu.

Ayrıca Hz. Osman bin dinar ordu için elli at yardımında da bulundu. Hz. Osman’ın yardımıyla ordunun ihtiyaçları karşılanır hale geldi.^[239]
O sıkışık ve tehlikeli zamanda bu yardımlar çok çok önemliydi. Hatta Hz. Peygamber, damadının bu yardımla kazancını şöyle açıklamıştı:

“Bundan sonra yapacağı hatalardan hiçbiri Osman’a zarar vermez.”^[240]

Sanki burada kazandığı pek büyük manevî servet ve sevap karşısında, ufak tefek hatalar ve günahlar ona zarar vermeyecekti. Evet, büyük bir ticaret ve kazancı küçük zararlar etkilemezdi. Erkek kadın herkes o sırada Tebük Seferi için durumlarına göre az veya çok yardımda bulundular.

Hz. Osman’ın Tebük Seferi’ndeki yardımlarından dolayı şu ayet nazil olmuştu:

“Mallarını Allah yolunda infak edenlerin, sonra da verdiklerini başa kakmayanların, eziyet vesilesi yapmayanların mükâfatı Rablerinin katındadır. Onlar için korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır.”^[241]

Hz. Osman yardım etmeyi çok seviyordu. İkrime’nin rivayetine göre Maide Sûresi’nin on birinci ayeti de Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha ve Abdurrahman b. Avf hakkında nazil olmuştu.^[242] *Yine Nahl Sûresi’nin 76. ayeti de onun yardımseverliği konusunda nazil olan bir başka ayetti.*^[243]

Şekil 12: Medine'ye 780 km uzaklıkta olan Tebuk. O günün şartlarında bu uzun yolu gidip gelmek bile önemli bir işti. Bkz. Sarıçam, s. 244.

22. Ümmü Gülsüm'ün Ölümü

Bilindiği üzere Hz. Osman Rasulullah'ın kızlarından üçüncüsü olan Ümmü Gülsüm'le hicretin üçüncü yılı Şaban ayında (Ocak-Şubat 625) evlenmişti. Hanımı Ümmü Gülsüm'le yaklaşık altı yıl evli kaldıktan sonra Ümmü Gülsüm hicretin dokuzuncu yılında, 630'da vefat etti.^[244] Böylece Hz. Osman Rasulullah'ın kızlarından olan Ümmü Gülsüm'ü de ablası Rukiye'nin vefatından yaklaşık yedi yıl sonra beka âlemine yolcu ediyordu.

Bilindiği gibi Ümmü Gülsüm Rasulullah otuz dört yaşlarında iken, ^[245] büyük ihtimalle 605 yılında Mekke'de doğmuş, Rasulullah'ın müşrik amcası Ebu Leheb'in oğlu Uteybe ile Mekke'de nikâhlanmış, ama 613 yılında Tebbet Sûresi nazil olunca, anne ve babasının etkisi ile Uteybe onu boşamıştı. Onun Uteybe ile zifafa girip girmediği tartışmalıdır.^[246] Ümmü Gülsüm'ün 613 yılında veya daha sonra Uteybe tarafından boşandığı düşünülürse, o Uteybe'den ayrıldığında sekiz dokuz yaşlarında olmalıdır. Hicretten sonra Medine'ye gelen Ümmü Gülsüm, hicretin üçüncü yılında bekâr olan Hz. Osman'la

evlendiğinde yirmi yaşlarındaydı. Oysa Hz. Osman onunla evlendiğinde kırk sekiz yaşlarındaydı.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber döneminde evliliklerde, eşler arasındaki yaş farkı fazla itibara alınmıyordu. Hz. Peygamber de kızını Hz. Osman'la evlendirirken bu hususu sakıncalı görmemiş ve kızından iki kat daha yaşlı olan Hz. Osman'la onu evlendirmiş ve bunu bizzat kendisi istemişti.

Ayrıca burada kızların küçük yaşta erkeklerle nikâhlandığına ve evlendirildiğine de şahit olmaktadır.

Ümmü Gülsüm vefat edince kendisini halası Safiye ve Esmâ bint-i Umeyyâ yıkadı. Esmâ Hanım da ilk kocası Cafer b. Ebî Talib olmakla ailenin yakından tanıdığı bir bayandı. Yıkama ve kefenleme işinde ensardan Ümmü Atiye de Safiye ve Esmâ Hanım'a yardımcı oldu. Cenaze yıkanırken onun naaşı üzerine Rasûlullah'ın emriyle hurma dalları ile bir çardak kuruldu. Bu cesedin görülmemesini sağlamak için yapılmıştı.^[247]

Ümmü Gülsüm'ün doğum yılı düşünülürse o vefat ettiğinde yirmi beş yaşlarındaydı. Ve Osman'dan bir çocuğu olmamıştı.

Rasûlullah genç yaşta vefat eden kızının cenaze namazını kıldırdı. Kabrine toprak atıldıktan sonra mezarı başında oturduğunda gözleri yaşlıydı. Onun vefatı Hz. Osman'ı da çok üzmüştü.^[248]

23. Evlatların Genç Ölümü ve Hikmetleri

Kâsım ve Abdullah nübüvvetin onuncu yılında küçük yaşlarda Mekke'de vefat etmişlerdi. Şurası da dikkat çekicidir ki, Hz. Peygamber'in yedi çocuğundan en küçüğü Hz. Fatıma hariç, hepsi kendisi hayatta iken vefat etmişti. Hz. Fatıma radiyallahu anha da ondan altı ay sonra yirmi üç veya yirmi dört yaşlarında vefat etti.

Bir tespite göre Hz. Peygamber otuz yaşlarında iken, büyük ihtimalle 601 yılında Mekke'de dünyaya gelen ailenin en büyük kızı Zeynep, hicretin sekizinci yılı başında 629'da Medine'de vefat etmişti.^[249] Şu halde o vefat ettiğinde yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarındaydı. Hz. Peygamber (a.s.m.), otuz üç yaşında iken muhtemelen 604 yılında doğan, ailenin ikinci kızı Rukiye de uzun yaşamadı. O, Hz. Osman'la takriben on yıllık evli iken hicretin ikinci

yılı Mart'ında (624) Bedir seferi dönüşü yirmi yaşlarında iken kızamık yüzünden yine Medine'de vefat etti. [250]

Hız. Osman yaklaşık bir yıl aradan sonra Rukiye'nin küçüğü olan Ümmü Gülsüm ile evlendi. Bundan dolayı kendisine *Zî'n-Nûreyn / İki Nur Sahibi* unvanı verildi. [251] Ondan yaklaşık bir yıl sonra yine Hız. Osman'la evlendirdiğı 605 doğumlu [252] Ümmü Gülsüm de, hicretin dokuzuncu yılında (630) Hız. Osman'la altı yıl evli kaldıktan sonra, yirmi beş yaşlarında vefat etmiş ve Hız. Osman'dan çocuğı olmamıştı. [253] O hicretin üçüncü yılı Cumadelahirasında ablası Rukiye'den sonra Hız. Osman'la evlenmişti ve en küçük kızı Hız. Fatıma'nın büyüğüydü. Cenaze namazını bizzat Rasulullah kıldırmıştı. [254]

Onun evlatları ya çocuk yaşta, ya genç yaşlarda vefat ettiler. [255] Çocuklarından hiçbirini otuz yaşına gelememişti.

Diğer yandan Resul-i Ekrem (a.s.m.) henüz dünyaya gelmeden babasını, altı yaşında iken genç yaştaki annesini, sekiz yaşında iken dedesini kaybetmişti. Çileler onu buluyordu. Elbette çekilen zorluklar ve büyük imtihanlar hikmetliydi. Belalar ve musibetler insanı olgunlaştırıyordu.

Diğer yandan *“Eşeddu'l-belâi el-enbiyâu = Bela bakımından en şiddetli olanlar peygamberlerdir.”* Belanın büyüklüğü bela çekenlerin makamı ve ücretinin büyüklüğünü gerektirir. Çünkü zahmette rahmet vardır. Küçük çocuğı ölenlerle ilgili Resul-i Ekrem önemli haber ve müjdeler vermiştir:

a) *“Bir kulun çocuğı ölünce Yüce Allah Meleklerle şöyle der: ‘Kabaztum velede ‘abdî = Kulumun çocuğunu aldınız mı? Melekler ‘Evet’ derler. Bunun üzerine Yüce Allah: “Kabaztum semerate fu‘âdîhî = Onun gönül meyvesini mi aldınız?” diye sorar. Onlar da ‘Evet!’ derler. O da bunun üzerine: ‘Mâ zâ kâle ‘Abdi = Peki kulum ne dedi?’ der. Onlar da: ‘Hamideke ve’s-Terce’a = Sana hamd etti ve innâ lillâh ve innâ ileyhi Râci‘ûn= Biz şüphesiz Allah’a aidiz, hem şüphesiz O’na dönücüleriz dedi’ derler. Bunun üzerine Yüce Allah: ‘Übnû li ‘abdî beyten fi’l-Cenneti ve semmûhu beyte’l-hamd = O kulum için cennette bir köşk yapın ve onu Hamd Köşkü diye adlandırın’ diye emreder.”* [256]

Bu Hamd Köşkü belalara sabrın, musibetle imtihanı lehine çevirmenin, bela ve musibetlere rızanın, çocuğun aslında kendine değil Allah'a ait olduğunu bilmenin neticesidir. İmanın insana kazandırdığı müspet zihniyetin ve düşüncenin semeresidir.

b)Yine Resul-i Ekrem bir kutsî hadisinde şöyle buyurur: “Yüce Allah şöyle buyurur: ‘Mümin kulumun dünyada yaşayanlardan sevdiğini (yakınlarını, dostlarını, çocuklarını) aldığım zaman, sevabını umar da (sabrederse), benim katımda ona ancak cennet vardır’.”^[257]

c) Medine’de kızı Zeyneb’in bir çocuğu ölmek üzere iken, o Üsâme b. Zeyd’le kızına şu haberi göndermişti:

“Ona dön ve şunu haber ver: ‘Mutlaka aldığı da, verdiği de Yüce Allah’a aittir. Onun yanında (canlı cansız) her şeyin son bulması için muayyen bir vakit (ecel-i müsemma) vardır: ‘Fe’l-tasbir ve’l-tahtesib = Buna sabretsin ve Allah’tan sevabını beklesin.’”^[258]

Her şeyin Malik-i Hakiki’si, yani gerçek sahibi Allah olduğuna ve verilenleri de O verdiğiine göre, bizde olanı ve bize verdiği emanetini geri almaktadır.

d) “Bir Müslümanın günah çağına ulaşmamış üç çocuğu ölürse, Allah o kimseyi çocuklara olan merhametinden cennetine sokar: (İllâ edhalehullâhî’l-cennete, bi fadli rahmetihî iyyâhum).”^[259]

Demek, erginlik çağına ulaşmadan ölen çocukların ölümlerine sabretmenin mükâfatı büyüktür. O çocuklar birer farattırlar. Bela ve musibete sabır, ana-babanın geleceği için pek önemlidir.

24. Son Günler ve Göç Günü Yaklaşırken

24.1. “Ağlama Kızım”

Hız. Peygamber hastalığı sırasında ateşinden zaman zaman bayılıyordu. Hatta ölümüne yakın saatlerde bir ara şöyle tavsiyede bulundu:

“Kölelerinize iyi davranınız, namaza dikkat ve devam ediniz.”

Rasulullah (a.s.m.) bu sözleri söylerken bayılmıştı.^[260] O sırada Hız. Fatıma yanındaydı; “Vay babacığımın çektiklerine!” deyip ağlamaya başlayınca kendine gelen Rasulullah şunları haber verdi:

“Bu günden sonra baban ağrı çekmeyecektir, ağlama kızım. Ben vefat edince, ‘İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn’ de.” [261]

O hastayken bazen ateşini düşürmek ve şifaya kavuşmasını sağlamak üzere üzerine su dökülmüş, zâtülcenp/akciğer iltihabı olduğu düşünülerek bazı tedaviler de uygulanmıştı. [262]

Zaten Rasulullah zaman zaman hastalıkların tedavi edilmesini tavsiye ederdi. Mesela, bir gün kendisi Medine’de yaralı birini ziyarete gelmişti. Hastayı ziyaret etti ve *“filan kabilenin tabibini çağırınız”* dedi. Doktor gelince ona şöyle sordu:

“Ey Allah’ın Resulü, ilaç ve tedavi işe yarar mı?”

Böylece o, tedavi ile Allah’a tevekkülden uzaklaşıldığı düşüncesini dillendirmeye çalışıyordu. Rasulullah ona şu açıklamayı yaptı:

“Sübhanallah! Acaba aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın, Allah yeryüzünde bir hastalık yaratmış mıdır?” [263]

Yine bir gün Rasulullah’a uğrayan bedeviler şöyle sormuşlardı:

“İlaç kullanmak suretiyle tedavi olmak İslam’da meşru mudur?”

Rasulullah soruya şu karşılığı verdi:

“Evet, ihtiyarlık müstesna, aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır.” [264]

Tedavi olunmalıydı, tedavi şifanın bir sebebiydi. Her hastalığın ilacı varsa bu aranmalı, araştırılıp bulunmalıydı. Tedavi ile bu sebebe bağlı olarak şifayı veren Allah’tı. O’nun güzel isimlerinden biri de ‘Şâfi/Şifa Verici’ idi. Diğer yandan Şâfi isminin tecellisi için hastalıklar gerekiyordu. [265]

Rasulullah (a.s.m.) hastalık çektiği günlerde çokça *“Allah, onu muhayyer bırakmadıkça bir nebinin ruhunu kabzetmez.”* deyip duruyordu.

Ölümünden az önce başı Hz. Ayşe’nin kucağındaydı. Başı ağırlaşınca Hz. Ayşe ona baktı. O sırada Rasulullah gözlerini iyice açmıştı ve son olarak şöyle diyordu:

“Beli’r-refîkî’l-a’lâ mine’l-cenneh = Cennet’ten Refik-A’la’ya.”

Bu sözler üzerine Hz. Ayşe mırıldandı:

“Seni hakla gönderene yemin olsun ki, muhayyer bırakıldın ve tercihte bulundun.”

Rasulullah vefat etmişti. [266] Böylece o, on iki (on üç veya on dört) gün hastalık çektikten sonra, 12 Rebiülevvel günü kuşluk vakti (8

Haziran 632) dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihal etmiş oldu.

24.2. O Gün Dört Halife

Hız. Peygamber, Hız. Ayşe'nin hüçresinde vefat edince üzeri örtüldü. O sırada Ezvâc-ı Tahirat ağlamaya başladılar. Üsame b. Zeyd haberi alınca, orduyla Bizans üzerine gitmekten ve Medine'den ayrılmaktan vazgeçti. Olay Medine'de birden duyulmuştu. Rasulullah Medine'ye gelince halk nasıl sevinmişse, şimdi de bir o kadar üzgündü.

Hız. Ömer haberi duyunca kendini kaybetti ve dehşete düştü. Derken, ayağa kalkarak şöyle bağırdı:

“Rasulullah ölmedi! Ona sadece Musa'ya arız olan saika gibi bir saika gelmiştir. Kim ‘Muhammed öldü’ derse, onu kılıcımla ikiye bölerim!” [267]

O Rasulullah'ın ölmediğini ve bayıldığını düşünüyordu. Bir müddet sonra o yeniden ayağa kalkacaktı. “Muhammed öldü” sözünün onun dünyasında yeri yoktu. Bu kabullenmezlik onun Hız. Peygamber sevgisinden ileri geliyordu. O Rasulullah'sız ve Muhammed'siz bir hayat düşünemiyordu. Onun ani vefatını içine sindiremiyor ve kabullenemiyordu.

Şekil 19: Hız. Peygamber, Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer'in defnedildiği Hüre-i Saadet'in ön cephesi. Fayda, “Muhammed”, DİA, XXX, 422.

Hız. Peygamber vefat edince onun şunları söylediği de nakledilir:

“Münafıklardan olan adamlar iddia ediyor ki, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem vefat etmiştir. Vallahi Rasulullah (a.s.m.) ölmedi, o

Musa b. İmran'ın gittiği gibi Rabbine gitti; O (Hz. Musa) kırk gece kavminden ayrıldığında da 'O öldü.' denilmişti. Vallahi Rasulullah (a.s.m.) Musa'nın döndüğü gibi geri dönecek. Rasulullah'ın (a.s.m.) öldüğünü sanan adamların ellerini ve ayaklarını kesecektir."

Görüldüğü gibi dehşete düşüp kılıcına sarılan Hz. Ömer, kendini Rasulullah'ın ölmediğine inandırmak istiyor, haberin münafıklarca ve çarpıtılarak yayıldığı yorumunda bulunuyordu.

Sunh'tan gelen Hz. Ebu Bekir, söylenenlere aldırmandan Rasulullah'ın cesedinin bulunduğu odaya girdi. Durumu araştırmalıydı. Evin bir tarafında Rasulullah yüzü örtülü olarak uzanıyor, vücudunu bir Yemen bürdesi örtüyordu. Hz. Ebu Bekir ona yönelip yüzünü açtı, eğilip kendisini öptü. Yüzünü görür görmez vefat ettiğini anlamıştı ve şöyle dedi:

"Annem babam sana feda olsun, Allah'ın sana yazdığı ölümü tattın. Artık bundan sonra sana asla bir ölüm isabet etmeyecektir."

Sonra Rasulullah'ın yüzünü örttü ve dışarı (mescide) çıktı. Hz. Ömer hâlâ mescitte konuşuyordu. Ona vararak gerçeği açıkladı ve şöyle dedi:

"Sakin ol ey Ömer, sus!"

Hz. Ömer'in gönül dünyası dalgalı ve o heyecanlıydı. Büyük fırtına onu derinden etkilemişti, susmuyordu, hâlâ olayın şokunu yaşıyordu. Durumu gören Hz. Ebu Bekir mescitteki cemaate döndü, konuşmaya başlayınca Hz. Ömer'in başında toplananlar onu bırakıp Hz. Ebu Bekir'e yöneldiler. O Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle konuştu:

"Ey insanlar! Durum şu ki, kim Muhammed'e ibadet ediyorsa o ölmüştür. Kim Allah'a kulluk ediyorsa gerçekten Allah hayy-ı lâ yemûttur (ölümsüz ve diridir)."

Sonra şu ayeti okudu:

"Muhammed ancak bir resuldür, ondan önce de Resuller gelip geçmiştir. Öyleyse o ölür veya katledilirse, siz ayaklarınız üzere geri mi döneceksiniz? Kim (dininden) geri dönerse; asla Allah'a hiçbir zarar veremez ve Allah (sabredip) şükredenlere karşılığını verecektir."^[268]

Hz. Ebu Bekir, sorumluluk duygusu içinde, sükûnet ve metanetini kaybetmeden bu üzücü olaya ve istenmeyen gerçeğe karşı olgunlukla yaklaşmış, büyüklüğünü bir kez daha göstermişti.

Okuduğu ayet ve konuşması, onun gelişen olaylara mantıklı ve makul şekilde yaklaştığını ve İslam'ı derinden kavradığını göstermekteydi. Hz. Ömer de sonraki zamanlarda Rasulullah'ın ölümünden söz ederken, o zaman dehşete düştüğünü kendisi de itiraf etmiş ve haberi duyunca dizlerinin bağının çözölüp yere düştüğünü söylemişti.^[269]

O neden dehşete düşmüş ve haberi duyunca dizlerinin bağı çözölmüştü? Çünkü Rasulullah gönöl dünyasının ve âleminin direği ve merkezi gibiydi. Hz. Ömer onu çok seviyor ve kendine çok yakın buluyordu. O vefat edince en yakınını ve en sevdiğini kaybetmiş biri gibi kendini kaybetmiş ve bu büyük olayın tesirinden kendinden geçmişti.

24.3. Hz. Ali ve Hz. Osman

Hz. Ali ise Rasulullah'ın vefatını duyunca üzüntüsünden belini salmış ve yerinden kalkamamıştı. Hz. Osman'ın dili tutulmuştu. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman'ın durumlarına bakılırsa açıkça anlaşılır ki; onlar Rasulullah'ı çok sevip sayıyorlar, onu en yakınlarından biri olarak hissediyorlardı. Onlarda ve Ashab-ı Kiram'da Rasulullah'a sarsılmaz, derin bir bağlılık ve sevgi vardı.^[270]

Hz. Ebu Bekir bunlar içinde Rasulullah'ın en yakını olduğu halde, karakterce daha farklıydı, o büyük bir dağ gibiydi, musibetlere karşı daha sağlam ve dayanıklıydı. Rasulullah'ın vefat ettiği gün, (On birinci yıl, 12 Rebiülevvel/8 Haziran 632) öğleden sonra Hz. Ebu Bekir halife seçildi.^[271] Onu halife seçiminde Hz. Ömer'in önemli desteği ve rolü olmuştu.

Sonra Hz. Osman'ı evine, huzuruna getirtip bir ahitname, (vasiyetname) yazdırdı. [275]

25.1.Ahitname Kaleme Alınırken

Hz. Ömer'e hilafet görevini tevdi eden ahitname Hilafet sekreterliğini yapan Hz. Osman tarafından şöyle kaleme alınmıştı:

“Bismillahirrahmanirrahim:

Bu gelen ahit, Muhammed Rasulullah'ın (a.s.m.) halifesi, Ebu Bekir'in dünyaca en son, ahiretçe ilk anında, kâfirin imana, facirin anlayışa geldiği bir zamanda ahdi ve vasiyetidir.

Ben Ömer b. Hattab'ı hilafete intihap ettim (seçtim). Onu dinleyin, ona itaat edin. Hayrı/en iyiyi araştırmada kusur etmedim. Sabreder ve adalet ederse beni tasdik etmiş olur; cevir (zulüm) eder ve halini değiştirirse, –ben gaybı bilmem, ben ancak hayır istedim– herkes işinin cezasını (karşılığını) bulacaktır. Zalimler yakında ne hale geleceklerini bilir.

Es-selâm aleyküm ve rahmetullahi”

Hz. Osman Rasulullah döneminde onun kâtibi olmuş sonra Ebu Bekir devrinde bu görevini sürdürmüştü. Şimdi çok önemli bir görevde bulunuyordu. Bu bütün Müslümanları yakından ilgilendiren önemli bir görevdi. O güvenilen biri olmasaydı, devlet başkanı Hz. Ebu Bekir onu bu önemli görevde istihdam etmezdi.

İbnul-Esir'e göre Hz. Ebu Bekir'in Hz. Osman'a yazdırdığı ahitnamesi şöyleydi:

“Bismillahirrahmânirrahîm.

Bu Ebu Bekir b. Kuhafe'nin bütün Müslümanlara ahdidir: Bundan sonra derim ki:”

Ebu Bekir bu sözleri yazdırmış ve bayılmıştı. Bunun üzerine onun neler düşündüğünü bilen Hz. Osman şöyle yazdı:

“Bundan sonra derim ki, Fe innî kad istahleftü ‘aleyküm umara'bne'l-Hattâbi ve lem âlüküm hayran= Ben mutlaka üzerinize Ömer b. Hattab'ı istihlaf etti, hem size hayrı noksan bırakmadım.”

Az sonra Ebu Bekir ayıldı, Hz. Osman'a yazdırmak üzere olduğu belgeyi hatırladı ve şöyle dedi:

“İkra' ‘aleyye= yazdığını bana oku.”

Hız. Osman (r.a.) yazdıklarını ona okudu. Bunun üzerine Hız. Ebu Bekir sevindi, tekbir getirdi ve şöyle dedi:

‘Seni bayılma halimde ölürsem; halkın ihtilaf etmesinden korkar görüyorum.’ Hız. Osman ‘evet’ diye onu doğruladı.

Doğru söylüyordu. Halife bayıldığında ölse ve ahitname yazılmasa hilafet konusunda onları parçalayacak bir ihtilaf başlayabilirdi. Demek Hız. Ebu Bekir ve Hız. Osman devlet başkanlığı için aynı şeyleri ve aynı adayı düşünüyorlardı. Hız. Ebu Bekir onun iyi bir şey yaptığını onaylayarak şöyle duada bulundu:

‘Allah İslam’dan ve Müslümanlardan dolayı senin mükâfatını versin.’

Bayıldığı sırada ahitnameyi böyle yazmasının İslam’a ve Müslümanlara büyük bir hizmet olduğunu söylüyor ve Allah’tan bunun ödülünü istiyordu.^[276]

25.2. Bu Konuda Dikkat Çekenler

Hız. Osman’ın kaleme aldığı ahitnamede birkaç husus dikkat çeker:

Birincisi: Ahitname besmele ile başlar ve İslam devletlerinde resmi belgeler böyle yazılmaktadır.^[277] Hız. Peygamber ve Dört Halife Dönemi’nde bunun farklı örnekleri vardır.

Hız. Ebu Bekir on beş gün yatağında hasta olarak yatağında yatmış, bu zaman içinde hep yerine kimin halef olacağını düşünmüş ve bir karara varmıştı. Ona göre İslam devletinin başına getirilmesi en uygun kimse, Sâbıkîn-i Evvelîn’den ve Aşere-i Mübeşşere’den biriydi. O bu işe en lâıyk kimseydi ve o herkesin bildiği Hız. Ömer’di. Hız. Ebu Bekir’in de yakın arkadaşıydı; o kendisini çok iyi tanıyordu

İkincisi: Acaba kararı isabetli miydi? Hız. Ebu Bekir bunu anlamak için, yanına çağırdığı önemli kimselerle tek tek konuştu. İlk olarak Muhacirlerden Abdurrahman b. Avf’ın^[278] bu mesele hakkında düşüncelerini sormuştu. Ömer’in hilafetine ne dersin deyince o aynen şöyle söylemişti:

“Düşündüğünden daha iyidir. Fakat biraz sertliği var.”

Herkes Hız. Ömer’in sert karakterinin farkındaydı. Bunu Hız. Ebu Bekir de biliyordu ve ona şu karşılığı verdi:

“Onun sertliği benim rikkatimi (yumuşaklığımı) dengelemek içindir.”

Sonra da ekledi:

“İş başına düşünce hiddet ve şiddet gibi durumlardan vazgeçer.”

Arkasından bu durumunu tecrübe ettiğini de belirtti. Görüştüğü ilk kimse Hz. Ömer’in hilafetine evet diyordu. Abdurrahman b. Avf, hem Hz. Ebu Bekir’in, hem de Hz. Ömer’in önemli yardımcılarından biriydi. Her iki halife de fikirlerine önem verirdi.

Hz. Ebu Bekir’in istişare ettiği ikinci kişi de; muhacirlerden Kureyşin Emevi boyundan Hz. Osman’dı. Ayrıca Hz. Osman da Abdurrahman b. Avf gibi cömert biriydi, iki kez Resul-i Ekrem’e damat olmuştu. Hz. Ebu Bekir onu yanına çağırıp fikrini sorunca Hz. Osman onu tek cümleyle anlatmıştı:

“Serîratühû hayrun min ‘alâniyyetihî ve leyse fînâ mislehû = Onun içi dışından daha iyidir ve içimizde bir benzeri yoktur” [279]

Ona göre Hz. Ömer içi dışı bir, hatta içi dışından daha iyi, samimi, doğru dürüst biriydi. Hz. Osman’ın sözleri üzerinde düşünülürse; ona göre o ashab içinde hilafete en lâıyk kimseydi. [280]

Hz. Ebu Bekir kararı üzerinde; ilk Müslümanlardan Said b. Zeyd’in de görüşünü aldı. Said b. Zeyd (r.a.) kız kardeşi Fatıma’dan dolayı Hz. Ömer’in eniştesiydi ve meşhur haniflerden Zeyd b. Amr’ın oğluydu. Zeyd Hz. Ömer’in amcasının oğluydu. [281] Said b. Zeyd de Hz. Ömer hakkında müsbet görüş izhar etti. Ensar’ın büyüklerinden olan ve İkinci Akabe Biati’nde bulunan Üseyyid b. Hudayr (r.a.) da bu konuda hasta halifeye şöyle dedi:

“Bu iş için muktedir bir kimse lâzımdır ve Ömer’den daha münasibi yoktur.”

Hz. Ebu Bekir daha sonra durumu, uygun gördüğü başkalarıyla da istişare ederek kanaatinde yanılmadığını gördü. Herkes benzer şeyler düşünüyordu.

Üçüncüsü: Allah Resulü ölümü öncesinde açıkça: *“Benden sonra şu kimseyi halife yapınız.”* gibi bir vasiyet ve ahitte bulunmamıştı. Fakat Hz. Ebu Bekir, ölmeden önce kimi önemli kimselerin görüşlerini alarak kendinden sonraki halifeyi belirlemek istiyordu. Kendisi Kureyş’e mensuptu ve Teymoğulları’ndandı. Fakat yerine, Kureyş’in Adiyogulları’ndan Ömer b. Hattab b. Nüfeyl b. Abduluzza’yı istihlaf ve veliaht tayin ediyordu.

Dördüncüsü: Hz. Ebu Bekir verdiği kararı istişareden sonra, Ahitname’yi yazdırdı ve daha ölmeden bunu Mescid-i Nebevî’de okuttu. Sonra onlara durumu şöyle açıkladı:

“Üzerinize halife olmasını istediğim kimseye razı mısınız? Ben üzerinize karabet sahibi birinin halife olmasını istemedim. Üzerinize Ömer’i istihlaf ettim. Onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Gerçekten vallahi ben, reyimin, oluşmasında hayrı araştırmada kusur etmedim.”^[282] diye durumu bildirmişti. Ashab-ı Kiram ve Müslümanlar kendileri için seçtiği halifeye razı olduklarını belirttiler.^[283] Kanaatimizce Hz. Ebu Bekir, ölümünden sonra Müslümanların ihtilaflara düşerek bölünmelerini ve bundan dolayı güçlerini yitirmelerini engellemek için yerine birini halef/veliaht bırakıyordu. Onun hilafet konusunda bu böyle bir belge kaleme aldırması, bir ilkin gerçekleşmesiydi. İleride İslam dünyasında hilafet için veliaht tayin etme ve veliaht için biat alma uygulamasının ilk örneği olarak görülecekti.

Beşincisi: Ahitname ve vasiyetinde: “Ben Ömer b. Hattab’ı halife seçtim” diye kararını ve seçimini belirtiyordu:

Altıncısı: O Veliaht tayin edip bu konuda ahitname hazırlarken, neden Hz. Ömer’i veliaht tayin ettiğini ve bunun sebeplerini de açıklıyordu:

a) O bu konuda araştırma yapmış, hayrı/iyiyi araştırmıştı. O araştırmasında en hayırlı, en iyi halifeyi bulmak istiyordu ve buna odaklanmıştı. Sonuçta Hz. Ömer’in halife olmasına, bu görevi almasının hayırlı olacağına karar vermişti.

b) Veliaht ve yerine halef bırakacağı kimsede “sabır”^[284] ve “adalet” özelliklerini arıyordu.^[285] Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutmasıdır. Sabır “zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germek” de demektir. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye cebanet/korkaklık denir. Felaket ve acılara sabretmeye “rahb-ı sadr”, dayanamamaya “dacr” denir. Her şeyi konuşmamaya sabretmek “kitmân”, sabredememek “mezel”dir, oruç da, açlığa ve susuzluğa karşı direnmek olduğundan “sabır” diye adlandırılmıştır.^[286] Hz. Ebu Bekir halifede sabır, sebat ve direnç aramaktadır ve bu boşuna değildir. Sabır aktardığımız özellikleriyle çok kuvvetli bir imanın da yansımasıdır.

c) Adalet ise; zulmün, diktatörlüğün, tecebbür ve tahakkümün zıddıdır. İlahi Adaletin olduğu yerde, kanun hâkimiyeti, hakperestlik, zayıfları güçlülerce ezilmemesi gerçekleşir, her konuda hukukta eşitlik hâkim olur. O Hz. Ömer’den bunu beklemekte ve ummaktadır.

Kendisi de iki yıl önce halife olduğunda güçlülere zayıfları ezdirmeyeceğini, haklı olanın daima güçlü olduğunu belirtmişti. “*Güçlü olan haklıdır*” zalim ilkesine geçit vermeyeceğini ilan etmişti. İslam’a göre, adalet mülkün temelidir. Mülk “*mal servet, hâkimiyet/egemenlik, yönetmek, devlet, refah ve zenginlik*” gibi manalara geliyordu. Öyleyse adalet bütün bunların gerçekleşmesi için vazgeçilmez bir ilkeydi, ilerlemenin ve her türlü iyiliğin temeliydi.

Yedincisi: Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer’i sabırlı ve adaletli görüyor ve buna göre yerine halife olarak bırakıyordu. Durumunu değiştirdiği takdirde; bundan mesul olmayacağını da belirtiyordu. Çünkü o iyi niyetle “*hayır murat ederek*” bu işe girişmişti. Eğer o zalimleşirse bunun cezasını pek yakında görürdü. O bu sözleri ile Şuara Sûresi’nin 227. ayetine işaret etmekteydi.^[287]

Sekizincisi: Ahitname yazıldığında Hz. Ali de; “*Ömer’den başkasına razı olmayız.*” diye görüşünü açıklamıştı. Şu halde sahabeler gibi o da Şeyhayn’dan^[288] biri olan Hz. Ömer’in hilâfetine “*evet*” diyordu. Onun Ömer’den başkasına razı olmayacağını belirtmesi de manidardı. Demek Hz. Ebu Bekir’den sonra halife olacak birisi varsa, o da Hz. Ömer’di. Hz. Ali böyle düşünüyordu. Şu halde o; hem Hz. Ebu Bekir’in hilâfetine, hem onun halife seçtiğine “*evet*” diyordu. Korkulu ve baskı altında olmadan düşüncelerini açıklamıştı. İçi başka dışı başka değildi, halis ve riyasızdı. Onun sözleri üzerine Hz. Ebu Bekir şu karşılığı vermişti:

“*Odur.*”

Ahitname sonra mescitte okununca “*Semi’nâ ve ata’na/duyduk itaat ettik*” sesleri duyuldu. Hz. Ebu Bekir, Hicret’in 13. Yılı Cumadelahiresi sonuna sekiz gün kala bir salı gecesi, akşamla yatsı arasında vefat etti. 2 yıl üç ay, on gün hilafette kalmıştı. Rasulullah’ın yanına defnedildi. Namazını Hz. Ömer kıldırılmıştır.^[289]

Hz. Ebu Bekir’in mali işlerini Ebu Ubeyde, başkent kadılığını Hz. Ömer, üstlenmişti.^[290] Bir yıl içinde ona iki kişinin bile duruşma için gelmediği rivayet edilir. Hz. Ali de ilk halifenin kâtiplerindendi ve Müftilik (Şeyhülislâmlık) görevini de üstlenmişti.^[291]

Hz. Ebu Bekir orta halli bir Kureyşli gibi yaşadı, lüks ve israf içinde olmadı ve gayet sade bir hayat yaşadı. Vefat edince nakit parası bulunmadı. Devlet malı olarak ona hizmet eden bir köle ve bir de

binek olarak devesi vardı. Bunlar tembihi üzerine kızı Hz. Ayşe'ye teslim edildi, o da onları yeni Halife'ye teslim etti. Bu, ondan geri kalanların hazineye geri verilmesi demektir.^[292] Hz. Ömer, İslam Devlet Başkanı olunca halk ona *“Halîfetü halîfeti rasûlillah = Rasulullah'ın Halifesinin Halifesi”* demeye başladı. Halk Hz. Ebu Bekir'e de *“Halîfetü Rasulillâh= Rasulullah'ın Halifesi”* diyordu.^[293] Sonraları da Hz. Ömer'e *“Emiru'l-Müminîn= Müminlerin Emiri”* denmeye başlandı. Böylece o bu iki unvanı ilk alan halife oldu.

Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'in kendisi için hazırladığı Irak fethi projesini hayata geçirmek istiyordu. Henüz ilk hutbesinde/konuşmasında insanları Irak/Mezopotamya seferine davet etmiştir.

26. Fitne Yaklaşırken

26.1. Fitnenin Sağlam Kapısı

Hz. Ömer devrinde (634-644) birçok ülke fethedilmiş, İslam dini güçlenmiş, her taraftan bol mal ve servet gelerek Müslümanlar, zenginleşmişler ve refah artmıştı. Hâlbuki iyi bilinir ki; nerede mal ve refah artarsa, insanlar arasında dünyevi maksatlar ve garazlar ortaya çıkar. Hz. Peygamber de buna işaret etmiş, Mekke, Yemen, Kudüs fethedilip, Kisra ve Kayser hazineleri İslamlar arasında taksim edildiğinde, aralarında fitnenin (anarşi, şaşırma, ihtilal, sapıtma ve nefsanîliğin) ortaya çıkacağını haber vermişti.

Ona göre, fetihlerden sonra ümmet, diktatörlük ve istibdada yönelecek, Asr-ı Saadet ikliminden uzaklaşacaktır.^[294] Artık yavaş yavaş şuranın yerini başka şeyler alacaktır. Hilâfet de gittikçe ilk durumundan farklılaşacaktır. İşte bütün bunlar, Hz. Ömer ve Ashab-ı Kirâm'ın zihnini kurcalamaktaydı.

Bir gün Hz. Ömer Ashab-ı Kiram'dan bazılarıyla otururken, Rasulullah'ın sırdaşı Huzeyfe'den fitne hususunu sormuş ve şöyle demişti:

“Senden, deniz gibi dalgalanacak fitneyi soruyorum.”

Huzeyfe ona karşılığı vermişti:

“Ey Müminlerin Emiri, sana ondan beis yok. Senin zamanınla onun arasında kapalı bir kapı var.”

Huzeyfe esrarlı konuşuyor, onunla fitne arasında duran kapalı bir kapıdan söz ediyordu. Hz. Ömer yine sordu:

“Bu kapı açılacak mı kırılacak mı?”

“Kırılacak.”

Hız. Ömer bu kez onun cevabını yorumladı:

“Öyleyse bir daha kapanmaz.”

Tabiin ve muhaddislerin büyüklerinden olan ve bu hadiseyi rivayet eden Ebu Vail'e göre; Hz. Huzeyfe bu kapının Hz. Ömer olduğunu iyi biliyordu. Çünkü Hz. Huzeyfe'ye bir başka zaman o kapıdan sorulunca *“Kapı Ömer'dir”* buyurmuştu.^[295]

Gerçekten beklenen büyük fitne ve karışıklık Hz. Ömer hayattayken ve onun devrinde çıkmadı. Çünkü o, istikametten ayrılmadı, dünyaya meyil etmedi, herkese mal dağıtırken, kendisi orta halli biri olarak yaşıyordu. Bir cuma günü Halife olarak hutbe okurken gömleğinde on iki yama sayılmıştı. Dünyadan haberdardı, yönetimi iyi biliyordu. Asayişe dikkat eder, hatta geceleri halkın durumunu öğrenmek için sokağa çıkardı. Diğer yandan çok büyümüş memleketin her yerinde tam bir adaletin icrası zordu.

26.2. Halife Olarak Düşünülenler

Diğer yandan, Hz. Ömer'i çok meşgul eden bir konu daha vardı. Yerine kimi istihlaf edecekti? Ashabın kalburüstü ve mükemmel insanları Bedir kahramanlarıydı. Onlar içinde en büyükleri de Aşere-i Mübeşşere denilen, cennetle müjdelenen on kişiydi. O bunlardan birini yerine halef bırakmalıydı. Bunlardan hayatta kalan altısını tek tek gözden geçiriyor, ama kesin bir karara varmakta zorlanıyordu:

- Eğer Suriye başkomutanı Ebu Ubeyde taundan ölmeseydi, onu yerine halef edecekti. Çünkü onun zihniyeti, sireti ve yaşayışı kendisine pek benziyordu.^[296]

- Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd, abid ve zahit biriydi ve yönetim işine uygun değildi, çünkü sırf ahiret adamı kimliğinde biriydi. Emirlik ve başkanlık düşüncesi ona çok uzaktı. O aynı zamanda Adiyogulları'ndandı. Öz amcası Amr b. Nüfeyl'in torunuydu ve kız kardeşi Fatıma'nın kocasıydı.^[297] Bu açıdan da onu yerine bırakması onu düşündürüyordu.

- Abdurrahman b. Avf, ehliyetliydi. Fakat Uhud gazasında yaralanmış, topal olmuştu ve ayrıca şu an ihtiyardı.

- Sa'd b. Ebi Vakkas iyi bir komutandı ama Hz. Ömer'e göre hilafet ve devlet yönetme onun işi değildi.

- Zübeyir b. Avvam'a gelince o iyi bir tüccardı ve kendini alışverişe vermiş ve pek zengin olmuştu. Medine, Basra ve Kûfe'de mülkleri ve bin kölesi vardı. Hz. Ömer'e göre Halife olacak kimse, kendini yönetime verebilecek, her türlü arzulardan iç dünyasını, zihnini kalbi sıyıran biri olmalıydı.

- Talha b. Übeydullah da sayılı zenginlerdendi Sireti ve karakteri Hz. Ömer'e benzemiyordu. Çünkü hep yeni elbiseler giyiyor, parmağında kırmızı yakuttan bir yüzük taşıyordu. Hz. Ömer'e göre halk ona uyarsa, sonucu iyiye doğru gitmeyecekti.

- Hz. Osman'a gelince o da zengindi ve din ile dünyanın birleştirilmesine taraftardı. Kureyşli ve Emevilerdendi. Halim salim bir karakteri vardı ve yumuşak tabiatlıydı. İhsanları ve hilmi bol biriydi. [298] Hz. Ömer'in düşüncesine göre o halife olsa, Emeviler kabile akrabalığı ve asabiyetiyle başına üşüşür, kendisinden memuriyet isterler, o da akrabalarına düşkün ve yumuşak tabiatlı olduğundan istese de onlara karşı çıkamazdı. Böylece Hz. Osman'ın ana bir kardeşi, Ukbe b. Muayt'ın oğlu Velid gibiler halkın başına bela olurlardı. Sonunda Hz. Ömer ona karşı çıkılacağını, bu yüzden, Hz. Osman'ın boynunun vurulacağını bile düşünüyor ve bundan korkuyordu. Bu düşüncesi bir feraset ve keramet olarak sonradan aynen gerçek olmuştu. Bir de şu vardı: Hz. Osman'ın halifeliği, Haşimi-Emevi rekabetini uyandırabilirdi.

- Ali b. Ebi Talib ise Hz. Ömer'e göre, çok yönden kendisine benzeyen, bu işe bu işe ehil biriydi. Fakat karakterce mizah ve latifeyi severdi ve bu durumu saygınlığına gölge düşürebilirdi. Onunda bu hali Hz. Ömer'e göre eksik tarafıydı ve onu endişelendiriyordu.

Hz. Ömer'e göre kendinden sonra halife olabilecek altı kişi vardı ve bunlardan biri de Rasulullah'ın damadı olan Hz. Osman'dı.

Bütün Aşere-i Mübeşşere ve Hz. Ömer (r.a.) müçtehattı. Herkesin kendi görüşü ile amel etmesinde bir mahzur yoktu. Bu sebepten Hz. Ömer kendine uygun bir halife aramaktaydı. Bir gün Hz. Ömer bu düşüncelerini tek tek Abdullah b. Abbas'a açmıştı.

26.3. Hz. Ömer Şehit Edilince (23/644)

Bir gün Hz. Ömer Medine çarşısında dolaşırken, Muğire b. Şube'nin Hristiyan kölesi Ebu Lü'lü halife ile karşılaştı ve şöyle şikâyetinde bulundu:

“Ey Müminlerin Emiri, Muğire bana ağır haraç/vergi koydu, onu hafiflet.”

Hz. Ömer konuyu öğrenmek için sordu:

“Haracın nedir?”

“Günlük iki dirhem.”

Köle çalışacak, efendisine her gün iki dirhem verecekti. Bu para bir köle için çok da olabilirdi, az da olabilirdi. Burada önemli olan kölenin yaptığı işti. Çok kazanan köleye bu miktar az, az kazanan çok gelebilirdi. Hz. Ömer tekrar sordu:

“Senin sanatın nedir?”

Köle açıkladı:

“Tüccarım, nakkaşım ve demirciyim.”

Kölenin üç sanatı vardı. Hz. Ömer fikir yürüttü:

“Bu sanatlara göre haracını çok görmüyorum, hem duyduğuma göre sen ‘yel değirmeni de yapabilirim’ demişsin”

Hristiyan köle “evet” diye onu doğruladı.^[299]

Fakat köle haracı hafifletilmediği için ona kızmıştı ve Halifeye şöyle dedi:

“Sana öyle bir değirmen yapayım ki, doğudan batıya dillere destan olsun!”

Bu bir tehditti ve Hz. Ömer de bunu böyle anladı. Onun bu sözleri üzerine de şu yorumu yaptı:

“Köle beni tehdit etti.”

Herhalde o, bu sözleri anlık bir kızgınlık sonucu ağızdan çıkan şeyler olarak değerlendirmiş olmalıydı. Ertesi gün, her sabah olduğu gibi, sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevî'ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken beklenmedik bir şey oldu: Ebu Lü'lü, aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle, halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti.^[300] O Hz. Ömer'i

öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.^[301]

Hız. Ömer sabah namazını Abdurrahman b. Avf'ın kıldırmasını istedi ve evine götürüldü. Yaralarından biri göbeği altındaydı ve çift başlı hançer bağırsaklarını delmişti. Özellikle bu yarası ölümcül görünüyordu.

Evde kendisinden birini istihlaf etmesi (halife kılması) istenince buna yanaşmadı. Oğlunun da halife olmasını istemedi. Abdurrahman b. Avf da bu işi üstlenmeyince şöyle konuştu:

“Öyleyse durun! Bu işi, Resul-i Ekrem'in kendisinden hoşnut olarak vefat ettiği kimselerin meşveretine havale edeyim.”

Aşere-i Mübeşşere'den Hız. Ali, Hız. Osman, Talha, Zübeyir, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf'ı bu işe memur etti. Bunlar, meşveretle aralarından bir halife seçeceklerdi. Hız. Ömer'in isteği ve vasiyeti buydu. Bu meşverette Hız. Ömer'in oğlu Abdullah da bulunacaktı. Hız. Ömer böyle istiyordu. O ancak reyini belirtmek, çoğunluğun tarafında olmak, taraflar eşit olursa Abdurrahman b. Avf tarafını desteklemek üzere mecliste olacaktı. Babası ona böyle hareket etmesini tembihlemişti.

Bu kişiler, Hız. Ömer'in isteği üzere Mikdad b. Esved'in gözetimindeki bir evde toplanacaklardı. O onları, halifeyi seçmeden oradan bırakmayacak, Suheyb-i Rûmî de o sırada üç gün mescitte namazı kıldırarak ve şuranın başında oturacaktı. Seçilen halifeye şuradan bir veya ikisi itaat etmezse başını vuracaktı.

Sonra o oğlu Abdullah'ı Hız. Ayşe'ye gönderdi. Ona, Rasulullah'ın yanına defnedilme istediğini iletmek ve ondan bunun için izin almak istiyordu. Çünkü Rasulullah'ın defnedildiği oda Hız. Ayşe'nindi. Hız. Ayşe (r.a.) ona istediği izni verdi. O akşam insanlardan Hız. Ömer'in yanına girmek isteyenler oldu. Onlardan bir kısmı Hız. Ali'yi (r.a.), bir kısmı Hız. Osman'ı istihlaf etmesini istiyordu. Hız. Ömer, Hız. Ali'ye daha çok taraftardı, oğlu Abdullah bunu sezmişti. Hatta yaralı babasına şunu bile söyledi:

“Ne manî var onu seçiver.”

Ama babası farklı düşünüyordu:

“Oğul, bu yükü sağlığımızda yüklendik, öldükten sonara da mı taşıyalım?”

Hız. Ebu Bekir Hız. Ömer'i istihlaf etmiş, yerine halife olarak bırakmıştı. Ama o böyle bir şey düşünmüyordu, bir başka usulle halife seçilmesi taraftarıydı. Hız. Ömer, o gece veya yaralandıktan üç gün sonra, hicretin 23. Yılında 26 Zilhicce günü (3 Kasım 644) vefat etti^[302] ve ertesi gün Rasulullah'la birlikte aynı odaya defnedilen Hız. Ebu Bekir'in yanına defnedildi. Birbirinden ayrılmayan üçlü, kabirlerinde de beraberdiler. O borçlu olarak vefat ettiğinden, ölümünden sonra mülkleri satıldı ve definden sonra borçları ödendi.

26.4. Şuranın Kararı ve Hız. Osman'ın Halifeliği

Daha önce söz ettiğimiz gibi, Hız. Ömer vefat etmeden önce Aşere-i Mübeşşere'den halife olabilecek altı kişinin isimlerini verdi. Bunlar, Hız. Ali, Hız. Osman, S'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf, Rasulullah'ın halasının oğlu Zübeyir b. Avvam ve Talha b. Übeydullah'tı. O halife olmamak kaydıyla Oğlu Abdullah'ın da şurada bulunmasını istedi. *“Seçim esnasında oylar eşit olursa Abdullah'ın vereceği karara uysunlar, Abdullah'ın verdiği hükme razı olmazlarsa, Abdurrahman b. Avf'ın bulunduğu grubun adayını halife seçsinler”* demişti.^[303]

Şura üyelerini çağırıp kararını onlara açıkladı. Şura üyelerinin toplumun liderleri olduğunu, içlerinden birinin halife seçileceğini, Rasulullah'ı adı geçen bu Müslümanlardan razı olarak vefat ettiğini söyledi. O vefatını müteakip onların üç gün içinde halifeyi seçmelerini, doğru yolda olurlarsa halkın ihtilafa düşmeyeceğini de ifade etti.

Hız. Ömer vefat edince şurada bulunanlar Misver b. Mahreme'nin evinde toplandılar. O sırada Talha b. Ubeydullah Medine'de bulunmadığından o toplantıya katılmadı. Mikdat b. Esved meclisi toplamakla, Ebu Talha da seçim emniyetini sağlamakla görevliydi.^[304] Derken şurada farklı görüşler arasında tartışma başladı. O sırada şurayı idare eden Abdurrahman b. Avf, tartışmaların önünü alacak bir teklifte bulundu ve şöyle dedi.

“Hanginiz hilafet hakkından vazgeçerek içinizden en faziletlisini halife seçmek üzere hakemlik görevini kabul eder?”

Sorusuna kimseden bir cevap alamayınca kendisi konuştu:

“Ben halife seçilmekten vazgeçiyorum.”

Durum üzerine diğerkleri Abdurrahman'ın halifelik hakkından vazgeçmekle hakemlik görevini üstlenmesini kabul ettiler, ama o Hz. Ali'nin sustuğunu görünce sordu:

“Ey Ebu'l-Hasan, sen ne dersin?”

Sorusu üzerine Hz. Ali düşüncelerini açıkladı:

“Hakkı tercih edeceğine, arzularına tabi olmayacağına, akrabalık gayreti gütmeyeceğine ve Müslümanların hayrına çalışmayı ihmal etmeyeceğine teminat ver.”

Abdurrahman b. Avf halife seçtiği kişiye şuranın razı olması durumunda bu teminatı vereceğini söyledi ve onlardan müspet cevap alınca söz konusu teminatı verdi.

Ardından halkla görüşmelere başladı. Ordu komutanlarına, ileri gelenlere, diğerk sahabilere kimi halife olarak görmek istediklerini soruyor ve bir bakıma bir kamuoyu araştırması yapıyordu. Görüştüklerinden kimi Hz. Ali'yi, kimi Hz. Osman'ı işaret ediyordu. Abdurrahman b. Avf aynı şekilde konuyu şura üyeleriyle de görüştü. Önce Hz. Ali'ye şöyle sordu.

“Seçilme hakkın olmasaydı, bu üyelerden hangisinin halife seçilmesini isterdin?”

O soruya tek kelime ile cevap verdi:

“Osman'ın.”

Zübeyir ve Sa'd b. Ebi Vakkas'a da aynı soruyu yöneltti. O ikisi de Hz. Osman'ı tercih ettiler. Sonra aynı soruyu Hz. Osman'a yöneltti. O da halife olma hakkı olmadığı takdirde Hz. Ali'nin halife olmasını isteyeceğini belirtti.^[305] Bu durumda halife olacak iki kişi öne çıkmaktaydı: Hz. Ali ve Hz. Osman.

Meşveret devam ederken bu günlerde Hz. Ömer'in direktifine uygun olarak Mescitte namazları Suheyb-i Rûmî kıldırıyordu. Hz. Ömer ölmeden önce üç gün içinde mutlaka bir halifenin seçilmesini istemişti.

Hz. Ömer'in tayin ettiği üç gün dolunca ertesi sabah Abdurrahman b. Avf sabah namazı vakti şura üyelerinin de yer aldığı mescide geldi. Mescitte Muhacirler, Ensar, ashabın büyükleri ve komutanlar da bulunuyordu. Derken o sırada Hz. Ali ve Hz. Osman taraftarlarından ayağa kalkıp kimi Hz. Ali'yi, kimi Hz. Osman'ı halife seçmesini istediler. Derken Haşimoğulları'yla Ümeyyeoğulları

tartışmaya başladılar. Durum alevleniyordu. O sırada Sa'd b. Ebi Vakkas Abdurrahman b. Avf'a şunu söyledi:

“Abdurrahman, insanları fitneye düşürmeden bu işi bitir.”

Onun sözleri üzerine Abdurrahman b. Avf mescitte Hz. Ali'ye şöyle dedi:

“Allah'ın Kitabı, Rasulullah'ın sünneti ve ondan sonraki iki halifenin sireti ile amel edeceğine Allah ile söz ver.”

Hz. Ali bu isteğe şöyle karşılık verdi:

“Bilgim ve gücüm yettiği kadar amel edeceğimi umarım.”

Bunun üzerine Abdurrahman, Hz. Osman'ı çağırttı ve aynı şeyleri üç defa ona da söyledi. Her defasında Hz. Osman ona şöyle karşılık verdi:

“Evet, öyle amel ederim.”

Hz. Osman'ın kararlığı üzerine Abdurrahman b. Avf ona biat etti. Ardından herkes de Hz. Osman'a biat etti.^[306] Hz. Osman tarafından muhayyer bırakılmasına rağmen sonradan Talha b. Übeydullah da geldi ve kendisine biat etti. Böylece, herkesin ittifakıyla yeni halife seçildi ve ihtilafın önü alınmış oldu. Sonuç olarak Hz. Ömer'in ölümünden dört gün sonra Hz. Osman (r.a.) halife seçilmiş oldu.

[75]. Hangi ailelerin hangi Ensar evine indikleri konusunda bkz. İbn-i Hişam, II, 88-92.

[76]. Algül, “Ensar”, *DİA*, XI, 251-252.

[77]. Bkz. İbn-i Hişam, II, 92.

[78]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 69; Sarıçam, s. 141; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 30-31.

[79]. İbn-i Hişam, II, 123-128; Hamidullah, *Vesaik*, s. 65; Köksal, I, 110; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 32-36.

[80]. Köksal, I, 109.

[81]. Diyarbekri, 336; Hamidullah, I, 189, nr. 318; Muhammed Rıza, s. 164; Suruç, I, 433; Hizmetli, s. 295.

[82]. İbn-i Hişam, II, 111; Diyarbekri, I, 381; Köksal, I, 10.

[83]. Köksal, I, 10.

[84]. İbn-i Hişam, II, 111; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 334; Muhammed Rıza, s. 162.

[85]. Mescitlerle ilgili ayetler için bkz. *Tevbe*, 9/18; Muhammed Fuad, s. 345.

[86]. Buhari, IV, 189. Hz. Peygamber'in kendi hakkında söyledikleri ve unvanları için bkz. Mansur Ali, III, 228 vd. Sabuni, I, 214.

[87]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 257; Diyarbekri, I, 387; Köksal, I, 122;

[88]. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 357.

[89]. İbn-i Hişam, II, 114.

[90]. İbn-i Hişam, II, 115; Fayda, "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, 75-76.

[91]. Zira', dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluktur.

[92]. İbn-i Sa'd, I, 343 vd. Köksal, IX, 357-358; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 40, 570-571.

[93]. Geniş bilgi için bkz. Köksal, I, 193.

[94]. Okuma yazma bilen on dokuz kişi için bkz. Köksal, V, 143.

[95]. Köksal, I, 184.

[96]. Hafızlar listesi için bkz. Köksal, I, 210-211.

[97]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377. Bedir Savaşı için bkz. Fayda, "Bedir", *DİA*, V, 325-327; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 67 vd.

[98]. Sarıçam, s. 292.

[99]. İbn-i Hişam, II, 296; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 88; Mansur Ali, III, 326,

[100]. İbn-i İshak, s. 60 vd. İbn-i Hişam, I, 206; Lings, s. 69; Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 56

[101]. İbn-i Hişam, II, 296; Sabuni, III, 618; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110, 115;

[102]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338; Sarıçam, s. 292.

[103]. Mansur Ali, III, 326.

[104]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338.

[105]. İbn-i Hişam, II, 325; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.

[106]. Haberi getiren iki kişiden biri de babası Zeyd b. Harise'ydi. Bkz. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338.

[107]. İbn-i Hişam, II, 325; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

[108]. İbn-i Hişam, II, 325; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 348 vd.

[109]. Köksal, II, 169; (Ebu Davud, II, 67'den).

[110]. *Al-i İmran*, 3/ 125 vd.

[111]. Buhari, VIII, 94; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-192 vd. 339, 257; Sabıkîn-i Evvelînle ilgili ayet için bkz. *Tevbe*, 9/ 100.

[112]. Buhari, V, 9.

[113]. İlgili hadis için bkz. *a.g.e.*, V, 10. Hâtıb'n Kureyş'in halifi olması için bkz. *a.g.e.*, V, 21.

[114]. Ashabı hayırla anma ve mertebelerinin yüceliği konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s, 174, vd. 180 191 vd.

[115]. Buhari, V, 13-14. Aynı ve benzer hadislerin diğer kaynakları için bkz. Köksal, II, 197.

[116]. Buhari, V, 20.

[117]. Buhari, V, 20; Belazuri, s. 654; Divan teşkili konusu için ayrıca bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 155 vd.

[118]. Muhammed Rıza, s. 224.

[119]. İbn-i Hişam, II, 425; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 3.

[120]. Fayda, "Bedir", *DİA*, V, 325-327; Köksal, IV, 39; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 67.

[121]. Krş. Hamidullah, II, 733, nr. 1103

[122]. Hamidullah, II, 733, nr. 1103; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 114-116.

[123]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

[124]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

[125]. Ebu Leheb için bkz. Kapar, M. Ali, "Ebu Leheb", *DİA*, X, 178-179.

[126]. Tarih kitapları onun Uteybe ile nişanlı veya nikâhlı olduğundan söz ederlerse de, düğünden ve zifaktan söz etmezler. Bu durum nikâhları kıyıldığı halde onların gerdeğe girmediğini akla getirmektedir. Çünkü Mekke'de böyle bir adet vardır. Hz. Ayşe'nin nikâhı da yedi yaşlarında iken Mekke'de kıyıldığı halde zifafı daha sonra Medine'de gerçekleşmiş ve düğünü orada yapılmıştır. Ümmü Gülsüm'ün doğumu için ayrıca bkz. Sarıçam, s. 292.

[127]. İbn-i Hişam, II, 96; Muhammed Rıza, s. 232; Hamidullah, II, 733; nr. 1103; Sarıçam, s. 292.

[128]. Buhari, VI, 130, 133; nikâh, 33, 36; İbn-i İshak, s. 240; fıkra, 368 vd. Diyarbekri, I, 416; Köksal, IV, 40; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-120.

[129]. Köksal, IV, 40.

[130]. Hamidullah, II, 733, 821, nr. 1103, 1225.

[131]. Topuzoğlu, "Ümmü Gülsüm", *İA*, XIII, 107-108; Sarıçam, s. 292.

[132]. Munavi, I, 197; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 57-58.

[133]. Hamidullah, II, 910, 925; Hamidullah, Vesaik, s. 78; Muhammed Rıza, s. 243 vd. Aycan, “Ebu Süfyan”, *DİA*, X, 177-178; Algül, “Hamza”, *DİA*, XX, 501-502; Çubukçu, “Ebu Düçane”, X, 122; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s.119-121.

[134]. Haritaya bkz. Sarıçam, s. 172. Atlıların Uhud Dağı’nı dolanarak Müslümanlara saldırdıkları da düşünülür. Bkz. Faruki, s. 221; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 120

[135]. İbn-i İshak, s. 307; Vakidi, I, 230; Köksal, III, 124 vd.

[136]. Vakidi, I, 283. Haritaya bkz. Sarıçam, s. 172.

[137]. *Al-i İmran*, 3/151-153; 155; 159-164.

[138]. Vakidi, I, 230, 261, 272; Köksal, III, 123 vd.

[139]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 25; Vakidi, I, 182, 236, 238, 240, 243; Köksal, III, 130-131; Sarıçam, s. 175.

[140]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 25.

[141]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 30; Yazır, II, 1210; Köksal, III, 131.

[142]. Vakidi, I, 236, 238, 240, 243; Köksal, III, 130 vd.

[143]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 38, IV, 30; Mansur Ali, III, 326-327, Fezail; (Buhari ve Tirmizi’den).

[144]. Yedi numaralı dipnota bkz. Mansur Ali, III, 326. *Al-i İmran*, 3/155; Ayetin tefsiri için bkz. Yazır, II, 1209.

[145]. Yazır, II, 1209.

[146]. *Âl-i İmran*, 3/155.

[147]. Yazır, II, 1209.

[148]. *Al-i İmran*, 3/ 155; Yazır, II, 1209.

[149]. Vakidi, I, 247; İbn-i Hişam, III, 18.

[150]. Vakidi, I, 264

[151]. Buhari, IV, 117; Vakidi, I, 256; Münavi, IV, 356-357; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 66 vd; Hz. Ali ile ilgili benzer Hadis-i Şerif’in yorumu için bkz. Diyarbekri, I, 444; Köksal, III; 142 vd.

[152]. Vakidi, I, 241; Diyarbekri, I, 432; Köksal, III; 146.

[153]. Vakidi, I, 242; Köksal, III; 1, 147 vd. Diyarbekri, I, 433, 437.

[154]. Köksal, III, 225.

[155]. Bkz. Köksal, IV, 133.

[156]. Köksal, IV, 133.

[157]. Köksal, V, 36.

[158]. İbn-i Hişam, III, 344; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 192 vd.

[159]. Diyarbekri, I, 476; Köksal, V, 69.

- [160]. Köksal, V, 69.
- [161]. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 162.
- [162]. Buhari, VI, II; İbn-i Hişam, III, 345. Diğer kaynaklar için bkz. Köksal, V, 73; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 192-201.
- [163]. *Yusuf*, 12/18.
- [164]. İbn-i Hişam, III, 347; Buhari, V, 59, VI, 11; Diyarbekri, I, 377.
- [165]. Usba: Sayıları ondan kırka kadar olabilen topluluktur.
- [166]. *Nur*, 24/11-14.
- [167]. *Nur*, 24/16, 19-20; İbn-i Hişam, III, 348; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 163; Köksal, V, 83.
- [168]. Rağıb, s. 19.
- [169]. Debbağoglu-Kara, s. 186; Haddi uygulamanın şartları için bkz. Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, III, 254. Had konusunda geniş bilgi için bkz. Bardakoğlu, "Had", *DİA*, XIV, 547-551.
- [170]. Buhari, V, 60; Köksal, V, 76.
- [171]. Vakidi, II, 496; Köksal, V, 326-327.
- [172]. Sarıcık, *Medine-Çağrı*, 213-215.
- [173]. Vakidi, II, 253; Köksal, V, 366.
- [174]. Vakidi, II, 572-273; İbn-i Hişam, III, 355, 358; Diyarbekri, II, 16-17; Muhammed Rıza, s. 314; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 270-274.
- [175]. İbn-i Hişam, III, 358; Suruç, II, 304; Köksal, VI, 148.
- [176]. Hamidullah, I, 276, nr. 417; Erdem, "Bayram", *DİA*, X, 258.
- [177]. Vakidi, II, 599; İbn-i Hişam, III, 363; Köksal, VI, 170; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 275 vd.
- [178]. İbn-i Hişam, III, 363; Vakidi, II, 600; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 168; Köksal, VI, 175.
- [179]. Vakidi, II, 600; İbn-i Hişam, III, 363; Diyarbekri, II, 30; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 336-340; Köksal VI, 175, 182.
- [180]. Vakidi, II, 601; İbn-i Hişam, III, 364; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 168; Diyarbekri, II, 30; Köksal, VI, 178; Muhammed Rıza, s. 321; Muhammed Hudari, s. 178; Sarıçam, s. 198; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 278-279.
- [181]. Vakidi, II, 602; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.
- [182]. Köksal, VI, 177.
- [183]. Vakidi, II, 600-601; Köksal, VI, 177.
- [184]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378; Köksal, VI, 187.
- [185]. İbn-i Hişam, III, 363; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 168.

- [186]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378; Köksal, VI, 182.
- [187]. Vakidi, II, 603.
- [188]. Vakidi, II, 604; Köksal, VI, 182.
- [189]. Vakidi, II, 603; Köksal, VI, 183.
- [190]. Vakidi, II, 601-602; İbn-i Hişam, III, 364; Diyarbekri, II, 30; Köksal VI, 180-184; Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 121-124; Uludağ, "Halife", *DİA*, XV, 299-300.
- [191]. Cümle sadeleştirildi. Bkz. Köksal, VI, 187.
- [192]. *Fetih*, 48/10; Vakidi, II, 621.
- [193]. *Fetih*, 48/18-19.
- [194]. *Fetih*, 48/10; Yazır, VI, 4425.
- [195]. Muhammed Rıza, s. 325.
- [196]. Ahmed b. Hanbel, III, 350.
- [197]. Vakidi, II, 612; Köksal, VI, 202.
- [198]. Bkz. Uludağ, "Halife", *DİA*, XV, 299-300; Avcı, "Hilafet", *DİA*, XVIII, 539-546; Küçükaşçı, "İmam", *DİA*, XXII, 178-180.
- [199]. *Fetih*, 48/29.
- [200]. Yazır, VI, 4440.
- [201]. *Ankebut*, 29/45.
- [202]. Vakidi, II, 630; İbn-i Hişam, III, 385; Diyarbekri, II, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 740 vd. Muhammed Hudari, s. 180; Suruç, II, 340 vd.
- [203]. Kendi dilinden hatıraları için bkz. Vakidi, II, 630; Köksal, VI, 258-259.
- [204]. Sarıcık, *Kendi Dilinden I*, s. 105 vd.
- [205]. Bkz. *Ahzab*, 33/53, 59; Geniş bilgi için bkz. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 180-18; Suruç, II, 194 vd.
- [206]. *Mümtehhine*, 60/10; İbn-i Hişam, III, 376; Vakidi, II, 632; Diyarbekri, II, 23-24; Muhammed Hudari, s. 180-181; Mutlu-Döğen, II, 740 vd.
- [207]. *Nisa*, 4/34.
- [208]. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 303-307.
- [209]. Mümtehhine, imtihana çekilen kadın manasınadır. Adı geçen sûrenin adıdır. Kur'ân-ı Kerim'in altmışıncı sûresinin ilk üç âyeti, Hâtıb b. Beltea'nın Mekke fetih hazırlıklarını şarkıcı bir kadınla, Mekke'de kalan evlat ve ailesine durumu haber vermek niyetiyle onlara bildirmek için bir mektup göndermesi ile ilgilidir. Allah bu

hadise üzerine iman edenlere “*Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin,..*” buyurur. Allah’tan gelen gerçeği inkâr edenlere, Rablerine inandıklarından dolayı Hz. Peygamberi ve ashabını yurtlarından çıkaranlara, Allah yolunda, savaşmak ve rızasını kazanmak için yurdundan çıkanlara meveddet iletmenin yakışmayacağı beyan edilir. Kıyamet günü yakınlar ve çocuklar fayda vermeyecektir. Hz. İbrahim de, kâfir babasından ve müşriklerden beri olduğunu açıklayarak bu konuda güzel bir numune olmuştur. Fakat Allah müminlerle din uğrunda savaşmayan, onları yurtların çıkarmayanlara iyilik yapmayı, onlara adil davranmayı da yasaklamaz. Bkz. *Mümtehone*, 60/1-8.

[210]. İbn-i Sa’d, VII, 230; Yazır, VII, 4910; Köksal, VI, 260.

[211]. İbn-i Hişam, III, 377.

[212]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Bkz. Hasan İbrahim Hasan, I, 323.

[213]. Vakidi, II, 629 vd. Diyarbekri, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 181, Köksal, VI, 261.

[214]. Vakidi, II, 793; Köksal, VIII, 179.

[215]. Vakidi, II, 794; Köksal, VIII, 179-182.

[216]. Vakidi, VIII, 157. Mekke’nin fethi için bkz. Bozkurt-Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXXVII, 457.

[217]. Vakidi, II, 825; İbn-i Hişam, IV, 27-30; 38; 46; İbn-i Sa’d, II, 136.

[218]. Hamidullah, I, 293.

[219]. Buhari, V, 92; Vakidi, II, 859; İbn-i Hişam, IV, 29; Belazuri, s. 58; Köksal, VIII, 255-258.

[220]. İbn-i Hişam, IV, 30; Vakidi, II, 850.

[221]. Vakidi, II, 789; Köksal, VIII, 240263 vd. Sarıçam, s. 212.

[222]. Vakidi, II, 855, İbn-i Hişam, IV, 28; Köksal, VIII, 241, 262-264; Muhammed Rıza, s. 392.

[223]. İrtidat için bkz. *Bakara*, 2/218; Buhari, IV, 21. Cihad 149; Debbağoglu-Kara, s. 271-272; Ayrıca dinden çıkanların hükmü için bkz. Yavuz, s. 391.

[224]. Köksal, VIII, 264.

[225]. Vakidi, II, 855-856; Köksal, VIII, 329.

[226]. Köksal, VIII, 329.

[227]. Vakidi, II, 855-856; İbn Hişam, IV, 28-29; Diyarbekri, II, 91; Köksal, VIII, 329-331.

[228]. Hizmetli, s. 481.

[229]. İbn-i Hişam, IV, 38; Vakidi, II, 854; Diyarbekri, II, 93. Köksal, VIII, 332-337.

[230]. Buhari, I, 137, 220-221, 223; III, 129; IV, 173; İbn-i Sa'd, I, 251-252; Müslim, I, 386; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 354.

[231]. Köksal, IX, 11.

[232]. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Bozkurt, "Minber", *DİA*, XXX, 101-103.

[233]. Köksal, IX, 16-17; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 523-525.

[234]. Buhari, IV, 70; Vakidi, III, 999; Lings, 519; Sarıçam, s. 241; Köksal, IX, 153-154; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 559.

[235]. Vakidi, III, 991.

[236]. Vakidi, III, 991; Hamidullah, I, 365, nr. 561.

[237]. Bkz. İbn-i Hişam, IV, 176; Ahmed b. Hanbel, IV, 75; Vakidi, III, 991; Mansur Ali, III, 330; Köksal, IX, 160-161; Sarıçam, s. 242; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 559.

[238]. Ahmed b. Hanbel, IV, 63; İbn-i Hişam, IV, 176; Vakidi, III, 991; Mansur Ali, III, 330; Köksal, IX, 161.

[239]. İbn-i Mâce, I, 57; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Vakidi, III, 991; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 13.

[240]. Ahmed b. Hanbel, IV, 75; Tirmizi, Menakıb, 19; Vakidi, III, 991; Köksal, IX, 160 vd.

[241]. *Bakara*, 2/ 262; Abdulfettah el-Kadı, s. 79.

[242]. Abdulfettah el-Kadı, s. 157.

[243]. Abdulfettah el-Kadı, s. 235.

[244]. Hamidullah, II, 730, nr. 1100; Köksal, IX, 281-282; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 564-565.

[245]. Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 563-564.

[246]. Bazı kaynaklara göre o Uteybe ile nişanlıydı. Bkz. Köksal, IX, 282.

[247]. Köksal, IX, 281-282.

[248]. Köksal, IX, 281.

[249]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 475.

- [250]. Bkz. Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 67.
- [251]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, 442.
- [252]. Sarıçam, s. 292.
- [253]. Sarıcık, *Çağrı*, s. 110.
- [254]. Hamidullah, II, 730, nr. 1100; Köksal, IX, 281-284; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 447-448.
- [255]. İbn-i İshak, s. 229,235; Muhammed Hudari, *Nûru'l-Yakin*, s. 61.
- [256]. Nevevi, s. 593, nr. 919; (Tirmizi'den).
- [257]. Nevevi, s. 593. nr. 920; (Buhari'den).
- [258]. *a.g.e.*, s. 594, nr. 921; (Buhari ve Müslim'den).
- [259]. *a.g.e.*, s. 609, nr. 949; (Buhari ve Müslim'den). Ayrıca, nr. 950 ve 951'ye bkz.
- [260]. Diyarbekri, II, 166.
- [261]. İbn-i Sa'd, II, 312.
- [262]. İbn-i Hişam, IV, 327, 329. O günün bilinen bazı hastalıkları için bkz. Hamidullah, II, 878, nr. 1343.
- [263]. Hamidullah, II, 870, nr. 1319 (Ahmed b. Hanbel, V, 371'den).
- [264]. *a.g.e.*, II, 870, nr. 1324.
- [265]. Hz. Peygamberin ilaç ve tedavi konusundaki başka söz ve tavsiyeleri için bkz. Hamidullah, II, 867-880, nr. 1313-1350.
- [266]. Buhari, V, 128; İbn-i Hişam, IV, 229, 333; Diyarbekri, II, 166; Lings, s. 558.
- [267]. Buhari, IV, 194; İbn-i Sa'd, II, 266; Diyarbekri, II, 166.
- [268]. *Âl-i İmran*, 3/144; Buhari, IV, 194; İbn-i Hişam, IV, 335.
- [269]. İbn-i Hişam, IV, 335.
- [270]. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 20 vd. Onlara göre Rasulullah bir baba konumundaydı, bkz. İbnu'l-Mulakkın, *Gâyetüs-Sûl*, s. 251.
- [271]. Buhari, IV, 194; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 30-48.
- [272]. Buhari, IV, s.153; Mesudi, II, 333; İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 417 vd. Mutlu-Döğen, I, s.52 vd. Hasan İbrahim Hasan, I, 275-276.
- [273]. Küçükaşçı, "İmam", *DİA*, XXII, 178-180.
- [274]. Veliyyü'l-Ahd; ahdin/antlaşmanın sahibi, atlaşmayla iş başına gelecek adam demektir. Veli, seven, yardım eden, işi yürüten, birinin yerine işini yapan yönetici, işin başında olan, hukuki muameleleri

yürüten demektir. Velayet de yöneticilik anlamında kullanılır. Devlet başkanı da “*Velâyet-i Amme*” sahibidir

[275]. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425; Hizmetli, s. 516.

[276]. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425; Zehebi, *el-Hulafâ'ur-Râşidûn*, s. 48; Hamidullah, *Vesaik*, s. 405.

[277]. Diplomatik bilimi bu konuyla ilgilenmektedir.

[278]. Buhari, IV, 153 vd. İbn-i Hişam, IV, 382; İbn-i Mâce, I, 57 vd. Taftazani, V, 303; Köksal, I V, 106; Muhammed Rıza, s. 403; Abdurahman b. Avf ile Halid b. Velid'in münakaşası. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-191.

[279]. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425.

[280]. Her biri halife olabilecek bu şahıslardaki samimiyet, haset etmemek, makam yarışı içinde olmamak bu cevaplarda en güzel şekilde görülmektedir.

[281]. *Ahzab*, 33/23; Buhari, IV, 196 vd. Amcasının oğlunun oğludur. Bkz. İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Mâce, I, 47; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 476; Mesudi, III, 333; İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 148 vd.

[282]. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426.

[283]. Ahmet Cevdet Paşa, I, 336.

[284]. Sabır üç türüdür: Günahlara karşı sabır, ibadetlerde sabır ve musibetlere karşı sabır.

[285]. Adalet için bkz. Çağrıcı, “Adalet”, *DİA*, I, 341-343.

[286]. Rağıb, s. 273. Musibet ve belalar sabır konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 199 vd.

[287]. “*Ve seya'lemullezîne Zalemû eyye münkalibin yenkalibûn.*” *Şuara*, 26/227.

[288]. “*Şeyhayn*”, iki büyük demektir.

[289]. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 419. Ahitname'nin Arapça aslı için bkz. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 50; Ahmet Cevdet Paşa, I, 335-336; Hasan. İbrahim Hasan, I, 276.

[290]. Zehebi, *el-Hulafâ'ur-Râşidun*, s. 46.

[291]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464.

[292]. Halife unvanı için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 372, 377, 380, 400.

[293]. Avcı, “Hilafet”, *DİA*, XVIII, 539 -546.

[294]. Sarıcık, *Hulafây-ı Raşidîn Döneminden*, s. 54 vd. 78 vd.

[295]. İbn-i Hacer, Hz. Osman'ın öldürülmesi ile fitne kapısının açıldığını söyler. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

[296]. Fitneler için bkz. Buhari, I, 133; mevakit, 4; Ahmet Cevdet Paşa, I, 415.

[297]. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187.

[298]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.

[299]. Mesudi, I, 352; Hizmetli, s. 477.

[300]. Hizmetli, s. 477.

[301]. Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 179.

[302]. Hizmetli, s. 478.

[303]. Uludağ, "Halife", *DİA*, XV, 299-300; Hasan İbrahim Hasan, I, 326.

[304]. Hizmetli, s. 478.

[305]. Hasan İbrahim Hasan, I, 327.

[306]. Hasan İbrahim Hasan, I, 325-328; Hizmetli, 478-479; Yiğit, "Osman", XXXII, 438-439.

Hatırlanacağı üzere Hz. Peygamber, kızları Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ü Mekke'de amcası Ebu Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nikâhlamıştı. Derken Tebbet Sûresi nazil oldu. Kızları Müslüman olunca, Utbe ve Uteybe aile baskısıyla kendilerini boşamışlardı. Boşamaların nübüvvetin üçüncü yılı (613) ve daha sonrası olduğu düşünülürse, Uteybe Ümmü Gülsüm'ü boşadığında o sekiz yaşlarındaydı. Boşama üzerine Hz. Peygamber, Mekke'de Rukiye'yi Hz. Osman'la evlendirmişti. Hicretin üçüncü yılında da Ümmü Gülsüm'ü Hz. Osman'a vermişti.

Bedir Gazası'na çıkıldığı sırada hanımı Rukiye kızamığa yakalandığı için ağır hastaydı. Ona bakması ve ilgilenmesi gerekiyordu. Bilindiği üzere Hz. Osman Tebbet Sûresi'nin indirilmesinden sonra büyük ihtimalle 613 yılında, Mekke'de dokuz yaşlarındayken Rukiye ile evlenmişti. Onunla nübüvvetin üçüncü yılında (613) evlendiği düşünülürse, Rukiye şu an on veya on bir yıllık hanımydı.

"Ey Allah Resulü, hâşâ! Bu büyük bir iftira. Katiyen biliyorum ki, bu münafıkların yalanı. Yüce Allah bedeninize sinek konmaktan sizi

koruyor; bedenini, pisliğe konan sineklerden muhafaza eden Allah, nasıl aileni böyle kötülöklere bulaşmaktan korumaz?”

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 257; Diyarbekri, I, 387; Köksal, I, 122;

. Buhari, IV, 189. Hz. Peygamber’in kendi hakkında söyledikleri ve unvanları için bkz. Mansur Ali, III, 228 vd. Sabuni, I, 214.

. Mescitlerle ilgili ayetler için bkz. *Tevbe*, 9/18; Muhammed Fuad, s. 345.

. İbn-i Hişam, II, 111; Zehebi, *Târihu’l-İslâm*, s. 334; Muhammed Rıza, s. 162.

. Köksal, I, 10.

. İbn-i Hişam, II, 111; Diyarbekri, I, 381; Köksal, I, 10.

. Diyarbekri, 336; Hamidullah, I, 189, nr. 318; Muhammed Rıza, s. 164; Suruç, I, 433; Hizmetli, s. 295.

Bir tespiti göre Hz. Peygamber otuz yaşlarında iken, büyük ihtimalle 601 yılında Mekke’de dünyaya gelen ailenin en büyük kızı Zeynep, hicretin sekizinci yılı başında 629’da Medine de vefat etmişti. şu halde o vefat ettiğinde yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarındaydı. Hz. Peygamber (a.s.m.), otuz üç yaşında iken muhtemelen 604 yılında doğan, ailenin ikinci kızı Rukiye de uzun yaşamadı. O, Hz. Osman’la takriben on yıllık evli iken hicretin ikinci yılı Mart’ında (624) Bedir seferi dönüşü yirmi yaşlarında iken kızamık yüzünden yine Medine’de vefat etti.

Hz. Peygamber her yıl Uhud şehitlerini ziyaret eder, savaşın geçtiğı yere varınca onlara selam verir ve onlarla birlikte şehit olmayı istediğini ifade ederdi. Onun bu âdetini Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman da devam ettirdiler. Onlar da her yıl Uhud şehitlerini ziyaret ediyorlardı.

Hz. Muaviye ile başlayan Emeviler döneminde ise, yerleşim merkezlerinin önemi, Cuma Mescidi ve minberiyle anılmaya başladı. Derken Mekke Haremi’ne ilk minber Emevi halifesi Hz. Muaviye tarafından konuldu. Bu minber de üç basamaklıydı ve taşınabilir tarzda yapılmıştı.

Hristiyan köle “evet” diye onu doğruladı.

Tedavi olunmalıydı, tedavi şifanın bir sebebiydi. Her hastalığın ilacı varsa bu aranmalı, araştırılıp bulunmalıydı. Tedavi ile bu sebebe bağılı olarak şifayı veren Allah’tı. O’nun güzel isimlerinden biri de

‘Şâfi/Şifa Verici’ idi. Diğer yandan Şâfi isminin tecellisi için hastalıklar gerekiyordu.

. İbn-i İshak, s. 60 vd. İbn-i Hişam, I, 206; Lings, s. 69; Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 56

. İbn-i Hişam, II, 296; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 88; Mansur Ali, III, 326,

“Rasulullah’a bizden selam söyle, onu Hudeybiye’ye indiren Allah, Mekke’ye girdirmeye de kadirdir.”

. İbn-i Hişam, II, 296; Sabuni, III, 618; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110, 115;

. Köksal, II, 169; (Ebu Davud, II, 67’den).

. İbn-i Hişam, II, 325; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 348 vd.

. İbn-i Hişam, II, 325; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

. Haberi getiren iki kişiden biri de babası Zeyd b. Harise’ydi. Bkz. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338.

. İbn-i Hişam, II, 325; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338.

. Mansur Ali, III, 326.

Antlaşmanın bozulması, çok geçmeden İslam ordusunun Mekke’ye girmesine ve Mekke’nin fethine sebep olacaktı.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 338; Sarıçam, s. 292.

“Ey insanlar. Biate geliniz, biate geliniz.”

Hiz. Ömer bu ayet üzerine, Mekke’de yaşayan iki müşrik hanımını, Ebu Ümeyye kızı Kureybe’yi ve Cervel kızı Ümmü Gülsüm’ü boşamıştı. Hiz. Ömer Kureybe’yi boşayınca, O sırada henüz müşrik olan Muaviye Mekke’de onunla evlendi. Onun boşadığı ikinci müşrik hanımı da Mekke’de Ebu Cehm b. Huzeyfe aldı. Bu kadın Huzaa kabilesine mensuptu. Ebu Cehm de Huzaalı biriydi. Ümmü Gülsüm, Hiz. Ömer’in oğullarından Ubeydullah’ın annesiydi.

. İbn-i Hişam, II, 115; Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75-76.

. İbn-i Hişam, II, 114.

. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 357.

Demek, Bedir gazileri Allah’ın yardımına lâyık, iyi ve salih kimselerdi. Çünkü Allah, dostlarına ve iyilere yardım göndermektedir. Bedir’de sabır göstermeleri ve Allah’tan sakınmalarından dolayı, kendilerine üç bin melek yardım gönderilmişti.

Hız. Peygamber hicret sonrası Kuba'da kaldığı ilk gün, Kuba'daki ilk mescitte namaz kıldı. Muhacirler bu mescidi henüz o Kuba'ya ulaşmadan yapmışlardı. Aynı gün Rasulullah, ev sahibi Külsüm'den bir arsa aldı. Burası bir hurma kurutma yeri idi. Sonra oraya toplananlara şöyle seslendi:

Ona göre, fetihlerden sonra ümmet, diktatörlük ve istibdada yönelecek, Asr-ı Saadet ikliminden uzaklaşacaktır. Artık yavaş yavaş şuranın yerini başka şeyler alacaktır. Hilâfet de gittikçe ilk durumundan farklılaşacaktır. İşte bütün bunlar, Hız. Ömer ve Ashab-ı Kirâm'ın zihnini kurcalamaktaydı.

Hız. Ali ise Rasulullah'ın vefatını duyunca üzüntüsünden belini salmış ve yerinden kalkamamıştı. Hız. Osman'ın dili tutulmuştu. Hız. Ömer, Hız. Ali ve Hız. Osman'ın durumlarına bakılırsa açıkça anlaşılır ki; onlar Rasulullah'ı çok sevip sayıyorlar, onu en yakınlarından biri olarak hissediyorlardı. Onlarda ve Ashab-ı Kirâm'da Rasulullah'a sarsılmaz, derin bir bağlılık ve sevgi vardı.

. Sarıçam, s. 292.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377. Bedir Savaşı için bkz. Fayda, "Bedir", *DİA*, V, 325-327; Sarıçık, *Çağrı-Medine*, s. 67 vd.

. Hafızlar listesi için bkz. Köksal, I, 210-211.

. Köksal, I, 184.

. Okuma yazma bilen on dokuz kişi için bkz. Köksal, V, 143.

. Geniş bilgi için bkz. Köksal, I, 193.

. İbn-i Sa'd, I, 343 vd. Köksal, IX, 357-358; Geniş bilgi için bkz. Sarıçık, *Çağrı-Medine*, s. 40, 570-571.

. Zira', dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluktur.

Bozgundan söz eden ayetler çok geçmeden nazil olacak, dünya/ganimet hırsı ve Allah Rasûlüne muhalefetin, yani onu dinlememenin yenilgiye sebep olduğunu beyan edeceklerdi. Müşrik tarafta yer alan bazı savaşçılar da, bozgun konusunda önemli bilgiler verirler: Dırar b. Hattab, Saffan b. Ümeyye'nin azatlı kölesi Nistas ve Ebunnemr Kinani bunlardan bazılarıdır.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

. Hamidullah, II, 733, nr. 1103; Sarıçık, *Çağrı-Medine*, s. 114-116.

. Krş. Hamidullah, II, 733, nr. 1103

Eğer dağılma ve mağlubiyette Hz. Osman suçlu olsaydı, Rasulullah o ve yanındakiler savaştan üç gün sonra Medine'ye döndüklerinde onları suçlar ve kendilerini eleştirirdi. Hz. Peygamber onlarla görüştüğünde böyle yapmamıştı. Hz. Peygamber'in eleştirmediğini eleştirmek doğru ve yerinde olmasa gerekti. O gün sebat edenlerin veya kaçanların sayısı konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bir görüşe göre, ordunun üçte biri yaralanmış, üçte biri düşman önünde tutunamamış, üçte biri de sebat etmiştir.

. Hamidullah, II, 733, 821, nr. 1103, 1225.

. Köksal, IV, 40.

. Buhari, VI, 130, 133; nikâh, 33, 36; İbn-i İshak, s. 240; fıkra, 368 vd. Diyarbekri, I, 416; Köksal, IV, 40; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-120.

. İbn-i Hişam, II, 96; Muhammed Rıza, s. 232; Hamidullah, II, 733; nr. 1103; Sarıçam, s. 292.

. Tarih kitapları onun Uteybe ile nişanlı veya nikâhlı olduğundan söz ederlerse de, düğünden ve zifaktan söz etmezler. Bu durum nikâhları kıyıldığı halde onların gerdeğe girmediklerini akla getirmektedir. Çünkü Mekke'de böyle bir adet vardır. Hz. Ayşe'nin nikâhı da yedi yaşlarında iken Mekke'de kıyıldığı halde zifafı daha sonra Medine'de gerçekleşmiş ve düğünü orada yapılmıştır. Ümmü Gülsüm'ün doğumu için ayrıca bkz. Sarıçam, s. 292.

. Ebu Leheb için bkz. Kapar, M. Ali, "Ebu Leheb", *DİA*, X, 178-179.

Hiz. Osman da Ensar'dan Evs b. Sâbit b. Münzir'in Neccaroğulları mahallesindeki evine indi. Evs adını çokça duyduğumuz Peygamber Şairi Hassan b. Sabit'in kardeşiydi. O günlerden başlayarak Hiz. Osman'la dostluk kuran Hassan, bu Kureyşli muhaciri ve peygamber damadını çok sevmişti. Uzun yıllar onunla dostluğu devam etti. Hiz. Osman halife iken 656 yılında, hicretten otuz dört yıl sonra, evi kuşatılıp darbeciler tarafından hançerlenerek şehit edildiği zaman, olay Hassan'ı da çok üzmüş ve dostu Hiz. Osman'ın ölümüne ağlamıştı.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

Hicretin üçüncü yılı Rasulullah Zuemer Gazası'na çıkınca, damadı Hiz. Osman'ı Medine'de yerine amil (vali ve yönetici) tayin etti. Yani o Medine de olmadığı sürece Hiz. Osman şehrin yönetiminden sorumlu olacaktı.

. *Al-i İmran*, 3/ 125 vd.

. Buhari, V, 9.

. Buhari, VIII, 94; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-192 vd. 339, 257; Sabıkîn-i Evvelînle ilgili ayet için bkz. *Tevbe*, 9/ 100.

“Mutlaka o uydurma haberi/ıfki getirenler, içinizden mahdud bir usba/küçük bir gruptur. Bu durumu kendiniz için bir kötülük sanmayınız, belki o size büyük hayırdır. Onlardan (iftiracılar) her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan günahın büyüğünü tezgâhlayan o adama (münafık başına) da pek büyük bir azap vardır. Onu (iftirayı) işitince, erkek mümin ve kadın müminler vicdanlarına kıyas ederek hüsn-ü zan etselerdi de ‘bu apaçık bir ifk/zina iftirasıdır’ deselerdi ya. Buna (hadiseye) dört şahit getirmeli değil miydiler? Madem şahitleri getirmediler, öyleyse onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler.”

. Fayda, “Bedir”, *DİA*, V, 325-327; Köksal, IV, 39; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 67.

. İbn-i Hişam, II, 425; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 3.

. Muhammed Rıza, s. 224.

. Buhari, V, 20; Belazuri, s. 654; Divan teşkili konusu için ayrıca bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 155 vd.

. Buhari, V, 20.

. Buhari, V, 13-14. Aynı ve benzer hadislerin diğer kaynakları için bkz. Köksal, II, 197.

. Ashabı hayırla anma ve mertebelerinin yüceliği konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 174, vd. 180 191 vd.

. İlgili hadis için bkz. *a.g.e.*, V, 10. Hâtıb’ın Kureyş’in halifi olması için bkz. *a.g.e.*, V. 21.

5) O yakın fetihle kendilerine ayette geçtiği üzere *“meğânim-i kesîra = büyük ganimetler”* de isabet etti, yani yaptıklarına böyle de karşılık verdi. Bu feth-i karib, genelde Hayber’in fethi olarak yorumlanır. Çünkü büyük ganimetler alınan en yakın fetih odur. Ashab-ı Kiram’dan İbn-i Abbas, Enes b. Malik ve Bera b. Azib feth-i karibin; *“Hudeybiye Barışı”* olduğu görüşündedirler: Çünkü bu sulhtan sonra Hayber ve diğer fetihler gelmiştir ve bu ayet Hudeybiye dönüşü indirilmiştir. Bu görüş gerçekten dikkate değer bir yorumdur.

Ümmü Seleme onu odasında bir kaç gün misafir etti. Kaderin cilveleri... Peygamberliğin üçüncü yılında Ukbe, Allah Resulü’nün

boynuna deve işkembesi koymuştu ve o denli Müslümanlığa düşmandı. Kızı Ümmü Gülsüm Müslüman olmuştu ve şu sırada babasından kaçarak müminlerin manevî atası Hz. Peygambere sığınmıştı. O son günler Mekke’de, sık sık Mekke yakınlarındaki Tenim’e ve oradaki evlerine gidiyordu. Son olarak oraya gider gibi yapıp Medine yoluna düşmüştü. Yolu bilmiyordu.

. Yazır, II, 1209.

. Yedi numaralı dipnota bkz. Mansur Ali, III, 326. Al-i İmran, 3/155; Ayetin tefsiri için bkz. Yazır, II, 1209.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, III, 38, IV, 30; Mansur Ali, III, 326-327, Fezail; (Buhari ve Tirmizi’den).

. Vakidi, I, 236, 238, 240, 243; Köksal, III, 130 vd.

. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 30; Yazır, II, 1210; Köksal, III, 131.

Hiz. Hafsa, Kâbe’nin yeniden yapıldığı yıl; Peygamber Efendimiz otuz beş yaşlarındayken (yaklaşık 606) doğmuş, kocası Sehmi Huneys b. Huzafe, hicretin ikinci yılında Bedir Savaşı’nda yaralanmıştı. Ordu Medine’ye dönünce vefat etti. Yani Hz. Hafsa da bekârlıkta bir yılını doldurmak üzereydi. Hz. Osman teklif üzerine şu karşılığı verdi:

Birincisi: Ahitname besmele ile başlar ve İslam devletlerinde resmi belgeler böyle yazılmaktadır. Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi’nde bunun farklı örnekleri vardır.

Yedincisi: Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer’i sabırlı ve adaletli görüyor ve buna göre yerine halife olarak bırakıyordu. Durumunu değiştirdiği takdirde; bundan mesul olmayacağını da belirtiyordu. Çünkü o iyi niyetle “*hayır murat ederek*” bu işe girişmişti. Eğer o zalimleşirse bunun cezasını pek yakında görürdü. O bu sözleri ile Şuara Sûresi’nin 227. ayetine işaret etmekteydi.

. Vakidi, I, 264

. Vakidi, I, 247; İbn-i Hişam, III, 18.

. *Al-i İmran*, 3/ 155; Yazır, II, 1209.

. Yazır, II, 1209.

. *Âl-i İmran*, 3/155.

Hiz. Osman, Müslümanlar Medine’ye hicret ettikten bir müddet sonra Rûme Kuyusu’nu satın alarak vakfetmişti. O ayrıca, Mekke’de okuma yazma bilen sınırlı sayıdaki insanlar içinde yer alan biriydi. Bu

özelliğinden dolayı bir devlet başkanı olarak Rasulullah'ın sekreterleri arasında da yer almıştı. Rasulullah muahedelerinde ve yaptığı barışlarda bunlara ait yazıları özellikle şu üç kişiye yazdırıyordu: Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali. Onun gerektiğinde yazılarını yazdırdığı başka kâtipleri de vardı.

Hz. Osman'ın kararlığı üzerine Abdurrahman b. Avf ona biat etti. Ardından herkes de Hz. Osman'a biat etti. Hz. Osman tarafından muhayyer bırakılmasına rağmen sonradan Talha b. Übeydullah da geldi ve kendisine biat etti. Böylece, herkesin ittifakıyla yeni halife seçildi ve ihtilafın önü alınmış oldu. Sonuç olarak Hz. Ömer'in ölümünden dört gün sonra Hz. Osman (r.a.) halife seçilmiş oldu.

Bu durum Allah'a iftira ve yalan isnadı demektir. Mesela o "*azîzun hakîm*" yerine "*alîmun hakîm*" yazdı. O sıralar, gizli saklı Hz. Peygamber aleyhine de konuşmaya başladı ve derken kötü sondan korkup Mekke'ye kaçtı. Orada önce irtidat etti, yani dinden cahiliyeye dönüş yaptı. Ardından boş durmadı. Rasulullah aleyhinde yalan yanlış şeyler anlatmaya başladı. Vahyi değiştirmeye kalkması ve irtidadı büyük bir suçtu.

. Haritaya bkz. Sarıçam, s. 172. Atlıların Uhud Dağı'nı dolanarak Müslümanlara saldırdıkları da düşünülür. Bkz. Faruki, s. 221; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 120

. Hamidullah, II, 910, 925; Hamidullah, Vesaik, s. 78; Muhammed Rıza, s. 243 vd. Aycan, "Ebu Süfyan", *DİA*, X, 177-178; Algül, "Hamza", *DİA*, XX, 501-502; Çubukçu, "Ebu Dücane", X, 122; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s.119-121.

. Munavi, I, 197; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 57-58.

. Topuzoğlu, "Ümmü Gülsüm", *İA*, XIII, 107-108; Sarıçam, s. 292.

"Kasva harınlaşmaz, böyle bir alışkanlığı yoktur. Bir zaman fili Mekke'ye girmekten alıkoyan, şimdi de Kasva'ya mani oluyor. Allah'a yemin ederim ki, Kureyş müşrikleri Allah'ın Harem'inde, işlenmesini yasakladığı şeyler hususunda neyi isteseler kabul edeceğim. Bu yolda istediklerini yerine getireceğim"

"Ona dön ve şunu haber ver: 'Mutlaka aldığı da, verdiği de Yüce Allah'a aittir. Onun yanında (canlı cansız) her şeyin son bulması için muayyen bir vakit (ecel-i müsemma) vardır: 'Fe'l-tasbir ve'l-tahtesib = Buna sabretsin ve Allah'tan sevabını beklesin.'"

- . İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 25.
- . İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 25; Vakidi, I, 182, 236, 238, 240, 243; Köksal, III, 130-131; Sarıçam, s. 175.
- . Vakidi, I, 230, 261, 272; Köksal, III, 123 vd.
- . *Al-i İmran*, 3/151-153; 155; 159-164.
- . Vakidi, I, 283. Haritaya bkz. Sarıçam, s. 172.
- . İbn-i İshak, s. 307; Vakidi, I, 230; Köksal, III, 124 vd.
- . *Nur*, 24/16, 19-20; İbn-i Hişam, III, 348; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 163; Köksal, V, 83.
- . *Nur*, 24/11-14.
- . Usba: Sayıları ondan kırka kadar olabilen topluluktur.
- . İbn-i Hişam, III, 347; Buhari, V, 59, VI, 11; Diyarbekri, I, 377.
- . *Yusuf*, 12/18.
- . Buhari, VI, II; İbn-i Hişam, III, 345. Diğer kaynaklar için bkz. Köksal, V, 73; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 192-201.
- . İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 162.
- . Buhari, V, 60; Köksal, V, 76.
- . Debbağoglu-Kara, s. 186; Haddi uygulamanın şartları için bkz. Bilmen, *İstilahat-ı Fıkhiyye*, III, 254. Had konusunda geniş bilgi için bkz. Bardakoglu, "Had", *DİA*, XIV, 547-551.
- . Rağıb, s. 19.
- . Köksal, IV, 133.
- . Bkz. Köksal, IV, 133.
- . Köksal, III, 225.
- . Vakidi, I, 242; Köksal, III; 1, 147 vd. Diyarbekri, I, 433, 437.
- . Vakidi, I, 241; Diyarbekri, I, 432; Köksal, III; 146.
- . Buhari, IV, 117; Vakidi, I, 256; Münavi, IV, 356-357; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 66 vd; Hz. Ali ile ilgili benzer Hadis-i Şerif'in yorumu için bkz. Diyarbekri, I, 444; Köksal, III; 142 vd.

Rasulullah Bedir'e çıkarken damadının ağır hasta olan hanımıyla ilgilenmesinin daha doğru olacağını düşündü ve onun seferden geri kalmasını uygun gördü. Rasulullah'ın emri üzerine Hz. Osman kızamık çıkaran hanımıyla ilgilenmek üzere Medine'de kalmıştı. Hatta bu konuda ona yardımcı olması için Zeyd b. Harise'nin yaşı küçük oğlu Üsame b. Zeyd'i de kendisine yardımcı olarak Medine'de bıraktı. Rasulullah (a.s.m.) Hz. Osman'ı ve Üsame'yi, kendi yerine ona bakmaları için tahlif etmiş ve geri bırakmıştı. Tahlif kelimesi de

işaret eder ki, o ikisi Rasulullah'ın yapacağı şeyi Medine'de kalarak onun yerine üstlenmişler ve yerine getirmişlerdi.

- Huvaytîb b. Abduluzza.

- . Köksal, V, 69.

- . Diyarbekri, I, 476; Köksal, V, 69.

- . İbn-i Hişam, III, 344; Sarıçık, *Çağrı-Medine*, s. 192 vd.

- . Köksal, V, 36.

“Ey Allah'ın Resulü, kadınlar çoktur, sen de onun yerine bir başkasını getirmeye muktedirsin.”

“Ey Resulüm, gerçekten sana (Hudeybiye'de) biat edenler, ancak Allah'a biat etmişlerdi. Allah'ın eli de onların elleri üzerindedir. Öyleyse kim bu akdi çözerse kendi aleyhine çözmüş olacaktır. Kim de Allah ile sözleştiğine bağlı kalır, onu (ve gereğini) yerine getirirse o da ona büyük bir ecir/ödül verecektir.”

O, hastalığı sırasında imamlığı Hz. Ömer'e bıraktı, aslında bu onun hilafet hususunda verdiği ilk işaret ve hilafete onu münasip görüyordu. Bu reyini/düşüncesini önce, cennetle müjdelenen ilk Müslümanlardan Abdurrahman b. Avf'a, sonra Hz. Osman'a açtı. Ardından konuyu ensardan Useyid b. Hudayr'la görüştü. Dördüncü olarak cennetle müjdelenen ve Hz. Ömer'in eniştesi olan Said b. Zeyd'i yanına çağırarak durumu onunla da istişare etti. Abdurrahman (r.a.) onun sertliğinden söz edince, Hz. Ebu Bekir onu veliaht (veliyü'l-ahd) tayin etmenin ve istihlafın/halef kılmanın yerinde olduğunu söyledi ve şöyle konuştu:

İlgili ayete göre; itaatsizliklerinden (nüşûz) korkulan kadınlara önce nasihat edilir, sonra kadınlar yataklarında tek başlarına bırakılır, bu da bir nevi hicret olarak yorumlanır.

Hicretin üçüncü yılında (23 Mart 625) Medine'de Uhud Dağı güneyinde Müşriklerle yapılan savaşın ilk yarısında Müslümanlar galipken ikinci yarısında bir yenilgi yaşandı.

Bilindiği gibi Ümmü Gülsüm Rasulullah otuz dört yaşlarında iken, büyük ihtimalle 605 yılında Mekke'de doğmuş, Rasulullah'ın müşrik amcası Ebu Leheb'in oğlu Uteybe ile Mekke'de nikâhlanmış, ama 613 yılında Tebbet Sûresi nazil olunca, anne ve babasının etkisi ile Uteybe onu boşamıştı. Onun Uteybe ile zifafa girip girmediği tartışmalıdır. Ümmü Gülsüm'ün 613 yılında veya daha sonra Uteybe

tarafından boşandığı düşünülürse, o Uteybe'den ayrıldığında sekiz dokuz yaşlarında olmalıdır. Hicretten sonra Medine'ye gelen Ümmü Gülsüm, hicretin üçüncü yılında bekâr olan Hz. Osman'la evlendiğinde yirmi yaşlarındaydı. Oysa Hz. Osman onunla evlendiğinde kırk sekiz yaşlarındaydı.

. İbn-i Hişam, III, 363; Vakidi, II, 600; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 168; Köksal, VI, 175.

. Vakidi, II, 599; İbn-i Hişam, III, 363; Köksal, VI, 170; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 275 vd.

. Hamidullah, I, 276, nr. 417; Erdem, "Bayram", *DİA*, X, 258.

. İbn-i Hişam, III, 358; Suruç, II, 304; Köksal, VI, 148.

. Vakidi, II, 572-273; İbn-i Hişam, III, 355, 358; Diyarbekri, II, 16-17; Muhammed Rıza, s. 314; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 270-274.

. Vakidi, II, 253; Köksal, V, 366.

. Sarıcık, *Medine-Çağrı*, 213-215.

. Vakidi, II, 496; Köksal, V, 326-327.

"Allah ve Resulü en iyisini bilir."

. Vakidi, II, 601; İbn-i Hişam, III, 364; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 168; Diyarbekri, II, 30; Köksal, VI, 178; Muhammed Rıza, s. 321; Muhammed Hudari, s. 178; Sarıçam, s. 198; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 278-279.

. Vakidi, II, 600; İbn-i Hişam, III, 363; Diyarbekri, II, 30; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 336-340; Köksal VI, 175, 182.

"Ecruke = Ecrin de var."

Bir rivayete göre Hz. Osman da Ümmü Gülsüm'le evlenmeyi düşündüğü ve umduğu için Hz. Ömer'in teklifine evet dememişti.

Hz. Ömer biat sırasında Rasulullah'ın elini alttan tutup destekliyordu. Müslümanlar sıraya geçtiler, çarpışmaktan yüz çevirmeyeceklerine, Allah ve Resulü yolunda canlarını verinceye kadar savaşıacaklarına dair kendisine söz vermeye ve biat etmeye başladılar. Ona elini uzatıp tokalaşarak ilk biat eden Sinan b. Ebi Sinan olmuştu.

Öldürülmesi emredilenlerin çoğu "*savaş suçluları*" olarak mütalaa edilebilir. Mesela İkrime, Uhud günü süvarilere komuta eden iki Kureyşli komutandan biriydi. Bunlar içinden, İkrime, Hind, Kureyne, Safvan b. Umeyye, Abdullah b. Zibara, Abdullah b. Serh ve Vahşi

Müslüman olup ölümden kurtulmuşlardı, ama geri kalanlardan biri hariç hepsi öldürüldü.

Hız. Osman, Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten bir müddet sonra Rûme Kuyusu'nu satın alarak vakfetmişti. O ayrıca, Mekke'de okuma yazma bilen sınırlı sayıdaki insanlar içinde yer alan biriydi. Bu özelliğinden dolayı bir devlet başkanı olarak Rasulullah'ın sekreterleri arasında da yer almıştı. Rasulullah muahedelerinde ve yaptığı barışlarda bunlara ait yazıları özellikle şu üç kişiye yazdırıyordu: Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali. Onun gerektiğinde yazılarını yazdırdığı başka kâtipleri de vardı.

Hız. Ebu Bekir'in mali işlerini Ebu Ubeyde, başkent kadılığını Hız. Ömer, üstlenmişti. Bir yıl içinde ona iki kişinin bile duruşma için gelmediği rivayet edilir. Hız. Ali de ilk halifenin kâtiplerindendi ve Müftilik (ŞeyhüIslâmlik) görevini de üstlenmişti.

“SübhaneAllah! Acaba aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın, Allah yeryüzünde bir hastalık yaratmış mıdır?”

Hudeybiye Antlaşması sonrasıydı. Ebu Basir'in Mekke'den kaçıp Medine'ye sığındığı günlerdi. Takvimler hicretin altıncı yılını gösteriyordu. Zilhicce'nin ilk günleri, yani 628 yılı Nisan ayı başlarıydı. Ebu Basir, Hudeybiye Antlaşması gereği Medine'de kalamayınca Kızıldeniz kıyısındaki İs Vadisi'ne yerleşmişti. O günlerden birinde Allah Resulü'nün hanımı Ümmü Seleme'nin hücreğine yabancı bir kadın girdi. Bu bayan, yüzü nikaplı, bedeni iyice örtülü genç biriydi. Yüzünü açıp kendini tanıttınca, Allah Resulü'nün hanımlarından olan Ümmü Seleme onu tanıdı ve hatırladı.

“Serîratühû hayrun min ‘alâniyyetihî ve leyse fînâ mislehû = Onun içi dışından daha iyidir ve içimizde bir benzeri yoktur”

a) *“Bir kulun çocuğu ölünce Yüce Allah Meleklerle şöyle der: ‘Kabaztum veledê ‘abdî = Kulumun çocuğunu aldınız mı? Melekler ‘Evet’ derler. Bunun üzerine Yüce Allah: “Kabaztum semerate fu‘âdîhî = Onun gönül meyvesini mi aldınız?” diye sorar. Onlar da ‘Evet!’ derler. O da bunun üzerine: ‘Mâ zâ kâle ‘Abdi = Peki kulum ne dedi?’ der. Onlar da: ‘Hamideke ve’s-Terce’a = Sana hamd etti ve innâ lillâh ve innâ ileyhi Râci‘ûn= Biz şüphesiz Allah’a aidiz, hem şüphesiz O’na dönücüleriz dedi’ derler. Bunun üzerine Yüce Allah:*

‘Übnû li ‘abdî beyten fi’l-Cenneti ve semmûhu beyte’l-hamd = O kulum için cennette bir köşk yapın ve onu Hamd Köşkü diye adlandırın’ diye emreder.”

Müslümanlar Medine’ye hicret etmişlerdi, ama Kureyşliler onları burada rahat bırakmak istemiyorlar, Medinelilere mektuplar göndererek onları tehdit ediyorlar ve Muhacirler’i koruma ve kollamaktan vazgeçmelerini istiyorlardı.

Böylece Abdullah b. Sa’d ölümünden kurtuldu, fakat bundan sonraki günlerinde utancından Rasulullah’ın yanında bulunmak istemezdi. Abdullah Mısır fethi sırasında Amr b. As’ın askerleri arasında yer alacaktı. Hz. Osman Amr’a Abdullah komutasında bir miktar askerin Afrika’ya gönderilmesini emredecek ve o Afrika’da önemli fetihler gerçekleştirecekti.

“Ya Rasulallah bunun anası, bunu yürütür, beni sırtında taşırdı. Bunun sütünü keser, beni emdirirdi. Bunu bırakır, bana iyilik eder, hediye verirdi. Anasının üzerimdeki hak ve iyilikleri için bunu bağışla.”

Resul-i Ekrem yukarıdaki sözleriyle; Hz. Ali’nin kahramanlığını, mertlik ve cesaretini kendisine benzetmişti. Hz. Ali, karakteri, kahramanlığı, Allah yolunda cihat aşkı, iyilikseverliği, İslam anlayışı ve soyu gibi yönlerden ondandı. O kendi yanında yetişmekle, oğlun babasına benzediği gibi, çok hususta kendisine benziyordu. O Hz. Peygamber’in sevdiğini sever, düşman olduğuna düşman olurdu. O kimin sevgilisi ve dostu ise; Ali de onun dostu ve yardımcısıydı. Çocukluğundan beri hep yanında ve tarafındaydı. Hz. Ali Allah’ı ve Allah hesabına Resulünü, o ikisi de onu severdi. O, kimin mevlası (dostu, yardımcısı, halifi ve seveni) ise; Ali de onun mevlası idi. Ayrıca savaş sahalarında *“Haydar-ı Kerrar”* gibi yiğit ve gazi az bulunurdu.

3) *“Sîmâhum fî vücûhihim min eseri’s-sücûd = simaları, secde eserinden etkilenen yüzlerindedir.”* Halisane secdeleri ve namazları; yüzlerinden, durumlarından, hallerinden bellidir. Hz. Peygamber, *“gece namazı çok olanın gündüz yüzü güzel olur”* buyurmuş ve bu gerçeğe işaret etmişti. İslam seciyesi, tavrı, karakteri ve tevazusu onlarda belliydi. Dinleri onlara manevî bir sıbğa/boya vurmuş, Allah sıbğasıyla sıbğalanmışlar, Rasulullah boyasıyla boyanmışlardı.

“Rasulullah onu tavaf etmedikçe ben de etmeyeceğim.”

Herhalde o, bu sözleri anlık bir kızgınlık sonucu ağızdan çıkan şeyler olarak değerlendirmiş olmalıydı. Ertesi gün, her sabah olduğu gibi, sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevî'ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken beklenmedik bir şey oldu: Ebu Lü'lü, aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle, halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. O Hz. Ömer'i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.

Diğer yandan Rasulullah'ın kızlarından Rukiye'nin bir küçüğü olan Ümmü Gülsüm, neredeyse ölümü üzerinden bir yıla yakın zaman geçmiş olan Rukiye'nin evine gelin gitti.

Hz. Osman yaklaşık bir yıl aradan sonra Rukiye'nin küçüğü olan Ümmü Gülsüm ile evlendi. Bundan dolayı kendisine *Zî'n-Nûreyn / İki Nur Sahibi* unvanı verildi. Ondan yaklaşık bir yıl sonra yine Hz. Osman'la evlendirdiği 605 doğumlu Ümmü Gülsüm de, hicretin dokuzuncu yılında (630) Hz. Osman'la altı yıl evli kaldıktan sonra, yirmi beş yaşlarında vefat etmiş ve Hz. Osman'dan çocuğu olmamıştı. O hicretin üçüncü yılı Cumadelahirasında ablası Rukiye'den sonra Hz. Osman'la evlenmişti ve en küçük kızı Hz. Fatıma'nın büyüğüydü. Cenaze namazını bizzat Rasulullah kıldırmıştı.

“Ve lekad ‘afallâhu ‘anhum, innallâhe ğafûrun halîmün = Mutlaka Allah onları affetti, gerçekten Allah pek mağfiret edici ve pek halimdir.”

Hz. Osman yardım etmeyi çok seviyordu. İkrime'nin rivayetine göre Maide Sûresi'nin on birinci ayeti de Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha ve Abdurrahman b. Avf hakkında nazil olmuştu. Yine Nahl Sûresi'nin 76. ayeti de onun yardımseverliği konusunda nazil olan bir başka ayetti.

Ayrıca Hz. Osman bin dinar ordu için elli at yardımında da bulundu. Hz. Osman'ın yardımıyla ordunun ihtiyaçları karşılanır hale geldi. O

sıkışık ve tehlikeli zamanda bu yardımlar çok çok önemliydi. Hatta Hz. Peygamber, damadının bu yardımla kazancını şöyle açıklamıştı:

Haber çok geçmeden müşrikler ve Müslümanlar içinde yayılmıştı.

Ardından sağ elini tutup, *“Bu Osman’ın eli yerinedir.”* dedi ve onu sol eline vururken, *“İşte bu biat Osman içindir.”* buyurdu. Bu sözleri ile o Hz. Osman’ın kendisine biat ettiğini açıklamış oluyordu. Anlaşıyor ki, Hz. Osman’ın ölüm haberi Rıdvan Biatı’nın yapılmasına sebep olmuştu.

d) *“Bir Müslümanın günah çağına ulaşmamış üç çocuğu ölürse, Allah o kimseyi çocuklara olan merhametinden cennetine sokar: (İllâ edhalehullâhî’l-cennete, bi fadli rahmetihî iyyâhum).”*

Medine’nin kuzeydoğusuna düşen ve Medine’den 170-180 km uzakta olan Hayber hurması ve zenginliğiyle ünlüydü. Mescide kerpiç taşımak; deve katarlarıyla hurma taşımaktan ve hurma ticaretinden daha hayırlı ve temizdi. Demek asıl zengin bu yolda olandı. Diğer yandan Abdullah b. Revaha recezler söylüyordu. Hayra vesile olan musiki, marşlar ve ilahîler birer şevk kaynağıydı. Abdullah b. Revaha şöyle diyordu:

Bu durum Allah’a iftira ve yalan isnadı demekti. Mesela o *“azîzun hakîm”* yerine *“alîmun hakîm”* yazdı. O sıralar, gizli saklı Hz. Peygamber aleyhine de konuşmaya başladı ve derken kötü sondan korkup Mekke’ye kaçtı. Orada önce irtidat etti, yani dinden cahiliyeye dönüş yaptı. Ardından boş durmadı. Rasulullah aleyhinde yalan yanlış şeyler anlatmaya başladı. Vahyi değiştirmeye kalkması ve irtidadı büyük bir suçtu.

Bu olaydan sonra Hz. Osman’a *“Zî’n-Nûreyn= İki Nur Sahibi”* unvanı verildi. Ümmü Gülsüm yaklaşık altı yıl Hz. Osman’la evlilik hayatı yaşadı. Hz. Osman’ın hanımı olarak hicretin dokuzuncu yılında vefat ettiği zaman ondan bir çocuğu yoktu.

Hicretin beşinci yılında (Ocak 627) Hz. Osman, Müreysi Gazası’na katılanlar arasındaydı ve Muhacir süvariler içinde yer aldı. Bu seferde başlıca Muhacir süvarileri şöyle tespit edilir: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Zübeyir b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve Mikdat b. Amr.

2) Onlar, Hz. Peygamberle ve onun ordusunda Allah için savaşmış mücahitlerdi. Hz. Peygamber: *“En hayırlılarınız, benim asımda*

yaşayanlardır.” buyurmuştur. Onlar Sabıkîn-ı Evvelîn’den olmakla, Hz. Peygamber döneminde mümin bulunmakla ve ayrıca onunla aynı orduda Allah için gaza etmekle; büyük bir rütbe ve paye sahibiydiler.

Sekizincisi: Ahitname yazıldığında Hz. Ali de; “*Ömer’den başkasına razı olmayız.*” diye görüşünü açıklamıştı. Şu halde sahabeler gibi o da Şeyhayn’dan biri olan Hz. Ömer’in hilâfetine “*evet*” diyordu. Onun Ömer’den başkasına razı olmayacağını belirtmesi de manidardı. Demek Hz. Ebu Bekir’den sonra halife olacak birisi varsa, o da Hz. Ömer’di. Hz. Ali böyle düşünüyordu. Şu halde o; hem Hz. Ebu Bekir’in hilâfetine, hem onun halife seçtiğine “*evet*” diyordu. Korkulu ve baskı altında olmadan düşüncelerini açıklamıştı. İçi başka dışı başka değildi, halis ve riyasızdı. Onun sözleri üzerine Hz. Ebu Bekir şu karşılığı vermişti:

“Yüce Allah kullarından merhametli ve yufka yürekli olanlara merhamet eder.”

Onun evlatları ya çocuk yaşta, ya genç yaşlarda vefat ettiler. Çocuklarından hiçbiri otuz yaşına gelememişti.

“Bir üçüncü kızım olsaydı, yine Osman’la nikâhlardım.”

“Halka verdiğin emanı, İbn-i Ebi Serh’a da ver.”

Bozgundan söz eden ayetler çok geçmeden nazil olacak, dünya/ganimet hırsı ve Allah Rasûlüne muhalefetin, yani onu dinlememenin yenilgiye sebep olduğunu beyan edeceklerdi. Müşrik tarafta yer alan bazı savaşçılar da, bozgun konusunda önemli bilgiler verirler: Dırar b. Hattab, Saffan b. Ümeyye’nin azatlı kölesi Nıstas ve Ebunnemr Kinani bunlardan bazılarıdır.

Rukiye’nin Rasulullah otuz üç yaşında iken, yani 604 yılında doğduğu düşünülürse, o Hz. Osman’la evlendiğinde dokuz on yaşında iken, Hz. Osman’ın 576 veya 577 doğumlu olduğu hatırlanırsa o da Rukiye ile evlendiğinde 36 veya 37 yaşlarındaydı.

“Ebu Bekir taşını benimkinin yanına, Ömer taşını Ebu Bekir’in taşı yanına, Osman da Ömer’in yanına koysun!”

Muâhâtla Mekkeli ve Medineli Müslümanlar arasında yardımlaşma daha iyi sağlandı. Böylece Muhacirler’in konaklama, iâşe, ibate ve çalışma problemi halledildi. Muhacirler, kardeş edildikleri Ensar’ın evinde kalacaklar, onlarla birlikte yiyip içecekler, işlerini ve gelirlerini

paylaşacaklardı. Bir Ensar ölse kardeş Muhacir, akrabaları ile birlikte ona varis oluyordu. Daha önce Müslümanlar Mekke’de kendi aralarında kardeşleştirilmişti. Orada Hz. Osman’ın kardeşi Abdurrahman b. Avf veya Talha b. Ubeydullah’tı.

2) Bu olay ayette geçtiği üzere “*sonucu açısından hayırlı*” olmuştu. Böylece delilsiz dedikoduların, iftira kapsamında olduğu anlaşılmış, bu durumda Müslümanların birbirine “*hüs-n-ü zan*” etmeleri gerektiği mesajı alınmıştı. Anlaşılmıştı ki, yalan haberle namus lekelemek büyük bir günahı. Dolayısıyla İslam’da büyük bir insan hakkı ihlali sayılıyordu. Bu durum kadın ve erkek açısından fark etmiyordu. Bu açıdan namus iftirasının cezası da büyüktü. Böyle bir suçlu Allah hakkı olarak cezaya çarptırılacaktı. Bu cezalara had denir. Haddi gerektiren suçlar: hırsızlık, yol kesmek veya eşkıyalık, zina, kazf (iffete iftira) şarap içmek, irtidat ve İslam devletine isyandır. Hadlerde kamu yararını gözetme hikmeti vardır. Kazif haddi cezası seksen sopa olarak uygulanmıştır.

Şemmas b. Osman da çok fedakârlığı görülenlerdendi. O gün şehit edildiğinde otuz dört yaşındaydı. Sa’d b. Ebi Vakkas ise isabetli ok atışlarıyla büyük hizmette bulundu. Bunlar gibi daha birçok kişinin fedakârlığı görüldü. Cömertliğin en büyüğü Allah için can vermektir.

b) Veliaht ve yerine halef bırakacağı kimsede “*sabır*” ve “*adalet*” özelliklerini arıyordu. Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutmasıdır. Sabır “*zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germek*” de demektir. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye cebanet/korkaklık denir. Felaket ve acılara sabretmeye “*rahb-ı sadr*”, dayanamamaya “*dacr*” denir. Her şeyi konuşmamaya sabretmek “*kitmân*”, sabredememek “*mezel*”dir, oruç da, açlığa ve susuzluğa karşı direnmek olduğundan “*sabır*” diye adlandırılmıştır. Hz. Ebu Bekir halifede sabır, sebat ve direnç aramaktadır ve bu boşuna değildir. Sabır aktardığımız özellikleriyle çok kuvvetli bir imanın da yansımasıdır.

O sırada Amr b. Camuh, aksak ayağıyla kalktı ve şehit oluncaya kadar savaştı.

Rasulullah’ın (a.s.m.) Kuba’da kaldığı dört gün içinde, yani Pazartesi, Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerinde veya burada olduğu on küsur günde Kuba Mescidi bitirildi. Mescide direk olarak

hurma kütükleri dikildi. Onlar üzerine çatılan tavana, hurma dalları örtülmüştü. Namaz vakitlerinde gölge sağlamak ve güneşten korunmak için bu kadarı yeterliydi.

Hiz. Osman Bedir Gazası'na katılmadı ise de, Rasulullah onu Bedir'e katılanlardan sayarak ganimetten hisse verdi. İslam Tarihi kitapları da Bedir'e katılanlardan söz ederken Başta Ebu Bekir olarak, Hiz. Osman'ı da ilk sıralarda gösterirler. Çünkü o Bedir'de bulunmak istemiş, ama elinde olmayan bir sebeple seferde yer alamamıştı. Rivayete göre Rasulullah ganimetler dağıtılırken Hiz. Osman söz konusu olunca ayağa kalkmış ve şöyle buyurmuştu.

“Muhammed ancak bir resuldür, ondan önce de Resuller gelip geçmiştir. Öyleyse o ölür veya katledilirse, siz ayaklarınız üzere geri mi döneceksiniz? Kim (dininden) geri dönerse; asla Allah'a hiçbir zarar veremez ve Allah (sabredip) şükredenlere karşılığını verecektir.”

Hiz. Osman, Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten bir müddet sonra Rûme Kuyusu'nu satın alarak vakfetmişti. O ayrıca, Mekke'de okuma yazma bilen sınırlı sayıdaki insanlar içinde yer alan biriydi. Bu özelliğinden dolayı bir devlet başkanı olarak Rasulullah'ın sekreterleri arasında da yer almıştı. Rasulullah muahedelerinde ve yaptığı barışlarda bunlara ait yazıları özellikle şu üç kişiye yazdırıyordu: Hiz. Ömer, Hiz. Osman ve Hiz. Ali. Onun gerektiğinde yazılarını yazdırdığı başka kâtipleri de vardı.

Hiz Osman, Medine döneminde Bedir Savaşı (3/623-624) hariç, bütün gazalarda Hiz. Peygamberle birlikte oldu.

Çok geçmeden Rasulullah Kasva'yı kaldırdı. Deve Hudeybiye'ye yöneltince yürüdü. Hudeybiye; Cidde ve Mekke arasında, Cidde'ye 15, Mekke'ye 17 km uzaklıkta, Cidde yolu üzerinde bir yerdı ve stratejik ve yüksek bir geçitti.

Hatırlanacağı üzere Hiz. Peygamber, kızları Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ü Mekke'de amcası Ebu Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nikâhlamıştı. Derken Tebbet Sûresi nazil oldu. Kızları Müslüman olunca, Utbe ve Uteybe aile baskısıyla kendilerini boşamışlardı. Boşamaların nübüvvetin üçüncü yılı (613) ve daha sonrası olduğu düşünülürse, Uteybe Ümmü Gülsüm'ü boşadığında o sekiz yaşlarındaydı. Boşama üzerine Hiz. Peygamber, Mekke'de Rukiye'yi

Hiz. Osman'la evlendirmişti. Hicretin üçüncü yılında da Ümmü Gülsüm'ü Hiz. Osman'a vermişti.

Hiz. Peygamber bu kez onu bir başka halasının torunuyla evlendiriyordu. Ümmü Gülsüm, Hiz. Zeyd hicretin sekizinci yılında Mute Harbi'nde şehit oluncaya kadar, yani yaklaşık iki yıl onunla evliliğini sürdürdü. Çok geçmeden Müslüman babaannesini Erva da Medine'ye geldi. Bu durum hem onu, hem onun oğlu Hiz. Osman'ı sevindirmişti.

Zübeyir ve Sa'd b. Ebi Vakkas'a da aynı soruyu yöneltti. O ikisi de Hiz. Osman'ı tercih ettiler. Sonra aynı soruyu Hiz. Osman'a yöneltti. O da halife olma hakkı olmadığı takdirde Hiz. Ali'nin halife olmasını isteyeceğini belirtti. Bu durumda halife olacak iki kişi öne çıkmaktaydı: Hiz. Ali ve Hiz. Osman.

"...Vallahi ben, kendim ve sizin için Yakub'un (a.s.) oğulları ile olan misalinden başka bir misal bulamıyorum. O zaman o 'bana düşen artık güzel bir sabırdır. şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ancak Allah'tır' demişti."

"Muhammed Allah'ın Resulüdür. Beraberindekiler de inkârcılara karşı şiddetli ve birbirlerine merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve razılık dilerken görürsün. Onlar yüzlerindeki secde iziyle tanınırlar."

2) Bazı savaşçılar Medine içine kadar geldiler ve evlere girdiler. Bozulan ordu, genelde Uhud eteklerine dağılmıştı.

Hicretin üçüncü yılının sekizinci ayı şaban'da (Ocak-şubat 625) bir başka olay daha oldu. Bir gün Hiz. Ömer evinde Hiz. Osman'a uğramıştı. Derken söz Hiz. Osman'ın hanımı Rukiye'nin vefatına geldi. Hiz. Osman hâlâ Rukiye'nin ölümünden dolayı üzüntülü görünüyordu. Hiz. Rukiye, Bedir zaferi müjdesi geldiği gün kıyamıktan vefat etmişti. O vefat edeli neredeyse bir yıl olmuştu. Çünkü Bedir Gazası 13 Mart 624 tarihinde yapılan bir savaştı. Hiz. Ömer, onun devam eden üzüntüsünü hafifletmeyi de düşünerek, 606 yılında Mekke'de doğan on dokuz yirmi yaşlarındaki dul kızı Hafsa'yı kendisine teklif etti:

"And olsun ki Allah, seninle o ağacın altında biat ederlerken müminlerden razı olmuştur. Bu sebeple, kalplerindeki sıdk ve ihlâsı bilerek üzerlerine bir sekinet (kuvve-i manevîye) indirmiş ve onları

yakın bir fetih (feth-i kârib) ve alacakları birçok ganimetlerle mükâfatlandırmıştır. Ayrıca Allah Aziz (mutlak galip) ve biricik hüküm ve hikmet sahibidir.”

“Üzerinize halife olmasını istediğim kimseye razı mısınız? Ben üzerinize karabet sahibi birinin halife olmasını istemedim. Üzerinize Ömer’i istihlaf ettim. Onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Gerçekten vallahi ben, reyimin, oluşmasında hayrı araştırmada kusur etmedim.” diye durumu bildirmişti. Ashab-ı Kiram ve Müslümanlar kendileri için seçtiği halifeye razı olduklarını belirttiler. Kanaatimizce Hz. Ebu Bekir, ölümünden sonra Müslümanların ihtilaflara düşerek bölünmelerini ve bundan dolayı güçlerini yitirmelerini engellemek için yerine birini halef/veliaht bırakıyordu. Onun hilafet konusunda bu böyle bir belge kaleme aldırması, bir ilkin gerçekleşmesiydi. İleride İslam dünyasında hilafet için veliaht tayin etme ve veliaht için biat alma uygulamasının ilk örneği olarak görülecekti.

Rasulullah Bedir’e çıkarken damadının ağır hasta olan hanımıyla ilgilenmesinin daha doğru olacağını düşündü ve onun seferden geri kalmasını uygun gördü. Rasulullah’ın emri üzerine Hz. Osman kızamık çıkaran hanımıyla ilgilenmek üzere Medine’de kalmıştı. Hatta bu konuda ona yardımcı olması için Zeyd b. Harise’nin yaşı küçük oğlu Üsâme b. Zeyd’i de kendisine yardımcı olarak Medine’de bıraktı. Rasulullah (a.s.m.) Hz. Osman’ı ve Üsâme’yi, kendi yerine ona bakmaları için tahlif etmiş ve geri bırakmıştı. Tahlif kelimesi de işaret eder ki, o ikisi Rasulullah’ın yapacağı şeyi Medine’de kalarak onun yerine üstlenmişler ve yerine getirmişlerdi.

. Adalet için bkz. Çağrıcı, “Adalet”, *DİA*, I, 341-343.

. Sabır üç türdür: Günahlara karşı sabır, ibadetlerde sabır ve musibetlere karşı sabır.

. Ahmet Cevdet Paşa, I, 336.

. İbnu’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426.

. *Ahzab*, 33/23; Buhari, IV, 196 vd. Amcasının oğlunun oğludur. Bkz. İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Mâce, I, 47; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 476; Mesudi, III, 333; İbnu’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 148 vd.

Hz. Ebu Bekir hicretin 13. yılında Cumadelahire ayının yedisinde hastalandı ve on beş gün mescide gelemedi. O zaman İslam devlet

başkanı Medine’de olduğu zaman beş vakit namazı Mescid-i Nebevî’de kılıyor ve halka imamlik yapıyordu. Zaten “*imam*” lider demekti, imamlik da liderliğin gereklerinden biriydi.

İkincisi: Acaba kararı isabetli miydi? Hz. Ebu Bekir bunu anlamak için, yanına çağırdığı önemli kimselerle tek tek konuştu. İlk olarak Muhacirlerden Abdurrahman b. Avf’ın bu mesele hakkında düşüncelerini sormuştu. Ömer’in hilafetine ne dersin deyince o aynen şöyle söylemişti:

- Hz. Osman’a gelince o da zengindi ve din ile dünyanın birleştirilmesine taraftardı. Kureyşli ve Emevilerdendi. Halim salim bir karakteri vardı ve yumuşak tabiatlıydı. İhsanları ve hilmi bol biriydi. Hz. Ömer’in düşüncesine göre o halife olsa, Emeviler kabile akrabalığı ve asabiyetiyle başına üşüşür, kendisinden memuriyet isterler, o da akrabalarına düşkün ve yumuşak tabiatlı olduğundan istese de onlara karşı çıkamazdı. Böylece Hz. Osman’ın ana bir kardeşi, Ukbe b. Muayt’ın oğlu Velid gibiler halkın başına bela olurlardı. Sonunda Hz. Ömer ona karşı çıkılacağını, bu yüzden, Hz. Osman’ın boynunun vurulacağını bile düşünüyor ve bundan korkuyordu. Bu düşüncesi bir feraset ve keramet olarak sonradan aynen gerçek olmuştu. Bir de şu vardı: Hz. Osman’ın halifeliği, Haşimi-Emevi rekabetini uyandırabilirdi.

1) Mümtetine Sûresi’nin onuncu ayeti gereği, mümin kadınlar kâfirlere haram olmuştu. Artık onlar gayr-i Müslim bir koca nikâhında bulunmayacaklardı. Ancak kâfir kocaları onlardan kendilerine verdikleri mehri isteyebileceklerdi. Bu sebeplerden dolayı onlar Mekke’ye iade edilmemişlerdi.

Burada şu da ortaya çıkıyor ki; sahabeleri değerlendirirken; yalnız yaptıkları hatalara değil, gördükleri büyük hizmetlere dikkat çekilmeli ve bu açıdan kendileri hayırla anılmalıdır. Onların bir saatlik ameli, İbn-i Ömer’in açıklamasıyla, bizim “bir ömürlük amelimizden” hayırlıdır. Zaten onların hayırla anılmaları konusunda, Hz. Peygamber’in önemli tavsiyeleri vardır ve Ehl-i Sünnet de bu yolu benimsemiştir. Hâtıb b. Beltea konusu da, Ehl-i Bedir’in fazilet ve rütbesinin büyüklüğünü gösterir.

Hz. Ebu Bekir orta halli bir Kureyşli gibi yaşadı, lüks ve israf içinde olmadı ve gayet sade bir hayat yaşadı. Vefat edince nakit parası

bulunmadı. Devlet malı olarak ona hizmet eden bir köle ve bir de binek olarak devesi vardı. Bunlar tembihi üzerine kızı Hz. Ayşe'ye teslim edildi, o da onları yeni Halife'ye teslim etti. Bu, ondan geri kalanların hazineye geri verilmesi demektir. Hz. Ömer, İslam Devlet Başkanı olunca halk ona “*Halîfetü halîfeti rasûlillah = Rasulullah'ın Halifesinin Halifesi*” demeye başladı. Halk Hz. Ebu Bekir'e de “*Halîfetü Rasulillâh= Rasulullah'ın Halifesi*” diyordu. Sonraları da Hz. Ömer'e “*Emiru'l-Müminîn= Müminlerin Emiri*” denmeye başlandı. Böylece o bu iki unvanı ilk alan halife oldu.

Hudeybiye Antlaşması sonrasıydı. Ebu Basir'in Mekke'den kaçıp Medine'ye sığındığı günlerdi. Takvimler hicretin altıncı yılını gösteriyordu. Zilhicce'nin ilk günleri, yani 628 yılı Nisan ayı başlarıydı. Ebu Basir, Hudeybiye Antlaşması gereği Medine'de kalamayınca Kızıldeniz kıyısındaki İs Vadisi'ne yerleşmişti. O günlerden birinde Allah Resulü'nün hanımı Ümmü Seleme'nin hücreğine yabancı bir kadın girdi. Bu bayan, yüzü nikaplı, bedeni iyice örtülü genç biriydi. Yüzünü açıp kendini tanıttince, Allah Resulü'nün hanımlarından olan Ümmü Seleme onu tanıdı ve hatırladı.

. Hizmetli, s. 477.

. Mesudi, I, 352; Hizmetli, s. 477.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.

Hiz. Osman ve Abdurrahman b. Avf, satın aldıkları esirleri gençler ve yaşlılar olarak iki gruba ayırdılar ve bunları bölüştüler. Yaşlıları Hiz. Osman aldı. Bunların paraları vardı ve gençlerde para bulunmuyordu. Hiz. Osman bunlardan önemli miktarda kurtulmalık/fidye alarak büyük bir kazanç sağladı ve kendilerini serbest bıraktı.

O hastayken bazen ateşini düşürmek ve şifaya kavuşmasını sağlamak üzere üzerine su dökülmüş, zâtülcenp/akciğer iltihabı olduğu düşünülerek bazı tedaviler de uygulanmıştı.

. İbn-i İshak, s. 184, nr. 187.

Üç zira' boyundaki taş duvar üstüne enine boyuna konan kerpiçlerle duvarlar yapıldı ve yedi zira' yükseltildi. Mescid-i Nebevî, üç kapılı bir dörtgendi. Kiblesi Kudüs'e bakıyordu. Mihrap yerine hurma gövdeleri dizilmişti. Kapılardan biri bu günkü kible duvarında,

ikincisi mescidin batı duvarındaydı. Üçüncü kapı da doğu duvarına açılmıştı: Peygamberimiz duvara bitişik evinden (hücrelerden) bu kapıyla mescide gelecekti.

1) Hz. Hafsa o devrin okuma yazma bilen hanımlarından biriydi. Akrabalarından Şifa Hatun, Mekke'de kendine okuma ve yazma öğretmişti. Hz. Peygamber'in söyledikleri ve yaptıkları hakkında bize, önemli miktarda sahih hadisin ulaşmasına vesile olmuştu. Ondan gelip kitaplara geçen hadislerden dördü müttefakun aleyhtir. Sadece altmış hadisi Müslim'in Sahih'inde bulunur. Ellisi de diğer kitaplarda yer alır. Onun en iyi hizmeti olarak bunu görmek gerekir.

Fetihten sonra İbn-i Hatal öldürüldüğü gibi şarkıcılardan Ernebe de yakalanarak öldürüldü. Diğerleri ise kaçtı ve sonradan Müslüman oldu. Şairler ve şarkıcılar... Hz. Peygamber'in halkı iğfal eden ve İslam aleyhine etkileyen bu iki grupta başı dertteydi. Bu iki grup sanatçı o günün basını ve medyası gibiydi. Kanı heder edilenlerden, Haris, Hüveyris ve Mikyes de öldürüldüler.

. Hasan İbrahim Hasan, I, 325-328; Hizmetli, 478-479; Yiğit, "Osman", XXXII, 438-439.

. Hasan İbrahim Hasan, I, 327.

. Hizmetli, s. 478.

. Uludağ, "Halife", DİA, XV, 299-300; Hasan İbrahim Hasan, I, 326.

. Hizmetli, s. 478.

. Tellioğlu, "Ömer b. Hattab", Şamil İslam Ansiklopedisi, V, 179.

. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidun*, s. 46.

. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 419. Ahitname'nin Arapça aslı için bkz. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 50; Ahmet Cevdet Paşa, I, 335-336; Hasan. İbrahim Hasan, I, 276.

. "Şeyhayn", iki büyük demektir.

. "Ve seya'lemullezîne Zalemû eyye münkalibin yenkalibûn." Şuara, 26/227.

. Rağıb, s. 273. Musibet ve belalar sabır konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.199 vd.

Sonra Hz. Osman'ı evine, huzuruna getirtip bir ahitname, (vasiyetname) yazdırdı.

"Le ufaddilennehüm 'alâ min ba'dihim = Mutlaka onları, kendilerinden sonrakiler üzerine üstün kılacağım."

“Ey Müminler, iman eden kadınlar muhacir olarak size gelince, onlar gerçekten iman etmişler mi etmemişler mi imtihan ediniz. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mümin kadınlar olduğuna kanaat getirirseniz artık kâfirlere geri çevirmeyiniz. (Çünkü) bu kadınlar onlara (kâfirlere), onlar da bunlara helal olmaz. Kâfir kocalarının bu mümin kadınlara harcadıkları mehri onlara (kocalarına) geri veriniz. Mehirlerini verdiğiniz takdirde onları (mümin kadınları) almanızda size günah yoktur. Bir de kâfir kadınlarınızı nikâhınızda tutmayınız, verdiğiniz mehri isteyiniz. Kâfirler de, yanınıza hicret eden mümin kadınlara harcadıkları mehri istesinler. Bu, Allah’ın hükmüdür. Aranızda (çıkan problemlerde) O hükmeder. (Çünkü) Allah her şeyi hakkıyla bilen ve yaptığı yerli yerine yapandır, hakîmdir.”

. Fitneler için bkz. Buhari, I, 133; mevakit, 4; Ahmet Cevdet Paşa, I, 415.

. İbn-i Hacer, Hz. Osman’ın öldürülmesi ile fitne kapısının açıldığını söyler. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

. Sarıcık, *Hulafây-ı Raşidîn Döneminden*, s. 54 vd. 78 vd.

Tabiin ve muhaddislerin büyüklerinden olan ve bu hadiseyi rivayet eden Ebu Vail’e göre; Hz. Huzeyfe bu kapının Hz. Ömer olduğunu iyi biliyordu. Çünkü Hz. Huzeyfe’ye bir başka zaman o kapıdan sorulunca *“Kapı Ömer’dir”* buyurmuştu.

. Avcı, “Hilafet”, *DİA*, XVIII, 539 -546.

. Halife unvanı için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 372, 377, 380, 400.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464.

. Yazır, VI, 4440.

. *Fetih*, 48/29.

. Bkz. Uludağ, “Halife”, *DİA*, XV, 299-300; Avcı, “Hilafet”, *DİA*, XVIII, 539-546; Küçükaşçı, “İmam”, *DİA*, XXII, 178-180.

Mekke fethedilince can korkusuyla askerler arasındaki sütkardeşi Hz. Osman’a sığındı. Oysa kanı heder edilenler arasındaydı. Hem vahyi değiştirmeye kalkmış, hem dinden dönmüş, hem de Mekke fethine kadar kötülüklerine devam etmişti. Hatta hakkında Enam Sûresi 93. ayeti indirildi. Öldürülmek için aranıyordu. Ama akrabalarına çok düşkün olan Hz. Osman onu evinde saklamıştı.

b)Yine Resul-i Ekrem bir kutsî hadisinde şöyle buyurur: *“Yüce Allah şöyle buyurur: ‘Mümin kulumun dünyada yaşayanlardan sevdiğini*

(yakınlarını, dostlarını, çocuklarını) aldığım zaman, sevabını umar da (sabrederse), benim katımda ona ancak cennet vardır”.

“Gerçekten ağaç altında biat edenlerin, hiçbiri cehenneme girmeyecektir.”

“Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Onlar (iftiracılar) öyle bir adamın (Safvan b. Muattal) ismini de ileri sürdüler ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bildiğim yok.”

. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 303-307.

. *Nisa*, 4/34.

. *Mümteherine*, 60/10; İbn-i Hişam, III, 376; Vakidi, II, 632; Diyarbekri, II, 23-24; Muhammed Hudari, s. 180-181; Mutlu-Döğen, II, 740 vd.

. Bkz. *Ahzab*, 33/53, 59; Geniş bilgi için bkz. İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 180-18; Suruç, II, 194 vd.

. Sarıcık, *Kendi Dilinden I*, s. 105 vd.

. Kendi dilinden hatıraları için bkz. Vakidi, II, 630; Köksal, VI, 258-259.

Rukiye Hz. Osman’la evlenmeden önce Rasulullah’ın müşrik amcası Ebu Lehebin oğlu Utbe ile nikâhlanmıştı. Ebu Leheb ve hanımı Ümmü Cemil hakkında Tebbet Sûresi nazil olunca müşrik amcaoğluna onu boşatmıştı.

. Vakidi, II, 630; İbn-i Hişam, III, 385; Diyarbekri, II, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 740 vd. Muhammed Hudari, s. 180; Suruç, II, 340 vd.

. *Ankebut*, 29/45.

. Vakidi, II, 601-602; İbn-i Hişam, III, 364; Diyarbekri, II, 30; Köksal VI, 180-184; Kallek, “Biat”, *DİA*, VI, 121-124; Uludağ, “Halife”, *DİA*, XV, 299-300.

. Vakidi, II, 603; Köksal, VI, 183.

. Vakidi, II, 604; Köksal, VI, 182.

“Rasulullah’ın (a.s.m.) Osman için uzattığı biat eli, Osman’ın kendisi için uzattığı biat elinden daha hayırlıydı.”

. Vakidi, II, 603.

. Vakidi, II, 612; Köksal, VI, 202.

. Ahmed b. Hanbel, III, 350.

. Muhammed Rıza, s. 325.

. *Fetih*, 48/10; Yazır, VI, 4425.

. *Fetih*, 48/18-19.

. *Fetih*, 48/10; Vakidi, II, 621.

b) Veliaht ve yerine halef bırakacağı kimsede “*sabır*” ve “*adalet*” özelliklerini arıyordu. Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutmasıdır. Sabır “*zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germek*” de demektir. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye cebanet/korkaklık denir. Felaket ve acılara sabretmeye “*rahb-ı sadr*”, dayanamamaya “*dacr*” denir. Her şeyi konuşmamaya sabretmek “*kitmân*”, sabredememek “*mezel*”dir, oruç da, açlığa ve susuzluğa karşı direnmek olduğundan “*sabır*” diye adlandırılmıştır. Hz. Ebu Bekir halifede sabır, sebat ve direnç aramaktadır ve bu boşuna değildir. Sabır aktardığımız özellikleriyle çok kuvvetli bir imanın da yansımasıdır.

. Cümle sadeleştirildi. Bkz. Köksal, VI, 187.

“*Fitnelerden Allah’a sığınırım.*”

. İbn-i Hişam, IV, 30; Vakidi, II, 850.

Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer’i istihlaf etmiş, yerine halife olarak bırakmıştı. Ama o böyle bir şey düşünmüyordu, bir başka usulle halife seçilmesi taraftarıydı. Hz. Ömer, o gece veya yaralandıktan üç gün sonra, hicretin 23. Yılında 26 Zilhicce günü (3 Kasım 644) vefat etti ve ertesi gün Rasulullah’la birlikte aynı odaya defnedilen Hz. Ebu Bekir’in yanına defnedildi. Birbirinden ayrılmayan üçlü, kabirlerinde de beraberdiler. O borçlu olarak vefat ettiğinden, ölümünden sonra mülkleri satıldı ve definden sonra borçları ödendi.

Emeviler Hz. Osman’ın amcaoğullarıydılar. Tehlikeli bir durumda kabile asabiyetiyle onu korurlar, ölümüne meydan vermeyebilirlerdi. Bu teklif üzerine Hz. Osman Mekke’ye elçi gönderildi. Ebu Süfyan ve Mekke ileri gelenlerine kendilerinin savaşmak için değil, Kâbe’yi ziyaret için geldiklerini haber verdi ise de onlar bunu kabullenmediler ve kendisine şöyle dediler:

Hz. Ebu Bekir kararı üzerinde; ilk Müslümanlardan Said b. Zeyd’in de görüşünü aldı. Said b. Zeyd (r.a.) kız kardeşi Fatıma’dan dolayı Hz. Ömer’in eniştesiydi ve meşhur haniflerden Zeyd b. Amr’ın oğluydu. Zeyd Hz. Ömer’in amcasının oğluydu. Said b. Zeyd de Hz. Ömer hakkında müsbet görüş izhar etti. Ensar’ın büyüklerinden olan

ve İkinci Akabe Biati'nde bulunan Üseyyid b. Hudayr (r.a.) da bu konuda hasta halifeye şöyle dedi:

. Vakidi, II, 855, İbn-i Hişam, IV, 28; Köksal, VIII, 241, 262-264; Muhammed Rıza, s. 392.

. Vakidi, II, 789; Köksal, VIII, 240263 vd. Sarıçam, s. 212.

. Buhari, I, 137, 220-221, 223; III, 129; IV, 173; İbn-i Sa'd, I, 251-252; Müslim, I, 386; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 354.

“İnnî le ercû, en lâ yedhule'n-nâre inşâallahu teâlâ ehadün şehide bedran evi'l-Hudeybiyete = İnşallah, ben, Bedir'e veya Hudeybiye'ye katılanlardan hiçbirinin ateşe girmeyeceğini umuyorum.”

. İbn-i Hişam, IV, 38; Vakidi, II, 854; Diyarbekri, II, 93. Köksal, VIII, 332-337.

. Hizmetli, s. 481.

. Vakidi, II, 855-856; İbn Hişam, IV, 28-29; Diyarbekri, II, 91; Köksal, VIII, 329-331.

. Köksal, VIII, 329.

. Vakidi, II, 855-856; Köksal, VIII, 329.

. Köksal, VIII, 264.

. İrtidat için bkz. *Bakara*, 2/218; Buhari, IV, 21. Cihad 149; Debbağoglu-Kara, s. 271-272; Ayrıca dinden çıkanların hükmü için bkz. Yavuz, s. 391.

. İbn-i Sa'd, VII, 230; Yazır, VII, 4910; Köksal, VI, 260.

. Mümtetine, imtihana çekilen kadın manasıdır. Adı geçen sûrenin adıdır. Kur'ân-ı Kerim'in altmışıncı sûresinin ilk üç âyeti, Hâtib b. Beltea'nın Mekke fetih hazırlıklarını şarkıcı bir kadınla, Mekke'de kalan evlat ve ailesine durumu haber vermek niyetiyle onlara bildirmek için bir mektup göndermesi ile ilgilidir. Allah bu hadise üzerine iman edenlere *“Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin,..”* buyurur. Allah'tan gelen gerçeği inkâr edenlere, Rablerine inandıklarından dolayı Hz. Peygamberi ve ashabını yurtlarından çıkaranlara, Allah yolunda, savaşmak ve rızasını kazanmak için yurdundan çıkanlara meveddet iletmenin yakışmayacağı beyan edilir. Kıyamet günü yakınlar ve çocuklar fayda vermeyecektir. Hz. İbrahim de, kâfir babasından ve müşriklerden beri olduğunu açıklayarak bu konuda güzel bir numune olmuştur. Fakat Allah müminlerle din uğrunda savaşmayan, onları

yurtların çıkarmayanlara iyilik yapmayı, onlara adil davranmayı da yasaklamaz. Bkz. *Mümteherine*, 60/1-8.

Hız. Osman yaklaşık bir yıl aradan sonra Rukiye'nin küçüğü olan Ümmü Gülsüm ile evlendi. Bundan dolayı kendisine *Zi'n-Nûreyn / İki Nur Sahibi* unvanı verildi. Ondan yaklaşık bir yıl sonra yine Hz. Osman'la evlendirdiğı 605 doğumlu Ümmü Gülsüm de, hicretin dokuzuncu yılında (630) Hz. Osman'la altı yıl evli kaldıktan sonra, yirmi beş yaşlarında vefat etmiş ve Hz. Osman'dan çocuğı olmamıştı. O hicretin üçüncü yılı Cumadelahirasında ablası Rukiye'den sonra Hz. Osman'la evlenmişti ve en küçük kızı Hz. Fatıma'nın büyüğüydü. Cenaze namazını bizzat Rasulullah kıldırmıştı.

. İbn-i Hişam, III, 377.

. Buhari, V, 92; Vakidi, II, 859; İbn-i Hişam, IV, 29; Belazuri, s. 58; Köksal, VIII, 255-258.

. Hamidullah, I, 293.

Safvan Kureş'in Cumah kolundandı, Hübel yanında istiksam (kısmet arama) oklarını çekerti. Bunlar ailecek çok cömert insanlardı. Safvan ayrıca çok güzel konuşurdu. Huneyn ve Taif savaşlarında bulundu. Hz. Peygamber Ci'rane'de ona bir vadi dolusu deve verince çok etkilenmişti.

. Vakidi, II, 825; İbn-i Hişam, IV, 27-30; 38; 46; İbn-i Sa'd, II, 136.

. Vakidi, VIII, 157. Mekke'nin fethi için bkz. Bozkurt-Küçükaşçı, "Mekke", *DİA*, XXXVII, 457.

. Vakidi, II, 794; Köksal, VIII, 179-182.

. Vakidi, II, 793; Köksal, VIII, 179.

. Vakidi, II, 629 vd. Diyarbekri, II, 24; Heyet, *Sahabiler Ans.*, II, 181, Köksal, VI, 261.

Sahabelerin ve Hz. Osman'ın bu konuda bir hatası olsa bile Allah aynı ayetin sonunda onları affettiğini açıklıyordu. Demek onlar, Allah tarafından affı ve mağfireti hak eden iyi ve bağışlanmış olan hayırları ve iyilikleri çok olan kimselerdi. Son sözü ayet söylediğine göre, artık bu konuda ne denebilirdi?

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Bkz. Hasan İbrahim Hasan, I, 323.

"Şimdiye kadarki hayır yarışında hep o beni geçti."

. Hamidullah, II, 730, nr. 1100; Köksal, IX, 281-282; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 564-565.

. Abdulfettah el-Kadı, s. 235.

. Abdulfettah el-Kadı, s. 157.

. *Bakara*, 2/ 262; Abdulfettah el-Kadı, s. 79.

Bilindiği gibi Ümmü Gülsüm Rasulullah otuz dört yaşlarında iken, büyük ihtimalle 605 yılında Mekke'de doğmuş, Rasulullah'ın müşrik amcası Ebu Leheb'in oğlu Uteybe ile Mekke'de nikâhlanmış, ama 613 yılında Tebbet Sûresi nazil olunca, anne ve babasının etkisi ile Uteybe onu boşamıştı. Onun Uteybe ile zifafa girip girmediği tartışmalıdır. Ümmü Gülsüm'ün 613 yılında veya daha sonra Uteybe tarafından boşandığı düşünülürse, o Uteybe'den ayrıldığında sekiz dokuz yaşlarında olmalıdır. Hicretten sonra Medine'ye gelen Ümmü Gülsüm, hicretin üçüncü yılında bekâr olan Hz. Osman'la evlendiğinde yirmi yaşlarındaydı. Oysa Hz. Osman onunla evlendiğinde kırk sekiz yaşlarındaydı.

. Bkz. Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 67.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 475.

. Köksal, IX, 281.

. Köksal, IX, 281-282.

. Bazı kaynaklara göre o Uteybe ile nişanlıydı. Bkz. Köksal, IX, 282.

. Sarıçam, s. 292; Sarıcık, *Çağrı*, s. 110; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 563-564.

Fakat farklı maksat ve amaçlarla hicret edenler de olabilir. Bu açıdan, ayet-i kerime, Medine'ye gelen kadınların imtihan edilmesini emretmektedir.

. Köksal, IX, 16-17; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 523-525.

. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Bozkurt, "Minber", *DİA*, XXX, 101-103.

. Köksal, IX, 11.

Hiz. Ebu Bekir hicretin 13. yılında Cumadelahire ayının yedisinde hastalandı ve on beş gün mescide gelemeydi. O zaman İslam devlet başkanı Medine'de olduğu zaman beş vakit namazı Mescid-i

Nebevî'de kılıyor ve halka imamlık yapıyordu. Zaten “*imam*” lider demektir, imamlık da liderliğin gereklerinden biriydi.

Hiz. Osman da Ensar'dan Evs b. Sâbit b. Münzir'in Neccaroğulları mahallesindeki evine indi. Evs adını çokça duyduğumuz Peygamber Şairi Hassan b. Sabit'in kardeşiydi. O günlerden başlayarak Hiz. Osman'la dostluk kuran Hassan, bu Kureyşli muhaciri ve peygamber damadını çok sevmişti. Uzun yıllar onunla dostluğu devam etti. Hiz. Osman halife iken 656 yılında, hicretten otuz dört yıl sonra, evi kuşatılıp darbeciler tarafından hançerlenerek şehit edildiği zaman, olay Hassan'ı da çok üzmüş ve dostu Hiz. Osman'ın ölümüne ağlamıştı.

. Ahmed b. Hanbel, IV, 75; Tirmizi, Menakıb, 19; Vakidi, III, 991; Köksal, IX, 160 vd.

. İbn-i Mâce, I, 57; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Vakidi, III, 991; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 13.

. Ahmed b. Hanbel, IV, 63; İbn-i Hişam, IV, 176; Vakidi, III, 991; Mansur Ali, III, 330; Köksal, IX, 161.

. Bkz. İbn-i Hişam, IV, 176; Ahmed b. Hanbel, IV, 75; Vakidi, III, 991; Mansur Ali, III, 330; Köksal, IX, 160-161; Sarıçam, s. 242; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 559.

. Vakidi, III, 991; Hamidullah, I, 365, nr. 561.

. Vakidi, III, 991.

. Buhari, IV, 70; Vakidi, III, 999; Lings, 519; Sarıçam, s. 241; Köksal, IX, 153-154; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 559.

Hiz. Ebu Bekir orta halli bir Kureyşli gibi yaşadı, lüks ve israf içinde olmadı ve gayet sade bir hayat yaşadı. Vefat edince nakit parası bulunmadı. Devlet malı olarak ona hizmet eden bir köle ve bir de binek olarak devesi vardı. Bunlar tembihi üzerine kızı Hiz. Ayşe'ye teslim edildi, o da onları yeni Halife'ye teslim etti. Bu, ondan geri kalanların hazineye geri verilmesi demektir. Hiz. Ömer, İslam Devlet Başkanı olunca halk ona “*Halîfetü halîfeti rasûlillah = Rasulullah'ın Halifesinin Halifesi*” demeye başladı. Halk Hiz. Ebu Bekir'e de “*Halîfetü Rasulillâh = Rasulullah'ın Halifesi*” diyordu. Sonraları da Hiz. Ömer'e “*Emiru'l-Müminîn = Müminlerin Emiri*” denmeye başlandı. Böylece o bu iki unvanı ilk alan halife oldu.

“Rasulullah’ın kızı Rukiye’nin üzerinde toprağı tesviye ederken bize haber (Bedir zaferi müjdesi) geldi.”

. Buhari, V, 128; İbn-i Hişam, IV, 229, 333; Diyarbekri, II, 166; Lings, s. 558.

. Hz. Peygamberin ilaç ve tedavi konusundaki başka söz ve tavsiyeleri için bkz. Hamidullah, II, 867-880, nr. 1313-1350.

. a.g.e., II, 870, nr. 1324.

. Hamidullah, II, 870, nr. 1319 (Ahmed b. Hanbel, V, 371’den).

. İbn-i Hişam, IV, 327, 329. O günün bilinen bazı hastalıkları için bkz. Hamidullah, II, 878, nr. 1343.

. İbn-i Sa’d, II, 312.

Hz. Ömer biat sırasında Rasulullah’ın elini alttan tutup destekliyordu. Müslümanlar sıraya geçtiler, çarpışmaktan yüz çevirmeyeceklerine, Allah ve Resulü yolunda canlarını verinceye kadar savaşacaklarına dair kendisine söz vermeye ve biat etmeye başladılar. Ona elini uzatıp tokalaşarak ilk biat eden Sinan b. Ebi Sinan olmuştu.

. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 20 vd. Onlara göre Rasulullah bir baba konumundaydı, bkz. İbnu’l-Mulakkın, *Gâyetüs-Sûl*, s. 251.

. İbn-i Hişam, IV, 335.

. *Âl-i İmran*, 3/144; Buhari, IV, 194; İbn-i Hişam, IV, 335.

. Buhari, IV, 194; İbn-i Sa’d, II, 266; Diyarbekri, II, 166.

Ama o, on (veya on beş) kişinin de öldürülmesini emretmişti. Bunlardan altısı erkek, dördü kadındı. Erkekler: Ebu Cehil’in oğlu İkrime, Abdullah b. Sa’d b. Ebu Serh, Mikyes b. Subabe, Hüveyris b. Nukayz ve Abdullah b. Hatal’dı. Kadınlardan öldürülmesini emrettikleri ise, Ebu Süfyan’ın hanımı Hind, şarkıcı Sâre, Kureyne/Fertena ve Kureybe’ydi. Bunlar içinde, Safvan b. Ümeyye, Vahşi b. Harb, Haris b. Tulâtıla ve Enes b. Züneym’in de olduğu söylenir.

. İbn-i İshak, s. 229,235; Muhammed Hudari, *Nûru’l-Yakin*, s. 61.

. Hamidullah, II, 730, nr. 1100; Köksal, IX, 281-284; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 447-448.

. Sarıcık, *Çağrı*, s. 110.

. Sarıçam, s. 292.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXIII, 442.

“Evet, ihtiyarlık müstesna, aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır.”

Müşrik ordunun sağ kanadındaki atlıların başında olan Halid b. Velid vardı ve savaş sırasında iki üç defa okçuların bulunduğu Ayneyn'i geriden dolanıp İslam ordusuna arkadan saldırmak istemişti. Fakat yerlerinde duran ve geçidi kontrol eden okçular bunu engellemişlerdi. Müslüman okçular, savaşın başlarında düşmanın bozulduğunu görünce savaş sahasına koşuşup ganimet toplamak istediler. Hatta onlar içinden bazıları şöyle bağırırmaktaydı:

. Diyarbekri, II, 166.

. a.g.e., s. 609, nr. 949; (Buhari ve Müslim'den). Ayrıca, nr. 950 ve 951'ye bkz.

. a.g.e., s. 594, nr. 921; (Buhari ve Müslim'den).

. Nevevi, s. 593. nr. 920; (Buhari'den).

. Nevevi, s. 593, nr. 919; (Tirmizi'den).

Hiz. Muaviye'nin hilafeti döneminde, Medine valisi olarak atanan Mervan b. Hakem, mezkûr minberin basamaklarına, alt taraftan altı basamak ekletti. Onu sağlamlaştırmak için de çevresine on ahşap sütun monte ettirdi. Diğer yandan Hiz. Peygamber'den kalma basamaklar abanoz ağacıyla kaplandı. En yukarıdaki üçüncü basamak üzerine kimsenin oturmaması için bir de kubbe ilavesi yapıldı. Günümüz minberlerinin üst tarafındaki kubbemsi veya konik şekil, buradan tevarüsle İslam dünyasına yayılmış olmalıdır. Minber hicri 654 yılında çıkan bir yangında yanıp kül olmuştu.

“Allah bana biat yapılmasını emretti.”

Rasulullah vefat etmişti. Böylece o, on iki (on üç veya on dört) gün hastalık çektikten sonra, 12 Rebiülevvel günü kuşluk vakti (8 Haziran 632) dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihal etmiş oldu.

“Bir kızım olsaydı onu seninle evlendirirdim.”

Rasulullah genç yaşta vefat eden kızının cenaze namazını kıldırdı. Kabrine toprak atıldıktan sonra mezarı başında oturduğunda gözleri yaşlıydı. Onun vefatı Hiz. Osman'ı da çok üzmüştü.

Hiz. Osman yardım etmeyi çok seviyordu. İkrime'nin rivayetine göre Maide Sûresi'nin on birinci ayeti de Hiz. Ebu Bekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman, Hiz. Ali, Hiz. Talha ve Abdurrahman b. Avf hakkında nazil

olmuştu. Yine Nahl Sûresi'nin 76. ayeti de onun yardımseverliği konusunda nazil olan bir başka ayetti.

Onun bu konuda Allah'ın ailesinin namusunu kimsenin çiğnemesine müsaade etmeyeceğini ve buna imkân vermeyeceğini ifade ettiği de rivayet edilir.

“Bu günden sonra baban ağrı çekmeyecektir, ağlama kızım. Ben vefat edince, ‘İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn’ de.”

. Diplomatik bilimi bu konuyla ilgilenmektedir.

. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425; Zehebi, *el-Hulafâ'ur-Râşidûn*, s.48; Hamidullah, *Vesaik*, s. 405.

“Şimdi bunları (sözlerimi) yanında (Mısır'a) götür.”

. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II,425; Hizmetli, s. 516.

“Allah'ım, ben Osman'dan razıyım, sen de razı ol.”

. Veliyyü'l-Ahd; ahdin/antlaşmanın sahibi, atlaşmayla iş başına gelecek adam demektir. Veli, seven, yardım eden, işi yürüten, birinin yerine işini yapan yönetici, işin başında olan, hukuki muameleleri yürüten demektir. Velayet de yöneticilik anlamında kullanılır. Devlet başkanı da *“Velâyet-i Amme”* sahibidir

. Küçükaşçı, “İmam”, *DİA*, XXII, 178-180.

. Buhari, IV, s.153; Mesudi, II, 333; İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 417 vd. Mutlu-Döğen, I, s.52 vd. Hasan İbrahim Hasan, I, 275–276.

Ebu Süfyan Hz. Osman'dan da bir cevap alamayınca, Hz. Ali'ye, Hz. Fatıma'ya ve Sa'd b. Ubade'ye de başvurmuş ama bir sonuç alamamıştı.

. Buhari, IV, 194; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 30-48.

. Her biri halife olabilecek bu şahıslardaki samimiyet, haset etmemek, makam yarışı içinde olmamak bu cevaplarda en güzel şekilde görülmektedir.

. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425.

. Buhari, IV, 153 vd. İbn-i Hişam, IV, 382; İbn-i Mâce, I, 57 vd. Taftazani, V, 303; Köksal, I V, 106; Muhammed Rıza, s. 403; Abdurahman b. Avf ile Halid b. Velid'in münakaşası. Bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-191.

Abdulmuttalib oğulları azatlılardan olan Sâre de şarkıcı ve ağıtçı bir kadındı. Hz. Peygamber Mekke'yi fethetmek üzere sefere hazırlanırken Medine'ye gelmiş, muhtaç olduğunu söylemiş ve

Rasulullah'tan yardım almıştı. Hz. Peygamber onu bir deveye bindirip Mekke'ye yollamıştı. Ama o Mekke'ye gizlice mektup götürme ihanetine girmiş ve üzerinden Hâtıb'ın mektubu çıkmıştı. Mekke fethinden sonra o ihanet suçundan dolayı yakalandı ve öldürüldü.

İftira sonrası Safvan erkekliği olmadığını itiraf etmişti. Ayrıca, iftirayı diline doladığı için Hassan'a bir kılıç vurmuş ve bir gözünü kör etmişti. Şair Hassan kendisinden davacı olunca, araya Hz. Peygamber girdi. Safvan ona bir köle ve bahçe vererek kısıstan vazgeçirdi. Safvan, iftiraya en çok üzülenlerdendi ve onu yayanlara çok kızıyordu.

Hz. Ayşe'ye göre bu sinama ve tahkikat, sûrenin on ikinci ayetine göre yapılıyordu. Bu da; Allah'a şirk koşmamak, çalmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, zina çocuğunu kocaya nispet etmemek ve marufa/iyiliklere karşı gelmemek şartlarını içine alıyordu. Bu sinama ve tahkikatın önemli hikmetleri vardı. Gelen kadınlar, casusluk, münafıklık ve bazı ahlâksızlıkları gerçekleştirmek ve bir aşk ilişkisinden dolayı buraya gelebilirlerdi. Böyle bir imtihandan sonra, müşrik kocalarına mehirleri verilerek Medine'de kalmalarına müsaade ediliyordu. Çünkü din hicreti, Allah ve Resulü'ne yapılan hicretti.

Hz. Ebu Bekir bunlar içinde Rasulullah'ın en yakını olduğu halde, karakterce daha farklıydı, o büyük bir dağ gibiydi, musibetlere karşı daha sağlam ve dayanıklıydı. Rasulullah'ın vefat ettiği gün, (On birinci yıl, 12 Rebiülevvel/8 Haziran 632) öğleden sonra Hz. Ebu Bekir halife seçildi. Onu halife seçiminde Hz. Ömer'in önemli desteği ve rolü olmuştu.

“Üzerinize halife olmasını istediğim kimseye razı mısınız? Ben üzerinize karabet sahibi birinin halife olmasını istemedim. Üzerinize Ömer'i istihlaf ettim. Onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Gerçekten vallahi ben, reyimin, oluşmasında hayrı araştırmada kusur etmedim.” diye durumu bildirmişti. Ashab-ı Kiram ve Müslümanlar kendileri için seçtiği halifeye razı olduklarını belirttiler. Kanaatimizce Hz. Ebu Bekir, ölümünden sonra Müslümanların ihtilaflara düşerek bölünmelerini ve bundan dolayı güçlerini yitirmelerini engellemek için yerine birini halef/veliaht bırakıyordu. Onun hilafet konusunda bu

böyle bir belge kaleme aldırması, bir ilkin gerçekleşmesiydi. İleride İslam dünyasında hilafet için veliaht tayin etme ve veliaht için biat alma uygulamasının ilk örneği olarak görülecekti.

Hicretin beşinci yılında Hz. Osman, Bedir hariç diğer seferlere katıldığı gibi, Rasulullah'la birlikte Kurayza gazasına da katıldı. Burada da o İslam ordusu atlıları içinde yer aldı. Bu seferde atlıların sayısı otuzu geçiyordu. Bu sefer Nisan 627'de yapılmış ve sonuçta Kurayza Yahudilerinin erkekleri öldürölüp kadınları ve çocukları esir alınmıştı.

Bu bir müjdeydi. Muhbir-i Sadık böyle buyuruyorsa, o gerçekleşirdi. Bilindiğı üzere hicretin beşinci yılında önce hicap, sonra da tesettür (örtünme) ayeti nazil olmuştu. Bu ayetlerle kadınların durumu farklılaşmış, namahremle olan sosyal ilişkileri değişmişti.

Bayıldığı sırada ahitnameyi böyle yazmasının İslam'a ve Müslümanlara büyük bir hizmet olduğunu söylüyor ve Allah'tan bunun ödölünü istiyordu.

3) Bir rivayete göre, Hz. Osman, Ukbe b. Osman ve Sa'd b. Osman ve Ensar'dan biri Medine civarındaki Cel'ab dağına kadar gittiler. Üç gün oralarda kaldılar ve oradan üç gün sonra döndüler. Hz. Peygamber döndüklerinde onlara sadece *"lekad zehebtum fiha arîdaten = Siz dağın enine doğru uzakça gittiniz"* demiş ve kendilerini suçlamamıştı.

Ardından sağ elini tutup, *"Bu Osman'ın eli yerinedir."* dedi ve onu sol eline vururken, *"İşte bu biat Osman içindir."* buyurdu. Bu sözleri ile o Hz. Osman'ın kendisine biat ettiğini açıklamış oluyordu. Anlaşıyor ki, Hz. Osman'ın ölüm haberi Rıdvan Biatı'nın yapılmasına sebep olmuştu.

Rasulullah hicretin altıncı yılında (12-13 Mart 628) 1400 sahabesi ile birlikte umre yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıkmış, Müslümanlar Mekke'ye 17 km uzaklıkta, bulunan Cidde yolu üzerindeki Hudeybiye mevkiinde konaklamışlardı. Hudeybiye dağlar arasında yüksek ve stratejik bir geçitti. Mekkelilerle Müslümanlar savaş durumunda oldukları için yola çıkanlar endişe içindeydi. Aslında onların Hudeybiye'de konaklamasına Rasulullah'ın devesi Kasva'nın daha ileri gitmemesi sebep olmuştu.

"Allah ve Resulü daha iyi bilir"

. İbn-i Hişam, II, 123-128; Hamidullah, *Vesaik*, s. 65; Köksal, I, 110; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 32-36.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 69; Sarıçam, s. 141; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 30-31.

. Bkz. İbn-i Hişam, II, 92.

. Algül, "Ensar", *DİA*, XI, 251-252.

"Allah'ın mescitlerini, Allah'a ve ahiret gününe inananlar imar ve inşa eder."

. Hangi ailelerin hangi Ensar evine indikleri konusunda bkz. İbn-i Hişam, II, 88-92.

. Köksal, I, 109.

"Hani bu iftirayı gelişi güzel birbiriniz ağzından alıyor, hakkında kesin bilgi sahibi olmadığınız haberi (birbirinize) yetiştiriyordunuz ve bunu kolay (önemsiz) sanıyordunuz. Hâlbuki o (ve günahı) Allah katında pek büyüktür. Onu duyunca 'Bunu söylemek bize yakışmaz, bu büyük bir iftiradır.' deseydiniz ya... Müminler içinde, kötü sözlerin yayılıp duyulmasını arzulayanlar yok mu, şüphesiz onlara dünya ve ahirette inletici, acıklı bir azap vardır. Onları Allah bilir de siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah'ın fazl ve rahmeti olmasaydı, ya Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, haliniz nice olurdu bir düşünsenize?"

"Ayşe müjde, Allah senin tebrieni indirdi (suçsuzluğunu gösteren ayeti verdi)."

Müslümanlar 622 yılında Medine'ye hicret etmeye başladılar. Muhacirler Medine'de farklı ailelere misafir oluyorlar ve onlarda kalıyorlardı. Ensar onlara evlerini açmıştı. Artık bir hanede iki aile kalmaya başlamıştı.

"Ben Halid b. Velid'e (savaş sırasında zaman zaman) 'Müslümanlara saldır' demeye başladım. O da 'durum böyleyken nasıl saldıralım?' diyordu. Bir ara okçuların üzerinde bulunduğu dağa baktım ki bomboştu. 'Ebu Süleyman, arkana bak' dedim, o da hemen atının dizginini çevirdi ve saldırdı. Biz de onunla saldırdık..."

Ahitname sonra mescitte okununca *"Semi'nâ ve ata'na/duyduk itaat ettik"* sesleri duyuldu. Hz. Ebu Bekir, Hicret'in 13. Yılı Cumadelahiresi sonuna sekiz gün kala bir salı gecesi, akşamla yatsı

arasında vefat etti. 2 yıl üç ay, on gün hilafette kalmıştı. Rasulullah'ın yanına defnedildi. Namazını Hz. Ömer kıldırmasıdır.

1) Bozgunda Müslümanlardan bir kısmı düşman karşısında gerileyip, Uhud'a doğru kaçtı ve dağın muhtelif yüksekliklerine çıktılar, tırmandılar ve dağıldılar. Genelde bozgunda Müslüman askerlerin Uhud dağı eteklerine dağıldıkları kaydedilir.

Hz. Ebu Bekir, sorumluluk duygusu içinde, sükûnet ve metanetini kaybetmeden bu üzücü olaya ve istenmeyen gerçeğe karşı olgunlukla yaklaşmış, büyüklüğünü bir kez daha göstermişti. Okuduğu ayet ve konuşması, onun gelişen olaylara mantıklı ve makul şekilde yaklaştığını ve İslam'ı derinden kavradığını göstermekteydi. Hz. Ömer de sonraki zamanlarda Rasulullah'ın ölümünden söz ederken, o zaman dehşete düştüğünü kendisi de itiraf etmiş ve haberi duyunca dizlerinin bağının çözülüp yere düştüğünü söylemişti.

Rasulullah (a.s.m.) maneviyatın mimarı, İslamiyet'in müessisiydi. Namaz maneviyatı diri tutacaktı. O kalplerin gıdası, ruhların âb-hayatı, insandaki rabbanî latifenin hava ve nesimi demektir. O dinin ana direği olan namazın, cemaatle eda edileceği Kuba mescidinin de ustası ve mimarı oluyordu. Çizgi Kudüs istikametindeki kibleyi gösteriyordu.

Medine'ye gelen Ümmü Gülsüm bekârdı ve Hz. Peygamber'in akrabasıydı. Babaannesi Erva bint-i Kureyz'in annesi Beyza (Ümmü Hakîm), Allah Resulü'nün öz halasıydı ve babası Abdullah'la ikiz kardeşti.

Kureyşliler Hz. Osman'ın geri dönmesini engellediler ve onu üç gün Mekke'de tuttular. Diğer yandan Hz. Osman Mekke'de güçsüz, korumasız kadın ve erkek Müslümanlarla görüştü. Onlara gelecek hakkında ümit verdi ve şu mesajı ilettiler:

Hz. Osman da diğer sahabeler gibi, Kuba Mescidinin yapımında çalıştı. Sonunda altmış zira eninde, altmış zira boyunda bir mescit ortaya çıktı. Zira', kolun dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluğudur. Buna arşın da denir. Zira'yı 45-50 cm doksan santime kadar çıkarırlardı. Zira' 50 cm kabul edilirse, Rasulullah (a.s.m.) Kuba'da 30 m eni ve boyu olan bir mescit yapmıştı.

“Benim himayemde olanlar, Rasulullah’ın (a.s.m.) himayesinde olanlardır.”

Urve’den sonra, Kureyş Hiraş b. Ümeyye’yi, arkasından Hulleys b. Alkame’yi elçilikle görevlendirdi. Müslümanlarla Kureyşliler bir türlü anlaşamıyorlar ve onları umre için Mekke’ye sokmak istemiyorlardı.

Hiz. Ömer vefat edince şurada bulunanlar Misver b. Mahreme’nin evinde toplandılar. O sırada Talha b. Ubeydullah Medine’de bulunmadığından o toplantıya katılmadı. Mikdat b. Esved meclisi toplamakla, Ebu Talha da seçim emniyetini sağlamakla görevliydi. Derken şurada farklı görüşler arasında tartışma başladı. O sırada şurayı idare eden Abdurrahman b. Avf, tartışmaların önünü alacak bir teklifte bulundu ve şöyle dedi.

Hicretin beşinci yılında Hiz. Osman, Bedir hariç diğer seferlere katıldığı gibi, Rasulullah’la birlikte Kurayza gazasına da katıldı. Burada da o İslam ordusu atlıları içinde yer aldı. Bu seferde atlıların sayısı otuzu geçiyordu. Bu sefer Nisan 627’de yapılmış ve sonuçta Kurayza Yahudilerinin erkekleri öldürölüp kadınları ve çocukları esir alınmıştı.

“Rasulullah ölmedi! Ona sadece Musa’ya arız olan saika gibi bir saika gelmiştir. Kim ‘Muhammed öldü’ derse, onu kılıcımla ikiye bölerim!”

Hiz. Osman Bedir Gazası’na katılamadı ise de, Rasulullah onu Bedir’e katılanlardan sayarak ganimetten hisse verdi. İslam Tarihi kitapları da Bedir’e katılanlardan söz ederken Başta Ebu Bekir olarak, Hiz. Osman’ı da ilk sıralarda gösterirler. Çünkü o Bedir’de bulunmak istemiş, ama elinde olmayan bir sebeple seferde yer alamamıştı. Rivayete göre Rasulullah ganimetler dağıtılırken Hiz. Osman söz konusu olunca ayağa kalkmış ve şöyle buyurmuştu.

Rasulullah Bedir’e çıkarken damadının ağır hasta olan hanımıyla ilgilenmesinin daha doğru olacağını düşündü ve onun seferden geri kalmasını uygun gördü. Rasulullah’ın emri üzerine Hiz. Osman kızamık çıkaran hanımıyla ilgilenmek üzere Medine’de kalmıştı. Hatta bu konuda ona yardımcı olması için Zeyd b. Harise’nin yaşı küçük oğlu Üsame b. Zeyd’i de kendisine yardımcı olarak Medine’de bıraktı. Rasulullah (a.s.m.) Hiz. Osman’ı ve Üsame’yi, kendi yerine ona bakmaları için tahlif etmiş ve geri bırakmıştı. Tahlif kelimesi de

işaret eder ki, o ikisi Rasulullah'ın yapacağı şeyi Medine'de kalarak onun yerine üstlenmişler ve yerine getirmişlerdi.

- Eğer Suriye başkomutanı Ebu Ubeyde taundan ölmeseydi, onu yerine halef edecekti. Çünkü onun zihniyeti, sireti ve yaşayışı kendisine pek benziyordu.

İşte tam o günlerde Rasulullah (a.s.m.) Ensarla Muhacirler arasında özel bir kardeşlik tesis etmek istedi. Muhacirler Medine'ye geleli beş ay kadar olmuş, şehrin havasına, çalışma şartlarına alışmamışlardı. Rasulullah Enes b. Malik'in geniş evinde Ensar'ı ve Muhacirler'i topladı ve onları ikişer ikişer kardeş etti. Buna *"muâhât = karşılıklı kardeşleşme"* adı verildi. O gün orada yarısı Ensar yarısı Muhacir olmak üzere doksan erkek toplanmıştı.

"Bî'se mâ kulti, tesübbîne racülen şehide bedran = Söylediğin ne kötü şey! Bedir'e katılmış bir erkeğe sebb ediyorsun!"

Kendilerinin kurtuluşu için canını Allah'a satacak er istiyordu. O sırada Ensar'dan Ziyad b. Seken dört arkadaşıyla ayağa kalktı ve bu alperenler şehit oluncaya kadar savaştılar. Böylece onlar, Hz. Peygamber ve yanındakiler yerine şehit olmuşlar ve bu yolda hayatlarının en büyük fedakârlılarını yapmışlardı. Bunlardan Ziyad b. Seken, emri üzerine yaralı halde Hz. Peygamber'e getirildi. Resul-i Ekrem ayağını uzatıp ona yastık yaptı ve Ziyad ölünceye kadar başını dizinde tuttu. Kişinin, bir bakıma diğeri yerine ölmesi ve şehit olması bu demektir. Fedakârlığın büyüklüğü iman ve fazilette derecenin büyüklüğünü gösteriyordu.

5) O yakın fetihle kendilerine ayette geçtiği üzere *"meğânim-i kesîra = büyük ganimetler"* de isabet etti, yani yaptıklarına böyle de karşılık verdi. Bu feth-i karib, genelde Hayber'in fethi olarak yorumlanır. Çünkü büyük ganimetler alınan en yakın fetih odur. Ashab-ı Kiram'dan İbn-i Abbas, Enes b. Malik ve Bera b. Azib feth-i karibin; *"Hudeybiye Barışı"* olduğu görüşündedirler: Çünkü bu sulhtan sonra Hayber ve diğer fetihler gelmiştir ve bu ayet Hudeybiye dönüşü indirilmiştir. Bu görüş gerçekten dikkate değer bir yorumdur.

Böylece Abdullah b. Sa'd ölümden kurtuldu, fakat bundan sonraki günlerinde utancından Rasulullah'ın yanında bulunmak istemezdi. Abdullah Mısır fethi sırasında Amr b. As'ın askerleri arasında yer alacaktı. Hz. Osman Amr'a Abdullah komutasında bir miktar askerin

Afrika'ya gönderilmesini emredecek ve o Afrika'da önemli fetihler gerçekleştirecekti.

Hız. Osman yaklaşık bir yıl aradan sonra Rukiye'nin küçüğü olan Ümmü Gülsüm ile evlendi. Bundan dolayı kendisine *Zi'n-Nûreyn / İki Nur Sahibi* unvanı verildi. Ondan yaklaşık bir yıl sonra yine Hız. Osman'la evlendirdiğı 605 doğumlu Ümmü Gülsüm de, hicretin dokuzuncu yılında (630) Hız. Osman'la altı yıl evli kaldıktan sonra, yirmi beş yaşlarında vefat etmiş ve Hız. Osman'dan çocuğı olmamıştı. O hicretin üçüncü yılı Cumadelahirasında ablası Rukiye'den sonra Hız. Osman'la evlenmişti ve en küçük kızı Hız. Fatıma'nın büyüğüydü. Cenaze namazını bizzat Rasulullah kıldırmişti.

“Mutlaka o uydurma haberi/ıfki getirenler, içinizden mahdut bir usba/küçük bir gruptur. Bu durumu kendiniz için bir kötölük sanmayınız, belki o size büyük hayırdır. Onlardan (iftiracılar) her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan günahın büyüğünü tezgâhlayan o adama (münafık başına) da pek büyük bir azap vardır. Onu (iftirayı) işitince, erkek mümin ve kadın müminler vicdanlarına kıyas ederek hüsn-ü zan etselerdi de ‘bu apaçık bir ifk/zina iftirasıdır’ deselerdi ya. Buna (hadiseye) dört şahit getirmeli değil miydiler? Madem şahitleri getirmediler, öyleyse onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler.”

Ardından sağ elini tutup, *“Bu Osman'ın eli yerinedir.”* dedi ve onu sol eline vururken, *“İşte bu biat Osman içindir.”* buyurdu. Bu sözleri ile o Hız. Osman'ın kendisine biat ettiğini açıklamış oluyordu. Anlaşıyor ki, Hız. Osman'ın ölüm haberi Rıdvan Biatı'nın yapılmasına sebep olmuştu.

- Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd, abid ve zahit biriydi ve yönetim işine uygun değildi, çünkü sırf ahiret adamı kimliğinde biriydi. Emirlik ve başkanlık düşüncesi ona çok uzaktı. O aynı zamanda Adıyoğulları'ndandı. Öz amcası Amr b. Nüfeyl'in torunuydu ve kız kardeşi Fatıma'nın kocasıydı. Bu açıdan da onu yerine bırakması onu düşündürüyordu.

Ayrıca Hız. Osman Medine dönemi başlarından itibaren Hız. Peygamber'in teşviki ile hafız olmaya karar vermiş ve sahabe hafızları içinde yer almıştı.

“Osman (sefer sırasında) Allah ve Resulünün hacet ve hizmetindeydi...”

Fetih Sûresi sahabeleri ve Hz. Osman'ın da içinde yer aldığı dört büyük halifeyi ilgilendiren önemli haberler de vermişti. Bu konuda ayetlerin mesajı şöyleydi:

b) Veliaht ve yerine halef bırakacağı kimsede “*sabır*” ve “*adalet*” özelliklerini arıyordu. Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutmasıdır. Sabır “*zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germek*” de demektir. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye cebanet/korkaklık denir. Felaket ve acılara sabretmeye “*rahb-ı sadr*”, dayanamamaya “*dacr*” denir. Her şeyi konuşmamaya sabretmek “*kitmân*”, sabredememek “*mezel*”dir, oruç da, açlığa ve susuzluğa karşı direnmek olduğundan “*sabır*” diye adlandırılmıştır. Hz. Ebu Bekir halifede sabır, sebat ve direnç aramaktadır ve bu boşuna değildir. Sabır aktardığımız özellikleriyle çok kuvvetli bir imanın da yansımasıdır.

3) Bedir Gazası'nda Harise b. Rebi şehit edilmişti. Annesi Medine'de Rasulullah'a gelip; “*Ey Allah'ın Resulü, Harise'nin yanımdaki değerini bilirsin, eğer o cennetteyse, sabredip ecrini Allah'tan bekleyeceğim, eğer başka durumdaysa, neler yapacağımı görürsün*” diye ağlayacağını haber vermişti. Bunun üzerine Resul-i Ekrem: “*Vay sana veya sen deli misin, cennet tek midir? O, gerçekten birçok cennettir ve gerçekten o (oğlun) da Cennetü'l-Firdevs'tedir*” buyurmuştu.

Onlar namazlarını huşu ile duya duya kılarlar, namaz içindeki zikirleri, ayetleri, tesbihleri, iyice özümseyerek ve sindire sindire okurlardı. Onları; taze, besleyici manevi gıdalar gibi iyice hazmederler, akıl midesinde eriterek gönül dünyasında feyizlerini emerlerdi. Namaz onlar için öğün vakitlerindeki “*ilahî bir sofrâ*” gibiydi. Bu yüzden kıldıkları namaz ruhlarına gıda, onlara âb-ı hayat, iç dünyalarına bir teneffüs gibi tesirini gösterir; onları sürekli besler, diri ve canlı tutar, güçlü kılar ve geliştirdi. Ayrıca böylesi bir ibadet usandırmaz, ayetin açıkladığı üzere organları “*fahşâ ve münkerden*” de men ediyordu, yüzde izini, eserini, varlığını gösteriyordu. Yüz ve kalbin aynası ve penceresi olan gözde de, rükû ve secde alâmeti açıkça belirmektedir.

Cebrail (a.s.) bunun üzerine: ‘Meleklerden Bedir’de bulunanları biz de öyle addediyoruz’ dedi.”

Ona göre Hz. Ömer içi dışı bir, hatta içi dışından daha iyi, samimi, doğru dürüst biriydi. Hz. Osman’ın sözleri üzerinde düşünülürse; ona göre o ashab içinde hilafete en lâayık kimseydi.

“Rasulullah (a.s.m.) size Mekke’nin fethedileceğini müjdeliyor ve ‘Mekke’de imanın gizlenemeyeceği, açığa vurulacağı günün/devrin gölgesi, üzerinize düşmüştür’ buyuruyor.”

“Rasulullah, bana arz ettiğin konuda, sana dönmemi engellemiş olmadı. Ancak Rasulullah bana bu konuyu açtığı için, Rasulullah’ın (a.s.m.) sırrını açığa çıkarmak istemedim. Rasulullah onu (Hafsa’yı) bıraksaydı kabul ederdim.”

Herhalde o, bu sözleri anlık bir kızgınlık sonucu ağızdan çıkan şeyler olarak değerlendirmiş olmalıydı. Ertesi gün, her sabah olduğu gibi, sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevî’ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken beklenmedik bir şey oldu: Ebu Lü’lû, aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle, halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. O Hz. Ömer’i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.

“O, sözleriyle bunu demek istemedi, Allah müşrikleri zelil ve mağlup etti, haydi ordugâha giriniz ve kardeşlerinizle ganimet toplayınız.”

Hicretin sekizinci veya dokuzuncu yılında Peygamber Mescidi’nde ilk kez minber yapılmıştı. Bu üç basamaklı, portatif bir minberdi. Rasulullah Cuma hutbelerini ve konuşmalarını burada yapıyor ve oturması gerekince en üst basamağa oturuyordu.

“Ya Rab, ecir ahiret ecir, esirge Ensar’ı ve Muhacir’i.”

Hz. Osman yaklaşık bir yıl aradan sonra Rukiye’nin küçüğü olan Ümmü Gülsüm ile evlendi. Bundan dolayı kendisine *Zi’n-Nûreyn / İki Nur Sahibi* unvanı verildi. Ondan yaklaşık bir yıl sonra yine Hz. Osman’la evlendirdiği 605 doğumlu Ümmü Gülsüm de, hicretin dokuzuncu yılında (630) Hz. Osman’la altı yıl evli kaldıktan sonra,

yirmi beş yaşlarında vefat etmiş ve Hz. Osman'dan çocuğu olmamıştı. O hicretin üçüncü yılı Cumadelahirasında ablası Rukiye'den sonra Hz. Osman'la evlenmişti ve en küçük kızı Hz. Fatıma'nın büyüğüdü. Cenaze namazını bizzat Rasulullah kıldırılmıştı.

1) Önce, bu haber uydurmaydı ve bir ifkti. İfk, gerçekten yalana ve batıla döndürülen her sözün adıdır. Yani ifk ne konuda olursa olsun yalanı, gerçek olmayanı anlatır. Namusla ilgili olan bu haber de “*yalan haberdi,*” mesnedi, dayanağı, şahidi ve delili yoktu. Hem ayetlere göre, bu habere Müslümanlardan çok kimse kulak asmamıştı. Fakat kulak asanlar da vardı. Bunlar Allah Resulü'nün şairi Hassan b. Sabit, Mıstah b. Üsase ve Zeynep bint-i Cahş'ın kız kardeşi Hamne'ydi. Rivayetlere göre Hamne, Zeyneb'in ortağı Ayşe'yi gözden düşürmek için bu işe bulaşmıştı.

Hatırlanacağı üzere Hz. Peygamber, kızları Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ü Mekke'de amcası Ebu Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nikâhlamıştı. Derken Tebbet Sûresi nazil oldu. Kızları Müslüman olunca, Utbe ve Uteybe aile baskısıyla kendilerini boşamışlardı. Boşamaların nübüvvetin üçüncü yılı (613) ve daha sonrası olduğu düşünülürse, Uteybe Ümmü Gülsüm'ü boşadığında o sekiz yaşlarındaydı. Boşama üzerine Hz. Peygamber, Mekke'de Rukiye'yi Hz. Osman'la evlendirmişti. Hicretin üçüncü yılında da Ümmü Gülsüm'ü Hz. Osman'a vermişti.

Daha önce söz ettiğimiz gibi, Hz. Ömer vefat etmeden önce Aşere-i Mübeşşere'den halife olabilecek altı kişinin isimlerini verdi. Bunlar, Hz. Ali, Hz. Osman, S'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf, Rasulullah'ın halasının oğlu Zübeyir b. Avvam ve Talha b. Übeydullah'tı. O halife olmamak kaydıyla Oğlu Abdullah'ın da şurada bulunmasını istedi. “*Seçim esnasında oylar eşit olursa Abdullah'ın vereceği karara uysunlar, Abdullah'ın verdiği hükme razı olmazlarsa, Abdurrahman b. Avf'ın bulunduğu grubun adayını halife seçsinler*” demişti.

“*Bu iş için Mekke'de benden daha saygın, onlar katında benden daha nüfuzlu, orada ailesi ve koruyucusu daha çok olan birini sana gösterebilirim: Osman b. Affan*”

Hız. Ebu Bekir'in mali işlerini Ebu Ubeyde, başkent kadılığını Hz. Ömer, üstlenmişti. Bir yıl içinde ona iki kişinin bile duruşma için gelmediğı rivayet edilir. Hz. Ali de ilk halifenin kâtiplerindendi ve Müftilik (ŞeyhüIslâmlik) görevini de üstlenmişti.

“Bundan sonra yapacağı hatalardan hiçbirisi Osman'a zarar vermez.”

Bu açıklama Hz. Ömer'i daha çok sevindirmişti. Rasulullah kızı Hafsa'yı kendi için düşünüyordu. Hz. Ömer, Hz. Fatıma'yı alarak Hz. Peygambere damat olamadı ise de, kızını ona verecek ve Rasulullah ona damat olacaktı. Çok geçmeden bu evlilik gerçekleşti.

“Mallarını Allah yolunda infak edenlerin, sonra da verdiklerini başa kakmayanların, eziyet vesilesi yapmayanların mükâfatı Rablerinin katındadır. Onlar için korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır.”

Bedir Gazası'na çıkıldığı sırada hanımı Rukiye kızamığa yakalandığı için ağır hastaydı. Ona bakması ve ilgilenmesi gerekiyordu. Bilindiğı üzere Hz. Osman Tebbet Sûresi'nin indirilmesinden sonra büyük ihtimalle 613 yılında, Mekke'de dokuz yaşlarındayken Rukiye ile evlenmişti. Onunla nübüvvetin üçüncü yılında (613) evlendiğı düşünülürse, Rukiye şu an on veya on bir yıllık hanımıydı.

Öldürölmesi emredilenlerden biri de Abdullah b. Sa'd. b. Ebu Serh'ti. O Abdullah b. Ebu Serh olarak da tanınırdı. O Müslüman olup Medine'ye hicret etmişti. Okuma yazma biliyordu. Rasulullah onu vahiy kâtibi olarak çalıştırmaya başladı. Derken o, inen vahiyleri kasten değiştirmeye kalktı ve böylece pek büyük bir günaha ve Kur'ân'a ihanete girişmiş oldu.

“İhfizûnî fî ashâbî ve eshârî...= Ashabım ve sıhrlarım/kız alıp verdiklerim konusunda beni (hukukumu) koruyunuz. Kim onlar hakkında beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah da onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir ve onu azapla yakalaması yakındır.”

Rasulullah (a.s.m.) bu sözleri söylerken bayılmıştı. O sırada Hz. Fatıma yanındaydı; *“Vay babacığımın çektiklerine!”* deyip ağlamaya başlayınca kendine gelen Rasulullah şunları haber verdi:

Bu söze göre temiz olan her yer ona mescit sayılırdı, aynı söz onun şahs-ı manevîsinin büyüklüğüne de işaret ediyordu: Yeryüzü ona bir mescit, Mekke mihrap ve Medine minberdi. O Ekremü'l-Evvelîn ve'l-Âhirîn bütün müminlere imam, enbiyaya reis ve tüm evliyaya seyyitti. Mescidi bu kadar büyük olanın kendisi de buna göre büyük olmalıydı. Nitekim o bir başka açıklamasında kendisini *“Seyyid-i Veled-i Âdem, İlk Şefaati, Mustafa, Muhtar/ Seçilmiş, İnsanların En Hayırlısı, Bütün İnsanlara Hatip, Ekrem-i Veled-i Âdem, Habibullah; Allah’a Pek Sevgili Kul”* gibi adlar ve sıfatlarla adlandırmıştı. Bu adlar onun büyüklüğünü, kullukta misli ve benzerinin olmadığını göstermekteydi.

Tarihlerin kaydettiğine göre, Hz. Osman Tebük Seferi için yardımların en büyüğünü yaptı. O zaman hiç kimse onun kadar tasadduk ve bağışta bulunmadı. O üç yüz deveyi ticari emtialarıyla, semerleri ve çullarıyla birlikte yardım olarak bağışlamıştı.

O gün düşman karşısında sebat edenler ve tutunamayıp geri çekilenler ve kaçanların sayısı konusunda ihtilaf vardır. İbn-i İshak’a göre ordunun üçte biri kaçmıştı, üçte biri yaralıydı. Geri kalanı da düşman karşısında sebat etmiş ve direnmişti.

Oğlu öldüğünde iki veya altı yaşlarında olduğu söyleniyorsa da, ilk Habeş hicretinin 605 yılında olduğu ve oğlunun burada doğduğu düşünülürse, onun on dokuz yirmi yaşlarında bir genç olması gerekmektedir.

Bilindiği üzere Hz. Osman Rasulullah’ın kızlarından üçüncüsü olan Ümmü Gülsüm’le hicretin üçüncü yılı Şaban ayında (Ocak-Şubat 625) evlenmişti. Hanımı Ümmü Gülsüm’le yaklaşık altı yıl evli kaldıktan sonra Ümmü Gülsüm hicretin dokuzuncu yılında, 630’da vefat etti. Böylece Hz. Osman Rasulullah’ın kızlarından olan Ümmü Gülsüm’ü de ablası Rukiye’nin vefatından yaklaşık yedi yıl sonra beka âlemine yolcu ediyordu.

Sefer sırasında Hz. Ayşe münafıklarca yayılan bir namus iftirasına maruz kalmış ve bu olay bir ay kadar Medine kamuoyunu meşgul etmiş ve gündemde kalmıştı. Rasulullah hanımı hakkında söylenenlerden dolayı son derece rahatsızdı.

Bir tespite göre Hz. Peygamber otuz yaşlarında iken, büyük ihtimalle 601 yılında Mekke’de dünyaya gelen ailenin en büyük kızı

Zeynep, hicretin sekizinci yılı başında 629'da Medine de vefat etmişti. Şu halde o vefat ettiğinde yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarındaydı. Hz. Peygamber (a.s.m.), otuz üç yaşında iken muhtemelen 604 yılında doğan, ailenin ikinci kızı Rukiye de uzun yaşamadı. O, Hz. Osman'la takriben on yıllık evli iken hicretin ikinci yılı Mart'ında (624) Bedir seferi dönüşü yirmi yaşlarında iken kızamık yüzünden yine Medine'de vefat etti.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378; Köksal, VI, 182.

O yıl Medine'de kuraklık vardı. Tebük, Medine'ye 780 km uzaklıkta, Kızıldeniz'in iki kulağının başladığı yol hizasında bir yerdi. Burası bir zamanlar Hz. Şuayb'ın peygamber gönderildiği Eykelilerin yurduydü. Sefer hazırlıkları Eylül'e, hurmaların olgunlaşma mevsimine denk geliyordu. Mevsim sıcaktı. Diğer yandan münafıklar Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı yapılacak bir seferin hüsrarla biteceğini yayıyorlardı.

. İbn-i Hişam, III, 363; İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 168.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378; Köksal, VI, 187.

. Vakidi, II, 600-601; Köksal, VI, 177.

. Köksal, VI, 177.

5) Müslümanlar bozulunca müşriklerden dördü, Hz. Peygamber'i öldürmeye ant içmişlerdi. Bunlar; Abdullah b. Şihab, Utbe b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Kâmia ve Übey b. Halefti.

.Vakidi, II, 602; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.

Hz. Osman da hilafetinin ilk altı yılında Hz. Ömer gibi ilk basamağa oturdu, sonraki yıllarda bu uygulamasını bırakıp üçüncü, yani en üst basamağa oturmaya başladı. Rasulullah üçüncü basamağa oturduysa, onu taklit edip oraya oturmak da sünnetine uymak demektir.

İlgili ayete göre; iki ordu çatıştığında düşmandan yüz çevirip Medine'ye veya başka yerlere kaçanlar, işledikleri bazı hatalar dolayısıyla şeytanın ayaklarını kaydırmak istediği kişilerdi. Allah ayette işlenen günahlardan söz etmez ve onları gizler. Buradan bir de şu anlaşılır ki, taat taate sevk ettiği gibi, günah da günaha sevk ediyordu.

Ümmü Gülsüm vefat edince kendisini halası Safiye ve Esmâ bint-i Umeyyâ yıkadı. Esmâ Hanım da ilk kocası Cafer b. Ebi Talib olmakla

ailenin yakından tanıdığı bir bayandı. Yıkama ve kefenleme işinde ensardan Ümmü Atiye de Safiye ve Esma Hanım'a yardımcı oldu. Cenaze yıkanırken onun naaşı üzerine Rasulullah'ın emriyle hurma dalları ile bir çardak kuruldu. Bu cesedin görülmemesini sağlamak için yapılmıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

HZ. OSMAN'IN HİLÂFET DÖNEMİ (644-656)

Hiz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra altı kişilik şura kararı ile Hiz. Osman Halife seçildi (Muharrem 24/3 Kasım 644). Olay şöyle gerçekleşti: Şura üyelerinden Abdurrahman b. Avf uzun istişarelerden ve Hiz. Ömer'in ölümünden dört gün sonra, dördüncü günün sabah namazından sonra kararını açıklamak üzere halkı mescide davet etmişti. Önce Hiz. Ali'ye, Allah'ın Kitabı, Rasulullah'ın sünneti ve ilk iki halifenin siyasetini takip etme şartları üzere teminat istedi. Hiz. Ali *“gücü ve bilgisi kadarı ile”* bunu yapabileceğini söyledi.

Ardından aynı teminatı Hiz. Osman'dan isteyince o buna tereddütsüz *“evet”* cevabını verdi.^[307] Bunun üzerine Hiz. Osman'ı halife ilan etti ve ona biat etti. Ardından Hiz. Ali ve oradakiler kendisine biat ettiler.^[308]

1. Hiz. Osman'ın Hilafet Nutku

Hiz. Osman biatten sonra minbere çıktı ve şu konuşmayı yaptı:

“Siz geçici bir yurttasınız ve son günlerinizi yaşıyorsunuz. Ve yapabildiğinizin en hayırlısını yaparak ahiret için hazırlanınız. Bilesiniz ki dünyaya geldiniz, sabahladınız, akşamladınız ve ömrünüz gelip geçti. Dikkat ediniz; dünya aldanma üzerine dörölmüştür. Dünya hayatı sizi aldatmasın. O çok aldatıcı dünya hayatı, Allah hakkında sizi aldatmasın. Geçenlerden ibret alınız, sonra da gayret gösteriniz.

Sakin ha gaflete düşmeyin; çünkü Allah yaptıklarınızdan gafil değildir. Dünyaya rağbet edip, onu tercih ederek imar eden ve ondan uzun boylu faydalanan dünya halkı nerede? Dünya onları atmadı mı? Dünyayı Allah'ın attığı yere atınız ve ahireti isteyiniz. Çünkü Allah, ahiret (en hayırlı olan şey) için darb-ı mesel getirerek şöyle buyurdu:

‘Onlara dünya hayatının tıpkı böyle olduğunu anlat: Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir, yerin bitkisi onunla karıştı ve sonunda bitkiler, rüzgârların savurduğu çöp kırıntıları haline geliverdi. Allah, her şeye kadirdir. Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Bâki kalacak olan güzel işler ise Rabbin katında sevap ve umut bakımından daha hayırlıdır.’^[309]

Görüldüğü üzere Hz. Osman, dünyanın aldatıcılığı üzerinde duruyor ve ona aldanmamak gerektiğine vurgu yapıyordu. Dünyaya aldanmak, bir anlamda dünyevileşmek sekülerize olmak ve uhrevilikten uzaklaşmak demektir. İslam ve iman insanları uhrevileştirirken dünyaya aldanmak onları dünyevileştiriyor ve tek dünyalı hale getiriyordu.

İkinci olarak onları Allah’tan gafil olmamaya çağırıyor ve dünyanın geçiciliği üzerinde duruyordu. Oysa ayette belirtildiği üzere dünya geçici ve fanidir. Fani ve geçici olan hayat ise, aldanmaya ve hayatın merkezine konmaya değer bir hayat değildi. Dünya onun konuşmasında okuduğu ayete göre; yeşil ve tatlı görünse de çabuk geçen bir bahar mevsimini hatırlatmaktaydı. Baki kalacak amâl-i salih, yani Allah’ın emirlerini yapmak ise, ilerideki getirisi ve insana umut vermesi bakımından en hayırlı ve en iyi olan şeydi.

Hz. Osman’ın konuşmasında devlet işlerinde takip edeceği politikaya dair açıkça bir ifade yer almıyordu. Zaten buna da gerek yoktu. Çünkü o, halife olmadan az önce Allah’ın Kitabı, Rasulullah’ın sünneti ve ilk iki halifenin siyasetini takip etme şartları üzerine söz vermişti. O konuşmasında herkese gerekli olan dini nasihatlerden söz ediyor, insanları dünyevileşmeye karşı uyarıyor ve gaflete dalmamaları konusunda uyarıyordu.

Hz. Osman (r.a.) ilk Müslümanlardandı. Fil yılından altı sene sonra, yani 577’de Taif’te doğmuştu ve Rasulullah’tan altı yaş küçüktü.^[310] Babası Kureyş’in Emevi kolundan olan Affan’dı. Dedeleri, yakından uzağa doğru Ebü’l-As, Ümeyye, Abduşems ve Abdumenaftı. Dikkat edilirse dedeleri dördüncü göbekte Rasulullah’ın dedeleriyle birleşiyordu.

Hz. Osman’ın annesi Erva bint-i Kureyz, Rasulullah’ın halası Beyza bint-i Abdulmuttalib’in kızıydı. Yani o baba ve anne tarafından Resul-i Ekrem’in (a.s.m.) akrabasıydı. İlk zaman Müslüman olunca amcası Hakem b. Ebu’l-As onu yeni girdiği dinden döndürmek için bağlayıp

hapsetti, fakat onun kararlılığını görünce bundan vazgeçti. Sonra annesi onu dininden döndürmek için çok uğraştı ve buna muvaffak olamadı. Hz. Osman'ın eşraftan biri olmasından dolayı Müslüman olması Kureyş içinde büyük yankı uyandırdı.^[311]

O Müslüman olunca Hz. Peygamber çok geçmeden ona kızı Rukiye'yi verdi. Habeşistan'da Hz. Osman'ın "*Abdullah*" adlı bir oğlu dünyaya gelmiş, bunun üzerine Hz. Peygamber onun "*Ebu Amr*" olan künyesini değiştirmişti. *El-İsabe*'ye göre o "*Ebu Abdullah*" ve "*Ebu Ömer*" diye künyelenen biriydi. Çünkü onun Ümmü Gülsüm'den sonra yaptığı evliliklerden "*Ömer, Eban ve Said*" adlarında oğulları da olmuştu.^[312] Bu konuda *el-İsabe*'nin verdiği bilgi daha doğru ve mantıklı görünmektedir.

Onun Abdullah adlı oğlu hicretin dördüncü yılında (625) vefat etmişti.^[313] Hz. Osman nübüvvetin beşinci yılında (615) hanımı Rukiye ile birlikte Habeşistan'a hicret etti ve bir yıl sonra Mekke'ye döndü. Daha sonra da 622'de Medine'ye hicret etmişti ve Aşere-i Mübeşşere'dendi.^[314] Resul-i Ekrem'in Hz. Osman hakkında iyi biri olduğunu açıklayan ve öven sözleri vardır.^[315] Resul-i Ekrem (a.s.m.) damadı Hz. Osman'ı (r.a.) çok beğenir ve çok severdi.

Kureyş'in Emeviler kolundan olan ve otuz dört yaşında Mekke'de Müslüman olan Hz. Osman iki defa Allah Resulü'ne damat olmuştu. Elbette Allah Resulü onu sevdiği ve beğendiği için önce kızı Rukiye'yi Mekke'de onunla evlendirmiş, Rukiye, Bedir Savaşı sırasında vefat edince, bu kez diğer kızı Ümmü Gülsüm'ü ona nikâhlamıştı. Ümmü Gülsüm de hicretin dokuzuncu yılında vefat etmiş ve Rasulullah (a.s.m.) bir kızı daha olsa Hz. Osman'a vereceğini belirtmişti. Bedir Savaşı'nda bulunmadığı halde ona ganimetten hisse vermişti.^[316]

Hz. Osman güzel ahlaklı, zahit, nazik, mahcup, kimseyi incitmeyen, sıla-ı rahime önem veren, yumuşak huylu, halim selim, hayâ ve edep timsali, Müslümanlara ve akrabalarına çok merhametli, ince ruhlu ve rikkatli biriydi. Aynı zamanda o zengindi ve pek cömertti. Geceleri ibadetle, gündüzlerini oruçla geçiren biriydi.^[317]

Hz. Osman vahiy kâtiplerinden biriydi. Hz. Ebu Bekir devrinde (632-634) onun sekreterliğini yaptı. Hz. Ömer'in hilafetinde (634-644) danışmanları arasında yer aldı. Onun Suriye yolculuğuna çıkmasına

ve Mısır fethine izin vermesine karşı çıkmıştı. Fethedilen arazilerin fey' malı olarak kalmasında Hz. Ömer'i desteklemişti.^[318]

1.1.Hz. Osman'ın Valilere Yazısı

Hız. Osman halife seçilince valilere ilk olarak şu yazıyı göndermişti:

“Bundan sonra derim ki;

– *Mutlaka Allah imamlara (yöneticilere) ruât^[319] (görüp gözetici) olmalarını emretti ve onlar cübât (vergi toplayıcı) olarak yaratılmadılar.*

– *Ayrıca yöneticilerinizin pek yakında ruât olmaksızın cübâta dönüşmesi yakındır. Onlar bu hale dönüşünce; hayâ (günahlardan utanma, sıkılma), emanet (güvenilirlik) ve vefanın son bulması yakındır.*

– *Dikkat ediniz: (Yönetimde) siretlerin en güzeli Müslümanların aleyhlerinde olan işlere dikkat etmek, lehlerinde olanı onlara vermek ve onları aleyhlerinde olanlardan alıkoymaktır.*

– *Sonra da onları zimmetlerinde olanlara (riayet etmeleri gerekenlere) geri çevirmek ve aleyhlerinde olanlara bırakmamaktır.*

– *(Bunlar yapılmazsa) onlara geri dönen düşmanlar olur. Öyleyse onlara vefa (mükemmellik, tam olmak, adalet, denge, iyiliği çoğaltmak ve sözü yerine getirmek) kapılarını açmaya çalışınız.”^[320]*

Hız. Osman bu yazısında yöneticilerin ve liderlerin nasıl olmaları gerektiğine, nelere dikkat etmeleri icap ettiğine dikkat çekmekteydi:

1) Ona göre yöneticiler ruât olmalıydı. Yani yönetilenlerin faydasına olanları gerçekleştirmek, zararına olanları yapmamak en önemli esastı. Zaten bu incelikten dolayı yöneticiler Hız. Peygamber'in de ifade eteği üzere “râî” olarak adlandırılmaktaydılar.

2) Yöneticiler kendilerini “cübât” olarak görmemeliydiler. Bunun kötü sonuçları vardı. Ama Hız. Osman'a göre yönetim bozuldukça ileride yöneticiler cübâta zalim (vergi toplayıcılarına) dönüşeceklerdi.

3) Onlar bu hale dönüşünce hayâ kalkacak, yani günahlar artacak, onlara olan güven sona erecek, vefa (mükemmellik, tam olma ve sözde durma) bitecekti. Yani bir bakıma toplumda her türden gelişme ve ilerleme ve eksiklikleri azaltarak ortaya çıkan mükemmellik yolu kapanacaktı. Onun sözlerinde anlattıklarını; Müslümanların gerileme ve duraklama dönemlerinin asıl sebebi olarak da sayabiliriz.

4) Gerileme durumunda ise, ona göre dış düşmanlar Müslümanlara geri dönüp saldıracak ve onlar için kaçınılmaz kötü son gerçekleşecekti.

5) Ayrıca Hz. Osman valilere yazdığı yazıda vefaya dikkat çekiyordu. Vefa; sözde ve ahitte durmak, onu muhafaza etmek, tamlik, mükemmellik, uzun ve çok olmak, dengeli ve adaletli olmak, tamamlamak ve hakkını vermek gibi manalara geliyordu.^[321] Hz. Osman valilerin, mükemmel, hatalarını en aza indiren, dengeli ve adaletli davranan, hakla alan ve veren, dengeli, iyi ölçüp tartan insanlar olmasını istemekteydi.

6) Bu satırlar Hz. Osman'ın yönetim anlayışını yansıttığı gibi, Müslümanların ilerleme, gerileme sınırlarını ve şifrelerini de vermektedir.

1.2. Hz. Osman'ın Sınırlardaki Ordu Komutanlarına Yazısı

O halife olunca suğûrdaki (sınırlardaki) ordu komutanlarına da şöyle yazmıştı:

“Bundan sonra derim ki;

– Mutlaka sizler Müslümanların hâimleri (himayecileri) ve onların def edicilerisiniz.^[322]

– Ve mutlaka Ömer sizin için, bize gizli olmayan kanunu (düstur ve prensibi) vaz etti.

– Çünkü o bizden olan büyüklerin (Rasulullah'ın, Hz. Ebu Bekir'in ve yüksek yönetim kadrosunun) yolu üzerinde idi ve sizin tarafınızdan ortaya çıkan bir tağyiri (değiştirmeyi) ve tebdili de bana tebliğ etmedi.

– (Eğer kendinizi kötüye doğru değiştirirseniz) Allah da üzerinde olduğunuz iyi durumu değiştirir ve sizi üzerinde olmadığınız kötü hale koyar.

– Öyleyse devamlı olarak nasıl olduğunuzu gözetleyiniz. Ben de Allah'ın bana olan ikramıyla (yönetimde olmamla) o konudaki gözetlemeye ve onun üzerinde olmaya dikkat etmekteyim.”^[323]

Hz. Osman yazısında kısaca şu konulara dikkat çekmektedir:

1) Sınırdaki, düşman karşısındaki askerler ve komutanlar, Müslümanların himayecileri ve müdafileridir. Yani onlar bir yandan

Müslümanları düşmandan korurken bir yandan da düşman topraklarına akınlar yaparak onları def ederler ve kovalarlar.

2) Ayrıca o yazısında şöyle demek istemektedir:

“Benden önceki halife döneminde nasılsanız ve hatt-ı hareketiniz ne ise bunu bozmadan aynı şekilde devam ediniz.”

Çünkü o yüksek devlet kademesinde, şurada ve her zaman Hz. Ömer’le temas halinde biri olarak Hz. Ömer’den sınır güçleri hakkında bir tebdil ve tağyir işine şahit olmamıştır.

3) Ayrıca, sınırdakilerin iyi durumlarını değiştirdiklerine, stratejilerini tebdil ve tağyir ettiklerine dair askerlerden de ona bir haber ulaşmış değildir. Yani askerler şu an iyi hallerinde görevlerini sürdürmektedirler.

4) Hem o yazısında: *“(Eğer kendinizi kötüye doğru değiştirirseniz) Allah da üzerinde olduğunuz iyi durumu değiştirir ve sizi üzerinde olmadığınız kötü hale koyar.”* demektedir ve bu açıklamasıyla bir ayete işaret etmektedir. Onun mefhumuna işaret ettiği ayet Enfal Sûresi 53. ayetidir ve orada Mekkelilerin Bedir Savaşı’nda yenilgilerinden söz edilerek şöyle buyrulmaktadır:

“Bu azabın (yenilginin ve sonuçlarının) sebebi de şudur: Bir topluluk kendilerinde bulunanları (iyilikleri, mükemmellikleri ve güzellikleri) değiştirinceye dek Allah onlara verdiği nimeti değiştirecek değildir ve gerçekten Allah Semî’ (her şeyi işiten) ve Alîm (her şeyi bilen)dir.”

Aslında bu ayet; bütün toplumlar için, gerilemenin, çöküşün ve dış düşmanlara mağlubiyetin sırlarını ve şifrelerini vermektedir. Bir toplumun zayıflaması, gerilemesi ve yenilgileri tesadüfen ve geliş güzel değildir. Bunun önemli sebepleri vardır. Bunu toplumun kendisini kötüye doğru değiştirme sürecine sokması olarak adlandırmak mümkündür.

Toplum ve o toplumunun insanları kendilerini kötüye, tevhitte şirke, iyi hasletlerden kötü hasletlere, çalışkanlıktan tembelliğe, doğruluktan eğriliğe, helallerden haramlara ve benzerlerine değiştirdikçe; onlar için yenilgiler, zayıflama, geri kalma, dış düşmanlara karşı tutunamama söz konusu olur. Hz. Osman yazısında buna dikkat çekmekte ve askerlerin bu tehlikeli sürece girmemesini istemektedir.

1.3. Hz. Osman'ın Haraç Görevlilerine Yazısı

Hz. Osman 644 yılında halife olunca Haraç görevlilerine de şöyle bir yazı yazmıştı:

“Bundan sonra derim ki;

– Gerçekten Allah halkı/yaratılanları hakla yarattı. Ve bu yüzden o ancak hakkı/doğruyu kabul eder.

– Siz de hakkı/gerçeği alınız ve hakkı hakla veriniz.

– Ayrıca eminlik eminliktir (emin, güvenilir olmaya dikkat ediniz), onun üzerinde olunuz ve emanet/eminlik kendilerinden alınanların ilki olmayınız.

– Böyle olursa; kendinizden sonra gelenlerin (günahta ve kötülükte) yaptıklarına ortak olursunuz.

– Hem vefa (tamlik, mükemmellik ve sözde durmak) vefadır.

– Yetime ve kendisiyle antlaşmalı olana zulmetmeyiniz. Çünkü mutlaka Allah onlara zulmedenlerin hasmıdır.”^[324]

Hz. Osman Ummâl-i Haraca (haraç memurlarına) yazdığı yazıda da önemli konulara dikkat çekiyordu:

1) Onun yazısına göre Allah kâinatı ve her şeyi hakla ve hak/gerçek üzere yaratmıştı. Yarattıklarında O, daima hakkı, adaleti gözetiyor ve kimseye zulmetmiyordu. Bu yüzden O'nun bir adı da “Hak”tı ve O bu yüzden “Cenab-ı Hak” olarak anılıyordu. “El-hakku ya'lû velâ yu'lâ 'aleyhi = Hak/gerçek olan üstündür ve ona üstün gelinmez” sözünde olduğu gibi, hakkı görmezlikten gelmek, batılı, hak ve gerçek olmayanı ona üstün tutmak doğru değildi. Vergi konusunda da bu böyleydi.

2) Cenab-ı Hak, Hak olduğu ve yaratılanları hakla yarattığı için, kullarından da ancak hak/gerçek ve doğru olanı kabul ediyordu. O, hakka taraftardı ve hakkın dışına çıkan adaletsizliği, zulmü ve batılı kabul etmiyordu. Aslında O. emirlerinde de hep hak ve gerçek olanı, adaleti ve doğruları emretmekteydi.

3) Yukarıdaki sebeplerden dolayı Hz. Osman'ın dediği gibi, “hakkı/gerçeği alınız ve hakkı hakla veriniz” sözüne uymak gerekiyordu. Hakkı almak; hak ve gerçeğe karşı büyüklenmemek ve yönetimde ve vergi işlerinde onu tercih etmek gerekiyordu. Zaten hakka karşı kibirlenmek ve istikbar da kibirlenmenin en büyüğü ve en tehlikelisi değil miydi? Hakka karşı kibirlenmek; Allah'a ve onun

emirlerine karşı kibirlenmek, ona ve emirlerine üstün gelmek demekti ve bir bakıma Yüce Allah ile davalaşmak, O'na diklenmek ve O'na baş kaldırmak değil miydi?

4) Onun emrettiği *“hakla vermek”* de hak üzere, Allah'ın emrettiği gibi, yani zulme bulaşmadan mal vermek, emretmek ve yönetmekti.

5) Ayrıca yeni halife; *“eminlik eminliktir (emin, güvenilir olmaya dikkat ediniz), onun üzerinde olunuz ve emanet/eminlik kendilerinden alınanların ilki olmayınız”* diyordu. En güvenilecek şey, Hz. Ebu Bekir'in hilafet nutkunda da belirttiği üzere *“emanet/-eminlik ve güvenilir”* olmaktı. Eminliğin ve emanetin zıddı hıyanet ve hainlikti. Ayette olduğu üzere; Allah Yüce Kitabı'nda *“lâ tehûnüllâhe ve rasûlehû = Allah'a ve Resulü'ne hıyanet ve ihanet etmeyiniz.”* diye emretmekteydi. Şu halde dinin emirlerine uygun hareket etmemek bir ihanetti ve eminlikten dışarı çıkmaktı. Hz. Osman *“Onun üzerinde olunuz.”* diyor ve eminlik üzere olmaya çağırıyordu.

6) Ayrıca o, *“emanet/eminlik kendilerinden alınanların ilki olmayınız. Böyle olursa; kendinizden sonra gelenlerin (günahta ve kötülükte) yaptıklarına ortak olursunuz.”* demektedir. Yani kötü bir çığır açan kendinden sonra o çığırdan gidenlerin günahlarına da ortak olacak, sonrakilerin işlediği günahların bir misli, hadis-i şerifte belirtildiği üzere hiç eksiltilmeden o çığırı açanların defterine geçecekti.

Ayrıca eminliğin/emanetin kalkması kıyamet alametlerinden biriydi ve eminlik kendilerinden selb edilenlerin ilklerinden olmak bu açıdan da tehlikeliydi. Rasulullah'ın adlarından ikisi de *“Emin ve Me'mun”*du. Bu adlar *“emin olan ve güvenilen”* anlamındaydı.

7) Bir de yeni halife; *“vefa (tamlik, mükemmellik, adalet, dengelik ve sözde durmak) vefadır.”* diyor ve *“Vefaya dikkat ediniz, vefalı olunuz, vefaya vefalı olunuz.”* demek istiyordu.

Vefa; sözde ve ahitte durmak, onu muhafaza etmek, tamlik, mükemmellik, uzun ve çok olmak, dengeli ve adaletli olmak, tamamlamak ve hakkını vermek gibi manalara geliyordu.^[325] Hz. Osman vergi memurlarının hatalarını en aza indiren, dengeli ve adaletli davranan, hak olanı alan ve veren, dengeli iyi ölçüp tartan insanlar olmasını istemekteydi.

8) Onun dikkat çektiği konulardan biri de zalim olmamaktı. O yazısında şöyle söylüyordu: *“Yetime ve muahede (kendisiyle*

antlaşmalı olunana) zulmetmeyiniz. Çünkü mutlaka Allah onlara zulmedenlerin hasmıdır.” Yöneticiler ve vergi memurları güçsüzlere ve yetimlere karşı çok dikkatli olmalıydı. Onlara adalet sınırlarını taştan muamelede bulunmak tehlikeliydi. Çünkü zalimin hasmı/düşmanı Allah’tı. Allah zalimin düşmanı ise bu konuda çok hassas olunmalıydı. Allah’ın düşmanı olmak, çok yönden tehlikeydi ve kötü sonu müjdelemektir. Onun alt edemeyeceği düşmanı olamazdı ve zalimler mutlaka ceza görecek.

Hiz. Osman halife olunca, halka ve şehirlerde oturanlara da mektuplar yazmış ve benzer konulara dikkatlerini çekmişti.^[326]

2. Hiz. Peygamber’in Dilinden Hiz. Osman

Resul-i Ekrem’in (a.s.m.) zaman zaman onu değerlendiren sözler söylemiş ve hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamıştır. Onun damadı ve ilk Müslümanlardan olan Hiz. Osman hakkındaki sözlerinden bazıları şöyledir:

2.1. Habeşistan Muhacirlerinden

Allah Resulü ilk Habeş Muhacirlerinden olan Hiz. Osman için şöyle buyurmuştu:

“O ikisinin (Osman ve hanımının) dostu ve sahibi (arkadaşı ve görüp gözeteni) Allah’tır. Osman Lût Aleyhisselam’dan sonra, ailesi ile ilk hicret eden kimselerdir.”^[327]

Bilindiği üzere Mekke’de müşriklerce kendilerine işkence edilen ve rahat bırakılmayan Müslümanlar nübüvvetin beşinci yılı Receb ayında (615) Mekke’den çıkıp, Kızıldeniz’i geçerek Habeşistan’a hicret etmişlerdi. Hicret edenler on beş erkek ve beş kadındı. Bunlar içinde hanımı Rukiye ile Hiz. Osman da bulunuyordu.^[328]

Muhacirler yalnız dinlerini korumak ve yaşayabilmek için hicret ediyorlardı. Rasulullah’ın bu açıklaması şunu da anlatır: Din yolunda çekilen çileler, musibetler, belalar boşa gitmeyecektir. Din için hicret edenlerin dostu ve yardımcısı Allah’tır. Hiz. Osman da böyle bir Allah dostudur. Bunu bizzat Resul-i Ekrem açıklamaktadır.

2.2. Cennetle Müjdelenenlerden

Peygamber Efendimiz Medine’de duvarlarla çevrili bir hurma bahçesine girmiş, orada otururken sırayla yanına gelenleri cennetle müjdelemişti. Hz. Osman da üçüncü^[329] olarak yanına gelmişti. Bahçe kapısına kadar gelip kapıdaki görevliden izin istemiş, görevli bir kişinin daha bahçeye gelmek istediğini bildirince Resul-i Ekrem bir an duraklamış, susmuş ve görevliye şunları söylemişti:

“İ’zen lehû fe beşşirhu bi’l-cenneti, ‘alâ setüsîbuhû = Ona izin ver ve kendisine isabet edecek belalar üzerine cennetle müjdele.”

Kapıdan giren yanlarına yaklaşıncı baktılar ki o Rasulullah’ın damadı Osman b. Affan’dır.^[330] Böylece Rasulullah Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’den sonra onu da cennetle müjdelemiş oluyordu. Bu sayı ondan sonra aynı yere gelenlerle 10’a tamamlanacak ve bu kimseler *“Aşere-i Mübeşşere = Cennetle müjdelenen on kişi”* olarak anılmaya başlayacaklardı.

2.3. “Gerçekten Osman Pek Hayâlî Bir Adamdır”

Hz. Ayşe Validemiz de benzer bir olayın kendi hücrelerinde gerçekleştiğini anlatarak, Hz. Osman’ın hayâsı hakkında bize fikir veren şu olayı aktarır:

“(Bir gün) Rasulullah (a.s.m.) yatağı üzerinde yan yatmakta ve üzerinde benim mırtım/bürgüm^[331] örtülü iken, Ebu Bekir (r.a.) üzerine girmek için izin istedi ve o kendisine o halinde iken izin verdi. (İçeri girince konuştular) ve sonra dönüp gitti.

Derken Ömer (r.a.) o aynı halde iken kendisinden (içeri girmek üzere) izin istedi. O (Rasulullah) onun isteğini de yerine getirdi. Az sonra o da dönüp gitti.

Bir zaman sonra Osman (r.a.) izin istedi ve Rasulullah (a.s.m.) hemen kalkıp oturdu ve elbisesini düzeltti ve bana şöyle dedi: ‘Elbiseni üzerine topla (örtünmene çeki düzen ver).’ Ona da izin verip isteğini yerine getirmiş oldu.

Daha sonra o da dönüp gitti. Bunun üzerine ben; ‘Ya Rasulallah’ dedim ‘Osman’a yaptığın gibi, Ebu Bekir ve Ömer için neden yapmadın?’ Bunun üzerine o şöyle cevap verdi:

‘Gerçekten Osman pek hayâlî bir adamdır. Ve Gerçekten ben de aynı hal üzere iken kendisine izin verdiğimde bana ihtiyacını/işini açmamasından korktum.’^[332]

Hayâ nedir? Hayâ; insanın kendisini günahlardan ve kötülüklerden çekmesi ve onları terk etmesidir.^[333] Demek Hz. Osman bu özelliği öne çıkan bir sahabedir. Hayâsızlar Allah’tan hayâ etmez ve kullardan utanmazlar. Böylelikle her günahı işlerler.

Rasulullah bir keresinde onun bu özelliğini şöyle de açıklamıştı:

“Ümmetimin ümmetime karşı en merhametlisi Ebu Bekir’dir. Onlar içinde Allah’ın emirlerine en şiddetli/titiz olanı Ömer’dir. Hayâ bakımından en şiddetlisi/ilerisi Osman’dır...”^[334]

2.4. Bundan Sonra Yaptıkları

Hz. Osman hanımı Rukiye’nin hastalandığından ve ağır şekilde kızamığa yakalanmasından dolayı hicretin ikinci yılı Ramazan’ında yapılan (623) Bedir Gazası’na katılamadı ise de, Rasulullah ona harbe katılmış gibi ganimetten pay ayırmıştı. O Bedir Savaşı hariç, Hz. Peygamber’in yaptığı bütün harplerde bulunmuştu.^[335] Hicretin dokuzuncu yılında (630) Bizans’a karşı hazırlanan Tebük Gazası için (Ceyşü’l-Usre) malının yarısını ortaya koydu; ordu için bin dinar, elli at ve teçhizatıyla üç yüz deve verdi. Bu yardımlar o günün sıkışık, nazik ve tehlikeli şartlarında pek önemliydi.

Bu yardım, Resul-i Ekrem’in Halid b. Velid’e: *“...Uhud dağı kadar altın tasadduk etseniz onların (ilk sahabelerin) amellerinin bir müddüne*^[336] *veya yarısına ulaşamazsınız.*^[337] *”* açıklamasının sırrını taşıyordu. Yardım Kur’ân-ı Hakîm’in “Ceyşü’l-Usreye = Zorluk Ordusu” adını verdiği askeri sefer için yapılıyordu.

Resul-i Ekrem (a.s.m.), onun o zor ve çaresizlik durumunda yaptığı büyük fedakârlık karşısında şu değerlendirmeyi yapmıştı:

“Bundan sonra yaptığı (hatalardan hiçbirisi) Osman’a zarar vermez.”^[338]

Demek o, ileride bazı hatalar etse de pek büyük bir sevap kazandığı için durumu kötü ve ahiret açısından tehlikede olmayacaktı. Bu durum, dünya şampiyonu bir güreşçinin, rakibine bir iki puan kaptırsa da birinci olmasına benziyordu. Dersten doksan

puan alan çalışkan bir öğrenci, on puan eksiği olsa da çalışkan sayılmaz mıydı? Hz. Osman konusunda konuşurken ve onun hakkında değerlendirmelerde bulunurken Hz. Peygamber'in onun hakkında söyledikleri ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Tebük Gazası'na çıkmak ve yardımda bulunmak çok önemli olmalıydı ki, Allah Resulü onun hazırlığında yardımcı olanlar için şu vaatte bulunmuştu:

“Men cehhezze ceyşe'l-usreti felehu'l-cennetu = Kim zorluk ordusunu donatırsa ona cennet var.”^[339]

Hz. Osman da Tebük ordusunu donatmıştı. O ihsanı çok biriydi.^[340]

2.5. Rûme Kuyusu

Medine'de içme suyu sıkıntısı yaşanmaktaydı. Çünkü tek önemli içme suyu kuyusu vardı ve bu bir Yahudi'nin elindeydi. Bu konuda Resul-i Ekrem şu vaat ve müjdede bulundu:

“Men yahfiru bi're rûme felehu'l-cenneh = Kim Rûme kuyusunu kazarsa ona cennet var.”^[341]

Rûme Kuyusu, Medine'de Uhud'un batı tarafında kanat vadisiyle Medine'nin batısından gelen suların birleştiği yerde bulunuyordu. Akik vadisindeki bu kuyunun suyu tatlı ve iyi içimliydi.^[342]

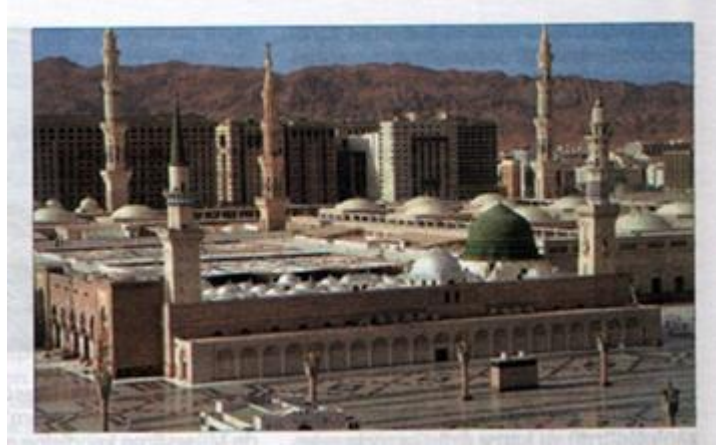
Hz. Osman onu Medine'ye hicret üzerinden çok geçmeden, sahibi Yahudi'den satın alıp Müslümanların su ihtiyaçlarını karşılamak için vakfetmiş, yani sebil kılmıştı. Medine'ye hicret edildiği sırada bu kuyu, Ğıfaroğulları'ndan “Rûme” adında birine aitti. Sahibine iyi para sağlayan kuyu 18 zira' derinliğinde, sekiz zira' genişliğinde, çevresi taşla örülü büyükçe bir su kaynağıydı.

Kuyuyu ilk önce Müzeyneli biri kazdırmış, derken Rûme ondan satın alınmıştı. Suyun kırbası bir müdde satılıyordu. Derken kuyu el değiştirip son sahibi olan Yahudi'ye geçti. Yahudi kimseye parasız su vermiyordu. Hz. Osman önce; 12.000 dirheme kuyunun yarı hissesini ondan aldı. Kuyunun suyu iki gün Müslümanlara, iki gün Yahudi'ye ait olacaktı. Fakat iki gün de Müslüman nüfusun ihtiyacına yetmemişti.

Yahudi'nin isteği üzerine Hz. Osman, kuyunun diğer yarısı için de pazarlık etti ve onu da 8.000 dirheme satın aldı.^[343] Onun Rûme

Kuyusu'nu Medine için vakfetmesiyle herkes para ödemeksizin kuyudan suyunu çekiyor ve ihtiyacını karşılıyordu. O zamanlar Hicaz'da kuyulardan herkes dilediği gibi faydalanamıyordu. Medine'ye hicret eden yoksul Muhacirlerin çoğu, her gün su satın alma gücünde değildi. Hz. Osman Rûme Kuyusu'nu Allah için satın alıp vakfedince; Müslümanları büyük bir sıkıntıdan kurtarmış, ayrıca bunu yapana vaat edilen cenneti hak etmiş oldu.

Rasulullah hilâf-ı hakikat vaatte bulunmayacağına göre, o bu açıdan da cennetlik biriydi.^[344] Hem insan olarak hasbelbeşer bazı hataları olsa bile, pek büyük iyilik sayılan zorluk ordusunu teçhizi yanında, hataları ona zarar vermeyecekti. Bu durum pek büyük kâr getiren bir iş yerinin, bir iki kalem malda bazı zarar etmesine benzer. Bir rivayete göre de, Hz. Osman önce Rûme Kuyusu'nun yarısını satın aldı ve vakfetti, sonra diğer yarısını vakfetmişti.^[345] Ayrıca Hz. Osman Hudeybiye Biatı'ne katılanlarla birlikte de cennetle müjdelenmişti.^[346]

Şekil 13: Hz. Osman'ın hilafet nutkunu söylediği Mescid-i Nebevî'nin bu günkü hali. Ayrıca Rasulullah (a.s.m.) ve ilk iki halifenin mezarlarının altında bulunduğu Yeşil Kubbe. Bkz. Sarıcık, Ebu Bekir, s. 269.

3. Hz. Osman'ın İlk Altı Yılı

Hz. Osman hilâfete gelince, Hz. Ömer'in tavsiyelerine uyarak vali ve memurları yerlerinde bıraktı. Yalnız Muğire b. Şube'yi Kûfe valiliğinden alıp yerine Aşere-i Mübeşşere'den biri olan Sa'd b. Ebi Vakkas'ı tayin etti.^[347] Sa'd b. Ebi Vakkas, Kûfe Beytûlmali'nden borç aldı. Beytûlmal başındaki Abdullah b. Mesud borcu kendisinden isteyince, borcunu ödeyemedi.^[348] Bu olay üzerine Kûfelilerin bir

kısım Sa'd b. Ebi Vakkas tarafını, bir kısmı da Abdullah b. Mesud tarafını tuttu. Böylece Müslüman halk arasında bazı tarihçilerin, *"İlk ihtilaf"* olarak yorumladığı bir ayrılık gerçekleşiyordu. Ayrıca, bu olay üzerine *"ehlu'l-ırâk, ehlü'n-nifak = Ehl-i Irak ehl-i nifaktır."* sözü doğmuş oldu.

Olaydan haberdar olan halife her iki sahabeye de kızdı. Durumu yatıştırmak için, Sa'd b. Ebi Vakkas'ı valilikten alıp yerine anne bir kardeşi Velid b. Ukbe b. Muayt'ı atadı.^[349] Velid, Hz. Peygamber zamanında Mekke döneminde adını çok duyduğumuz önemli bir İslam muhalifi olan, Rasulullah'a çok kötü davranan Ukbe b. Muayt'ın oğluydu.

Yeni vali de bir zamanlar babası gibi İslam'a karşı direnenler arasındaydı. Çok geç, yani Mekke fethinden sonra Müslüman olmuştu. Emevilerden ve Hz. Osman'ın akrabalarından biriydi. Velid'in Hz. Sa'd yerine Kûfe'ye vali tayini ve böylece büyük bir memuriyete getirilmesi bazılarınca hoş karşılanmadı ve eleştiri konusu oldu.

Velid 30/650-651 yılında bir cinayetin faillerine *"kısas"* uygulayınca da muhaliflerin eleştirisine maruz kalmıştı.^[350] Valinin içki içtiğini iki şahitle ispat eden muhalifler ona *"had"* vurdurmuş ve görevden alınmasını sağlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Osman, onun yerine yine akrabalarından olan Said b. As'ı vali olarak atamıştı.^[351]

Velid vali atanınca Kûfe'ye gidip eski vali ile buluştu, onu teselli etti, üzülmemesini söyledi ve arkasından şöyle dedi:

"Bu (makamlar birer) mülktür ki, onu bir kavim sabah, diğeri akşam taamı/yemeği eder."

Sa'd b. Ebi Vakkas bu sözü üzerine şaşırılmıştı. Halefi olan Velid'e şöyle karşılık verdi:

"Görüyorum ki siz, memuriyetleri mülk etmişsiniz."^[352]

Bu diyalog gösteriyor ki, dört halife devrindeki memuriyet anlayışı yavaş yavaş kötüye doğru değişiyordu. Kur'ân-ı Hakîm'e göre mülk (hükümlerlik ve hâkimiyet) Allah'ındır, onu istediğine verir ve istediğinden alır.^[353] Hatta bir ayet-i kerimede: Tâlut'un hükümdarlığına iyi bakmayan İsrailoğulları hakkında şöyle buyurur:

"...onlar, 'o bize nasıl hükümdar (melik) olur?' dediler. Allah üzerinize onu seçti. İlimde ve cüssede ona sizden daha çok üstünlük

verdi. Allah mülkü (saltanatı, hükümdarlığı ve yönetimi) dilediğine verir: (Vallâhu yu'tî mulkehû men yeşâu). Hem Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir.”^[354]

Demek Yüce Allah, bazı sebepler tahtında yöneticiliği, sultayı ve hükümranlılığı dilediğine verip ve dilediğinden almaktadır.

Ashab-ı Kiram bu hususu bilmekle beraber; onlar memuriyeti, bürokratlığı ve yöneticiliği bir nevi ibadet olarak algılıyorlardı. Herkese mülkü ve nimetleri Allah vermekle birlikte; valilik ve benzerleri, bir hizmet ve bir ibadetti.

Hız. Peygamber'in açıklamasına göre, insanları bir saat adaletle yönetmek, altmış yıl nafîle ibadetten hayırlıydı. Hem o “Seyyidu'l-kavmi hâdimuhum = Bir toplumun beyi, efendisi ona hizmet edendir.” buyurmuştu. Öyleyse memuriyet hizmet içindi ve bir hizmetkârlıktı. Yemek ve yemeklik için oralara gelinemeyeceği gibi; halka tahakküm, baskı, dayatma ve diktatörlük için de yöneticilik makamına gelmek yanlıştı. Makamlar sabah veya akşam yemeği veya yemek vesilesi olan yerler gibi düşünülemezdi.

Şekil 14: Celi sülüs yazı ile “Osman Radıyallahuanh” yazısı. İstanbul Süleymaniye Camii. Yiğit,” Osman, DİA, XXXII, 438.

3.1. İlk Altı Yıl ve Fetihler

Hız. Osman'ın ilk altı yılında büyük, önemli fetihler oldu. Bu sırada İslam devleti sınırları doğuda Ceyhun nehrine kadar ulaştı. Horasan (güneşin doğduğu yer) ve Harzem fethedildi. Kuzeyde sınırlar Kafkasya'ya kadar dayandı. İslam orduları burada Hazar Türkleri ile karşı karşıya geldiler. Esterebad, Hemedan ve Kirman alınarak İran fethi neredeyse tamamlandı.

Bahreyn üzerinden deniz yoluyla da İran'a akınlar sürdürüldü. İran'ın güneydoğusunda yer alan Belucistan'ın sahil bölgelerine ulaşıldı. 31/651 yılında bütün İran İslam hâkimiyetine girmiş oldu. Bu yılın sonuna kadar Ahnef b. Kays, Toharistan'a kadar uzanan toprakları ele geçirdi. Ayrıca Nisabur ele geçirildi. Bu gün Afganistan toprakları içinde olan Belh, Herat, Bûşenc ve Tus kentleri zapt edildi ve bölge halkı hızla İslama girmeye başladı.^[355]

İskenderiye onun zamanında alındı, Kuzey Afrika (İfrikıyye) fethedildi, Tunus onun zamanında İslam ordularınca hilafet sınırları içine dâhil edildi. 24/645'te Bizanslıların işgal ettiği İskenderiye, 25/646 yılında Amr b. As tarafından geri alındı. Amr b. As'ın yerine Vali tayin edilen Hız. Osman'ın sütkardeşi Abdullah b. Sa'd, Nube üzerine yürüdü ve Nube topraklarından Dongola'ya kadar ilerledi. Makara krallığı ile bir antlaşma imzalayıp (Ramazan 31. yıl /Nisan-Mayıs 652) bu devleti hâkimiyeti altına aldı.^[356]

Anadolu topraklarından Antakya ve Tarsus arasındaki bölge Bizans'tan alındı. Ermenistan ve Kafkasya fethi gerçekleştirildi. Gürcistan, Dağıstan ve Azerbaycan'ın fethi tamamlandı. Aran bölgesi ve Tiflis alındı.

Hız. Osman hilafete gelince, hicretin 29. yılında Abdullah b. Nafi b. Abdulkays'la Abdullah b. Nafi b. Husayn'ı Endülüs'ü fethetmekle ordunun başına komutan olarak görevlendirmiş, bunları ansızın Kuzey Afrika üzerinden düşman üzerine iletmişti. Ayrıca Hız. Osman Endülüs'e giren Müslüman orduya hitaben şöyle yazmıştı:

"Bundan sonra derim ki, mutlaka Kostantiniye (İstanbul) ancak Endülüs tarafından fethedilir. Mutlaka siz o ikisini (ikisinden biri olan Endülüs veya İstanbul'u) fethettiğiniz zaman, ecirde onu (Kostantiniye'yi) fethedene şerik/ortak olursunuz vesselam."^[357]

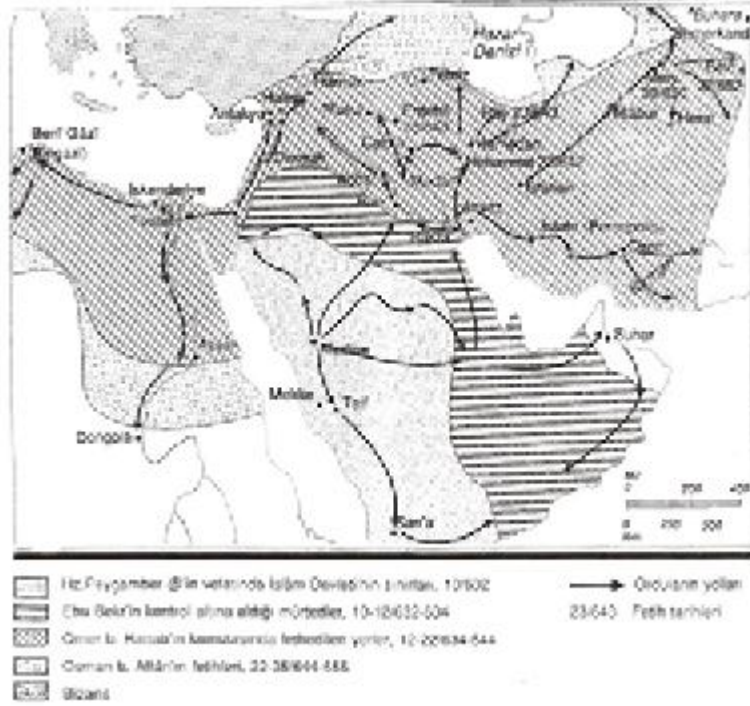
Onun Endülüs fethi için komutanlar tayin etmesi ve onları ansızın deniz üzerinden oraya göndermesi üzerine Endülüs kıtasının fethi

başlamıştı. Anlaşıyor ki; ona göre Endülüs'ü fethedenler, İstanbul'u fethetmiş gibi sevap ve ecir alacaklardı.

Hız. Osman zamanında ilk deniz filosu kuruldu. Suriye ve Mısır sahil şehirlerindeki tersanelerden yararlanarak bu filo gerçekleştirilmişti. Suriye valisi Hız. Muaviye, Hız. Ömer zamanında Kıbrıs'ın fethi konusunda onu ikna edememişti. Fakat Hız. Osman'ı buna ikna etti. (28/648-649) yılında Kıbrıs'a bir sefer düzenleyerek adayı vergiye bağladı. Ardından Sicilya ve Rodos üzerine seferler düzenlendi. Kıbrıslılar vergiyi ödemeyince 33/653-654'te beş yüz gemilik bir donanmayla Kıbrıs üzerine bir sefer yapıldı, ada fethedildi ve oraya 12.000 kişilik asker yerleştirildi.

Aynı yıllar 200 gemilik bir İslam donanması İskenderiye açıklarında Bizans'a karşı önemli bir deniz savaşını kazandı. Zâtü's-Sevâri denilen bu zafer, (31/652) veya (34/655) Bizans'ın doğu Akdeniz hâkimiyetine son vermişti. Kıbrıs, Girit ve Rodos adaları onun zamanında Şam valisi Muaviye tarafından Doğu Roma toprağı olmaktan çıkarıldı. Bu fetihlerle zenginlik ve refah artmıştı. Bunlar ilk altı yılda gerçekleşen başarılarıdır. Sonra bu fetihler durdu ve Hız. Osman döneminin ikinci altı yılı ve şikâyetler bu dönemde söz konusu oldu.^[358]

Hatırlanacağı üzere Hız. Ömer Şam valisi Yezid b. Ebu Süfyan Amevas vebasından ölünce yerine kardeşi Muaviye b. Ebu Süfyan'ı Şam valisi olarak atamıştı. Hız. Muaviye ilk İslam donanmasını kurdu ve Kıbrıs'ı fethetti.^[359] Aynı yıllarda Rodos, Malta ve Girit adalarına seferler yapıldı. İran ve Azerbaycan'ın fethi tamamlandı.^[360]

Şekil 15: Faruki'ye göre Dört Halife Döneminde fethedilen yerle. Bkz. Faruki, s. 234.

4. Hz. Osman'ın Son Altı Yılı (29-35/650-656)

Hz. Osman'ın son altı yılı ise bir takım problemler ve karışıklıklarla geçti. Bu zaman diliminde yavaş yavaş fitne (karışıklık) uyanmaya başlamıştı. Rasulullah'ın sırdaşı Huzeyfe b. Yeman'a göre, Hz. Ömer'in şehit edilmesi ile zaten fitne kapısı açılmıştı. Hatta onun şehit edilmesi o sağlam kapının kırılması idi. Kırılan kapıdan yavaş yavaş fitnelerin İslam ümmeti içine gireceği aşikârdı. Hz. Ömer de fitneyi içeri bırakmayan kapının kırılması durumunda; bir daha kapanmayacağını ve karışıklıkların sürüp gideceğini dile getirmişti. [361]

5. Fitne ve Kargaşanın Önemli Faktörleri

Hz. Osman döneminde adım adım kendisini hissettiren fitne ve kargaşanın bir takım önemli faktörleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

5.1 Sahabelerin Azalması

Bu dönemde sahabe neslinin büyük çoğunluğu vefat etmiş, yaşayanlar da yaşlanarak kendi köşelerine çekilmişlerdi. Böylece ümmetin en hayırlıları (hayrul-kurûni karnî) ümmet içinde azalmış oluyordu. Bu azalma, bir cihetle *“iyiliğin ve hayrın azalması”* demekti. Hayrın ve iyiliğin azalması, ise şerrin ve kötülüğün artması anlamına geliyordu. Yani Şeyhayn (Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer) zamanına nispetle hayır azalmış, şer çoğalmıştı. Resul-i Ekrem (a.s.m.) de fitnelerle ilgili farklı açıklamalarında buna işaret etmişti:

– *“İslam garip başladı (zamanla), başladığı hale dönecektir. Ne mutlu o gariplere!”*^[362]

– *“Zaman yavaş yavaş yaklaşıyor. (Gitgide) amel azalacak, (kalplere) cimrilik atılacak, fitne zuhur edecek (gizli iken açık, mahkûmken hâkim olacak)”*^[363] ve ölümler artacak.”^[364]

– *“Şu önümüzdeki günlerde (ilim kalkar) cehalet iner. O zaman ilim (din ilimleri) kaldırılır. Hem o zaman fitnelerle ölümler çoğalır.”*^[365]

– *“İyiler birer birer önceden gider. Geride arpa ve hurmanın husalesi (döküntüsü ve kötüsü) kaldığı gibi husaleler/döküntüler kalır da Allah onlara hiç kıymet vermez.”*^[366]

Resul-i Ekrem (a.s.m.) şöyle de buyurmuştu:

“Hayrukum karnî, sümme'l-lezîne yelûnehum = En hayırlılarınız zamanımda yaşayanlarınızdır. Sonra onlara yakın olanlar.”^[367]

Bu sözleri gösteriyor ki, genel olarak Tabiin iyiliği ağır basan insanlardı. Fakat bu dönemin Ashab-ı Kiram dönemi kadar hayırda ileri olmayacağı da açıktı. Onlar adalette, dirayette ve hakperestlikte sahabeler kadar kavi değildiler.

5.2. Asabiyetin Dirilişi

Cahiliyede asabiyet-i cahiliye vardı. Asabiyet ve kabilecilik, *“unsur ahâke zâlimen ev mazlûmen = Kabiledaşına zalim olsa da muzlum olsa da yardım et!”* diyordu. Kabileden ise zalime yardım zihniyeti; o zaman yükselen bir değerdi.^[368] Onlar mufahara ile kabile ve aşiretlerini överler, *“gayret-i kavmiye”*^[369] ve *“mikro ırkçılık olan kabilecilikle”* uğraşır dururlardı.

Fakat İslamiyet cahiliye asabiyetini yasakladı. Böylece asabiyetin doğurduğu tefrika ve bölünmeler gitti. “*Vahdet-i İslamiye = İslam Birliği*” hayat buldu. “*Fakat zaman-ı saadet uzadıkça âlemi yine karanlık basmaya başladı ve yine gayret-i asabiyet istidadı zuhur*” etti.^[370] Hz. Osman döneminde, Emevilerin gidişatı ve yönelimi bu yöne doğruydı ve bu istidadı kuvveden fiile çıkardı.

5.3. Toprakların Genişliği

Fetihlerle İslam devletinin; hilâfet yönetiminin sınırları bir yandan Kuzey Afrika’da Merakkeş’e kadar dayanmış, bir yandan Ceyhun nehrine ve Afganistan’da Kâbil’e ulaşmıştı. O günün iletişim araç ve teknikleriyle bu kadar geniş bir devleti problemsiz yönetmek mümkün değildi. Ayrıca, aksaklıklara hemen el koymak ve problemlerden anında ve hakkı ile haberdar olmak kabil olmuyordu. Hem hataları hemen düzeltmek imkânsızdı. Tarihte her çağda bütün büyük devletlerde sınırların genişliği problemlere sebep olmuş, hatta bölünmeleri ve yıkılmaları doğurabilmiştir.

Hilâfet, henüz uzun bir maziye, köklü devlet geleneğine dayalı bir yönetim değildi. Devlet daha 30-40 yıl öncesinde kurulmuş ve büyüme pek çabuk ve ani denecek bir hızla gerçekleşmişti. Aslında bütün bunlar düşünüldüğünde, bazı aksaklık ve hataların olması tabiidir. Aslında o dönem şartlarında yönetim, mükemmellikte ancak bu dereceye kadar ulaşabilir. Böyle düşünmek belki de mantıklı ve makul sayılabilir. Çünkü yönetmede problemsiz bir süreç tasavvur etmek gerçekçi değildir. Ayrıca bir yönetimde yalnız hatalara değil; başarılar ve onların büyüklüğüne de bakılmalıdır. Hz. Osman dönemi de böyle değerlendirilmelidir.

5.4. Kültür Farklılıklarının Getirdikleri

Sınırların genişlemesi, çeşitli dinlere, fikirlere ve kavimlere mensup insanları Dâr-ı İslam’a, yani Müslümanlar içine sokmuştu. Hatta başşehir Medine-i Münevvere’de; Hz. Ömer devrinde bile farklı milletlere mensup pek çok köle ve azatlı bulunuyordu. Toplumun neredeyse “*beşte biri*” mevalilerden (azatlılardan) meydana geliyordu. Tarihçiler bunu siyasal, ekonomik ve sosyal değişiklikler içinde mülâhaza ederler.^[371] Bu oran Hicaz dışındaki şehirlerde çok daha fazlaydı.

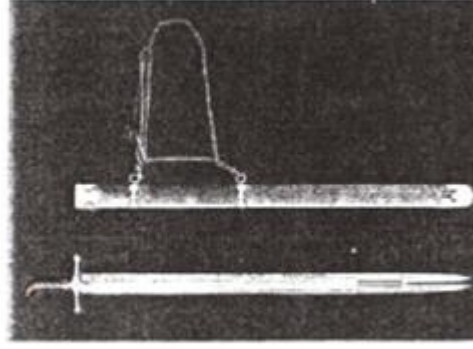
Muhtelif milletlerin İslam'a girmesi ve devletin sınırları içinde karışması; muhtelif, birbirine zıt fikirler, kültürler ve zihniyetleri de birbirine karıştırdı. İslam imanı ve dinine muhalif ve uygunsuz fikir, düşünce ve yönelimlerin beş on yılda ıslahı elbette kolay değildi. Bu milletler ve insan toplumları, eski dinlerinden, düşüncelerinden, gelenek ve kültürlerinden birden sıyrılamazlardı. Kültür değişimi birden gerçekleşecek bir şey değildi.

Onların İslam'a girmesiyle sanki eski bilgileri, kültürleri, bir takım inanç ve zihniyetleri de Müslüman oldu, Müslümanlık gibi algılandı ve Müslüman kılığında göründü. Böylece İslam'dan olmayan şeyler İslam'a karıştı. Elbette bu hal, İslam'ın safiyetine halel getirdi. O insanlar zamanla, eski bilgilerini, kültür ve düşüncelerini İslam'dan zannettiler. Bu durum toplumlarda, inanç ve zihniyette İslam'ın ilk safiyetinin kalmaması demektir.^[372] Karışıklıkların önemli bir sebebi de buydu. Her Müslüman'ın her sıfatı ve her durumu Müslüman değildi.

5.5. Hz. Osman'ın Karakteri:

Hz. Osman karakter olarak samimi, halis, yumuşak huylu, kimseyi incitmeyen, merhametli, sıla-i rahimi önemseyen, halim selim biriydi. Hatta Hz. Ali onun hakkındaki bir değerlendirmesinde "*Osman bize en çok sıla-ı rahim yapan kimseydi*" demişti.^[373] Sıla-i rahim, yardım, görüp gözetme, akrabaların, komşuların, Müslümanların dertleri ile dertlenme demektir. Cezalandırmaktan çok affı tercih eden bir yapısı vardı.

Bu bir hakikat ki, insanlar farklı yaratılış ve karakterdedirler. Fıtrat ve karakterlerini de değiştiremezler. Hz. Osman'ın karakteri bir halife olarak yönetime tesir etti. "*Eyaletlerde ümeranın emirlerine itaat olunmaz, halifenin emrine ehemmiyet verilmez oldu.*"^[374] Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer devrinde durum böyle değildi. Bu dönemde, halk yöneticiler aleyhinde eleştiri ve dedikoduyu artırdı. Zaman zaman yöneticilerin görevden alınması isteğini daha sık dile getirdi. Özellikle Kûfeliler (Iraklılar) bu hususta başı çekiyorlardı.^[375] Hz. Ayşe onu çok sert şekilde tenkit ediyor, aynı şekilde Hz. Talha, Hz. Zübeyir ve Hz. Ali de icraatını tenkit edenler arasında bulunurdu.

Şekil 16: Hz. Osman'a ait olduğu söylenen kılıç ve kını. (TSM Mukaddes Emanetler, Envanter, nr. 21/136). Bkz. Yiğit, "Osman", DİA, XXXII, 440.

5.6. Akrabalara Memuriyetler Tevdii Konusu

Hz. Osman'a karşı ta'n ve tenkide asıl sebep, Emevi soyundan olanlara yüz vermesi ve onları büyük makamlara getirmesiydi. O, akrabalarından Said b. As'ı Basra eyaletine, sütkardeşi Abdullah b. Sa'd'ı Mısır valiliğine, Abdullah b. Amir'i Horasan eyaletine vali olarak tayin etmişti. Hz. Muaviye ise, zaten Hz. Ömer döneminden beri Şam eyaleti valiliğinde bulunmaktaydı.^[376] Muhalifler bu asli sebep üstüne, başka itiraz ve eleştiri noktaları da eklediler. Bu konuyu birkaç noktadan ele almak gerekmektedir:

1) Öncelikle şu göz önüne alınmalıdır: Hz. Osman (r.a.) daha Müslüman ve halife olmadan da aynı karakterdeydi. O İslam öncesi de zengin, cömert ve hayırseverdi. Akrabalarına karşı çok düşküncü. Onlara daima iyilik eder, yardımda bulunur ve koruyup gözetirdi. Yönetim başına gelince de yanı şeyi yaptı ve bu "*Halife olunca değişti.*" demek değildi.

2) O Müslüman olduktan sonra da, bu gidişat ve tarzında devam etti. Halife olunca da akrabalarına düşkünlüğünü sürdürdü. Onlara kendi kesesinden ve malından yardımlar yaptı. Fakat bu yardımlar bazı kötü niyetlilerce çarpıtıldı, hazineden yapılmış gibi propaganda edildi. Hem onun kimi Emevi soyundan olanları makam ve mevkilere getirmesi de aleyhine propagandaya imkân sağladı.^[377]

3) Hz. Osman'ın akrabalarını büyük memuriyetlere getirmesinde veya oralarda tutmasında onları sevmesi birinci faktördü. Onun buna

yönelmesinde bir başka sebep daha vardı. Hz. Osman şartların kritik ve hassas olmasını nazara almış, kimseye itimat edemez olmuştu. Bu sebeple mühim yöneticiliklere *“Her zaman iyilikleri ile kendisine bağlamış olduğu akrabalarını getirmeyi tercih etmişti. O böyle hareket etmekle otoriteyi sağlamaya çalışıyordu... Ancak bu durum muhalifler tarafından akrabaların kayrılması ve mühim idareciliklere akrabaların getirilmesi şeklinde propaganda edilmiştir.”*^[378]

Bazı araştırmacılara göre Hz. Osman, yönetimde birlik ve beraberliği daha kolay sağlamak gayesiyle böyle atamalar yapmıştı.^[379]

Onun zamanında en büyük emirlikler ve eyalet valilikleri Basra, Kûfe, Şam ve Mısır valilikleriydi. Basra’da İbn-i Amir, Kûfe’de diğer valilerden sonra Said b. Âs, Şam’da Muaviye b. Ebu Süfyan vali idiler.^[380] Mısır’da Amr b. As’tan sonra yerine halifenin sütkardeşi Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh vali olarak atanmış ve sonra yeniden Amr b. As aynı yere vali tayin edilmişti. Amr b. As hariç diğerleri Emevilerdendi. Hz. Muaviye olmasa bile, diğerleri Hz. Osman zamanında atanmış insanlardı.

Basra valisi çok geniş bir toprak parçası olan bütün Horasan’a ve İran’a hükmediyordu, Kûfe valisi Azerbaycan ve Ermenistan’ı idare ediyordu. Şam Valisi Muaviye ise Suriye diyarına hükmediyordu. Şam emiri olan kardeşi Yezid b. Ebu Süfyan ölünce, o dönem Ürdün valisi olan Muaviye, hem Suriye’ye hem de Ürdün’e vali olarak tayin edilmişti. Bu tayin Hz. Ömer tarafından yapılmıştı.

Hz. Osman’ın hilafetinde, Humus ve Kınnesrin sancaklarının valisi Umeyr b. Said el-Ensari hastalanıp görevinden istifa edince; buralar da Hz. Muaviye’ye tevcih edildi. Çok geçmeden Filistin emiri Abdurrahman b. Ebu Alkame vefat edince, Hz. Osman Filistin’i de ona bağladı. Böylece bütün Suriye Hz. Muaviye’ye bağlanmış oldu.^[381]

Emevilerin makamları işgali; bazı fitne ocaklarının bu durumu istismarına yol açtı. Bu durum yöneticilerin, özellikle Haşimilerin gönüllerinin kırılmasına sebep oldu. Yönetime kırılgın ve küskün olanlar bir köşeye çekildiler. Mesela Abdullah b. Sebe denilen Yahudi dönmesi Mısır’a yerleşmiş, sürekli Hz. Osman’ı eleştiriyor ve onun ailesinden olanları kayırdığını halka yayıyordu.

Diğer yandan o Hz. Ali’nin Rasulullah’ın vasisi olduğu iddiasını ortaya attı. Bu açıdan hilafetin onun hakkı olduğunu ve Hz. Osman

tarafından bu hakkın gasp edildiğini yaymaya başladı. Ona göre Hz. Osman hal' edilmeli ve hilafete Hz. Ali gelmeliydi.

İbn-i Sebe, Basra, Kûfe ve Suriye'de biraz kaldıktan sonra Mısır'a gidip muhalefeti örgütlemeye başladı. Artık Fustat, muhalefetin birinci merkezi durumuna dönüşmüştü. O valileri ağır şekilde eleştiriyor, onların din kurallarını çiğnediklerini ve zulme başladıklarını ileri sürüyordu.^[382] Son zaman Hz. Osman'ın (r.a.) yaşı yetmiş beşi geçmekle, işler bütün bütün Emevilerin ve özellikle kâtibi ve amcaoğlu Mervan b. Hakem'in elinde kaldı.^[383] Bu da bir eleştiri konusuydu. Dolayısıyla kırgınlığa ve dedikoduya sebep oldu.

6. Hoşnutsuzluk Sebebi Olan Diğer Olaylar

6.1. Kur'ân Nüshalarının Çoğaltılması,

Yukarıdakiler ek olarak, bazı başka sebepler de iç karışıklıkların artması ve hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Bunlardan biri de Kur'ân'ın nüshalar şeklinde yazdırılarak çoğaltılmasıdır.

Hicretin 25. yılında (645-646), Azerbaycan ve Ermenistan'daki fetihler sırasında,^[384] Şam askerleri ile Irak askerleri önemli bir konuda tartıştılar ve münakaşa ettiler. Şamlılar Kûfelilere: *"Bizim kıraatimiz diğer kıraatlerden daha doğrudur. Çünkü biz onu Mikdad'tan aldık."* diyorlardı. Kûfeliler de onlara, *"Hayır bizim kıraatimiz diğer kıraatlerden daha doğrudur. Çünkü biz onu İbn-i Mesud'tan aldık."* diyorlardı.

Tartışma Kur'ân'ın okunuş şekilleri (vücûh-ı kıraat) üzerine idi.^[385] O zamanlar Hz. Ebu Bekir devrinde Mushaf haline getirilen Kur'ân ayetlerinin harekeleri yoktu. Harekesiz kelimeler, Arapça'nın karakteristiğine uygun olarak farklı okunabiliyordu. *"Vücûh/vecihler"* denen kıraat farklılıkları da tartışmaya sebep oluyordu. Bu tartışma üzerine Hz. Osman, Zeyd b. Sâbit başkanlığında bir heyet kurdu. Bu komisyon, Hz. Hafsa'da bulunan, tek nüsha olan Kur'ân'ı şu anki sûre sırası ile altı nüsha çoğalttı. Sonra ana nüsha yine Rasulullah Hanımı Hz. Hafsa'ya^[386] teslim edildi. Çoğaltılan nüshalar önemli merkezlere gönderildi. Hz. Osman'ın bu önemli hizmeti, Kur'ân-

Kerim'in hiç bozulmadan zamanımıza kadar ulaşmasında önemli olmuştur.

Fakat sahabelerden daha önce Kur'ân'ı kendisine göre yazmış ve toplamış kimseler vardı. Bunların bir kısmı Kur'ân'ın hepsini Rasulullah hayatta iken toplamış, bir kısmı da Kur'ân'ın çoğunu cem edip Rasulullah'ın vefatından sonra geri kalan kısmını tamamlamış idiler. Bu tür gayr-i resmi cem edilen Kur'ân nüshalarının sûre sırası biri diğerine uymuyordu. Mesela Kûfe'de yerleşen Abdullah b. Mesud'un Mushaf'ında Bakara Sûresi'nden sonra Nisa, sonra Âl-i İmran geliyordu. Hz. Ali ise bir rivayete göre sûreleri nüzul sırasına göre toplamıştı.^[387] Bunu Rasulullah'ın vefatından az sonra tamamlamıştı.

Şekil 17: Hz. Osman'a nispet edilen Mushaf'tan bir sayfa.
(TSMK, Hırka-i Saadet, nr. 194). Bkz. Yiğit, "Osman", DİA, XXXII, 442.

Hz. Osman, Kur'ân nüshalarını hicretin 30. yılında (650-651) çoğalttı. Bunları Mekke, Basra, Kûfe, Şam gibi merkezlere gönderdi. Bir nüsha da Medine'de alıkoydu. Hz. Ebu Bekir (r.a.) döneminde Kur'ân yazılmış, dağınık ayetler ve sûreler resmi olarak bir yere toplanmış ve Mushaf haline getirilmişti. Hz. Osman döneminde

yapılan bu önemli hizmeti çoğunluk takdir ettiyse de Abdullah b. Mesud ve onu destekleyenler karşı çıktılar.^[388]

İbn-i Mesud, tertip ettiği Mushaf'ından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü.^[389] Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla Mushaf'ı terk olundu. Ayrıca Hz. Osman hicretin 32. yılında resmi Mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti.^[390] Bu icraatı da bazılarının Hz. Osman'a kırılmasına sebep oldu.^[391]

6.2. Kuzey Afrika Ganimetleri ve Fedek Fey'i

Kuzey Afrika ganimetleri ve Fedek fey'i de Hz. Osman'ı tenkit ve eleştirilere maruz bırakmıştı. Kuzey Afrika (İfrikıyye) ganimetlerinin beşte biri Medine'ye gönderilince,^[392] hayvanların ve diğer eşyanın taksiminde güçlük çekildi. Bu sebeple ganimetler toptan müzayedeye çıkarıldı. Açık artırma Hz. Osman'ın kâtibi Mervan b. Hakem üzerinde kalmıştı. Ganimetlerin bedeli büyük bir yekûn tutuyordu ve zamanı gelince Mervan'dan tahsil edilmedi. Derken Hz. Osman bunu *"atıyye=ihsan ve bağış"* olarak ona verdiğini açıklayınca, bu dedikoduya sebep olmuştu.^[393] Bu uygulama onun görüşü ve içtihiydi. Devlet Başkanı olarak bunu yapabilirdi.

Yine Hz. Osman, kendi zamanına gelinceye kadar Haşimilerin elinde olan Fedek fey'i konusunda farklı bir uygulamada bulundu. Resul-i Ekrem'in vakıflarından sayılan Fedek arazisini devlete ait mülklerden sayıp, belli bir miktar karşılığında kâtibi ve akrabası Mervan b. Hakem'e ikta olarak verdi. Bu uygulaması da eleştiri ve infiale sebep oldu. Âl-i Beyt'e karşı hoş bir muamele olarak görülmedi. Bu arazi daha sonra Ömer b. Abdülaziz devrine ve (99/717) yılına kadar Mervanoğulları'nın elinde kalmıştır.^[394]

Mervan'ın torunu Ömer b. Abdülaziz Emevi hilâfetine gelince Mervanoğulları'nı toplayıp söyle demişti:

"Şüphesiz Fedek, Rasulullah'a aitti. O onda infak ediyor, Haşimoğulları'nın dullarını evlendiriyordu. Şüphesiz Fatıma (radıyallahu anha) ondan, onu (Fedek'i) kendisine vermesini istedi. Fakat Peygamber (a.s.m.) bundan kaçındı. Evet, Rasulullah (a.s.m.) o işte Fatıma'yı men etti. Ben de, (bu hususta) bir hak sahibi

olamam. Şimdi sizi şahit tutuyorum ve kesin olarak Fedek'i Rasulullah (a.s.m.) zamanındaki hale döndürüyorum."^[395]

Fedek fey'i, böylece Haşimiler için harcanmaya başlamıştı. Bu uygulama özellikle Âli Beyt mensupları tarafından çok olumlu ve takdire şayan bulunmuş, bu icraatından dolayı Ömer b. Abdülaziz'e teşekkür mektupları bile kaleme alınmıştı. Böylece Hz. Osman, içtihadına uyarak, hilâfetinin son döneminde Mervan'a ıktâ ettiğİ Fedek fey'i ilk şeklini almıştı. Mervan Fedek'i iki oğlu Abdülaziz ve Abdülmelik'e pay etmişti.^[396] *Abdülaziz'in oğlu Ömer de, dedesi Mervan'ın ıktâsını böylece ilk haline çevirmişti.*

6.3. Dış Ezan ve Mescidin Süslenmesinde Yorumlar

Bu iki konu da Hz. Osman muhaliflerince eleştiri sebebi yapıldı ve Hz. Osman döneminde çıkan kargaşada tesiri oldu. Hz. Osman'ın dinle ilgili olan bir takım uygulamaları da, geleneğİ sıkı sıkıya bağli çevrelerce hoş karşılanmadı. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a) Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer zamanlarında, cuma günü imam hutbe için minbere çıktığında cuma ezanı okunurdu. Şimdi olduğİ gibi cuma günü minarelerden dışa okunan ezan yoktu.

Hz. Osman hicretin 30. yılında (650-651) yeni bir kararla "dış ezan" uygulamasını başlattı. Çünkü Medine artık eskisi gibi değildi, büyümüş ve genişlemişti. Hz. Osman henüz evinde iken, müezzini cuma vaktinin geldiğini haber vermek için Zerva'da^[397] bir ezan okurdu. Hz. Osman Mescid-i Nebevî'ye gelir, minbere çıkar, müezzin bu sefer de iç ezanı okurdu. "Evvelki ezan bidattir." diyenler olduysa da, Ashab'ın büyükleri bu konuda sükût ettiler ve uygulamayı onayladılar.^[398] Hz. Osman bu uygulaması ile yaklaşık yirmi sekiz yıldır devam eden bir hali değiştirmiş oluyordu.

b) Hz. Osman hicretin 29. yılından itibaren (650) Hac Emiri tayin etmedi ve her yıl kendisi hacca gidip geldi. Hicretin 29. yıl hacca gitti. Zilhicce'nin dokuzunda Arefe günü Arafat vakfesinden sonra ertesi gün, yani bayramın birinci günü (10 Zilhicce) Mina'da çadır kurdu. Şimdi de uygulama aynı şekildedir. Resul-i Ekrem, Hz. Ebu Bekir ve

Hız. Ömer Mekke'ye dört beş km uzaklıktaki Mina'da dört rekâtlı farzları iki kılarlardı.

Hız. Osman da yirmi dokuzuncu yıla kadar böyle yapmıştı. Fakat bu sene dört rekâtlı namazları kasr etmedi. Sahabe-i Kiram'dan bazıları buna itiraz etti. Hatta Hız. Ali (r.a.): *"(Yeni) bir emir hadis olmadı. Ahit de eskidi. Sen Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) ve halifeleri Ebu Bekir ve Ömer'in iki rekât kıldıklarını gördün, sen de evâil-i hilâfetinde (halifeliğinin ilk yıllarında)*^[399] *öyle kıldın?"* deyince Hız. Osman: *"Bu benim rey ve içtihadımdır."* diye cevap verdi. Abdurrahman b. Avf'a da aynı şeyleri söyledi. Abdurrahman huzurundan çıkınca Abdullah b. Mesud'a: *"Bildiğimiz şeyler bozulmuş."* diye yakındı.

İbn-i Mesud ise şöyle dedi:

"İhtilaf kötü şeydir. Ben de refiklerimle (arkadaşlarımla) dört rekât kılmıştım."

Abdurrahman b. Avf bunun üzerine şu açıklamada bulundu:

"Ben de refiklerimle (hacı arkadaşlarımla dört rekâtları) iki rekât kıldım. Bundan sonra dört rekât kılarım."^[400]

Evet, Cevdet Paşa'nın da ifade ettiğİ gibi,^[401] Onların her biri birer müçtehitir. Bir müçtehit diğİer bir müçtehidin reyi ile amel etmeğİe mecbur değildir. Her müçtehit içtihadı ve reyi ile amel eder. Bu hususta sahabenin bir kısmı Hız. Osman'a uymuş, bir kısmı da uymamıştır. Fakat onun muhalifleri böyle şeyleri itiraz, tenkit ve dedikodu vesilesi etmişlerdi.

c) Hız. Osman, hicretin 29. yılında (649-650) Mescid-i Nebevî'yi genişletti, tamir ettirdi ve daha süslü şekle getirdi. Bu da bazıları tarafından yadırgandı.^[402] Onun Rasulullah'ın mührünü Bi'r-i Eris'e düşürmesi de dedi kodu vesilesi yapıldı. Medine'ye çok ganimet malı geliyordu. Hız. Osman Müslümanlara bol bol atâlar/ihsanlar vermeye başladı. Medine zenginleşmişti. Bir bahçe 400 bin dirheme (akçeye) satılabiliyor, bir ata bin dirhem ödenebiliyordu. Onun döneminde Medine'ye pek çok yeni binalar yapıldı ve Medine kuzeyde Sel' dağına kadar ulaşmıştı.^[403] Şehir eskisinden daha kalabalıktı. Artık Mescid-i Nebevî'yi de yenilemek ve genişletmek gerekiyordu.

6.4. Zenginlik ve Züht Anlayışının Karşı Karşıya Gelişİ

Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer'in hilafetleri ve Hız. Osman'ın halifeliliđinin ilk yılları Hız. Peygamber devri gibi geđmiřti. Daha sonra zenginliđin de tesiri ile insanlar yemeye, giymeye ve güzel bineklere dűřkűnleřtiler. Neřelenmek iđin bahđelere ııkımaya bařladılar. Medine'de yeni binalar ve konaklar yapılmaya bařlandı^[404] ve servet biriktirme yűnelimi oldu.^[405]

Bu deđiřimi bir ađıdan dűnyevileřme ve dűnyalıklarda yariřma olarak anlamak da műmkűndű. Hız. Peygamber (a.s.m.) dűneminde ve Hız. Osman'ın ilk devirlerine kadar durum bűyle deđildi. Yemeye iđmeye dűřkűnlűk, hayatı yeme iđme olarak algılamak, dűnyayı hayatın merkezine almak İslam zihniyetine tersti. Binek dűřkűnlűđű ve hayatı neřelenmek ve eđlence olarak gűrmek de bűyleydi. Bunlara yűnelmenin dozu arttıkđa; dűnyevileřme (lâdinilik) ve dűnya yariřına kapılma sűz konusu olacaktı. Oysa Rasulullah Dűnyevileřme ve dűnya yariřına karřı Műslűmanların hep dikkatli olmasını istemiřti.^[406]

Bu noktayı nazara alan Peygamber hanımı Hız. Ayře Hız. Osman dűneminin řűyle yorumluyordu:

"Ebu Bekir ve Ömer'in (r.anhuma) zamanları, zaman-ı saadet gibi geğti. Osman (r.a.) zamanında műlk ve saltanat kokuları duyulmağa başladı."^[407]

Műlk ve saltanat, hilafet anlayıřından meliklik/krallık anlayıřına yűnelmektir, aynı zamanda zenginlikle gelen debdebeyi de anlatır. Hız. Ayře'nin bu sűzleri, aynı zamanda Hız. Osman dűneminin bir eleřtirisi anlamına da geliyordu.^[408]

Gıfarlı Ebu Zer (r.a.) zűht anlayıřının bařını ıekiyor, altın, gűműř ve servet yıđanları tenkit ediyor ve řűyle diyordu:

"Bir gűnlűk nafakanın fazlasını iddihar caiz deđildir."

Bu gűrűřűne delil olarak da Tevbe Sűresi 34. ayetini gűsteriyor ve onu insanlara okuyordu:

"Ey iman edenler! Mutlaka hahamlardan, rahiplerden birđűđű,^[409] inananların mallarını haksız olarak yerler, (bűylelikle) insanları Allah yolundan menederler. Altın ve gűműřű (serveti) yıđıp da onları Allah yolunda harcamayanlara elim bir azabı műjdele!"^[410]

Ebu Zer'in (r.a.) bařını ıektiđi bu tűr bir zűht anlayıřı, servet biriktirmeye karřıydı. Hız. Ebu Zer konuyla ilgili olarak řu ayeti de

kendi anlayışına destek buluyordu:

“(Biriktirilen servet ve paralar) o gün cehennem ateşinde kızdırılıp, bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır ve (onlara şöyle denilir): ‘İşte kendiniz için sakladığınız bunlardır. Yığdığınız servet ve hazinelerin azabını tanıdınız!’”^[411]

Sahabeden bu anlayışa karşı çıkanlar da vardı. Genel anlayış ve cumhura göre, bu ayetler zekâtı verilmeyen servet ve para sahiplerinin acıklı bir azaba uğrayacağını açıklıyordu. Ulemanın cumhuru zekâtı verilen malın bir araya toplanıp saklanmasına cevaz veriyordu.^[412] Çünkü bizzat Peygamber Efendimiz (a.s.m.) bir sözlerinde şöyle diyordu:

“Mâ uddiye zekâtuhu fe leyse bi kenzin = Zekâtı verilen mal (servet) gizli de olsa kenz/hazine değildir. Zekât verilmesi gerekip, zekâtı verilmeyen mal ise, açık da olsa kenzdir.”^[413]

Abdullah b. Ömer de: “Malı biriktirip zekâtını vermeyenlere yazıklar olsun!” demişti. Ona bu ayetlerle ilgili olarak “kenz nedir?” diye soranlara da: “Huve’l-mâlullezî lâ tüeddâ minhu’z-zekâtü = Kendisinden zekât verilmeyen maldır.”^[414] açıklamasında bulunmuştu.

Şu unutulmamalı ki, malda tasarruf etmek, zekât vermek ve miras hükümlerinin gerçekleşmesi ve vasiyetlerin yerine gelmesi için mala mülke sahip olmaya gerek vardır. Mal birikmeden bunlar mümkün olmaz.

Sahabeden bir devlet adamı olarak Şam Valisi Hz. Muaviye, Abdurrahman b. Avf ve Talha b. Ubeydullah gibi zengin kimseler olduğu gibi, züht ve vera yolunu seçenler de vardı.

Aslında “dünyayı terk” zengin olmamakla değil, dünyayı “kalben terk” etmektir. Mal ve servet sevgisini, ehl-i dünya gibi kalbe koymamak gerekir.^[415] Hz. Ali’ye göre 400 dirheme kadar olan para nafakadır, bundan fazlası kenzdir.^[416]

Oysa Ebu Zer (r.a.), ayetin zahirine bakıp bir günlük nafakadan fazla mal biriktirmiyordu. Kendisini ibadete vakfetmişti ve herkesin kendisi gibi olmasını istiyordu. Bu bir toplum hayatı için mümkün değildi. Hz. Ebu Zer, zenginlere sürekli “Fakirleri gözetiniz.” diye nasihat ederdi. O bu tür görüşleri Şam’da yayarken Vali Muaviye (r.a.) onun gibi düşünmüyordu ve onunla Ebu Zer’in içtihatları

birbirine muhalifti. Hz. Muaviye bir vali ve komutandı. Bir ordunun masraflarının düzenli bir gelir ve para ile karşılanabileceğini, bir hazineye ihtiyaç olduğunu biliyordu. Hem ordu olmaz ve beslenmezse, bu sınır beldesinde Bizans'ın karşısında nasıl durabilirdi?

Hatta Hz. Muaviye Ebu Zer'i (r.a.) denemek için bir gün kendisine bin altın göndermiş, Hz. Ebu Zer, o gün onları fakirlere sadaka olarak dağıtmıştı. O gerçekten görüşünde samimiydi.

Hz. Muaviye bir yandan onun samimiyetini biliyor, diğer yandan Abdullah b. Sebe karakterli muhaliflerin onu ve benzerlerini kendilerine alet etmesinden korkuyordu.^[417] İster istemez Hz. Ebu Zer'in durumunu Halife Hz. Osman'a şikâyet etti. Durum üzerine Hz. Osman onu Medine'ye davet etti. Ebu Zer, hilafetin dünyevileşmesinden endişe ediyordu.^[418]

Ebu Zer (r.a.) Medine'ye gelince gördü ki, Medine eski Medine olmadığı gibi, onda yaşayanlar da eski yaşayanlar değildi. Mal ve servet artmış, yeni binalar yapılmıştı. Zenginlikle orantılı olarak malların değeri de artmıştı. Bir at bin dirheme satılabiliyor, bir bahçe dört yüz bin dirheme alıcı buluyordu. Ebu Zer şehrin Sel' dağı eteklerine kadar uzandığını, halkın oralarda öbek öbek oturup sohbet ettiğini görünce kendi kendine şöyle dedi:

“Beşşir ehle'l -medineti bi ğâretin Şev'âe ve harbin müzkâr = Medinelileri birden her taraftan görünecek korkunç yağma ve dillere destan bir harple müjdele.”^[419]

Doğruca Halife Hz. Osman'a gitti. Hz. Osman halkın kendisinden şikâyetçi olduğunu belirtince, durumu kendisine anlattı. Bunun üzerine halife kendisine şunları söyledi:

“Ebu Zer! Bana gereken Allah'ın emirleri ile hükmetmemdir. Halkı hem zora (içtihad) ve iktisada (kısıntıya) çağırمام. Hem onları zühde zorlayمام.”^[420]

Bunun üzerine ilk Müslüman olanlardan olan Ebu Zer; *“Zenginleri, sadakalarla komşulara ve din kardeşlerine ihsan etmedikleri, akrabalarını gözetlemedikleri takdirde hoş karşılayamayacağını”* söyledi. Sonra bu ortamda duramayacağına karar vererek Hz. Osman'a şöyle dedi:

“Resul-i Ekrem (a.s.m.) bana ‘binalar Sel’ dağına ulaşınca Medine'den çık’ diye emretmişti. İzin verir misin çıkıp gideyim?”

Halifeden Medine'den ayrılmak için izin ve müsaade istiyordu. Medine'den ayrılma düşüncesi ve izin isteği Ebu Zer'den geliyordu. Ebu Zer, Hz. Osman'ın olumlu yaklaşımıyla çok geçmeden kendi isteğiyle Medine yakınındaki Rebeze Köyü'ne yerleşti.^[421] Hz. Osman kendisine geçimlik olarak bir sürü deve ıkta etti ve hizmeti için iki köle verdi. Ayrıca ona geçimi için atâ (devlet tarafından verilen maaş ve ihsan) takdir etti. Hz. Muaviye de Şam'da bulunan ailesini yanına gönderdi. Ebu Zer vefat edinceye kadar burada kaldı. Orada bir mescit yaptı ve gelene gidene hadis rivayet etti.

Ama Ebu Zer (r.a.) konusunu farklı yorumlayanlar oldu. Hz. Ali de onun Şam'dan çıkarılmasını ve Rebeze'ye gönderilmesini hoş karşılamadı, oğulları ve Ammar b. Yasir'le birlikte onu Rebeze'ye uğurladı.^[422] Hz. Osman hakkında olan tenkit ve itirazlardan biri şöyleydi: *“Ebu Zer gibi mübarek bir kimse önce Şam'dan çıkarıldı, sonra Rebeze'de ikamete mecbur edildi.”* Oysa gerçekten bir zorlama ve sürgün söz konusu değildi. Hz. Osman herkesi, Ebu Zer'in züht anlayışına ve bir lokma bir hırka gidişatına zorlayamazdı.^[423]

7. Toplantı, Çözüm Arayışları ve Muhalefetin Yaptıkları

Dedikodular artınca, Hz. Osman vilayetlere müfettişler gönderdi. Mısır'dan gelen hariç, müfettişler olumlu raporlarla Medine'ye döndüler.^[424] Muhalefet devam edince halife, 33/654 yılında hac dönüşü valilerini Medine'ye çağırdı. Valilere göre söylenenler birer tertipti ve ortada endişe edilecek bir durum yoktu. Valilerin probleme çözüm önerileri; muhaliflerin cihatla meşgul edilmesi, elebaşlarının öldürülmesi ve diğer tedbirlerin valilere bırakılmasıydı. Durum üzerine Hz. Osman Kûfe'deki bazı şahısların tahsisatlarının kesilmesini emretti. Ayrıca, olaylara Allah'ın emirleri çevresinde çözümler arayacağını bildirdi ve valilere itidal tavsiyesinde bulundu.

Bu sırada Suriye Valisi Hz. Muaviye ortalık sakinleşinceye dek halifeyi Suriye'ye götürmek istediye de Hz. Osman bunu reddetti. Bunun üzerine o Suriye'den asker göndermeyi teklif etti. Hz. Osman Medinelileri rahatsız etmemek için bunu da kabul etmedi.

Valiler 654 yılındaki toplantıdan yerlerine dönerken ilk önemli başkaldırı gerçek oldu. Kûfeli muhalif Eşter Nehai, Cerea denilen yerde vali Said b. As'ın yolunu kesti ve şehre girmesini engelledi. Durum üzerine Halife; valiyi görevden alıp, onların isteği üzerine eski vali Ebu Musa el-Eşari'yi Kûfe'ye vali olarak atadı. Hz. Osman'ın fitneyi engellemek için yaptığı yeni atama, Kûfe'nin merkezi kontrolden çıkmasına sebep olduğu gibi, diğer muhaliflere de cesaret verdi.

Artık onlar hiç çekinmeden valileri eleştiriyorlardı.^[425] Hz. Osman'ın bazı ufak tefek hatalarını da abartıyorlardı. Mısır, Kûfe ve Basra'daki muhalifler Hz. Ali, Hz. Ayşe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyir gibi sahabe büyüklerinin ağzından mektuplar kaleme alarak onları da muhalefet içinde göstermeye başladılar. Mektuplar bütün şehirlere gönderildi ve ayrıca insanlar cihat (daha doğrusu isyan) için Medine'ye çağrıldı.^[426]

Hicretin 35. yılı Recep ayında (Ocak 656) bir muhalif heyet Mısır'dan Medine'ye geldi. Validen şikâyetleri vardı. Hz. Osman onları dinledi. Kendisine yöneltilen suçlama ve ithamlara cevap verdi. Bu arada yönetimde bazı hatalar yaptığını da itiraf etti. Aynı yılın Şevval ayı içinde sayıları 600 ile bin arasında olan üç muhalif grup Mısır, Kûfe ve Basra'dan Medine'ye geldi ve Medine dışında konakladılar. Bazı kaynaklara göre bunların sayısı 1600'ü bulmaktadır.^[427] Medine'de kendilerine karşı koyabilecek bir askeri birliğin olup olmadığını araştırdılar. Ayrıca, valiler konusundaki şikâyetlerini Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyir ve Hz. Ayşe ile görüşerek dile getirdiler. Ayrıca adı geçenlerin aracı olmasını isteyerek Halife ile görüşmek istediler. Fakat bu büyük sahabeler kendilerine karşı çıktılar. Bunun üzerine muhalifler arkadaşlarının yanına geri döndüler.

Ardından Mısırlılar Hz. Ali'ye, Basralılar Talha b. Übeydullah'a, Kûfeliler de Hz. Zübeyir'e elçiler göndererek halife olmalarını istediler. Görüldüğü gibi her grup gönüllerindeki halifeyi başlarında görmek istiyorlardı. Fakat her üç sahabe de teklifleri sert şekilde reddettiler. Onlar isyancılarla birlikte olmak ve onlar tarafından yönetimin başına getirilmek istemiyorlardı.^[428]

Bu sırada muhaliflerin durumundan endişelenen Hz. Ali oğlu Hz. Hasan'ı^[429] Halifeye göndererek durumdan kendini haberdar etti. Diğer sahabeler de gençleri Hz. Osman'ın yanına göndererek onun korunmasını sağlamak istediler. Ama muhalifler organize olmuşlardı. Ani bir baskınla Medine'ye girmek ve şehri ele geçirmek istiyorlardı. Bunun için bir hile düşündüler. Bulundukları yerleri terk ederek memleketlerine dönmek üzere yola çıktılar. Bazı rivayetlere bakılırsa onlar Mısır valiliği için Hz. Osman'la görüştüler. Oraya Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i vali tayin ettirdiler.^[430]

Fakat her üç grup aynı yılın Şevval ayı sonlarında (Nisan sonları) aniden Medine'ye döndüler. Ansızın şehre girip Hz. Osman'ın evi etrafında mevzilendiler ve evi kuşattılar. Bazı rivayetlere göre, onlar yolda yönetim tarafından liderlerinin öldürülmesini emreden bir yazıyı ele geçirdiklerini söylüyorlardı.^[431] Hz. Osman böyle bir mektup yazmadığını belirtmesine rağmen, bu kendilerini haklı göstermek için uydurdukları bir yazı olmalıydı. Bu mektubun hilafet sekreteri Mervan b. Hakem tarafından yazıldığına dair rivayetler de vardır.^[432] Bu durumda Hz. Osman gizlice yazılar yazarak valilerinden yardım istedi.

Durumun nazikliğini gören Medineliler ise kuşatma sırasında mecbur kalmadıkça evlerinden çıkmadılar. Ama onlar böyle bir durumunun Hz. Osman'ın öldürülmesi ile neticeleneceğini asla düşünmediler. Bu günlerde işsiz güçsüzler ve bazı köleler de isyancılara katılmış ve isyancıların sayıları artmıştı. İsyancılar yirmi gün veya iki ay kadar evi kuşatmada tuttular. Kuşatmanın son on gününe kadar Hz. Osman mescide çıkıp namazları kıldırıyor ve isyancılar ona müdahale etmiyorlardı.

Bu günlerde Hz. Osman kendisine yöneltilen bütün ithamlara cevap verdi ve çoğu meselede onları ikna etti. Hatta konuşmalarından birinde Hz. Ali'nin tavsiyelerine uyarak bazı hatalarını da itiraf etti. Allah'ın Kitabı'na ve Hz. Peygamber'in sünnetine uyacağını söyleyerek muhalifleri sakinleştirdi. Ancak Hz. Osman'ın izniyle yaptığı bir konuşmada Mervan ortalığın yeniden karışmasına sebep oldu.

8. Son On Gün ve Şahadet

Muhallifler son on günde Hz. Osman'ı evinden çıkartmadılar ve halifelîği bırakmasını istediler. Yoksa kendisini öldüreceklerini dillendirmeye başladılar. Artık evine içme suyu girmesine de izin vermiyorlardı. Hz. Ali o sıralar Mervan'ın konuşmasından dolayı öfkelenmiş ve evine çekilmişti. Fakat Hz. Osman ve ailesine su verilmeyince o ve Rasulullah'ın Hanımlarından Ümmü Habibe Hz. Osman'a su ulaştırmak istemişler, lakin isyancılar buna müsaade etmemişlerdi.

Diğer yandan Hz. Osman, bu günlerde isyancıların yalnız kendini öldürmek istediğini düşünüyor, kendini savunmak isteyenleri bu işe karıştırmayı ve tehlikeye atmayı doğru bulmuyordu. Yani o kendisi yüzünden başkalarının ölmesine taraftar değildi. Hatta onlardan kesinlikle muhaliflere karşı silah kullanmamaları hususunda söz almıştı. İbn-i Sa'd o sırada onu korumak için hazır olan yedi yüz kişiden söz eder ve bunların silah kullandıkları takdirde isyancılara galip gelebileceklerini kaydeder.^[433]

Hz. Osman Rasulullah'ın da bildirdiği üzere, çok geçmeden şehit olacağı kanaatindeydi.^[434] Hatta ölümünden bir gün önce rüyasında Rasulullah'ı görmüş ve o kendisine yarın birlikte olacaklarını ve onlarla beraber iftar edeceğini söylemişti.^[435] O bu yüzden Rasulullah'ın ölmeden önce kendisine yaptığı tavsiyeyi tutarak hilafet gömleğini çıkarmayı ve asilere baş eğmeyi reddetmiş ve ecelini beklemeyi tercih etmişti.

Diğer yandan asiler Zilhicce'nin ilk on gününü içine alan hac mevsiminin sona erdiğini düşündüler, bu durumda farklı yerlerden çok kimse Medine'ye gelirse bu işi bitirmeye fırsat kalmayabilirdi. Ayrıca çok geçmeden halifeye imdat için gönderilen yardım birliklerinin yaklaşmakta olduğu haberini de aldılar.

Acele etmeleri gerekiyordu. Muhasaranın son gününde genç sahabelerin koruduğu evin giriş kapısını yaktılar ve akşam saatlerinde bitişteki evden içeri girdiler. Daha sonraları anlaşıldığına göre içeri girenler birkaç Mısırlıydı. Kur'ân okumakta olan Hz. Osman'ı şehit ettiler. (18 Zilhicce 35/17 Haziran 656). Meşhur rivayete göre Hz. Osman şehit edildiğinde seksen iki yaşındaydı ve onu öldürmek isteyenlere karşı kendisini korumak isteyen hanımı Naile bint-i Ferasifa'nın da o sırada parmakları kesilmişti.^[436]

Halifenin hayatına son veren darbeciler ve ihtilalciler, evini ve devlet hazinesini yağmaladılar. Zaten genelde ihtilalcilerin yaptığı budur. Bu durum, onların gerçek niyetlerini ve ihtilalin ekonomik yüzünü de yansıtıyordu. Ayrıca onlar, Hz. Osman'ın defnedilmesini de engellediler. Cenazenin o akşam az bir toplulukla akşamla yatsı arası veya üç gün sonra on yedi erkeğin katıldığı bir cemaatle defnedildiği rivayetleri vardır. Hz. Osman, Cennetü'l-Baki kabristanına bitişik olan Haşşukevkeb denilen yere defnedilmiştir.

Halifeye yardım için Suriye'den gönderilen birlikler Vadilkura'ya gelince Hz. Osman'ın şehit edildiği haberini alıp geri döndüler. Kûfe ve Basra'dan gönderilen birlikler ise, Rebeze Köyü'ne geldiklerinde üzücü olaydan haberdar olup geri dönmüşlerdi.^[437]

Hz. Osman'a ve valilerine yapılan eleştiriler bir ihtilal sebebi olacak kadar önemli şeyler değildi ve muhalefetin öne sürdüğü zahiri taraflardı. Bazı tarihçilerin belirttiği üzere isyanın gerçek sebepleri siyasal, ekonomik ve sosyal değişikliklerdi. Hz. Osman'ın son altı yıllık döneminde fetihler durmuş ve asker maaşlarının ödenmesinde ve ekonomik alanda sıkıntılar başlamıştı. Bunun üzerine yönetim, maaşları azaltma yoluna gitti. Derken fethedilen arazilerin durumu sorgulanmaya başlandı. Ayrıca olayların gelişmesinde kabileciliğin güçlenmesi de etkili oldu.^[438]

Görüntüdeki sebepler ve faktörler bir halifenin hal'ini ve şehit edilmesini haklı gösteremezler. Ama ihtilalci muhaliflerce bunlar abartılmış, habbe kubbe yapılmış ve insanlar zaman içinde provoke edilmişti. Hz. Osman (r.a.) bir halife olarak, kendine karşı yapılan bir darbe ve ihtilalle ortadan kaldırılmış oluyordu.^[439]

9. Hz. Peygamber'in Bolluk ve Konfordan Kaygılanması

Dört Halife ve sahabelerin genelde sade, mütevazı, kıt kanaat geçinmelerinin sebeplerinden biri de; bolluktan ve dünya servetinden kaygı duymaları ve bu yüzden toplumda fitne, kargaşalık ve iç harpler çıkacağından korkmalarıdır. Fitne; zorlama, işkence, tereddüt, bocalama, cazibesinden dolayı günaha yönelme gibi manalara gelir.

Rasulullah (a.s.m.) ölümünden az önce Uhud şehitlerine (dua etmiş veya namazlarını kılmış) sonra da Mescid-i Nebevî'ye gelip minbere çıkmış ve oradakilere şöyle seslenmişti:

“– Ben sizlerden önce Allah huzuruna varacak bir farat/öncüyüm, sizin için şahitlikte bulunacağım.

– Bana rastlayacağınız yer Havuz/Kevser havuzu başıdır. Oraya şimdi, şu durduğum yerden bakıyorum.

– Şunu da iyi bilin ki; artık Allah’a şerik/ortak koşacağınızdan korkmuyorum. Fakat dünya için (dünya serveti, makamı ve mevkileri için) birbirinizle yarışarak, birbirinize düşmanlık edeceğinizden endişe duyuyorum.”^[440]

Konuyu aktaran Ukbe b. Âmir (r.a.), Rasulullah’tan son duyduklarının bunlar olduğunu; bundan sonra onu minberde konuşurken görmediğini söyler.

Rasulullah burada; yakında vefat edeceğine “işaret” etmiş, ashâbı ve ümmeti ile Kevser Havuzu’nda buluşacaklarını belirtmiş, gericilikle onların şirke dönmeyeceklerini de müjdelemişti. Fakat onu kaygılandıran bir nokta vardı: “Dünya yarışı.”^[441] Bu yarışla Müslümanların birbirine düşerek; iman kardeşliğini unutarak, birinin diğerine düşman hale gelmeleri ve ümmet içinde çıkacak anlaşmazlıklar, ihtilaflar ve savaşlar.

Rasulullah bunun temel sebebini; dünya yarışı/tenafüsü, mal, makam ve mevkide yarış olarak görüyordu. Bu yarış dünya sevgisi ile “zühdü, yani dünyaya değer vermeme” zihniyetini bırakmakla başlayacaktı. Dünyayı, onun servet ve makamlarını değerli bulan, bunları çok önemseyen; bunlara odaklanan ve hırsla, yani isteklerin en büyüğü ile bunlara kilitlenme yoluna girenler; dünya yarışçıları olacaktı.

Yarıшта, iki veya daha çok tarafın rekabeti ve kazanmak için mücadelesi olacaktır. Yani onda kazanan ve kaybeden vardır. Birisinin çok kazanıp, diğerlerinin kaybettiği veya az kazandığı bir ortamda; düşmanlıklar, hakkı ve haklıyı değil; bir tarafı veya tarafları kayırmalar ve zulümler başlayacaktır. Hatta bu durum savaşa kadar^[442] gidecektir. Böylece devletler, milletler savaşı; toplum içine girecek, iç savaş, ümmet içinde tefrikalar, bölünmeler ve rant kavgası başlayacaktır.

Bu uyarıları duyan sahabeler; elbette zenginlik ve servet konusunda endişeli olacaktır. Hz. Peygamber dünya yarışı konusunda kaygı ve endişe duyarsa; onun yöneticileri/halifeleri ve sahabeleri de duyacaklardır.

Bir gün, bir bedevi/köylü; Medine'ye gelip Rasululah'a şöyle şikâyetle bulundu:

“Ey Allah'ın Resulü! Sırtlan/kıtlık bizi yedi.”

Onun fakirlik ve yoksulluktan şikâyeti üzerine Hz. Peygamber şöyle karşılık verdi:

“Sizin için başka durum (zenginlik ve refah) daha tehlikelidir. Ne zaman dünya/zenginlik ve servet üzerinize oluk gibi akarsa; o zaman tehlikeniz daha büyük olur...”^[443]

Rasulullah dünya malı, serveti ve konforunu; sırtlan kadar tehlikeli olabilen fakirlikten; daha riskli ve tehlikeli sayıyordu. Ümmetinde zenginlik ve servet arttıkça; bu tehlike daha da artacaktı.

Avf b. Malik'in (r.a.) anlattığına göre; bir gün Rasulullah Medine'de ayağa kalkıp ashabına şöyle demişti:

“Fakirlik veya ihtiyaçtan/ihtiyaçların yerine getirilememesinden korkuyorsunuz. Dünya sizin için çok mu önemlidir? Mutlaka Allah size Fars ve Rum'u fethedecek, hem dünya (onun zenginlikleri) üzerinize nehir gibi dökülecektir. Böylece sizi; ondan başka hiçbir şey şımartmamaktadır.”^[444]

Rasulullah fakirlik, yoksulluk ve ihtiyaçların karşılanamamasını daha tehlikesiz görüyordu. Fakat Sasani ve Bizans topraklarını fethitten sonra; dünya servet ve zenginlikleri sahabeler ve ümmet üzerine; suyun yukardan dökülmesi gibi aktığında; ümmet değişecek ve bozulacaktı.

Hz. Peygamber'in bu ve benzer kaygı ve ihbarlarından dolayı; Hz. Ömer, kendi zamanında Sasani toprakları ve Bizans eyaletleri fethedilince fitneden korkmaya başlamıştı. Zenginlik ve servetin artması onu endişelendiriyordu. Hatta o Huzeyfe b. Yeman'a denizler gibi dalgalanıp gelecek fitnenin “*zamanını*” sormuştu.

10. Hz. Ömer'in Kaygıları ve Kisra'nın Bilezikleri

Kadisiye galibiyeti sonunda; Medine'ye savaş ganimetlerinin humsu/beşte biri getirildiği zaman; Hz. Ömer ganimetleri görünce ağlamaya başlamıştı. Sâbıkîn-i Evvelîn'den ve Şûra üyelerinden Abdurrahman b. Avf da oradaydı. Hz. Ömer'in ağlamasına mana veremedi ve sordu:

“Bu gün sevinç günüdür. Gülmen gerekirken sen ağlıyorsun?”

Gerçekten Müslümanlara, büyük bir fetih nasip olmuştu. Sasaniler büyük bir yenilgi almışlar ve Müslümanlara İran topraklarının kapıları açılmıştı. Buna sevinmek gerekiyordu. Fetih; İslam'ın fethi ve galibiyetiydi. İslam yayılıyordu. Fakat Hz. Ömer ağlıyordu; o fethin bir başka yönüyle ilgileniyor; ileride fetihleri durduracak, gerilemeye sebep olacak şey onu düşündürüyordu:

“Evet dediğin doğrudur.” diye ona hak verdikten sonra; kaygılarını ve kendisini ağlatan durumu şöyle açıkladı:

“Fakat Yüce Allah kimlere bolluk/servet vermişse; mutlaka aralarına düşmanlık ve dargınlık koymuştur.”^[445]

Demek zenginlik ve servet; zühdü/dünyaya önem vermemeyi, kalben terk etmeyi baltalıyor, dünya yarışını ve hırsı ateşliyordu. Sonra düşmanlıklar, dargınlıklar başlayıp, samimiyet, ihlâs, fedakârlık ve birlik beraberlik zedeleniyordu.

Hicretin 16. yılında Sasani başkenti Medayin/Ktesifon fethedilmiş; komutan Sa'd b. Ebi Vakkas ganimetlerin beşte birini hazinenin hakkı olarak Medine'ye göndermişti.

Ganimetler içinde; Medâyin fethi öncesi, başkentinden Hulvan'a kaçan Kisra'nın paha biçilmez kılıcı, hükümdarlık tacı, bilezikleri ve önemli süs eşyaları da vardı.^[446] Hz. Ömer ganimetleri Mescid-i Nebevî içinde döktürdü.

Süraka b. Cûşum'a Kisra'nın bileziklerini göstererek emretti:

“Süraka, kalk şunları takın.”

Kalkıp bilezikleri kalın ve kıllı bileklerine geçirdi. Durumu gören Hz. Ömer yıllar önce Rasulullah'tan duyduklarını hatırladı ve şöyle konuştu:

“Resul-i Ekrem: ‘Ben sanki Süraka'nın kollarında, Kisra'nın bileziklerini görür gibiyim!’ buyurmuştu. Rasulullah (a.s.m.) doğru söyledi.”

Onun verdiği haber şu an gerçekleşmişti.^[447] Kisra'nın “Bahar” adındaki kalıçesi de çok göz alıcıydı. Eni-boyu altmışar arşın

uzunluğunda, dört köşe bir bahçe gibi düzenlenmişti. Üzerine sırmadan dokuma yollar, nehirler; sular arasında sedeften, inciden ve yakuttan çiçek tarhları vardı. Bu bahçeyi altından dallar, ipekten yapraklar ve gümüş meyvelerle, çeşitli mücevherlerden ağaçlar süslüyordu. Bu halı kışları Medayin sarayının (Dâr-ı Ebyaz) eyvanına yani geniş salonuna yayılıyor, bir ilkbaharı andırarak ruhlara sevinç dağıtıyordu. Zaman zaman kalıçe üzerinde işret/içki âlemleri de yapılıyordu.

Dâr-ı Ebyaz'ın/Beyaz Saray'ın halısı şimdi; Medine'de Mescid-i Nebevî'deydi.^[448]

Herkes onu ve ganimetleri seyrediyordu. O sırada Abdullah b. Erkam halifeye sordu:

“Bunları Beytülmal’e koymayacak mısınız?”

“Hayır, Beytülmal’e koymayacağız, bölüştüreceğiz.”

Ve bu sırada Hz. Ömer hıçkırıklarla ağlamaya başladı. O sırada Abdurrahman b. Avf'ın oğlu İbrahim söze karıştı:

“Ey inananların yöneticisi, niçin ağlıyorsun? Vallahi bu gün şükür ve sevinç günüdür.

Onu teselli etmek, ağlamasına engel olmak istiyordu.

Gerçekten, Dicle'nin doğu yakasındaki Sasani başkenti ve verimli topraklar fethedilmiş, Allah Müslümanlara büyük bir fetih ve nimet nasip etmişti. Nimete şükür ve sevinç gerekirken devlet başkanı ağlıyordu. Hz. Ömer, eliyle ganimetlere işaret ederek şöyle konuştu:

“Bu öyle bir şeydir ki; Allah onu hangi topluma vermişse; mutlaka aralarına düşmanlık ve dargınlık girmiştir.”^[449]

O hep aynı kaygı ve endişe içindeydi. Zenginlik ve servetin İslamlar içine düşmanlık ve kargaşa tohumları atacağından, birliklerini bozacağından korkuyordu.

Yine Hz. Ömer bir gün; muhacirlerden bir kaçı ile otururken, emri üzerine oraya bir sepet getirildi. İçinde Irak tarafından getirilmiş değerli bir yüzük vardı. Hz. Ömer yüzüğü eline alınca ağladı. Muhacirler ona:

“Allah senin gözünü aydın etmiş, seni düşmanlarına galip kılmış ve sana bunca fetihler müyesser eylemişken niçin ağlıyorsun?” dediler. Hz. Ömer onlara şöyle karşılık vermişti:

“Peygamber Efendimizden: ‘Hangi topluma fetih ve zafer yolu açılırsa; Cenab-ı Allah mutlaka kıyamete kadar o toplumun fertleri

arasında karşılıklı dargınlık ve düşmanlık sokar' buyurduğunu işittiğim için korkuyorum.”^[450]

Bu konuda; Hz. Ömer gibi düşünen ve kaygılanan başka sahabeler de vardı.^[451]

11. Hz. Osman'ın Özellikleri, Serveti ve Döneminde Zenginlik

Büyük tarihçi Mesudi (ölm. h. 364), Hz. Osman döneminde servet ve zenginliğin artışı için ilgi çekici örneklerle açıklar. O önce Hz. Osman'ın öne çıkan özelliklerini şöyle sıralar:

“Osman akrabalarına ve akrabası olmayanlara; cömertliğin son noktasında; kerem, müsamaha ve dağıtmanın da son noktasında idi. Valileri/ummalı ve çağdaşlarından çoğu da onun yolunda gitti. (Cömert, hoşgörülü ve keremli oldular.), yaptığı konusunda onu örnek aldılar. O Medine’de evini yaptı. Onu taş ve alçı/kireç ile (taşı kireçle yapıp sıvayarak) yükseltti. Onun kapılarını sâc/hint ardıcı, tik ağacı ve ardıçtan yaptı. Medine’de ticaret için değil; kendisi için mallar, bahçeler ve su gözleri, kuyular^[452] edindi.”^[453]

Daha önceki iki halife böyle mal mülk edinmemiş ve ellerinde servet tutmamışlardı. Onlar da cömerttiler, akraba olana ve olmayana verirlerdi. Fakat ne evleri Hz. Osman'ın konağı gibiydi, ne de onun gibi bahçeleri, kuyuları ve diğer şeyleri vardı. Daha sonra Mesudi onun serveti konusunda şunları da kaydeder:

“Hz. Osman öldürüldüğü gün; onun hazinedarında; yüz elli bin dinar (altın lira) ve bir milyon dirhem’i vardı. Vadilkura, Huneyn ve bu ikisinden başka yerlerdeki gelirli arazileri de^[454] yüz bin dinar değerindeydi.”^[455]

Hz. Osman seksen veya seksen iki yaşında, evinde Kur’ân okurken öldürüldüğünde (35/656) otuz milyon dirhemi ve 150 bin dinarı vardı. Bu serveti ihtilalcılar tarafından yağma edilmişti.”^[456]

11.1. Zübeyir b. Avvam'ın Serveti

Hz. Osman döneminde sahabelerden bir grup da ticaret niyeti dışında; mal, mülk, gelirli arazi, evler ve konaklar edindiler. Meselâ; ilk Müslümanlardan Zübeyir b. Avvam (r.a.) Basra’da bir ev yaptı. Bu

ev yazarın (Mesudi) zamanına kadar varlığı bilinen bir yapıydı. Buraya tüccarlar, mal sahipleri, Bahreyn ve diğer yerlerden gelen yük getirenler iniyordu.^[457]

Şu halde “*dâr*” adı verilen bu bina bir iş hanı ve alış veriş merkeziydi. Tüccarların konakladığı büyük bir otel özelliği de taşıyordu. Buraya gelenler; mallarıyla, ticari eşyalarıyla ücret karşılığında konaklıyorlardı.

On beş yaşında Mekke’de Müslüman olan, Rasulullah’ın Halası Safiye’nin oğlu Zübeyir b. Avvam Habeşistan’a hicret etmiş, Uhud’da ölümüne Rasulullah’a biat etmiş ve ona kendini siper yaparak korumuş bir sahabeydi. Bütün savaşlarda Rasulullah’ın yanında bulunmuştu. Hz. Ebu Bekir döneminde, Yermuk Savaşı’nın kazanılmasında büyük rolü olmuştu. O kahraman, merhametli, takvalı, hakperest, ince ruhlu ve temiz bir kişiliğe sahipti.

Onun bir özelliği de “*tüccar*” oluşuydu. Görüldüğü gibi burada da çok ileriye. Ticaret meşru ise kazanmak meşru idi. Kimse tüccar ve zengin olduğu için kınanamazdı. Önemli olan; mal ve servetle birlikte “*zühdü*” devam ettirebilmek; hırsla kapılmamaktı.

Son derece cömert olan; borç isteyenlere borç veren; ihtiyaç olunca cihat için para esirgemeyen Hz. Zübeyir^[458] önemli ticaret merkezleri olan Mısır, Kûfe ve İskenderiye’ye de, “*dûr*” yani alışveriş merkezi niteliğinde binalar yaptırdı.^[459]

O Cemel Vakası’ndan sonra; Hz. Ali’nin bir sözü ve hatırlatması üzerine, Medine’ye dönerken hicri 36 yılında şehit edildiğinde; 50 bin dinar/altın lira, bin at, kadın erkek toplam bin köle ve farklı şehirlerde anılmaya değer bir servet bırakmıştı. Bazı kimselerin servetleri Hz. Osman zamanında kıskançlıkların doğmasına ve Hz. Osman’a muhalefete vesile de olmuştu.^[460]

11.2. Talha b. Ubeydullah’ın Zenginliği

Talha da, Aşere-i Mübeşşere’den ve dört halifenin şûra meclislerinin değişmez üyesiydi. İlk Müslümanlardan olan Talha b. Ubeydullah İslam’dan önce de tüccardı. Müslüman olduktan sonra da ticareti sürdürdü. Hz. Osman döneminde çok servet sahibi olmuştu.^[461]

Bu Temimli Sahabe; kûfe’de bir konak inşa ettirdi. Burası Mesudi zamanına kadar (h. 332) “*Dâru’t-Talhiyyîn/Talha Soyu Konağı*” diye bilinirdi. O, Irak’tan günde bin dinar kazanıyordu. Buradaki gelirinin daha çok olduğu da söylenir. Onun yalnız “*Şerâre*” bölgesinden elde ettiği gelir ise, Irak’tan kazandığından daha çoktu. Ayrıca o, Medine’de de bir konak (villa) yaptırdı. Bunun duvarları tuğladandı. Yapıda, Suriye bölgesinde yetişen bir tür armut ağacı olan cıs ve sâc/hint meşesi kullanılmıştı.

Hız. Peygamber ve ilk iki halife döneminde evler, küçük, basık tavanlı, taş ve çamur karışımından temeli atılan ve kerpiçle duvarları yükseltlen yapılarıdır. Onlar toprakla sıvanır, üzeri geliş güzel örtölüp ot üstüne toprak dökölürdü. Evlerin çoğunda kapı yerine, bir kilim veya perde/hicab görevini yapacak^[462] bir örtü bulunurdu.

Hız. Osman zamanında durum değişmişti. Fakat Talha (r.a.) servetle sade yaşayışı ve zühdü dengeleyebilen biriydi. O Mekke’de tüccar iken, hicret edince Medine’de ziraatla de uğraştı. Bununla beraber yiyip içmesi, giyinip kuşanması çok sade ve mütevazıydı. Savaşta kılıçla dövüşerek ve gerektiğinde ordu için mal harcayarak cihat ederdi. Hicretin dokuzuncu yılında, Tebük Seferi için servetinin büyük bir kısmını vermişti. Bunun üzerine Rasulullah (a.s.m.) ona şunları söylemişti:

“Sen Talhatu’l-Feyyâz ve Talhatu’l-Cûd’sun; çok feyizli, bereketli ve pek Cömertsin.”

Talha (r.a.) Hız. Ebu Bekir döneminde şûra üyesiydi. Ölmeden önce Hız. Ebu Bekir, ona hilafete kimi lâıyk gördüğünü sorunca; Hız. Ömer’in adını vermişti. Dünyada gözü ve dünya hırsı olan bunu söylemezdi. Hız. Ömer zamanında fethedilen Irak arazisinin paylaşılınması konusunda Hız. Ömer’i desteklemişti. Hız. Talha, Hız. Ömer’in gösterdiği halife adayları içindeyken; adaylıktan çekilmiş ve Hız. Osman lehine oy kullanmıştı. Bu da önemli bir fedakârlıktı. Dünyaya, makam ve mevkıe sevgi duyan, onu kalben terke gücü yetmeyen ve zühdünü yitiren böyle davranamazdı.

Hız. Talha Cemel Savaşı’nda (36/656) Hız. Ali’nin muhalifleri içinde yer almış, savaşta şehit edilmişti. Hız. Ali savaştan sonra onun toz toprak içinde yatan cesedini görünce çok üzölümüştü.^[463]

11.3. Abdurrahman b. Avf’ın Zenginliğı

Abdurrahman b. Avf da ilklerdendi. Cennetle müjdelenen sahabelerden biriydi. Tüccardı ve çok zengin birisiydi. Medine'ye hicret ettiğinde hiçbir şeyi yoktu. Muâhâtta/kardeşlik antlaşmasında ona Sa'd b. Rebi kardeş edilmişti. O kendisine yardım etmek isteyen Sa'd'dan yalnız çarşının yolunu göstermesini istemişti. Resul-i Ekrem onun için zenginlik duasında bulunmuştu. Bir keresinde buğday ve un taşıyan 700 deveyi, yükleriyle Allah yolunda bağışlamıştı.^[464]

Hız. Osman döneminde, Medine'de o da geniş bir ev yaptı. Yüz atı, erkek-dişi bin devesi vardı. Ayrıca, on bin kadar koyunu bulunuyordu. Hicretin 21. yılında vefat ettiğinde malının yarısı yetmiş dört bin dinarı buluyordu.^[465]

Şûra üyelerinden olan^[466] Abdurrahman b. Avf; böyle bir zenginlik içinde; dünyayı kalben terk etmeyi başarabilmiş, tüm hayatında zühdü sürdürebilmişti. O günlerinin çoğunu oruçlu geçirir, her yıl hacca giderdi. Cihat için malını esirgemezdi. Bir defasında 50 bin dinar (altın lira), beş yüz at ve beş yüz yük devesini ordu için vermişti. Kendisi sade ve konforsuz bir hayat yaşardı. Evinde sürekli fakirler için sofralar kurulurdu.

Bir keresinde ticaret kervanı Medine'ye yaklaşınca; Hız. Ayşe onun için şunları söylüyordu:

“Rasulullah'tan (a.s.m.) şöyle derken duydum: ‘Abdurrahman b. Avf’ı emekleyerek cennete girerken gördüm’ diyordu.”

Bu sözler kendisine ulaşınca Abdurrahman b. Avf şöyle konuşmuştu:

“Eğer yapabilseydim, yürüyerek girerdim.”

Ardından kervanı bütün yükleri ile sadaka olarak verdi.^[467] Onların fakirlere yardım ve sadaka anlayışları farklıydı. Rasulullah (a.s.m.) vefatına yakın hanımlarına şöyle demişti:

“Gerçekten benden sonrası için durumunuz, beni düşündürüyor. Size de ancak (mertebenizin yüksekliliği sebebi ile) es-sabirûn/sabırlılar ve salihler sabreder/katlanır.”

O hanımlarının geçim hususunu düşünüyordu. Abdurrahman b. Avf, Rasulullah'ın vefatından sonra sürekli Ezvâc-ı Tahirat'a nakit gönderdi. Bunun 40.000 dinar olduğu söylenir.^[468] Rasulullah'ın hanımları bundan harcarlar ve sadaka verirlerdi. Ebu Seleme'nin

bildirdiğine göre o; bir hurma bağıını Ümmehât-ı Müminîn için ayırmıştı. Onun dört yüz binlik liralık gelirini onlara gönderiyordu.^[469]

O, çok cömert ve konforsuz bir hayat geçirmesine rağmen, ilk zamanlar ölen Ashab-ı Kiram yokluk içinde yaşadığından, kendilerinden yüksek olduğunu söylerdi. Bir akşam oruçlu halde yemeğe oturmuşken; Mus'ab b. Umeyr'in Uhud'da şehit edildiğini hatırlayınca şunları söylemişti:

“Benden daha hayır olan Mus'ab şehit olduğunda kefen olarak bir hırkaya sarılmıştı. Başı örtülünce ayakları, ayakları örtülünce başı açık kalıyordu. Benden hayırlı (iyi) olan Hamza da şehit olunca böyle olmuştu. Daha sonra servetimiz alabildiğince çoğaldı. İyiliklerimizin karşılığını bu dünyada almaktan^[470] ve ahirete bir şey kalmamasından korkuyorum.”

Ardından ağlamaya başladı ve ağlamaktan yemek yiyemedi.^[471]

O zenginlik ve servetin iyi yanlarını ve tehlikesini biliyordu. Bir gün Rasulullah'ın hanımlarından Ümmü Seleme'ye gelip şunları söylemişti:

“Mal ve para çokluğu helake (kötü sona) sebep olur. Ben bundan kaygı duyuyorum.”

Ümmü Seleme kendisini teselli etti:

“Fakat Allah yolunda, (o yolu genişletmek ve geniş tutmak için) harcanan servet böyle değildir.”

Abdurrahman b. Avf bunun üzerine rahatlamıştı.^[472] Gerçekten zengin olsa da içinde mal mülk hırsı yoktu. Hz. Ömer vefat ettiğinde, Hz. Ömer tarafından tespit edilmiş halife adaylarından biriydi. Fakat onun vefatından sonraki ilk şurada; *“İçimizden üçümüz, üçünün lehine çekilsin”* teklifini yapmıştı. Böylece Hz. Zübeyir, Hz. Ali lehine; Talha Hz. Osman lehine; Sa'd b. Ebi Vakkas Abdurrahman b. Avf lehine halife olmaktan feragat etmişlerdi. Abdurrahman b. Avf da adaylıktan çekilince, geriye Hz. Osman'la Hz. Ali kalmıştı.

Abdurrahman b. Avf; o ikisinden de birinin feragat etmesini istedi ama bu gerçekleşmedi. Böyle olunca ikisine şu öneride bulunmuştu:

“O zaman içinizden birini seçmeyi bana bırakın.”

Görüşü kabul gördü. Üç gün durumu araştırdıktan sonra; konu hakkındaki kanaatini açıkladı ve Hz. Osman'a biat etti.^[473]

Görüldüğü gibi o ve diğer üç sahabe; gönüllü olarak hilâfetten feragat edebilmişlerdi. Bu durum onların, zengin de olsalar zühdüne, mal ve makama düşkün olmadıklarına delildir.

Abdurrahman b. Avf ölümünden önce; servetinden Bedir şehitleri yakınlarına dörder yüz dinar verilmesini de vasiyet etmişti. Şehit yakınları yüz kişi kadardı.

11.4. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Serveti

Kadisiye komutanı Sa'd b. Ebi Vakkas da, Hz. Osman zamanında zenginleşmişti. Hatta o Medine'nin batısında, suları ve manzarasının güzelliği ile meşhur Akik vadisinde iki katlı bir ev yaptırmıştı. Evinin tavanı Medine evlerinden yüksekti, konağın geniş bir avlusu vardı. İkinci katta balkonlar bulunuyordu. Sahabelerden başka zenginler de vardı.

- Zeyd b. Sâbit (r.a.) vefat ettiği zaman, altın ve gümüş cinsinden epeyce bir servet bırakmıştı. Bıraktığı yüklü miktarda paradan başka, yüz bin dinar kıymetinde ticaret eşyası ve servet de geriye kalmıştı.

- Sahabeden Mikdâd (r.a.) da Medine'den birkaç mil uzaklıktaki Cüruf mevkiinde iki katlı bir konak (dubleks) yapmıştı. Onun da üst katında balkonları (şerefât) vardı. Medine evleri genelde içi ve dışı çamurla sıvanmışken; onun evinin içi ve dışı kireçle sıvanmıştı.

- Ya'la b. Münye vefat ettiğinde, beş yüz bin dinar ve bir kısım borçlar, akarlar ve bunlardan başka üç yüz bin dinar/altın liralık bir tereke bırakmıştı.^[474]

- Hz. Osman zamanında zenginlik ve zenginlerin sayısı artmış ve refah düzeyi yükselmişti. Ondan önceki dönem böyle değildi. Hatta Hz. Ömer hacca gidip gelmiş, on altı dinar harcamıştı. On altı dinardan dolayı oğlu Abdullah'a, "*lekad esrafnâ fî nefakatinâ fî seferinâ hâzâ* = *gerçekten yolculuğumuzda, harcamalarımızda israf etik*" değerlendirmesini yapmıştı.^[475] Zaten o; lüks ve konfordan hoşlanmayan birisiydi. Onların asrı "*geniş bir cadde ve açık bir yoldu.*"^[476]

12. Fitne ve Hz. Osman'ın Şahadetinin Haber Verilmesi

Hız. Peygamber'in (a.s.m.) mucizelerinin biri de, gayptan haber vermektir. O kendisi gaybı bilmezdi, fakat kendisine Allâmu'l-Guyûb

tarafından bildirileni bildirirdi. Sadık rüyalarla, vahiy ve ilhamla gayb bildirilebilir. Hz. Peygamber Hz. Hasan'ın iki büyük Müslüman grubun arasını bulacağını, Hz. Ali'nin, nâkislerle, kâsitlerle ve mâriklerle savaşaacağını,^[477] yani Cemel, Sıffin savaşlarını ve Haricilerle ilgili olayları haber vermişti. Hav'eb köpeklerinin Ezvâc-ı Tâhîrat'tan biri üzerine havlayacağını, Hz. Hüseyin'in Ta'îta katledileceğini de bildirmişti. Âl-i Beyt'ten en yakında kendisine kavuşacak olanın Hz. Fatıma olacağı da bildirdiği gayb haberlerindendi.

O bu gibi hususları, olmadan önce ihbar-ı bi'l-gayb ile kendisine bildirildiği kadarı ile ihbar etmiştir. Ayrıca ümmetin geleceği ile ilgili bir takım ihbarlarda da bulunmuş, nübüvvet hilâfet'inin otuz yıl devam edeceğini bildirmiştir. Bedir Savaşı öncesi, kendisi öleceklerin yerini göstermiştir. İhbâr-ı bi'l-gayb ile ilgili misaller çoğaltılabilir.

12.1. “O Bu Gün Hidayet Üzere Olacak”

Hz. Peygamber (a.s.m.) öncelikle Hz. Osman döneminde ve hayatında fitnelerin çıkacağını belirtmiştir. Ashaptan Mürre b. Ka'b şöyle der:

“Ben Rasulullah'ı fitneleri ve onların gelmesinin yakınlığını anarken duydum. O sırada (yanımızdan) elbisesine bürünmüş bir adam geçti. Rasulullah onu görünce şöyle buyurdu: “O gün bu (gördüğümüz) hidayet üzere olacaktır. Hemen ona doğru kalkıp gittim (kendisine ulaştım) bir de baktım ki o Osman b. Affan. Yüzünü Peygamberimize (a.s.m.) çevirip ‘bu mu?’ dedim. O da ‘evet’ dedi.”^[478]

İbn-i Mâce bu hadisin ashaptan Ka'b b. Ucre'den gelen bir benzeri için, isnadının münkatı' olduğunu, Ka'b'tan sonra gelen Muhammed b. Sîrin'in bunu kendisinden duymadığını belirtir. Söz hadistir. Hadisin diğer ravileri de sikadır.^[479] Demek “Resûl-i Ekrem (a.s.m.) hazretleri, öyle bir büyük fitne vuku bulacağını ihbar ve onda Hz. Osman'ın şehit olacağını remz ve iş'âr buyurmuştur.”^[480]

Hz. Ömer'in deniz gibi dalgalanıp geleceğinden korktuğu fitne de bu olsa gerekir.^[481] Hz. Ömer'in şehit edilmesi ile fitne kapısı kırılıp açılmış, daha sonra fitneler bu kapıdan girmeye başlamıştır. Belki de Hz. Osman'ın Kur'ân okurken şehit edilmesi ile kırılma daha da artmıştır.^[482] Müslümanlar içinde vukua gelen, sonuçları başka

fitneler, ihtilaflar ve karışıklıklar doğuran önemli fitnelerden biri Hz. Osman'ın katli ve şahadetidir.

Bu fitne konusunda Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demişti:

“Rasulullah (a.s.m.) büyük bir fitneden söz ederek ‘yuktelu fihâ hazâ mazlûmen = Onda (fitnede) bu mazlum olarak katledilecek’ buyurdu.”^[483] Bu hadis-i şerif de bir öncekini destekler, Hz. Osman'ın mazlum olduğunu ve şehit olacağını haber verir. Çünkü zulümle ve haksız yere katledilenler şehittirler ve iki şehit sevabı alırlar.

12.2. Hz. Osman Şehit Olacağını Biliyor muydu?

Hz. Osman'a mazlum olarak katledileceği haber verildiği gibi, Allah Resulü tarafından açıkça şehit olacağı da bildirilmişti:

1) Bir gün Hz. Peygamber; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman Mekke'nin güneyindeki Sebir Dağı üzerindydiler. *“Fe teharreke'l-cebelü hattâ hicâretühû bil-hazîzi = Derken dağ sallandı, hatta taşları aşağı tarafa düştü. Fe rakezahu'n-nebiyyu sallalâhu ‘aleyhi vessellem bir riclihî ve kâle = Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.m.) ayağı ile ona vurdu ve şöyle buyurdu: ‘üskün sebîru, fe innemâ aleyke nebiyyun ve siddîkun ve şehidâni = Sebir sakın ol! Çünkü üzerinde ancak bir Nebi, bir siddîk ve iki şehit var”*^[484]

2) Nebi Peygamber Efendimiz, Sıddik Hz. Ebu Bekir'dir. İki şehit de Hz. Ömer ve Hz. Osman'dır. Şehit edilmeleri ile de bu ihbâr-ı Nebevîyi doğrulamışlardır.

Benzer bir olayın Hıra Dağı'nda geçtiği de nakledilir. Bir gün Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman Hıra üzerinde iken dağ sevincinden ve ferahından sallanmış,^[485] bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.m.) şöyle buyurmuştu:

“Üsbüt hırâu fe leyse ‘aleyke illâ nebiyyun ev siddîkun ev şehîdun = Hıra sakın ol! Çünkü üzerinde ancak bir Nebi, bir siddîk yahut bir şehit var.”^[486]

Bu hadis-i şerif de, Hz. Osman'ın zaman gelip şehit edileceğini, hem Hz. Ebu Bekir'in sıddikiyet makamında bulunmasını haber vermektedir.

Enes b. Malik'ten gelen bir başka rivayet de şöyledir:

“Nebi (a.s.m.) Uhud'a çıkmıştı. Ebu Bekir, Ömer ve Osman (r.anhum) yanında idiler. Dağ onlara olan sevincinden sallandı.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ayağını yere vurarak şöyle buyurdu: “Üsbüt uhud, fe innemâ ‘aleyke nebiyyün ve siddîkun ve şehidâni = Uhud sakın dur. Çünkü üzerinde bir Nebi, bir Siddîk ve iki şehit var.”^[487]

Yerleri ve zamanları farklı da olsa, bu hadis-i şerifler Resul-i Ekrem’in bir mucizesidir. Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın şehit olacaklarını kesin olarak bildirmektedirler. Hem bu ihbarlar, aynı konuda ittifak ettiklerinden birbirlerine kuvvet vermekte ve aynı hadiseyi tekit etmektedir. Hz. Osman ve Hz. Ömer’in şahadeti de bu ihbar-ı Nebevî’yi tasdik etmektedir.

Hadis-i şeriflerin farklı kanallardan farklı kimselerce rivayetleri de, bu ihbarların Ashab-ı Kiram tarafından bilindiğini göstermektedir. Ayrıca, kitaplarda geçtiğine göre Hz. Osman da şehit olacağının farkındadır. Hem evi isyancılar tarafından muhasara edildiğinde, isyancılar son on günde ona tatlı içme suyu vermediğinde ve mescide gidip namaz kılmasını engellediğini de, isyancılara karşı Allah Resulü’nün kendisi hakkında söylediklerini ve şehit edileceğini dile getirmiş onlara karşı çıkarak şöyle demişti:

“Siz Allah ve İslâm hakkı için söyleyin. Sizler bilmiyor musunuz ki, Rasulullah (a.s.m.) Rûme Kuyusu’ndan başka suyu tatlı bir kuyu yokken Medine’ye geldi ve bir gün şöyle buyurmuştu:

‘Kim Rûme Kuyusu’nu maliyla satın alır, kovalarını Müslümanların kovaları ile birlikte ona sallarsa (ondan doldurursa) bu sebeple ona cennette daha hayırlısı vardır.’

Ben de onu büyük para ile satın aldım. Oysa bu gün sizler, beni ondan içmekten men ediyorsunuz,^[488] *ben deniz suyundan (acı sudan) içiyorum.*^[489] *Onlar sözleri üzerine şöyle dediler:*

‘Allah hakkı için biliyoruz.’

Bunun üzerine Hz. Osman yine konuştu:

‘Allah ve İslâm hakkı için söyleyin! Bilmiyor musunuz ki, Mescit (hicret sonrası) namaz kılanlara dar gelmişti de Rasulullah (a.s.m.) ‘Kim filan oğullarının yerini alır da ona eklerse cennette ona daha hayırlısı var’ demişti. Bunu çok mal sarf ederek aldım. Oysa siz bu gün beni, onda iki rekât namaz kılmaktan alıkoyuyorsunuz. Onlar da; ‘Allah için bunu biliyoruz’ dediler.”

Mescid-i Nebevî bir zaman sonra Müslümanlara dar gelmiş ve Rasulullah zamanında genişletilmişti. Hz. Osman o zaman

yaptıklarından söz etmekteydi.^[490]

Sonra Osman (r.a.) şöyle dedi:

‘Allah ve İslâm hakkı için söyleyin. Bilmiyor musunuz ki, Rasulullah (a.s.m.) Mekke’deki Sebir Dağı üzerindeydi. Yanında da Ebu Bekir, Ömer ve ben vardım. Derken dağ sallandı. Hatta taşları alçaklara düştü. Bunun üzerine Resul-i Ekrem ayağıyla ona vurdu ve şöyle buyurdu: ‘Ey Sebir sakın ol, senin üzerinde ancak, bir Nebi, bir siddîk ve iki şehit var.’

Bunun üzerine onlar (isyancılar yine) şöyle dediler:

Allah için (bunu da) biliyoruz.”

O da: ‘Allahu ekber! Kâbe Rabbi için benim lehime şahadet ettiler’, dedi ve üç kere ‘Mutlaka ben şehidim!’ diye ekledi.”

12.3. Çıkarılmak İstenen Gömlek

Hız. Peygamber tarafından, Hız. Osman’a bir gün hilafetin geleceğı ve bunun kendisinden alınmak isteneceğı de haber verilmişti. Hız. Ayşe’den gelen bir rivayete göre Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştu:

“Yâ osmânu innehû le’alellâhe yükammisuke kamîsan = Osman, durum şu ki, (bir gün) Allah sana bir gömlek giydirecek. Fe in erâdûke ‘alâ halî’ihi felâ tahla’hu lehum = Eğer onu çıkarmaya seni zorlarsa, onu onlar lehine çıkarma.”^[491]

Allah’ın giydireceğı gömlek Hız. Osman ve ulema tarafından “hilâfet” olarak yorumlanmıştı. Nitekim Kûfeli, Basralı ve Mısırlı isyancılar da hilâfet gömleğini ondan hal’/çıkarmak için Medine’ye gelmişlerdi. Onu hilâfetten hal’ etmek istiyorlardı. Fakat o Allah Resulü’nün bu tavsiyesinden dolayı bağilerin, yani isyancı darbecilerin dediklerine yanaşmadı.

Hız. Ayşe’den gelen bir başka rivayet daha açıktır: Bir gün Hız. Peygamber Hız. Osman’a şöyle haber vermişti:

“Ey Osman! Mutlaka Allah sana bir gün, bu işi tevliye edecek.”^[492] Ama münafıklar Allah’ın sana giydirdiğı gömleğini, senden çıkarmak isteyecekler. Sen sakın onu çıkarma” Rasulullah bu sözleri üç defa tekrar etmişti.^[493]

Numan b. Beşir daha sonra Hız. Ayşe’ye konu ile ilgili olarak şöyle sormuştu:

“Bunu (o günler) halka bildirmene bir mani mi vardı?”

Hz. Ayşe kendisine şöyle karşılık verdi:

“Onu unutmuştum.” [494]

O, Hz. Osman fitnesinden ve onun isyancılar tarafından evinde öldürülmesinden Rasulullah’ın sözünü hatırlamış olmalıydı.

12.4. Gizlice Yapılan Tavsiyeler

Ayrıca Resul-i Ekrem (a.s.m.) son hastalığında Hz. Osman’a gizlice bir ahitte ve vasiyette bulunmuştu. Konuya şahit olan Hz. Ayşe Hz. Osman’la ilgili fitne ve karışıklıktan söz ederken bunu da açıklar:

“Rasulullah (a.s.m.) ölüm hastalığında şöyle demişti:

‘Veditü ‘indî ba‘da ashâbî = Ashabımdan bazılarının (şu an) yanımda olmasını çok isterdim.’

Bizler; ‘Ey Allah’ın Resulü, ‘elâ ned’û leke ebâ bekrin = Sana Ebu Bekir’i çağırırım mı’ dedik. O sustu. Sonra: ‘Sana Ömer’i çağırırım mı’ dedik. O yine sustu. Sonra: ‘Sana Osman’ı çağırırım mı’ dedik. O ‘Evet!’ dedi. Osman geldi ve onunla yalnız başına kaldı. Nebi (a.s.m.) onunla konuşmaya başlayınca Osman’ın yüzü değişmeye başladı.” [495]

Ölüm hastalığında Rasulullah Hz. Ayşe’nin odasında yatıyordu. Bu açıdan o hastalık sırasında olanlara hep şahit olmuştu. Anlaşılan o ki, o günlerden birinde Rasulullah (a.s.m.) Hz. Osman’ı görmeyi çok istemişti. Çünkü ona gizlice bir şeyler söyleyecekti. Nitekim onunla baş başa kaldı. Kendisiyle konuşmaya başlayınca, Hz. Osman’ın üzüntü ile yüzü değişmeye başladı. Bu hal gösteriyor ki, ona haber verilen şeyler sevindirici ve ferahlatıcı şeyler değildi. Allah Resulü kendisi ve ümmeti ile ilgili ve ileride olacak bazı nahoş şeylerden söz ediyor olmalıydı.

Hz. Osman on iki yıllık hilafetinden sonra 656’da evi kuşatıldığında kendisine gizlice söylenen bu söz üzerine sabırla hareket ettiğini belirtmiş ve bunu bazı kimselere açıklamıştı. Az önceki hadisin ikinci ravisi olan Kays b. Hazim konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Bana Osman’ın azatlısı Ebu Sehle dedi ki: Mutlaka Osman b. Affan evi muhasara edildiğinde şöyle demişti: ‘İnne rasulallâhi sallallahu ‘aleyhi veselleme ‘ahide ileyye ‘ahden fe ene sâirun ileyyhi

= Gerçekten Rasulullah bana gizlice bir ahitte (emirde) bulundu. Ben de onun üzerineyim.”^[496]

Ayrıca Hz. Ali de aynı konudan söz eden hadisi “ve ene sâbirun ‘aleyhi = ben ona sabrediyorum” şeklinde rivayet etmiştir.^[497]

Yukarıdaki ihbar-ı Nebevî ile bu hadis-i şerif birbirini tamamlamaktadır. Hz. Osman, evi muhasara edildiğinde Rasulullah’ın ahdi ve vasiyeti üzerine başına gelene sabretmiş, ona göre hareket etmiştir. Bunu evinde muhasara edildiğinde bazı yakınlarına da açıklamıştır. Allah’ın kendisine bir gömlek giydirmesi ve gömleği çıkarmamak üzere ölüme gitmesi de bu ihbarı teyit eder.

13. Beklenmeyen Son

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Hz. Osman ihtilal ve darbecilere boyun eğen ve bu durumun kapısını açan biri olmak istemiyordu. İsyanlılar görüşmelerinde onun kendilerine boyun eğmediğini görünce evini kuşatmışlar ve bunu yirmi, kırk veya iki ay kadar sürdürmüşlerdi.^[498] Asilerle vuruşmak isteyenler olduysa da, Hz. Osman merhametinden kan dökülmesini ve asilere karşı silah kullanılmasını istemiyordu.

Son gün kapısında Hz. Hasan ve genç arkadaşları nöbet tutuyordu. İhtilalciler onları etkisizleştirip yandaki evden içeri girdiler. Önce Kur’ân okuyan Hz. Osman’ın başına bir demirle vurdular, sonra dokuz yerinden yaralayıp şehit ettiler. Hz. Osman şehit edildiğinde seksen veya seksen iki yaşındaydı.^[499]

Hz. Osman zamanında ortaya çıkan fitneye, kader ve ihbar-ı bi’l-gayb ciheti ile de bakmak gerekir. Bu fitneyi Allah Resulü’nün bildirmesi onun bir mucizesidir ve nübüvvetine delâlet eder. Çünkü mucizeler nübüvvetine delil olmak için gösterilirler. Onun mucizelerinden biri de ihbarât-ı gaybiyedir. Allah gaybı bilmekte, olacakları olmadan önce görmektedir. Hem hikmet ve rahmetinin gereğine göre gerektiği kadarını isterse Resulüne bildirmektedir. O da kendisine haber verileni, haber verildiği kadarı ile başkalarına bildirmekte ve ihbar etmektedir.

Hem “ve kâne emrullâhi mef’ûla” ayeti muktezasınca Allah’ın dediği olacak, kaderde olan başa gelecektir. Fakat Resul-i Ekrem, “fitne uykudadır, Allah onu uyandıranlara lânet etsin!” buyurmuş, ölümlere,

günahlara, işkence kargaşa ve karışıklığa sebep olmamayı tavsiye etmiştir.

Hız. Osman müezzinlere ilk olarak aylık tahsis etmiş ve Mescid-i Nebevî'de maksure yaptırmıştı. Bunu Hz. Ömer'e yapılan suikastı nazara alarak tedbir olmak üzere yapmıştı.^[500]

Kimi Emevi mensuplarının kötü hallerinden dolayı, Hz. Osman'ın mazlum olarak şehit edilmesi (18 zilhicce 35/17 Haziran 656) herkesi çok üzmüştü. Çoğunluk isyan ve ihtilâlin bu raddeye varacağını görememişti.^[501]

Onun şehit edilmesi ile kamuoyunda büyük bir değişme oldu. İsyancılar ve darbeciler Medine'de hükümeti ele geçirdiler ve hükümet onların elindeydi.

Rivayete göre Hz. Osman'ın cenazesinde bulunanlar şunlardı:

Zübeyir b. Avvam, Hasan b. Ali, Ebu Cehm b. Huzeyfe ve bir görüşe göre Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah ve diğer bir kısım sahabeler. Hz. Osman, Baki kabristanı yanındaki çevriğe (Haşşukevkeb) defnedildi. Bu mahal, Hz. Muaviye devrinde Baki Mezarlığı'na dâhil edildi^[502]

Şekil 18: Hz. Osman'ın kabri. Bkz. yiğit, "Osman", DİA, XXXII, 442.

14. Hz. Osman'ın Evlilikleri

Bilindiği üzere, Hz. Osman Müslüman olduktan kısa bir süre Hz. Peygamber'in kızı Rukiye ile Mekke'de evlenmiş, nübüvvetin beşinci yılında onunla Habeşistan'a hicret etmişti. Hz. Osman daha sonra Medine'ye hicret etti ve yerleşti. Hanımı Rukiye Bedir Savaşı sırasında kızamık yüzünden vefat edince, yaklaşık bir yıl sonra da baldızı Ümmü Gülsüm'le evlenmişti.

Ümmü Gülsüm'le altı yıl kadar evlilik hayatı yaşadı. Bu hanımı da hicretin dokuzuncu yılında 630) vefat edince, o sonraki yıllarda altı evlilik daha yapmıştı.

Hanımlarından Naile bint-i Ferasifae, Remle bint-i Şeybe ve Ümmü'l-Benin bint-i Uyeyne o şehit edildiğinde hayattaydılar. Onun bu evliliklerinden dokuz oğlu, altı veya yedi kızı oldu. Onun oğullarından en meşhuru âlim olan Eban b. Osman'dı. Onun Ömer ve Said adında oğullarının olduğunu da bilmekteyiz.^[503]

[307]. Hizmetli, s. 479; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338;

[308]. Uludağ, "Halife", *DİA*, XV, 299-300; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

[309]. *Kehf*, 18/ 45-46; Hasan İbrahim Hasan, I, 329; Uludağ, "Halife", *DİA*, XV, 299-300.

[310]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

[311]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

[312]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377, 378.

[313]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 336; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

[314]. Buhari, IV, 203, Kendisi ile ilgili hadis-i şerifler için bkz. Mesudi, II, 366.

[315]. Bkz. Canan, XII, 282-287.

[316]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

[317]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

[318]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

[319]. Ruât; vali, hâkim, çoban, yönetici ve devlet reisi gibi manalara gelir. Menfaatleri celp ve zararlardan muhafaza etmeden dolayı yöneticilere "râî" denmektedir. Kelimenin çoğul şekli ruâtıttır.

[320]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 528, nr. 368.

[321]. Luis Ma'lûf, s. 911.

[322]. Yazıda o "def edici" anlamında olarak peltek ze ile azılan "zâde" fiilini kullanmaktadır. Bu fiil; "def etmek, kovmak, korumak ve sürmek" anlamlarına gelir. Doğrudan doğruya sınırlarda konuşlanmış askerlerin görevini ilgilendirmektedir.

[323]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 528, nr. 368.

[324]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 529, nr. 368.

- [325]. Luis Ma'lûf, s. 911.
- [326]. Bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 529, nr. 368.
- [327]. “*Sahibehumullahu, inne Osmâne evvelü men hâcere bi ehlihi ba'de Lûtin.*” Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 183; Hasan İbrahim Hasan, I, 325.
- [328]. Sarıcık, *Çağrı*, s. 145-148; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.
- [329]. İlk iki kişi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer idi. Ayrıca bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.
- [330]. Buhari, IV, 202.
- [331]. Mırt, tesettür ayeti geldikten sonra sokağa çıkarken kadınların üzerine giydikleri geniş ve bol üst giysisidir.
- [332]. Canan, XII, 283, nr. 4399; (Müslim, fezail, 36'dan); Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.
- [333]. Rağıb, s. 140.
- [334]. Canan, XII, 248, nr. 4370; (Tirmizi, Menâkıb, nr. 3793-3794).
- [335]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 67.
- [336]. Bir müd; 830 gr ağırlığındaki yiyecek, buğday, arpa ve benzerleridir.
- [337]. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; İbn-i Mâce, I, 57; İbnü Ebi'l-'İz, II, 691, Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 95-103
- [338]. “*Mâ 'alâ 'usmâne mâ 'amile ba'de hâzihî.*” Bkz. Tirmizi, Menâkıb. 19; Canan, XII, 287, nr. 4402; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.* I, 70; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.
- [339]. Buhari, IV, 202; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.
- [340]. Buhari, IV, 202; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 143; Hasan İbrahim Hasan, I, 324; yardımlar için bkz. Buhari, II, 74; Semhudi, II, 139-140; Köksal, I, 193,.
- [341]. Buhari, IV, 202; Tirmizi, Menâkıb 19.
- [342]. Feyruzabadi, s. 1441; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa* s. 143.
- [343]. Buhari, II, 74; Semhudi, II, 139-140; Ahmed b Hanbel, nr. 511; İbn-i Sa'd, I. 506; Köksal, I, 193.
- [344]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.
- [345]. Tirmizi, Menâkıb 19.

[346]. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 186; Heyet, *Mec. Tefâsir*, VI, 5 vd. Yazır, VI, 4423 vd. Muhammed Rıza, s. 321;

[347]. Not: Kısas-ı Enbiya'dan yaptığımız alıntılarda çalışma boyunca bazı sadeleştirmelerde bulunacağız. Konunun okuyucular tarafından bilinmesini istiyoruz. Cevdet Paşa, I, 432.

[348]. Erkal, "Beytül-mâl", *DİA*, VI, 90-94.

[349]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

[350]. Dağcı, "Kısas", *DİA*, XV, 488-495.

[351]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

[352]. Cevdet Paşa, I, 432. Buna benzer sözlerin Velid'e değil de Said b. As'a ait olduğu da rivayet edilir. Bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

[353]. Mülk'ün Allah'ın olması ile ilgili olarak bk. *Nur*, 24/ 42; *Fâtır*, 35/ 13; *Zümer*, 39/ 6; *Gâfir*, 40/ 16; *Şûra*, 42/ 49; *Zuhruf*, 43/ 85; *Nisa*, 4/ 54; *Sa'd*, 38/ 35, 20; *Bakara*, 2/ 247.

[354]. *Bakara*, 2/ 247.

[355]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439; Hasan İbrahim Hasan, I, 333-335.

[356]. Antlaşma metni için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 530-531; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

[357]. "*Amma ba'du; Feinne'l-kostantınıyyete innmâ tüftehu min kibeli'l-endülüsi, ve inneukum ini'f-tetehtümûhâ, kuntüm şûrakâu men yeftehu hâ fi'l-ecri ve's-selâm.*" Hamidullah, *Vesaik*, s. 533.

[358]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338; Hizmetli, s. 481; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

[359]. Cevdet Paşa, I, 435 vd.

[360]. Libya'nın geri kalan kısmı ve Tunus, hicretin 26. yılında (646-647), Kıbrıs, hicretin 28. yılında (648-649) fethedilmişti. Bkz. Hasan İbrahim Hasan, I, 330-335; Fetihler için bkz. Hitti, II, 357.

[361]. Hz. Osman'a yöneltilen tenkitler konusunda bkz. Diyarbekri, II, 266; Fezleke-i Eyyâm-ı Ömer. Bkz. Cevdet Paşa, I, 415.

[362]. İbn-i Mâce, II, 1319; no: 3987, 3988; Kurtubi, IV, 172; Geniş bilgi için bkz. Sarıçık, *Sahabe Modeli*, s. 48-59.

[363]. Zahare fiili, hem gizliliğin ortaya çıkması, hem galip ve hâkim olmak manasınadır.

[364]. Buhari, VIII, 89.

[365]. a.g.e., VIII, 89

[366]. İbn-i Mâce, II, 1307, nr. 3957, 1342 nr. 4043; Nevevi, s. 171, nr. 1825; Heytemi, *Savâik*, s. 4; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 54 vd.

[367]. Buhari, VIII, 94; İbn-i Mâce, II, 137, nr. 3954, II, 1346, nr. 4053-4054; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 192 vd.

[368]. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 38-47; Hasan İbrahim Hasan, et-*Târîhu'l-İslam*, I, 65; Cevdet Paşa, I, 463. Şikâyetler konusunda bkz. Diyarbekri, II, 266; Hitti, II, 364; Köleler ve mevali için bkz. Corci Zeydan, IV. cilt.

[369]. Cevdet Paşa, I, 467.

[370]. Cevdet Paşa, I, 467; Geniş bilgi için bkz. Diyarbekri, 266; Mantran, s. 96; Sarıcık, *Hulâfey-ı Râşidîn Döneminden*, s. 57-79; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

[371]. Diyarbekri, II, 266; Emeviler Devrinde Mevâli ve Ahkâmı, Mevâli'nin Çoğalmasa konusu. Bkz. Corci Zeydan, IV. Cilt. Felsefi cereyanlar ve İsrailiyat için bkz. Hizmetli, s. 484; Hitti, II, 384; Sarıcık, *Hulâfey-ı Râşidîn Döneminden*, s. 76; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

[372]. Sarıcık, *Hulâfey-ı Râşidîn Döneminden*, s. 76; Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 74; Hizmetli, s. 484 vd.

[373]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

[374]. Cevdet Paşa, I, 466.

[375]. Cevdet Paşa, I, 442 vd. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

[376]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Cevdet Paşa, I, 464, 466. Onun tayin ettiği valiler için bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

[377]. Cevdet Paşa, I, 464.

[378]. Heyet, *Sahabiler Ans.* I, 75.

[379]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

[380]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 332-334.

[381]. Feth-i Kıbrıs konusuna bkz. Cevdet Paşa, I, 439.

[382]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

[383]. Cevdet Paşa, I, 465; Hizmetli, 483 vd.

[384]. Cevdet Paşa, I, 433-44; Hizmetli, s. 484.

[385]. Hizmetli, s. 484.

[386]. Hz. Hafsa 605 yılında Mekke'de doğdu. Çocuksuz dul bir kadın olarak hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamberle evlenmişti.

Bkz. Kandemir, “Hafsa”, *DİA*, XV, 119-120.

[387]. Cevdet Paşa, I, 446-448.

[388]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

[389]. Cevdet Paşa, I, 449; Hizmetli, s. 485; Hasan İbrahim Hasan, II, 212.

[390]. Hizmetli, s. 485; Cevdet Paşa, I, 449.

[391]. Kur’ân’ın çoğaltılması konusu ayrıca ele alınacaktır.

[392]. Hicretin 26. yılı Olayları (646-647). Ayrıca bkz. Erkal, “Ganimet”, *DİA*, XIII, 351-354; Erkal, “Beytül mâl”, *DİA*, VI, 90-94.

[393]. Cevdet Paşa, I, 437; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440; Hasan İbrahim Hasan, I, 334.

[394]. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 164, 175.

[395]. *Buhari*, V, 22-25; İbn-i İshak, s. 137; Suyûti, *Tarihu’l-Hulafâ*, s. 231-232; İbn-i Sa’d, V, 388-390; Heytemi, *Savâik*, s. 36-37; Yazır, VII, 4820 vd. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 174-175

[396]. İbn-i Sa’d, V, 388; Şablancî, s. 124.

[397]. Zervâ Mescid-i Nebevî dışında yüksek bir yerdir. Hz. Osman’ın h. 28. yılda kendisi için yaptırdığı konağa da Zervâ denir. Ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 42-43; Gündüz, “Minare”, *DİA*, XXX, 101; Çetin, “Ezan”, *DİA*, XII, 36-38.

[398]. Cevdet Paşa, I, 450; Hizmetli, s. 486; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

[399]. (24-28/644-649). Bkz. Diyarbekri, II, 274.

[400]. Cevdet Paşa, I, 442.

[401]. Bkz. *a.g.e.*, I, 442.

[402]. *Buhari*, IV, 189; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440. ayrıca bkz. Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 36-41.

[403]. Mesudi, II,367; Cevdet Paşa, I, 454; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 153.

[404]. Cevdet Paşa, I, 450, 454.

[405]. Zamanımız açısından konuya eğilirsek insanların düşkün oldukları, önemsedikleri şeylerde bir değişme olmadığını görmek mümkündür. Dünya ve dünyevileşme konusunda ayrıca bkz. Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.

[406]. Sarıcık, *Hulâfay-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

[407]. Mesudi, II,375; Cevdet Paşa, I, 450.

[408]. Son altı yılda Hz. Ayşe, halifeye karşı son derece sert davranan bir muhalefetin başında yer almıştı. Bkz. Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203.

[409].

[410]. *Tevbe*, 9/34; Diyarbekri, II, 268.

[411]. *Tevbe*, 9/35; Mesudi, II, 375 vd. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

[412]. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114; Cevdet Paşa, I, 451; İlgili ayetlerin açıklamasına bkz. Heyet, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, s. 191.

[413]. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113.

[414]. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 114.

[415]. Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25. Sahabeler Dünyaya girmekle birlikte manevi derecelerde nasıl yükselebilirler? Bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

[416]. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114.

[417]. Bkz. Diyarbekri, II, 268.

[418]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440; Aydınli, “Ebu Zer”, *DİA*, X, 266-269.

[419]. Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefa*, s. 153; O bütün bu gördüklerini refahla değişme ve zenginlikle şımarma olarak değerlendiriyor, bunun sonunun geçmiş ümmetlerde olduğu gibi bir helak ve musibeti getireceğini düşünüyordu. Bkz. Cevdet Paşa, I, 454.

[420]. Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefa*, s. 153; Cevdet Paşa, I, 452.

[421]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440. ayrıca bkz. Buhari, Zekât, 4.

[422]. Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 372.

[423]. Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s.153; Cevdet Paşa, I, 455. Ebu Zer (r.a.) Hicretin 32. Yılı vefat etti. Krş. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s.148-150; Muhalifleri Hz. Osman’ı on dokuz hususta onu tenkit ediyorlardı. Bkz. Diyarbekri, II, 268.

[424]. Sadece Ammar b. Yasir (r.a.), raporunda bazı olumsuzluklardan söz etmişti. Bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 533 vd.

[425]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

[426]. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

- [427]. Hamidullah, *Vesaik*, s. 535. İsyan ve ihtilaldeki rolü için bkz. Fıġlalı, “Abdullah b. Sebe”, *DİA*, I, 133-134.
- [428]. Yiġit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.
- [429]. Fıġlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282-285.
- [430]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.
- [431]. Mektubun gerçekten var olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.
- [432]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Hamidullah, *Vesaik*, s. 535; Yiġit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.
- [433]. Yiġit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.
- [434]. Bkz. Buhari, *fezail*, 5-7. Rasulullah kendisini bir zamanlar şahadetle müjdelemişti. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- [435]. Yiġit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441; (Ahmed b. Hanbel, I, 497’den).
- [436]. Yiġit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.
- [437]. Yiġit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.
- [438]. Yiġit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.
- [439]. Zehebi, *İtmâmu’l-Vefa*, s.157-167; Cevdet Paşa, I, 479, 491; Hizmetli, s. 486 vd.
- [440]. Müşriklerin konforu ön plana alması için bkz. Bkz. *Meryem*, 19/ 73-74; Kandehlevi, I, 399; Krş, Buhari, VII, 207, 209; rekaik, 53; Münavi, II, 46, nr. 2700; Zehebi, *Tarihu’l-İslam*, s. 540; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Kendi Dilinden I*, 120 vd.
- [441]. Buhari, IV, 176; V, 40; VII, 173; Zebidi, XII, 217; Uludaġ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.
- [442]. Kandehlevi, II, 400. Ayrıca Dünya Yarışına Karşı İhtarlar konusunda bkz. Sarıcık, *Hulafay-ı Râşidin Döneminden*, s. 24-34.
- [443]. Kandehlevi, II, 400.
- [444]. Kandehlevi, II, 402; Uludaġ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.
- [445]. Kandehlevi, II, 402; Uludaġ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25; Erkal, “Ganimet”, *DİA*, XIII, 351-354.
- [446]. Cevdet Paşa, I, 379.
- [447]. Cevdet Paşa, I, 379; Kandehlevi, II, 403; Uludaġ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.
- [448]. Cevdet Paşa, I, 379; Kandehlevi, II, 403.
- [449]. Kandehlevi, II, 404.
- [450]. Kandehlevi, II, 404.

- [451]. a.g.e., II, 406-414.
- [452]. Ayn kelimesinin başka manaları da vardır: Göz, mal, mülk, dinar, gümüş, kıymetli şey, çavuş vs.
- [453]. Mesudi, II, 367; Hasan İbrahim Hasan, I, 336.
- [454]. Diyâc: Mal mülk, gelirli arazi ve küçük köy.
- [455]. Mesudi, II, 367: Krş. Corci Zeydan, II, 113 vd.
- [456]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339.
- [457]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 170-109.
- [458]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 170-109.
- [459]. Mesudi, II, 367.
- [460]. Mesudi, II, 367; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 242.
- [461]. *Ahzab*, 33/23; Buhari, V, 33; Mesudi, II, 368; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 446; İbn-i Mâce, I, 46. "Ve minhum men kadâ nahbehû" ayeti Talha ve birkaç sahabenin Uhud'daki fedakârlığı üzerine nazil olmuştu. Bkz. Yazır, VI, 3885.
- [462]. Hicab âyetini hatırlayalım.
- [463]. Cevdet Paşa, I, 526; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, I, 183.
- [464]. Ahmed b. Hanbel, I, 91; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 143.
- [465]. Mesudi, II, 369.
- [466]. Şibli Numani, s. 29.
- [467]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 144; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 117.
- [468]. Mansur Ali, III, 345; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 44.
- [469]. a.g.e., aynı yer Tirmizi'den.
- [470]. *Ahkaf*, 46/20.
- [471]. İbn-i Sa'd, I, 403; Kandehevi, II, 406.
- [472]. Kandehevi, II, 407; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 118.
- [473]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 147 vd.
- [474]. Mesudi, II, 368; Kûfe valiliğinden sonra Medine'deki evine gelmiş, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemindeki fitnelerde bulunmamıştır. Hz. Muaviye'ye "Emiru'l-Mü'minîn" değil "Melik" diye hitap etmiştir. Bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 364 vd.
- [475]. Corci Zeydan, II, 114; Heyet, *Sahabiler Ans.*, 639.
- [476]. Mesudi, II, 369.
- [477]. Taftazani, V, 289, 307, 308.

[478]. İbn-i Mâce, I, 41, nr. 111; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 182 vd. Mansur Ali, III, 328.

[479]. İbn-i Mâce, I, 41.

[480]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Cevdet Paşa, I, 489; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

[481]. Cevdet Paşa, I, 489, 415.

[482]. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

[483]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Mansur Ali, III, 329.

[484]. Mansur Ali, III, 329; Feyruzabadi, *Kâmûs*, s. 457; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 442.

[485]. Kâinatta tesadüfe yer yoktur. Âyet-i kerimenin işâreti ile bir yaprak bile Allah'ın ilmi ile dalından düşer. Bütün durmalar, sallanmalar ve hareketler bir gaye ile dir. Tesadüfen veya gayesiz değildirler.

[486]. Mansur Ali, III, 328.

[487]. Mansur Ali, II, 325, Fezâil, fazlu Osman.

[488]. Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında isyancılar içeriye su girmesini engellemişlerdi. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, 441, 442.

[489]. Hicaz de sular tatlı ve acı olabiliyor.

[490]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

[491]. Taftazani, V, 291; Mansur Ali, III, 329 Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 179.

[492]. "İnne vellâkellâhu hâze'l-emra Yevmen."

[493]. "Fe erâdeke'l-munâfikûn en tahle'a kamîsake ellezî kammesakellâhu, felâ tahla'hu." Bkz. İbn-i Mâce I, 41, nr. 112.

[494]. a.g.e., I, 41.

[495]. "Ve vechu osmâne yeteğayyeru." Ayrıca, hadisin isnadı sahih, ricali sikadır. Bkz. a.g.e., I, 42, nr. 112. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 182.

[496]. İbn-i Mâce, I, 42; Mansur Ali, III, 327.

[497]. İbn-i Mâce, I, 42.

[498]. Hamidullah, *Vesâik*, s. 535-536; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

[499]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

[500]. Cevdet Paşa, I, 489.

[501]. Cevdet Paşa, I, 491, 494; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339; Hizmetli, s. 487.

[502]. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Diyarbekri, II, 165; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441; Fayda, "Cennetü'l-Baki", *DİA*, VII, 387.

[503]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 438, 442.

"Ey Osman! Mutlaka Allah sana bir gün, bu işi tevliye edecek. Ama münafıklar Allah'ın sana giydirdiği gömleğini, senden çıkarmak isteyecekler. Sen sakın onu çıkarma" Rasulullah bu sözleri üç defa tekrar etmişti.

Fakat her üç grup aynı yılın Şevval ayı sonlarında (Nisan sonları) aniden Medine'ye döndüler. Ansızın şehre girip Hz. Osman'ın evi etrafında mevzilendiler ve evi kuşattılar. Bazı rivayetlere göre, onlar yolda yönetim tarafından liderlerinin öldürülmesini emreden bir yazıyı ele geçirdiklerini söylüyorlardı. Hz. Osman böyle bir mektup yazmadığını belirtmesine rağmen, bu kendilerini haklı göstermek için uydurdukları bir yazı olmalıydı. Bu mektubun hilafet sekreteri Mervan b. Hakem tarafından yazıldığına dair rivayetler de vardır. Bu durumda Hz. Osman gizlice yazılar yazarak valilerinden yardım istedi.

Vefa; sözde ve ahitte durmak, onu muhafaza etmek, tamlik, mükemmellik, uzun ve çok olmak, dengeli ve adaletli olmak, tamamlamak ve hakkını vermek gibi manalara geliyordu. Hz. Osman vergi memurlarının hatalarını en aza indiren, dengeli ve adaletli davranan, hak olanı alan ve veren, dengeli iyi ölçüp tartan insanlar olmasını istemekteydi.

Ayrıca Hz. Ali de aynı konudan söz eden hadisi "ve ene sâbirun 'aleyhi = ben ona sabrediyorum" şeklinde rivayet etmiştir.

c) Hz. Osman, hicretin 29. yılında (649-650) Mescid-i Nebevî'yi genişletti, tamir ettirdi ve daha süslü şekle getirdi. Bu da bazıları tarafından yadırgandı. Onun Rasulullah'ın mührünü Bi'r-i Eris'e düşürmesi de dedi kodu vesilesi yapıldı. Medine'ye çok ganimet malı geliyordu. Hz. Osman Müslümanlara bol bol atâlar/ihsanlar vermeye başladı. Medine zenginleşmişti. Bir bahçe 400 bin dirheme (akçeye) satılabiliyor, bir ata bin dirhem ödenebiliyordu. Onun döneminde

Medine'ye pek çok yeni binalar yapıldı ve Medine kuzeyde Sel' dağına kadar ulaşmıştı. Şehir eskisinden daha kalabalıktı. Artık Mescid-i Nebevî'yi de yenilemek ve genişletmek gerekiyordu.

Acele etmeleri gerekiyordu. Muhasaranın son gününde genç sahabelerin koruduğu evin giriş kapısını yaktılar ve akşam saatlerinde bitişikteki evden içeri girdiler. Daha sonraları anlaşıldığına göre içeri girenler birkaç Mısırlıydı. Kur'ân okumakta olan Hz. Osman'ı şehit ettiler. (18 Zilhicce 35/17 Haziran 656). Meşhur rivayete göre Hz. Osman şehit edildiğinde seksen iki yaşındaydı ve onu öldürmek isteyenlere karşı kendisini korumak isteyen hanımı Naile bint-i Ferasifa'nın da o sırada parmakları kesilmişti.

Bu diyalog gösteriyor ki, dört halife devrindeki memuriyet anlayışı yavaş yavaş kötüye doğru değişiyordu. Kur'ân-ı Hakîm'e göre mülk (hükümlerlik ve hâkimiyet) Allah'ındır, onu istediğine verir ve istediğinden alır. Hatta bir ayet-i kerimede: Tâlut'un hükümdarlığına iyi bakmayan İsrailoğulları hakkında şöyle buyurur:

O hanımlarının geçim hususunu düşünüyordu. Abdurrahman b. Avf, Rasulullah'ın vefatından sonra sürekli Ezvâc-ı Tahirat'a nakit gönderdi. Bunun 40.000 dinar olduğu söylenir. Rasulullah'ın hanımları bundan harcarlar ve sadaka verirlerdi. Ebu Seleme'nin bildirdiğine göre o; bir hurma bağına Ümmehât-ı Müminîn için ayırmıştı. Onun dört yüz binlik liralık gelirini onlara gönderiyordu.

Tartışma Kur'ân'ın okunuş şekilleri (vücûh-ı kıraat) üzerine idi. O zamanlar Hz. Ebu Bekir devrinde Mushaf haline getirilen Kur'ân ayetlerinin harekeleri yoktu. Harekesiz kelimeler, Arapça'nın karakteristiğine uygun olarak farklı okunabiliyordu. "Vücûh/vecihler" denen kıraat farklılıkları da tartışmaya sebep oluyordu. Bu tartışma üzerine Hz. Osman, Zeyd b. Sâbit başkanlığında bir heyet kurdurdu. Bu komisyon, Hz. Hafsa'da bulunan, tek nüsha olan Kur'ân'ı şu anki sûre sırası ile altı nüsha çoğalttı. Sonra ana nüsha yine Rasulullah Hanımı Hz. Hafsa'ya teslim edildi. Çoğaltılan nüshalar önemli merkezlere gönderildi. Hz. Osman'ın bu önemli hizmeti, Kur'ân-ı Kerim'in hiç bozulmadan zamanımıza kadar ulaşmasında önemli olmuştur.

Hız. Osman'ın hilafetinde, Humus ve Kınnesrin sancaklarının valisi Umeyr b. Said el-Ensari hastalanıp görevinden istifa edince; buralar da Hız. Muaviye'ye tevcih edildi. Çok geçmeden Filistin emiri Abdurrahman b. Ebu Alkame vefat edince, Hız. Osman Filistin'i de ona bağıladı. Böylece bütün Suriye Hız. Muaviye'ye bağlanmış oldu.

Abdurrahman b. Avf da ilklerdendi. Cennetle müjdelenen sahabelerden biriydi. Tüccardı ve çok zengin birisiydi. Medine'ye hicret ettiğinde hiçbir şeyi yoktu. Muâhâtta/kardeşlik antlaşmasında ona Sa'd b. Rebi kardeş edilmişti. O kendisine yardım etmek isteyen Sa'd'dan yalnız çarşının yolunu göstermesini istemişti. Resul-i Ekrem onun için zenginlik duasında bulunmuştu. Bir keresinde buğday ve un taşıyan 700 deveyi, yükleriyle Allah yolunda bağışlamıştı.

Aynı yıllar 200 gemilik bir İslam donanması İskenderiye açıklarında Bizans'a karşı önemli bir deniz savaşını kazandı. Zâtü's-Sevâri denilen bu zafer, (31/652) veya (34/655) Bizans'ın doğu Akdeniz hâkimiyetine son vermişti. Kıbrıs, Girit ve Rodos adaları onun zamanında Şam valisi Muaviye tarafından Doğu Roma toprağı olmaktan çıkarıldı. Bu fetihlerle zenginlik ve refah artmıştı. Bunlar ilk altı yılda gerçekleşen başarılarıdır. Sonra bu fetihler durdu ve Hız. Osman döneminin ikinci altı yılı ve şikâyetler bu dönemde söz konusu oldu.

Ardından ağlamaya başladı ve ağlamaktan yemek yiyemedi.

İbn-i Mâce bu hadisin ashaptan Ka'b b. Ucre'den gelen bir benzeri için, isnadının münkatı' olduğunu, Ka'b'tan sonra gelen Muhammed b. Sîrin'in bunu kendisinden duymadığını belirtir. Söz hadistir. Hadisin diğer ravileri de sikadır. Demek "Resûl-i Ekrem (a.s.m.) hazretleri, öyle bir büyük fitne vuku bulacağını ihbar ve onda Hız. Osman'ın şehit olacağını remz ve iş'âr buyurmuştur."

Bazı araştırmacılara göre Hız. Osman, yönetimde birlik ve beraberliğı daha kolay sağlamak gayesiyle böyle atamalar yapmıştı.

"Sizin için başka durum (zenginlik ve refah) daha tehlikelidir. Ne zaman dünya/zenginlik ve servet üzerinize oluk gibi akarsa; o zaman tehlikeniz daha büyük olur..."

"Ebu Bekir ve Ömer'in (r.anhuma) zamanları, zaman-ı saadet gibi geçti. Osman (r.a.) zamanında mülk ve saltanat kokuları duyulmağa başladı."

Aslında “dünyayı terk” zengin olmamakla değil, dünyayı “kalben terk” etmektir. Mal ve servet sevgisini, ehl-i dünya gibi kalbe koymamak gerekir. Hz. Ali’ye göre 400 dirheme kadar olan para nafakadır, bundan fazlası kenzdir.

“Men yahfiru bi’re rûme felehu’l-cenneh = Kim Rûme kuyusunu kazarsa ona cennet var.”

Onun Abdullah adlı oğlu hicretin dördüncü yılında (625) vefat etmişti. Hz. Osman nübüvvetin beşinci yılında (615) hanımı Rukiye ile birlikte Habeşistan’a hicret etti ve bir yıl sonra Mekke’ye döndü. Daha sonra da 622’de Medine’ye hicret etmişti ve Aşere-i Mübeşşere’deni. Resul-i Ekrem’in Hz. Osman hakkında iyi biri olduğunu açıklayan ve öven sözleri vardır. Resul-i Ekrem (a.s.m.) damadı Hz. Osman’ı (r.a.) çok beğenir ve çok severdi.

Hz. Osman hicretin 30. yılında (650-651) yeni bir kararla *“dış ezan”* uygulamasını başlattı. Çünkü Medine artık eskisi gibi değildi, büyümüş ve genişlemişti. Hz. Osman henüz evinde iken, müezzini cuma vaktinin geldiğini haber vermek için Zerva’da bir ezan okurdu. Hz. Osman Mescid-i Nebevî’ye gelir, minbere çıkar, müezzin bu sefer de iç ezanı okurdu. *“Evvelki ezan bidattir.”* diyenler olduysa da, Aşab’ın büyükleri bu konuda sükût ettiler ve uygulamayı onayladılar. Hz. Osman bu uygulaması ile yaklaşık yirmi sekiz yıldır devam eden bir hali değiştirmiş oluyordu.

“Osman akrabalarına ve akrabası olmayanlara; cömertliğin son noktasında; kerem, müsamaha ve dağıtmanın da son noktasında idi. Valileri/ummalı ve çağdaşlarından çoğu da onun yolunda gitti. (Cömert, hoşgörülü ve keremli oldular.), yaptığı konusunda onu örnek aldılar. O Medine’de evini yaptı. Onu taş ve alçı/kireç ile (taşı kireçle yapıp sıvayarak) yükseltti. Onun kapılarını sâc/hint ardıcı, tik ağacı ve ardıçtan yaptı. Medine’de ticaret için değil; kendisi için mallar, bahçeler ve su gözleri, kuyular edindi.”

Dedikodular artınca, Hz. Osman vilayetlere müfettişler gönderdi. Mısır’dan gelen hariç, müfettişler olumlu raporlarla Medine’ye döndüler. Muhalefet devam edince halife, 33/654 yılında hac dönüşü valilerini Medine’ye çağırdı. Valilere göre söylenenler birer tertipti ve ortada endişe edilecek bir durum yoktu. Valilerin probleme çözüm önerileri; muhaliflerin cihatla meşgul edilmesi, elebaşlarının

öldürülmesi ve diğer tedbirlerin valilere bırakılmasıydı. Durum üzerine Hz. Osman Kûfe'deki bazı şahısların tahsisatlarının kesilmesini emretti. Ayrıca, olaylara Allah'ın emirleri çevresinde çözümler arayacağını bildirdi ve valilere itidal tavsiyesinde bulundu.

Hatırlanacağı üzere Hz. Ömer Şam valisi Yezid b. Ebu Süfyan Amevas vebasından ölünce yerine kardeşi Muaviye b. Ebu Süfyan'ı Şam valisi olarak atamıştı. Hz. Muaviye ilk İslam donanmasını kurdu ve Kıbrıs'ı fethetti. Aynı yıllarda Rodos, Malta ve Girit adalarına seferler yapıldı. İran ve Azerbaycan'ın fethi tamamlandı.

‘Gerçekten Osman pek hayâlî bir adamdır. Ve Gerçekten ben de aynı hal üzere iken kendisine izin verdiğimde bana ihtiyacını/işini açmamasından korktum.’

Görüntüdeki sebepler ve faktörler bir halifenin hal'ini ve şehit edilmesini haklı gösteremezler. Ama ihtilalci muhaliflerce bunlar abartılmış, habbe kubbe yapılmış ve insanlar zaman içinde provoke edilmişti. Hz. Osman (r.a.) bir halife olarak, kendine karşı yapılan bir darbe ve ihtilalle ortadan kaldırılmış oluyordu.

– *“İslam garip başladı (zamanla), başladığı hale dönecektir. Ne mutlu o gariplere!”*

İbn-i Sebe, Basra, Kûfe ve Suriye'de biraz kaldıktan sonra Mısır'a gidip muhalefeti örgütlemeye başladı. Artık Fustat, muhalefetin birinci merkezi durumuna dönüşmüştü. O valileri ağır şekilde eleştiriyor, onların din kurallarını çiğnediklerini ve zulme başladıklarını ileri sürüyordu. Son zaman Hz. Osman'ın (r.a.) yaşı yetmiş beşi geçmekle, işler bütün bütün Emevilerin ve özellikle kâtibi ve amcaoğlu Mervan b. Hakem'in elinde kaldı. Bu da bir eleştiri konusuydu. Dolayısıyla kırıngılığa ve dedikoduya sebep oldu.

“Ümmetimin ümmetime karşı en merhametlisi Ebu Bekir'dir. Onlar içinde Allah'ın emirlerine en şiddetli/titiz olanı Ömer'dir. Hayâ bakımından en şiddetlisi/ilerisi Osman'dır...”

Ben de onu büyük para ile satın aldım. Oysa bu gün sizler, beni ondan içmekten men ediyorsunuz, ben deniz suyundan (acı sudan) içiyorum. Onlar sözleri üzerine şöyle dediler:

“Ben de refiklerimle (hacı arkadaşlarımla dört rekâtları) iki rekât kıldım. Bundan sonra dört rekât kılarım.”

“Ey iman edenler! Mutlaka hahamlardan, rahiplerden birçoğu, inananların mallarını haksız olarak yerler, (böylelikle) insanları Allah yolundan menederler. Altın ve gümüşü (serveti) yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara elim bir azabı müjdele!”

Bizler; ‘Ey Allah’ın Resulü, ‘elâ ned’û leke ebâ bekrin = Sana Ebu Bekir’i çağıralım mı’ dedik. O sustu. Sonra: ‘Sana Ömer’i çağıralım mı’ dedik. O yine sustu. Sonra: ‘Sana Osman’ı çağıralım mı’ dedik. O ‘Evet!’ dedi. Osman geldi ve onunla yalnız başına kaldı. Nebi (a.s.m.) onunla konuşmaya başlayınca Osman’ın yüzü değişmeye başladı.”

“O ikisinin (Osman ve hanımının) dostu ve sahibi (arkadaşı ve görüp gözeteni) Allah’tır. Osman Lût Aleyhisselam’dan sonra, ailesi ile ilk hicret eden kimselerdir.”

Bu yardım, Resul-i Ekrem’in Halid b. Velid’e: “...Uhud dağı kadar altın tasadduk etseniz onların (ilk sahabelerin) amellerinin bir müddüne veya yarısına ulaşamazsınız.” açıklamasının sırrını taşıyordu. Yardım Kur’ân-ı Hakîm’in “Ceyşü’l-Usreye = Zorluk Ordusu” adını verdiği askeri sefer için yapılıyordu.

Ardından kervanı bütün yükleri ile sadaka olarak verdi. Onların fakirlere yardım ve sadaka anlayışları farklıydı. Rasulullah (a.s.m.) vefatına yakın hanımlarına şöyle demişti:

Benzer bir olayın Hıra Dağı’nda geçtiği de nakledilir. Bir gün Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman Hıra üzerinde iken dağ sevincinden ve ferahından sallanmış, bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.m.) şöyle buyurmuştu:

Bahreyn üzerinden deniz yoluyla da İran’a akınlar sürdürüldü. İran’ın güneydoğusunda yer alan Belucistan’ın sahil bölgelerine ulaşıldı. 31/651 yılında bütün İran İslam hâkimiyetine girmiş oldu. Bu yılın sonuna kadar Ahnef b. Kays, Toharistan’a kadar uzanan toprakları ele geçirdi. Ayrıca Nisabur ele geçirildi. Bu gün Afganistan toprakları içinde olan Belh, Herat, Bûşenc ve Tus kentleri zapt edildi ve bölge halkı hızla İslama girmeye başladı.

İbn-i Mesud, tertip ettiği Mushaf’ından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü. Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla Mushaf’ı terk olundu. Ayrıca Hz. Osman hicretin 32. yılında resmi Mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti. Bu icraatı da bazılarının Hz. Osman’a kırılmasına sebep oldu.

– “*Şu önümüzdeki günlerde (ilim kalkar) cehalet iner. O zaman ilim (din ilimleri) kaldırılır. Hem o zaman fitnelerle ölümler çoğalır.*”

Hiz. Osman döneminde sahabelerden bir grup da ticaret niyeti dışında; mal, mülk, gelirli arazi, evler ve konaklar edindiler. Meselâ; ilk Müslümanlardan Zübeyir b. Avvam (r.a.) Basra’da bir ev yaptı. Bu ev yazarın (Mesudi) zamanına kadar varlığı bilinen bir yapıydı. Buraya tüccarlar, mal sahipleri, Bahreyn ve diğer yerlerden gelen yük getirenler iniyordu.

Hiz. Osman’ın annesi Erva bint-i Kureyz, Rasulullah’ın halası Beyza bint-i Abdulmuttalib’in kızıydı. Yani o baba ve anne tarafından Resul-i Ekrem’in (a.s.m.) akrabasıydı. İlk zaman Müslüman olunca amcası Hakem b. Ebu’l-As onu yeni girdiği dinden döndürmek için bağlayıp hapsetti, fakat onun kararlılığını görünce bundan vazgeçti. Sonra annesi onu dininden döndürmek için çok uğraştı ve buna muvaffak olamadı. Hiz. Osman’ın eşraftan biri olmasından dolayı Müslüman olması Kureyş içinde büyük yankı uyandırdı.

Kuzey Afrika ganimetleri ve Fedek fey’i de Hiz. Osman’ı tenkit ve eleştirilere maruz bırakmıştı. Kuzey Afrika (İfrikıyye) ganimetlerinin beşte biri Medine’ye gönderilince, hayvanların ve diğer eşyanın taksiminde güçlük çekildi. Bu sebeple ganimetler toptan müzayedeye çıkarıldı. Açık artırma Hiz. Osman’ın kâtibi Mervan b. Hakem üzerinde kalmıştı. Ganimetlerin bedeli büyük bir yekûn tutuyordu ve zamanı gelince Mervan’dan tahsil edilmedi. Derken Hiz. Osman bunu “*atıyye=ihsan ve bağış*” olarak ona verdiğini açıklayınca, bu dedikoduya sebep olmuştu. Bu uygulama onun görüşü ve içtihiydi. Devlet Başkanı olarak bunu yapabiliirdi.

Bu sırada muhaliflerin durumundan endişelenen Hiz. Ali oğlu Hiz. Hasan’ı Halifeye göndererek durumdan kendini haberdar etti. Diğer sahabeler de gençleri Hiz. Osman’ın yanına göndererek onun korunmasını sağlamak istediler. Ama muhalifler organize olmuşlardı. Ani bir baskınla Medine’ye girmek ve şehri ele geçirmek istiyorlardı. Bunun için bir hile düşündüler. Bulundukları yerleri terk ederek memleketlerine dönmek üzere yola çıktılar. Bazı rivayetlere bakılırsa onlar Mısır valiliği için Hiz. Osman’la görüştüler. Oraya Hiz. Ebu Bekir’in oğlu Muhammed’i vali tayin ettirdiler.

- Ya'la b. Münve vefat ettiğinde, beş yüz bin dinar ve bir kısım borçlar, akarlar ve bunlardan başka üç yüz bin dinar/altın liralık bir tereke bırakmıştı.

Hız. Osman'a karşı ta'n ve tenkide asıl sebep, Emevi soyundan olanlara yüz vermesi ve onları büyük makamlara getirmesiydi. O, akrabalarından Said b. As'ı Basra eyaletine, sũtkardeşı Abdullah b. Sa'd'ı Mısır valiliğine, Abdullah b. Amir'i Horasan eyaletine vali olarak tayin etmişti. Hız. Muaviye ise, zaten Hız. Ömer döneminden beri Şam eyaleti valiliğinde bulunmaktaydı. Muhalifler bu asli sebep üstüne, başka itiraz ve eleştiri noktaları da eklediler. Bu konuyu birkaç noktadan ele almak gerekmektedir:

- . Kandehevi, II, 404.

- . Ayn kelimesinin başka manaları da vardır: Göz, mal, mülk, dinar, gümüş, kıymetli şey, çavuş vs.

- . a.g.e., II, 406-414.

- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 170-109.

- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 170-109.

- . Mesudi, II, 367.

- . Diyâc: Mal mülk, gelirli arazi ve küçük köy.

- . Mesudi, II, 367; Hasan İbrahim Hasan, I, 336.

- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339.

- . Mesudi, II, 367: Krş. Corci Zeydan, II, 113 vd.

“Ey iman edenler! Mutlaka hahamlardan, rahiplerden birçoğu, inananların mallarını haksız olarak yerler, (böylelikle) insanları Allah yolundan menederler. Altın ve gümüşü (serveti) yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara elim bir azabı müjdele!”

Yahudi'nin isteğı üzerine Hız. Osman, kuyunun diğeryarısı için de pazarlık etti ve onu da 8.000 dirheme satın aldı. Onun Rûme Kuyusu'nu Medine için vakfetmesiyle herkes para ödemeksizin kuyudan suyunu çekiyor ve ihtiyacını karşılıyordu. O zamanlar Hicaz'da kuyulardan herkes dilediğı gibi faydalanamıyordu. Medine'ye hicret eden yoksul Muhacirlerin çoğı, her gün su satın alma gücünde değildi. Hız. Osman Rûme Kuyusu'nu Allah için satın alıp vakfedince; Müslümanları büyük bir sıkıntıdan kurtarmış, ayrıca bunu yapana vaat edilen cenneti hak etmiş oldu.

. *Ahzab*, 33/23; Buhari, V, 33; Mesudi, II, 368; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 446; İbn-i Mâce, I, 46. “*Ve minhum men kadâ nahbehû*” ayeti Talha ve birkaç sahabenin Uhud’daki fedakârlığı üzerine nazil olmuştu. Bkz. Yazır, VI, 3885.

. Mesudi, II, 367; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, s. 242.

. Cevdet Paşa, I, 526; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, I, 183.

. Hicab âyetini hatırlayalım.

. *a.g.e.*, aynı yer Tirmizi’den.

. Mansur Ali, III, 345; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 44.

. Mesudi, II, 369.

. Ahmed b. Hanbel, I, 91; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 143.

. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 144; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 117.

. Şibli Numani, s. 29.

Hiz. Osman’a ve valilerine yapılan eleştiriler bir ihtilal sebebi olacak kadar önemli şeyler değildi ve muhalefetin öne sürdüğü zahiri taraflardı. Bazı tarihçilerin belirttiği üzere isyanın gerçek sebepleri siyasal, ekonomik ve sosyal değişikliklerdi. Hiz. Osman’ın son altı yıllık döneminde fetihler durmuş ve asker maaşlarının ödenmesinde ve ekonomik alanda sıkıntılar başlamıştı. Bunun üzerine yönetim, maaşları azaltma yoluna gitti. Derken fethedilen arazilerin durumu sorgulanmaya başlandı. Ayrıca olayların gelişmesinde kabileciliğin güçlenmesi de etkili oldu.

İskenderiye onun zamanında alındı, Kuzey Afrika (İfrikıyye) fethedildi, Tunus onun zamanında İslam ordularınca hilafet sınırları içine dâhil edildi. 24/645’te Bizanslıların işgal ettiği İskenderiye, 25/646 yılında Amr b. As tarafından geri alındı. Amr b. As’ın yerine Vali tayin edilen Hiz. Osman’ın sütkardeşi Abdullah b. Sa’d, Nube üzerine yürüdü ve Nube topraklarından Dongola’ya kadar ilerledi. Makara krallığı ile bir antlaşma imzalayıp (Ramazan 31. yıl /Nisan-Mayıs 652) bu devleti hâkimiyeti altına aldı.

. Kandehevi, II, 407; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 118.

. İbn-i Sa’d, I, 403; Kandehevi, II, 406.

. Mesudi, II, 368; Kûfe valiliğinden sonra Medine’deki evine gelmiş, Hiz. Osman ve Hiz. Ali dönemindeki fitnelerde bulunmamıştır. Hiz. Muaviye’ye “*Emiru’l-Mü’minîn*” değil “*Melik*” diye hitap etmiştir. Bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 364 vd.

- . Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 147 vd.
- . *Ahkaf*, 46/20.
- . İbn-i Mâce, I, 41.
- . Mesudi, II, 369.
- . Corci Zeydan, II, 114; Heyet, *Sahabiler Ans.*, 639.
- . İbn-i Mâce, I, 41, nr. 111; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 182 vd. Mansur Ali, III, 328.

Kuzey Afrika ganimetleri ve Fedek fey'i de Hz. Osman'ı tenkit ve eleştirilere maruz bırakmıştı. Kuzey Afrika (İfrikıyye) ganimetlerinin beşte biri Medine'ye gönderilince, hayvanların ve diğer eşyanın taksiminde güçlük çekildi. Bu sebeple ganimetler toptan müzayedeye çıkarıldı. Açık artırma Hz. Osman'ın kâtibi Mervan b. Hakem üzerinde kalmıştı. Ganimetlerin bedeli büyük bir yekûn tutuyordu ve zamanı gelince Mervan'dan tahsil edilmedi. Derken Hz. Osman bunu "atıyye=ihsan ve bağış" olarak ona verdiğini açıklayınca, bu dedikoduya sebep olmuştu. Bu uygulama onun görüşü ve içtihadıydı. Devlet Başkanı olarak bunu yapabiliirdi.

- . Taftazani, V, 289, 307, 308.

Hz. Osman (r.a.) ilk Müslümanlardandı. Fil yılından altı sene sonra, yani 577'de Taif'te doğmuştu ve Rasulullah'tan altı yaş küçüktü. Babası Kureyş'in Emevi kolundan olan Affan'dı. Dedeleri, yakından uzağa doğru Ebü'l-As, Ümeyye, Abduşems ve Abdumenaftı. Dikkat edilirse dedeleri dördüncü göbekte Rasulullah'ın dedeleriyle birleşiyordu.

Son derece cömert olan; borç isteyenlere borç veren; ihtiyaç olunca cihat için para esirgemeyen Hz. Zübeyir önemli ticaret merkezleri olan Mısır, Kûfe ve İskenderiye'ye de, "dûr" yani alışveriş merkezi niteliğinde binalar yaptırdı.

- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Mansur Ali, III, 329.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.
- . Kâinatta tesadüfe yer yoktur. Âyet-i kerimenin işâreti ile bir yaprak bile Allah'ın ilmi ile dalından düşer. Bütün durmalar, sallanmalar ve hareketler bir gaye iledir. Tesadüfen veya gayesiz değildirler.
- . Mansur Ali, III, 329; Feyruzabadi, *Kâmûs*, s. 457; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 442.
- . Cevdet Paşa, I, 489, 415.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Cevdet Paşa, I, 489; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

. Mansur Ali, II, 325, Fezâil, fazlu Osman.

. Mansur Ali, III, 328.

. Hicaz de sular tatlı ve acı olabiliyor.

– Öyleyse devamlı olarak nasıl olduğunuzu gözetleyiniz. Ben de Allah'ın bana olan ikramıyla (yönetimde olmamla) o konudaki gözetlemeye ve onun üzerinde olmaya dikkat etmekteyim."

. Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında isyancılar içeriye su girmesini engellemişlerdi. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, 441, 442.

"Onu unutmuştum."

Hiz. Osman, Kur'ân nüshalarını hicretin 30. yılında (650-651) çoğalttı. Bunları Mekke, Basra, Kûfe, Şam gibi merkezlere gönderdi. Bir nüsha da Medine'de alıkoydu. Hz. Ebu Bekir (r.a.) döneminde Kur'ân yazılmış, dağınık ayetler ve sûreler resmi olarak bir yere toplanmış ve Mushaf haline getirilmişti. Hz. Osman döneminde yapılan bu önemli hizmeti çoğunluk takdir ettiyse de Abdullah b. Mesud ve onu destekleyenler karşı çıktılar.

. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 114.

. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113.

. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114.

. Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25. Sahabeler Dünyaya girmekle birlikte manevi derecelerde nasıl yükselebilirler? Bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

. *Tevbe*, 9/34; Diyarbekri, II, 268.

. Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114; Cevdet Paşa, I, 451; İlgili ayetlerin açıklamasına bkz. Heyet, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, s. 191.

. *Tevbe*, 9/35; Mesudi, II, 375 vd. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

Talha da, Aşere-i Mübeşşere'dendi ve dört halifenin şûra meclislerinin değişmez üyesiydi. İlk Müslümanlardan olan Talha b. Ubeydullah İslam'dan önce de tüccardı. Müslüman olduktan sonra da ticareti sürdürdü. Hz. Osman döneminde çok servet sahibi olmuştu.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440; Aydınllı, "Ebu Zer", *DİA*, X, 266-269.

. Bkz. Diyarbekri, II, 268.

. Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefa*, s. 153; O bütün bu gördüklerini refahla değişme ve zenginlikle şımarma olarak değerlendiriyor, bunun sonunun geçmiş ümmetlerde olduğu gibi bir helak ve musibeti getireceğini düşünüyordu. Bkz. Cevdet Paşa, I, 454.

Onların İslam'a girmesiyle sanki eski bilgileri, kültürleri, bir takım inanç ve zihniyetleri de Müslüman oldu, Müslümanlık gibi algılandı ve Müslüman kılığında göründü. Böylece İslam'dan olmayan şeyler İslam'a karıştı. Elbette bu hal, İslam'ın safiyetine halel getirdi. O insanlar zamanla, eski bilgilerini, kültür ve düşüncelerini İslam'dan zannettiler. Bu durum toplumlarda, inanç ve zihniyette İslam'ın ilk safiyetinin kalmaması demekti. Karışıklıkların önemli bir sebebi de buydu. Her Müslüman'ın her sıfatı ve her durumu Müslüman değildi.

İbn-i Mesud, tertip ettiği Mushaf'ından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü. Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla Mushaf'ı terk olundu. Ayrıca Hz. Osman hicretin 32. yılında resmi Mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti. Bu icraatı da bazılarının Hz. Osman'a kırılmasına sebep oldu.

– *Mutlaka Allah imamlara (yöneticilere) ruât (görüp gözetici) olmalarını emretti ve onlar cübât (vergi toplayıcı) olarak yaratılmadılar.*

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

. Sadece Ammar b. Yasir (r.a.), raporunda bazı olumsuzluklardan söz etmişti. Bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 533 vd.

Hz. Peygamber ve ilk iki halife döneminde evler, küçük, basık tavanlı, taş ve çamur karışımından temeli atılan ve kerpiçe duvarları yükseltilecek yapılarıydı. Onlar toprakla sıvanır, üzeri geliş güzel örtülüp ot üstüne toprak dökülürdü. Evlerin çoğunda kapı yerine, bir kilim veya perde/hicab görevini yapacak bir örtü bulunurdu.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 535. İsyan ve ihtilaldeki rolü için bkz. Fığlalı, "Abdullah b. Sebe", *DİA*, I, 133-134.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440. ayrıca bkz. Buhari, Zekât, 4.

. Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefa*, s. 153; Cevdet Paşa, I, 452.

. Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefa*, s.153; Cevdet Paşa, I, 455. Ebu Zer (r.a.) Hicretin 32. Yılı vefat etti. Krş. Zehebi, el-*Hulafâu'r-*

Râşidûn, s.148-150; Muhalifleri Hz. Osman'ı on dokuz hususta onu tenkit ediyorlardı. Bkz. Diyarbekri, II, 268.

. Fiğlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.

. Fiğlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282-285.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

Velid 30/650-651 yılında bir cinayetin faillerine "kisas" uygulayınca da muhaliflerin eleştirisine maruz kalmıştı. Valinin içki içtiğini iki şahitle ispat eden muhalifler ona "had" vurdurmuş ve görevden alınmasını sağlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Osman, onun yerine yine akrabalarından olan Said b. As'ı vali olarak atamıştı.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

Kureyş'in Emeviler kolundan olan ve otuz dört yaşında Mekke'de Müslüman olan Hz. Osman iki defa Allah Resulü'ne damat olmuştu. Elbette Allah Resulü onu sevdiği ve beğendiği için önce kızı Rukiye'yi Mekke'de onunla evlendirmiş, Rukiye, Bedir Savaşı sırasında vefat edince, bu kez diğer kızı Ümmü Gülsüm'ü ona nikâhlamıştı. Ümmü Gülsüm de hicretin dokuzuncu yılında vefat etmiş ve Rasulullah (a.s.m.) bir kızı daha olsa Hz. Osman'a vereceğini belirtmişti. Bedir Savaşı'nda bulunmadığı halde ona ganimetten hisse vermişti.

"Ben Rasulullah'ı fitneleri ve onların gelmesinin yakınlığını anarken duydum. O sırada (yanımızdan) elbisesine bürünmüş bir adam geçti. Rasulullah onu görünce şöyle buyurdu: "O gün bu (gördüğümüz) hidayet üzere olacaktır. Hemen ona doğru kalkıp gittim (kendisine ulaştım) bir de baktım ki o Osman b. Affan. Yüzünü Peygamberimize (a.s.m.) çevirip 'bu mu?' dedim. O da 'evet' dedi."

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441; (Ahmed b. Hanbel, I, 497'den).

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Hamidullah, *Vesaik*, s. 535; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

. Mektubun gerçekten var olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

. Bkz. Buhari, *fezail*, 5-7. Rasulullah kendisini bir zamanlar şahadetle müjdelemişti. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

– “Zaman yavaş yavaş yaklaşıyor. (Gitgide) amel azalacak, (kalplere) cimrilik atılacak, fitne zuhur edecek (gizli iken açık, mahkûmken hâkim olacak) ve ölümler artacak.”

. Zehebi, *İtmâmu'l-Vefa*, s.157-167; Cevdet Paşa, I, 479, 491; Hizmetli, s. 486 vd.

Hiz. Muaviye bir yandan onun samimiyetini biliyor, diğer yandan Abdullah b. Sebe karakterli muhaliflerin onu ve benzerlerini kendilerine alet etmesinden korkuyordu. İster istemez Hiz. Ebu Zer'in durumunu Halife Hiz. Osman'a şikâyet etti. Durum üzerine Hiz. Osman onu Medine'ye davet etti. Ebu Zer, hilafetin dünyevileşmesinden endişe ediyordu.

“Nebi (a.s.m.) Uhud'a çıkmıştı. Ebu Bekir, Ömer ve Osman (r.anhum) yanında idiler. Dağ onlara olan sevincinden sallandı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ayağını yere vurarak şöyle buyurdu: “Üsbüt uhud, fe innemâ 'aleyke nebiyyün ve siddîkun ve şehidâni = Uhud sakın dur. Çünkü üzerinde bir Nebi, bir Sıddîk ve iki şehit var.”

. Buhari, IV, 176; V, 40; VII, 173; Zebidi, XII, 217; Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.

. Müşriklerin konforu ön plana alması için bkz. Bkz. *Meryem*, 19/73-74; Kandehlevi, I, 399; Krş, Buhari, VII, 207, 209; rekaik, 53; Münavi, II, 46, nr. 2700; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 540; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Kendi Dilinden I*, 120 vd.

. Cevdet Paşa, I, 379; Kandehlevi, II, 403; Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.

. Cevdet Paşa, I, 379.

. Kandehlevi, II, 404.

. Cevdet Paşa, I, 379; Kandehlevi, II, 403.

. Kandehlevi, II, 400.

. Kandehlevi, II, 400. Ayrıca Dünya Yarışına Karşı İhtarlar konusunda bkz. Sarıcık, *Hulafay-ı Râşidin Döneminden*, s. 24-34.

. Kandehlevi, II, 402; Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25; Erkal, “Ganimet”, *DİA*, XIII, 351-354.

. Kandehlevi, II, 402; Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.

Ama Ebu Zer (r.a.) konusunu farklı yorumlayanlar oldu. Hiz. Ali de onun Şam'dan çıkarılmasını ve Rebeze'ye gönderilmesini hoş karşılamadı, oğulları ve Ammar b. Yasir'le birlikte onu Rebeze'ye

uğurladı. Hz. Osman hakkında olan tenkit ve itirazlardan biri şöyleydi: *“Ebu Zer gibi mübarek bir kimse önce Şam’dan çıkarıldı, sonra Rebeze’de ikamete mecbur edildi.”* Oysa gerçekten bir zorlama ve sürgün söz konusu değildi. Hz. Osman herkesi, Ebu Zer’in züht anlayışına ve bir lokma bir hırka gidişatına zorlayamazdı.

Kimi Emevi mensuplarının kötü hallerinden dolayı, Hz. Osman’ın mazlum olarak şehit edilmesi (18 zilhicce 35/17 Haziran 656) herkesi çok üzmüştü. Çoğunluk isyan ve ihtilâlın bu raddeye varacağını görememişti.

“Men cehhezze ceyşe’l-usreti felehu’l-cennetu = Kim zorluk ordusunu donatırsa ona cennet var.”

Fakat her üç grup aynı yılın Şevval ayı sonlarında (Nisan sonları) aniden Medine’ye döndüler. Ansızın şehre girip Hz. Osman’ın evi etrafında mevzilendiler ve evi kuşattılar. Bazı rivayetlere göre, onlar yolda yönetim tarafından liderlerinin öldürülmesini emreden bir yazıyı ele geçirdiklerini söylüyorlardı. Hz. Osman böyle bir mektup yazmadığını belirtmesine rağmen, bu kendilerini haklı göstermek için uydurdukları bir yazı olmalıydı. Bu mektubun hilafet sekreteri Mervan b. Hakem tarafından yazıldığına dair rivayetler de vardır. Bu durumda Hz. Osman gizlice yazılar yazarak valilerinden yardım istedi.

“Şüphesiz Fedek, Rasulullah’a aitti. O onda infak ediyor, Haşimoğulları’nın dullarını evlendiriyordu. Şüphesiz Fatıma (radiyallahu anha) ondan, onu (Fedek’i) kendisine vermesini istedi. Fakat Peygamber (a.s.m.) bundan kaçındı. Evet, Rasulullah (a.s.m.) o işte Fatıma’yı men etti. Ben de, (bu hususta) bir hak sahibi olamam. Şimdi sizi şahit tutuyorum ve kesin olarak Fedek’i Rasulullah (a.s.m.) zamanındaki hale döndürüyorum.”

“Hz. Osman öldürüldüğü gün; onun hazinedarında; yüz elli bin dinar (altın lira) ve bir milyon dirhem’i vardı. Vadilkura, Huneyn ve bu ikisinden başka yerlerdeki gelirlı arazileri de yüz bin dinar değerindeydi.”

. Hizmetli, s. 479; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338;

. *Kehf*, 18/ 45-46; Hasan İbrahim Hasan, I, 329; Uludağ, “Halife”, *DİA*, XV, 299-300.

. Uludağ, “Halife”, *DİA*, XV, 299-300; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 439.

“Yâ osmânu innehû le’alellâhe yükammisuke kamîsan = Osman, durum şu ki, (bir gün) Allah sana bir gömlek giydirecek. Fe in erâdûke ‘alâ halî’ihi felâ tahla’hu lehum = Eğer onu çıkarmaya seni zorlarsa, onu onlar lehine çıkarma.”

Olaydan haberdar olan halife her iki sahabeye de kızdı. Durumu yatıştırmak için, Sa’d b. Ebi Vakkas’ı valilikten alıp yerine anne bir kardeşi Velid b. Ukbe b. Muayt’ı atadı. Velid, Hz. Peygamber zamanında Mekke döneminde adını çok duyduğumuz önemli bir İslam muhalifi olan, Rasulullah’a çok kötü davranan Ukbe b. Muayt’ın oğluydu.

Yarıшта, iki veya daha çok tarafın rekabeti ve kazanmak için mücadelesi olacaktır. Yani onda kazanan ve kaybeden vardır. Birisinin çok kazanıp, diğerlerinin kaybettiği veya az kazandığı bir ortamda; düşmanlıklar, hakkı ve haklıyı değil; bir tarafı veya tarafları kayırmalar ve zulümler başlayacaktır. Hatta bu durum savaşa kadar gidecektir. Böylece devletler, milletler savaşı; toplum içine girecek, iç savaş, ümmet içinde tefrikalar, bölünmeler ve rant kavgası başlayacaktır.

“Fakat Yüce Allah kimlere bolluk/servet vermişse; mutlaka aralarına düşmanlık ve dargınlık koymuştur.”

Mülk ve saltanat, hilafet anlayışından meliklik/krallık anlayışına yönelmektir, aynı zamanda zenginlikle gelen debdebeyi de anlatır. Hz. Ayşe’nin bu sözleri, aynı zamanda Hz. Osman döneminin bir eleştirisi anlamına da geliyordu.

Hz. Ömer’in deniz gibi dalgalanıp geleceğinden korktuğu fitne de bu olsa gerekir. Hz. Ömer’in şehit edilmesi ile fitne kapısı kırılıp açılmış, daha sonra fitneler bu kapıdan girmeye başlamıştır. Belki de Hz. Osman’ın Kur’ân okurken şehit edilmesi ile kırılma daha da artmıştır. Müslümanlar içinde vukua gelen, sonuçları başka fitneler, ihtilaflar ve karışıklıklar doğuran önemli fitnelerden biri Hz. Osman’ın katli ve şahadetidir.

Cahiliyede asabiyet-i cahiliye vardı. Asabiyet ve kabilecilik, *“unsur ahâke zâlimen ev mazlûmen = Kabiledaşına zalim olsa da muzlum olsa da yardım et!”* diyordu. Kabileden ise zalime yardım zihniyeti; o

zaman yükselen bir değerdı. Onlar mufahara ile kabile ve aşiretlerini öoverler, “*gayret-i kavmiye*” ve “*mikro ırkçılık olan kabilecilikle*” uğraşırdururlardı.

Hz. Osman da Tebük ordusunu donatmıştı. O ihsanı çok biriydi.

Sahabeden bu anlayışa karşı çıkanlar da vardı. Genel anlayış ve cumhura göre, bu ayetler zekâtı verilmeyen servet ve para sahiplerinin acıklı bir azaba uğrayacağını açıklıyordu. Ulemanın cumhuru zekâtı verilen malın bir araya toplanıp saklanmasına cevaz veriyordu. Çünkü bizzat Peygamber Efendimiz (a.s.m.) bir sözlerinde şöyle diyordu:

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in hilafetleri ve Hz. Osman’ın halifeliğinin ilk yılları Hz. Peygamber devri gibi geçmişti. Daha sonra zenginliğin de tesiri ile insanlar yemeye, giymeye ve güzel bineklere düşkünleştiler. Neşelenmek için bahçelere çıkmaya başladılar. Medine’de yeni binalar ve konaklar yapılmaya başlandı ve servet biriktirme yönelimi oldu.

Kapıdan giren yanlarına yaklaşıncı baktılar ki o Rasulullah’ın damadı Osman b. Affan’dır. Böylece Rasulullah Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’den sonra onu da cennetle müjdelemiş oluyordu. Bu sayı ondan sonra aynı yere gelenlerle 10’a tamamlanacak ve bu kimseler “*Aşere-i Mübeşşere = Cennetle müjdelenen on kişi*” olarak anılmaya başlayacaklardı.

. a.g.e., I, 41.

. “*Fe erâdeke’l-munâfikûn en tahle’a kamîsake ellezî kammesakellâhu, felâ tahla’hu.*” Bkz. İbn-i Mâce I, 41, nr. 112.

. İbn-i Mace, I, 42; Mansur Ali, III, 327.

. “*Ve vechu osmâne yeteğayyeru.*” Ayrıca, hadisin isnadı sahih, ricali sikadır. Bkz. a.g.e., I, 42, nr. 112. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 182.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, s. 441.

. “*İnne vellâkellâhu hâze’l-emra Yevmen.*”

. Taftazani, V, 291; Mansur Ali, III, 329 Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 179.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 535-536; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, s. 441.

. İbn-i Mace, I, 42.

Bu yardım, Resul-i Ekrem'in Halid b. Velid'e: "...Uhud dağı kadar altın tasadduk etseniz onların (ilk sahabelerin) amellerinin bir müddüne veya yarısına ulaşamazsınız." açıklamasının sırrını taşıyordu. Yardım Kur'ân-ı Hakîm'in "Ceyşü'l-Usreye = Zorluk Ordusu" adını verdiği askeri sefer için yapılıyordu.

Artık onlar hiç çekinmeden valileri eleştiriyorlardı. Hz. Osman'ın bazı ufak tefek hatalarını da abartıyorlardı. Mısır, Kûfe ve Basra'daki muhalifler Hz. Ali, Hz. Ayşe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyir gibi sahabe büyüklerinin ağzından mektuplar kaleme alarak onları da muhalefet içinde göstermeye başladılar. Mektuplar bütün şehirlere gönderildi ve ayrıca insanlar cihat (daha doğrusu isyan) için Medine'ye çağrıldı.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

. Cevdet Paşa, I, 491, 494; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339; Hizmetli, s. 487.

. Cevdet Paşa, I, 489.

– (Bunlar yapılmazsa) onlara geri dönen düşmanlar olur. Öyleyse onlara vefa (mükemmellik, tam olmak, adalet, denge, iyiliği çoğaltmak ve sözü yerine getirmek) kapılarını açmaya çalışınız."

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 438, 442.

. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Diyarbekri, II, 165; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441; Fayda, "Cennetü'l-Baki", *DİA*, VII, 387.

Dâr-ı Ebyaz'ın/Beyaz Saray'ın halısı şimdi; Medine'de Mescid-i Nebevî'deydi.

Hatırlanacağı üzere Hz. Ömer Şam valisi Yezid b. Ebu Süfyan Amevas vebasından ölünce yerine kardeşi Muaviye b. Ebu Süfyan'ı Şam valisi olarak atamıştı. Hz. Muaviye ilk İslam donanmasını kurdu ve Kıbrıs'ı fethetti. Aynı yıllarda Rodos, Malta ve Girit adalarına seferler yapıldı. İran ve Azerbaycan'ın fethi tamamlandı.

Hz. Osman Rasulullah'ın da bildirdiği üzere, çok geçmeden şehit olacağı kanaatindeydi. Hatta ölümünden bir gün önce rüyasında Rasulullah'ı görmüş ve o kendisine yarın birlikte olacaklarını ve onlarla beraber iftar edeceğini söylemişti. O bu yüzden Rasulullah'ın ölmeden önce kendisine yaptığı tavsiyeyi tutarak hilafet gömleğini çıkarmayı ve asilere baş eğmeyi reddetmiş ve ecelini beklemeyi tercih etmişti.

Rasulullah hilâf-ı hakikat vaatle bulunmayacağına göre, o bu açıdan da cennetlik biriydi. Hem insan olarak hasbelbeşer bazı hataları olsa bile, pek büyük iyilik sayılan zorluk ordusunu teçhizi yanında, hataları ona zarar vermeyecekti. Bu durum pek büyük kâr getiren bir iş yerinin, bir iki kalem malda bazı zarar etmesine benzer. Bir rivayete göre de, Hz. Osman önce Rûme Kuyusu'nun yarısını satın aldı ve vakfetti, sonra diğer yarısını vakfetmişti. Ayrıca Hz. Osman Hudeybiye Biatı'ne katılanlarla birlikte de cennetle müjdelendi.

Yine Hz. Osman, kendi zamanına gelinceye kadar Haşimilerin elinde olan Fedek fey'i konusunda farklı bir uygulamada bulundu. Resul-i Ekrem'in vakıflarından sayılan Fedek arazisini devlete ait mülklerden sayıp, belli bir miktar karşılığında kâtibi ve akrabası Mervan b. Hakem'e ıktâ olarak verdi. Bu uygulaması da eleştiri ve infiale sebep oldu. Âl-i Beyt'e karşı hoş bir muamele olarak görülmedi. Bu arazi daha sonra Ömer b. Abdülaziz devrine ve (99/717) yılına kadar Mervanoğulları'nın elinde kalmıştır.

Ardından Mısırlılar Hz. Ali'ye, Basralılar Talha b. Übeydullah'a, Kûfeliler de Hz. Zübeyir'e elçiler göndererek halife olmalarını istediler. Görüldüğü gibi her grup gönüllerindeki halifeyi başlarında görmek istiyorlardı. Fakat her üç sahabe de teklifleri sert şekilde reddettiler. Onlar isyancılarla birlikte olmak ve onlar tarafından yönetimin başına getirilmek istemiyorlardı.

Hayâ nedir? Hayâ; insanın kendisini günahlardan ve kötülüklerden çekmesi ve onları terk etmesidir. Demek Hz. Osman bu özelliği öne çıkan bir sahabedir. Hayâsızlar Allah'tan hayâ etmez ve kullardan utanmazlar. Böylelikle her günahı işlerler.

Ben de onu büyük para ile satın aldım. Oysa bu gün sizler, beni ondan içmekten men ediyorsunuz, ben deniz suyundan (acı sudan) içiyorum. Onlar sözleri üzerine şöyle dediler:

– “İyiler birer birer önceden gider. Geride arpa ve hurmanın husalesi (döküntüsü ve kötüsü) kaldığı gibi husaleler/döküntüler kalır da Allah onlara hiç kıymet vermez.”

Hz. Osman seksen veya seksen iki yaşında, evinde Kur'ân okurken öldürüldüğünde (35/656) otuz milyon dirhemi ve 150 bin dinarı vardı. Bu serveti ihtilalcılar tarafından yağma edilmişti.

Hız. Osman'ın son altı yılı ise bir takım problemler ve karışıklıklarla geçti. Bu zaman diliminde yavaş yavaş fitne (karışıklık) uyanmaya başlamıştı. Rasulullah'ın sırdaşı Huzeyfe b. Yeman'a göre, Hız. Ömer'in şehit edilmesi ile zaten fitne kapısı açılmıştı. Hatta onun şehit edilmesi o sağlam kapının kırılması idi. Kırılan kapıdan yavaş yavaş fitnelerin İslam ümmeti içine gireceği aşikârdı. Hız. Ömer de fitneyi içeri bırakmayan kapının kırılması durumunda; bir daha kapanmayacağını ve karışıklıkların sürüp gideceğini dile getirmişti.

Hız. Osman müezzinlere ilk olarak aylık tahsis etmiş ve Mescid-i Nebevî'de maksure yaptırmıştı. Bunu Hız. Ömer'e yapılan suikastı nazara alarak tedbir olmak üzere yapmıştı.

Bu konuda; Hız. Ömer gibi düşünen ve kaygılanan başka sahabeler de vardı.

Abdurrahman b. Avf bunun üzerine rahatlamıştı. Gerçekten zengin olsa da içinde mal mülk hırsı yoktu. Hız. Ömer vefat ettiğinde, Hız. Ömer tarafından tespit edilmiş halife adaylarından biriydi. Fakat onun vefatından sonraki ilk şurada; *"içimizden üçümüz, üçünün lehine çekilsin"* teklifini yapmıştı. Böylece Hız. Zübeyir, Hız. Ali lehine; Talha Hız. Osman lehine; Sa'd b. Ebi Vakkas Abdurrahman b. Avf lehine halife olmaktan feragat etmişlerdi. Abdurrahman b. Avf da adaylıktan çekilince, geriye Hız. Osman'la Hız. Ali kalmıştı.

Ama Ebu Zer (r.a.) konusunu farklı yorumlayanlar oldu. Hız. Ali de onun Şam'dan çıkarılmasını ve Rebeze'ye gönderilmesini hoş karşılamadı, oğulları ve Ammar b. Yasir'le ile birlikte onu Rebeze'ye uğurladı. Hız. Osman hakkında olan tenkit ve itirazlardan biri şöyleydi: *"Ebu Zer gibi mübarek bir kimse önce Şam'dan çıkarıldı, sonra Rebeze'de ikamete mecbur edildi."* Oysa gerçekten bir zorlama ve sürgün söz konusu değildi. Hız. Osman herkesi, Ebu Zer'in züht anlayışına ve bir lokma bir hırka gidişatına zorlayamazdı.

Hız. Osman da yirmi dokuzuncu yıla kadar böyle yapmıştı. Fakat bu sene dört rekâtlı namazları kasr etmedi. Sahabe-i Kiram'dan bazıları buna itiraz etti. Hatta Hız. Ali (r.a.): *"(Yeni) bir emir hadis olmadı. Ahit de eskidi. Sen Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) ve halifeleri Ebu Bekir ve Ömer'in iki rekât kıldıklarını gördün, sen de evâil-i hilâfetinde (halifeliğinin ilk yıllarında) öyle kıldın?"* deyince Hız. Osman: *"Bu benim rey ve içtihadımdır."* diye cevap verdi. Abdurrahman b. Avf'a

da aynı şeyleri söyledi. Abdurrahman huzurundan çıkınca Abdullah b. Mesud'a: "*Bildiğimiz şeyler bozulmuş.*" diye yakındı.

Hiz. Osman güzel ahlaklı, zahit, nazik, mahcup, kimseyi incitmeyen, sıla-ı rahime önem veren, yumuşak huylu, halim selim, hayâ ve edep timsali, Müslümanlara ve akrabalarına çok merhametli, ince ruhlu ve rikkatli biriydi. Aynı zamanda o zengindi ve pek cömertti. Geceleri ibadetle, gündüzlerini oruçla geçiren biriydi.

Hiz. Peygamber'in (a.s.m.) mucizelerinin biri de, gayptan haber vermektir. O kendisi gaybı bilmezdi, fakat kendisine Allâmu'l-Guyûb tarafından bildirileni bildirirdi. Sadık rüyalarla, vahiy ve ilhamla gayp bildirilebilir. Hiz. Peygamber Hiz. Hasan'ın iki büyük Müslüman grubun arasını bulacağını, Hiz. Ali'nin, nâkislerle, kâsitlerle ve mâriklerle savaşıacağını, yani Cemel, Sıffin savaşlarını ve Haricilerle ilgili olayları haber vermişti. Hav'eb köpeklerinin Ezvâc-ı Tâhîrat'tan biri üzerine havlayacağını, Hiz. Hüseyin'in Tafta katledileceğini de bildirmişti. Âl-i Beyt'ten en yakında kendisine kavuşacak olanın Hiz. Fatıma olacağı da bildirdiği gayp haberlerindendi.

İbn-i Sebe, Basra, Kûfe ve Suriye'de biraz kaldıktan sonra Mısır'a gidip muhalefeti örgütlemeye başladı. Artık Fustat, muhalefetin birinci merkezi durumuna dönüşmüştü. O valileri ağır şekilde eleştiriyor, onların din kurallarını çiğnediklerini ve zulme başladıklarını ileri sürüyordu. Son zaman Hiz. Osman'ın (r.a.) yaşı yetmiş beşi geçmekle, işler bütün bütün Emevilerin ve özellikle kâtibi ve amcaoğlu Mervan b. Hakem'in elinde kaldı. Bu da bir eleştiri konusuydu. Dolayısıyla kırgınlığa ve dedikoduya sebep oldu.

O hanımlarının geçim hususunu düşünüyordu. Abdurrahman b. Avf, Rasulullah'ın vefatından sonra sürekli Ezvâc-ı Tahîrat'a nakit gönderdi. Bunun 40.000 dinar olduğu söylenir. Rasulullah'ın hanımları bundan harcarlar ve sadaka verirlerdi. Ebu Seleme'nin bildirdiğine göre o; bir hurma bağına Ümmehât-ı Müminîn için ayırmıştı. Onun dört yüz binlik liralık gelirini onlara gönderiyordu.

O Müslüman olunca Hiz. Peygamber çok geçmeden ona kızı Rukiye'yi verdi. Habeşistan'da Hiz. Osman'ın "*Abdullah*" adlı bir oğlu dünyaya gelmiş, bunun üzerine Hiz. Peygamber onun "*Ebu Amr*" olan künyesini değiştirmişti. *El-İsabe*'ye göre o "*Ebu Abdullah*" ve "*Ebu Ömer*" diye künyelenen biriydi. Çünkü onun Ümmü Gülsüm'den

sonra yaptığı evliliklerden “Ömer, Eban ve Said” adlarında oğulları da olmuştu. Bu konuda *el-İsabe*’nin verdiği bilgi daha doğru ve mantıklı görünmektedir.

Rasulullah hilâf-ı hakikat vaatle bulunmayacağına göre, o bu açıdan da cennetlik biriydi. Hem insan olarak hasbelbeşer bazı hataları olsa bile, pek büyük iyilik sayılan zorluk ordusunu teçhizi yanında, hataları ona zarar vermeyecekti. Bu durum pek büyük kâr getiren bir iş yerinin, bir iki kalem malda bazı zarar etmesine benzer. Bir rivayete göre de, Hz. Osman önce Rûme Kuyusu’nun yarısını satın aldı ve vakfetti, sonra diğer yarısını vakfetmişti. Ayrıca Hz. Osman Hudeybiye Biati’ne katılanlarla birlikte de cennetle müjdelenmişti.

“...onlar, ‘o bize nasıl hükümdar (melik) olur?’ dediler. Allah üzerinize onu seçti. İlimde ve cüssede ona sizden daha çok üstünlük verdi. Allah mülkü (saltanatı, hükümdarlığı ve yönetimi) dilediğine verir: (Vallâhu yu’tî mulkehû men yeşâu). Hem Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir.”

Evet, Cevdet Paşa’nın da ifade ettiği gibi, Onların her biri birer müçtehitir. Bir müçtehit diğer bir müçtehidin reyi ile amel etmeğe mecbur değildir. Her müçtehit içtihadı ve reyi ile amel eder. Bu hususta sahabenin bir kısmı Hz. Osman’a uymuş, bir kısmı da uymamıştır. Fakat onun muhalifleri böyle şeyleri itiraz, tenkit ve dedikodu vesilesi etmişlerdi.

“Bu öyle bir şeydir ki; Allah onu hangi topluma vermişse; mutlaka aralarına düşmanlık ve dargınlık girmiştir.”

“Bana Osman’ın azatlısı Ebu Sehle dedi ki: Mutlaka Osman b. Affan evi muhasara edildiğinde şöyle demişti: ‘İnne rasulallâhi sallallahu ‘aleyhi veselleme ‘ahide ileyye ‘ahden fe ene sâirun ileyyhi = Gerçekten Rasulullah bana gizlice bir ahitte (emirde) bulundu. Ben de onun üzerineyim.”

Hz. Osman halife olunca, halka ve şehirlerde oturanlara da mektuplar yazmış ve benzer konulara dikkatlerini çekmişti.

Hz. Osman karakter olarak samimi, halis, yumuşak huylu, kimseyi incitmeyen, merhametli, sıla-i rahimi önemseyen, halim selim biriydi. Hatta Hz. Ali onun hakkındaki bir değerlendirmesinde “*Osman bize en çok sıla-ı rahim yapan kimseydi*” demişti. Sıla-i rahim, yardım,

görüp gözetme, akrabaların, komşuların, Müslümanların dertleri ile dertlenme demektir. Cezalandırmaktan çok affı tercih eden bir yapısı vardı.

“Bundan sonra yaptığı (hatalardan hiçbirini) Osman’a zarar vermez.”

“(Biriktirilen servet ve paralar) o gün cehennem ateşinde kızdırılıp, bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır ve (onlara şöyle denilir): ‘İşte kendiniz için sakladığınız bunlardır. Yığdığınız servet ve hazinelerin azabını tanındınız!’”

1) Bir gün Hz. Peygamber; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman Mekke’nin güneyindeki Sebir Dağı üzerindeydiler. *“Fe teharreke’l-cebelü hattâ hicâretühû bil-hazîzi = Derken dağ sallandı, hatta taşları aşağı tarafa düştü. Fe rakezahu’n-nebiyyu sallalâhu ‘aleyhi vessellem bir riclihî ve kâle = Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.m.) ayağı ile ona vurdu ve şöyle buyurdu: ‘üskün sebîru, fe innemâ aleyke nebiyyun ve siddîkun ve şehidâni = Sebir sakın ol! Çünkü üzerinde ancak bir Nebi, bir siddîk ve iki şehit var”*

“Ey Osman! Mutlaka Allah sana bir gün, bu işi tevliye edecek. Ama münafıklar Allah’ın sana giydirdiği gömleğini, senden çıkarmak isteyecekler. Sen sakın onu çıkarma” Rasulullah bu sözleri üç defa tekrar etmişti.

“Bundan sonra derim ki, mutlaka Kostantiniye (İstanbul) ancak Endülüs tarafından fethedilir. Mutlaka siz o ikisini (ikisinden biri olan Endülüs veya İstanbul’u) fethettiğiniz zaman, ecirde onu (Kostantiniye’yi) fethedene şerik/ortak olursunuz vesselam.”

‘Onlara dünya hayatının tıpkı böyle olduğunu anlat: Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir, yerin bitkisi onunla karıştı ve sonunda bitkiler, rüzgârların savurduğu çöp kırıntıları haline geliverdi. Allah, her şeye kadirdir. Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Bâki kalacak olan güzel işler ise Rabbin katında sevap ve umut bakımından daha hayırlıdır.”

Peygamber Efendimiz Medine’de duvarlarla çevrili bir hurma bahçesine girmiş, orada otururken sırayla yanına gelenleri cennetle müjdelemişti. Hz. Osman da üçüncü olarak yanına gelmişti. Bahçe kapısına kadar gelip kapıdaki görevliden izin istemiş, görevli bir kişinin daha bahçeye gelmek istediğini bildirince Resul-i Ekrem bir an duraklamış, susmuş ve görevliye şunları söylemişti:

Hiz. Osman döneminde, Medine’de o da geniş bir ev yaptı. Yüz atı, erkek-dişi bin devesi vardı. Ayrıca, on bin kadar koyunu bulunuyordu. Hicretin 21. yılında vefat ettiğinde malının yarısı yetmiş dört bin dinarı buluyordu.

Bu sırada muhaliflerin durumundan endişelenen Hiz. Ali oğlu Hiz. Hasan’ı Halifeye göndererek durumdan kendini haberdar etti. Diğ r sahabeler de gençleri Hiz. Osman’ın yanına göndererek onun korunmasını sağlamak istediler. Ama muhalifler organize olmuşlardı. Ani bir baskınla Medine’ye girmek ve şehri ele geçirmek istiyorlardı. Bunun için bir hile düşündüler. Bulundukları yerleri terk ederek memleketlerine dönmek üzere yola  ıktılar. Bazı rivayetlere bakılırsa onlar Mısır valiliği için Hiz. Osman’la görüştüler. Oraya Hiz. Ebu Bekir’in oğlu Muhammed’i vali tayin ettirdiler.

“Beşşir ehle’l -medineti bi ġ retin şev’ e ve harbin m zk r = Medinelileri birden her taraftan görünecek korkunç yağma ve dillere destan bir harple müjdele.”

Tartışma Kur’ân’ın okunuş şekilleri (vücûh-ı kıraat)  zerine idi. O zamanlar Hiz. Ebu Bekir devrinde Mushaf haline getirilen Kur’ân ayetlerinin harekeleri yoktu. Harekesiz kelimeler, Arapça’nın karakteristiğine uygun olarak farklı okunabiliyordu. “Vücûh/vecihler” denen kıraat farklılıkları da tartışmaya sebep oluyordu. Bu tartışma  zerine Hiz. Osman, Zeyd b. Sâbit başkanlığında bir heyet kurdurdu. Bu komisyon, Hiz. Hafsa’da bulunan, tek nüsha olan Kur’ân’ı şu anki s re sırası ile altı nüsha çoğalttı. Sonra ana nüsha yine Rasulullah Hanımı Hiz. Hafsa’ya teslim edildi. Çoğaltılan nüshalar önemli merkezlere gönderildi. Hiz. Osman’ın bu önemli hizmeti, Kur’ân-ı Kerim’in hiç bozulmadan zamanımıza kadar ulaşmasında önemli olmuştur.

– *Yetime ve kendisiyle antlaşmalı olana zulmetmeyiniz. Çünkü mutlaka Allah onlara zulmedenlerin hasmıdır.”*

c) Hiz. Osman, hicretin 29. yılında (649-650) Mescid-i Nebevî’yi genişletti, tamir ettirdi ve daha süslü şekle getirdi. Bu da bazıları tarafından yadırgandı. Onun Rasulullah’ın mührünü Bi’r-i Eris’e düşürmesi de dedi kodu vesilesi yapıldı. Medine’ye çok ganimet malı geliyordu. Hiz. Osman Müslümanlara bol bol at lar/ihsanlar vermeye başladı. Medine zenginleşmişti. Bir bahçe 400 bin dirheme (akçeye)

satılabiliyor, bir ata bin dirhem ödenebiliyordu. Onun döneminde Medine'ye pek çok yeni binalar yapıldı ve Medine kuzeyde Sel' dağına kadar ulaşmıştı. Şehir eskisinden daha kalabalıktı. Artık Mescid-i Nebevî'yi de yenilemek ve genişletmek gerekiyordu.

Rûme Kuyusu, Medine'de Uhud'un batı tarafında kanat vadisiyle Medine'nin batısından gelen suların birleştiği yerde bulunuyordu. Akik vadisindeki bu kuyunun suyu tatlı ve iyi içimliyd.

Halifeye yardım için Suriye'den gönderilen birlikler Vadilkura'ya gelince Hz. Osman'ın şehit edildiği haberini alıp geri döndüler. Kûfe ve Basra'dan gönderilen birlikler ise, Rebeze Köyü'ne geldiklerinde üzücü olaydan haberdar olup geri dönmüşlerdi.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Hz. Osman ihtilal ve darbecilere boyun eğen ve bu durumun kapısını açan biri olmak istemiyordu. İsyancılar görüşmelerinde onun kendilerine boyun eğmediğini görünce evini kuşatmışlar ve bunu yirmi, kırk veya iki ay kadar sürdürmüşlerdi. Asilerle vuruşmak isteyenler olduysa da, Hz. Osman merhametinden kan dökülmesini ve asilere karşı silah kullanılmasını istemiyordu.

Onun Abdullah adlı oğlu hicretin dördüncü yılında (625) vefat etmişti. Hz. Osman nübüvvetin beşinci yılında (615) hanımı Rukiye ile birlikte Habeşistan'a hicret etti ve bir yıl sonra Mekke'ye döndü. Daha sonra da 622'de Medine'ye hicret etmişti ve Aşere-i Mübeşşere'dendi. Resul-i Ekrem'in Hz. Osman hakkında iyi biri olduğunu açıklayan ve öven sözleri vardır. Resul-i Ekrem (a.s.m.) damadı Hz. Osman'ı (r.a.) çok beğenir ve çok severdi.

Hz. Osman hilâfete gelince, Hz. Ömer'in tavsiyelerine uyarak vali ve memurları yerlerinde bıraktı. Yalnız Muğire b. Şube'yi Kûfe valiliğinden alıp yerine Aşere-i Mübeşşere'den biri olan Sa'd b. Ebi Vakkas'ı tayin etti. Sa'd b. Ebi Vakkas, Kûfe Beytûlmali'nden borç aldı. Beytûlmal başındaki Abdullah b. Mesud borcu kendisinden isteyince, borcunu ödeyemedi. Bu olay üzerine Kûfelilerin bir kısım Sa'd b. Ebi Vakkas tarafını, bir kısmı da Abdullah b. Mesud tarafını tuttu. Böylece Müslüman halk arasında bazı tarihçilerin, *"İlk ihtilaf"* olarak yorumladığı bir ayrılık gerçekleşiyordu. Ayrıca, bu olay üzerine *"ehlul-ırâk, ehlü'n-nifak = Ehl-i Irak ehl-i nifaktır."* sözü doğmuş oldu.

• Hz. Osman zamanında zenginlik ve zenginlerin sayısı artmış ve refah düzeyi yükselmişti. Ondan önceki dönem böyle değildi. Hatta Hz. Ömer hacca gidip gelmiş, on altı dinar harcamıştı. On altı dinardan dolayı oğlu Abdullah'a, "*lekad esrafnâ fî nefakatinâ fî seferinâ hâzâ = gerçekten yolculuğumuzda, harcamalarımızda israf etik*" değerlendirmesini yapmıştı. Zaten o; lüks ve konfordan hoşlanmayan birisiydi. Onların asrı "*geniş bir cadde ve açık bir yoldu.*"

Bu bir hakikat ki, insanlar farklı yaratılış ve karakterdedirler. Fıtrat ve karakterlerini de değiştiremezler. Hz. Osman'ın karakteri bir halife olarak yönetime tesir etti. "*Eyaletlerde ümeranın emirlerine itaat olunmaz, halifenin emrine ehemmiyet verilmez oldu.*" Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer devrinde durum böyle değildi. Bu dönemde, halk yöneticiler aleyhinde eleştiri ve dedikoduyu artırdı. Zaman zaman yöneticilerin görevden alınması isteğini daha sık dile getirdi. Özellikle Kûfeliler (Iraklılar) bu hususta başı çekiyorlardı. Hz. Ayşe onu çok sert şekilde tenkit ediyor, aynı şekilde Hz. Talha, Hz. Zübeyir ve Hz. Ali de icraatını tenkit edenler arasında bulunurdu.

Fakat İslamiyet cahiliye asabiyetini yasakladı. Böylece asabiyetin doğurduğu tefrika ve bölünmeler gitti. "*Vahdet-i İslamiye = İslam Birliği*" hayat buldu. "*Fakat zaman-ı saadet uzadıkça âlemi yine karanlık basmaya başladı ve yine gayret-i asabiyet istidadı zuhur*" etti. Hz. Osman döneminde, Emevilerin gidişatı ve yönelimi bu yöne doğruydı ve bu istidadı kuvveden fiile çıkardı.

Onun verdiği haber şu an gerçekleşmişti. Kisra'nın "*Bahar*" adındaki kaliçesi de çok göz alıcıydı. Eni-boyu altmışar arşın uzunluğunda, dört köşe bir bahçe gibi düzenlenmişti. Üzerine sırmadan dokuma yollar, nehirler; sular arasında sedeften, inciden ve yakuttan çiçek tarhları vardı. Bu bahçeyi altından dallar, ipekten yapraklar ve gümüş meyvelerle, çeşitli mücevherlerden ağaçlar süslüyordu. Bu halı kışları Medayin sarayının (Dâr-ı Ebyaz) eyvanına yani geniş salonuna yayılıyor, bir ilkbaharı andırarak ruhlara sevinç dağıtıyordu. Zaman zaman kaliçe üzerinde işret/içki âlemleri de yapılıyordu.

Aslında "*dünyayı terk*" zengin olmamakla değil, dünyayı "*kalben terk*" etmektir. Mal ve servet sevgisini, ehl-i dünya gibi kalbe

koymamak gerekir. Hz. Ali'ye göre 400 dirheme kadar olan para nafakadır, bundan fazlası kenzdir.

5) Ayrıca Hz. Osman valilere yazdığı yazıda vefaya dikkat çekiyordu. Vefa; sözde ve ahitte durmak, onu muhafaza etmek, tamlik, mükemmellik, uzun ve çok olmak, dengeli ve adaletli olmak, tamamlamak ve hakkını vermek gibi manalara geliyordu. Hz. Osman valilerin, mükemmel, hatalarını en aza indiren, dengeli ve adaletli davranan, hakla alan ve veren, dengeli, iyi ölçüp tartan insanlar olmasını istemekteydi.

Bu değişimi bir açıdan dünyevileşme ve dünyalıklarda yarışma olarak anlamak da mümkündü. Hz. Peygamber (a.s.m.) döneminde ve Hz. Osman'ın ilk devirlerine kadar durum böyle değildi. Yemeye içmeye düşkünlük, hayatı yeme içme olarak algılamak, dünyayı hayatın merkezine almak İslam zihniyetine tersti. Binek düşkünlüğü ve hayatı neşelenmek ve eğlence olarak görmek de böyleydi. Bunlara yönelmenin dozu arttıkça; dünyevileşme (lâdinilik) ve dünya yarışına kapılma söz konusu olacaktı. Oysa Rasulullah Dünyevileşme ve dünya yarışına karşı Müslümanların hep dikkatli olmasını istemişti.

Artık onlar hiç çekinmeden valileri eleştiriyorlardı. Hz. Osman'ın bazı ufak tefek hatalarını da abartıyorlardı. Mısır, Kûfe ve Basra'daki muhalifler Hz. Ali, Hz. Ayşe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyir gibi sahabe büyüklerinin ağzından mektuplar kaleme alarak onları da muhalefet içinde göstermeye başladılar. Mektuplar bütün şehirlere gönderildi ve ayrıca insanlar cihat (daha doğrusu isyan) için Medine'ye çağrıldı.

Ardından aynı teminatı Hz. Osman'dan isteyince o buna tereddütsüz “evet” cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Osman'ı halife ilan etti ve ona biat etti. Ardından Hz. Ali ve oradakiler kendisine biat ettiler.

3) Hz. Osman'ın akrabalarını büyük memuriyetlere getirmesinde veya oralarda tutmasında onları sevmesi birinci faktördü. Onun buna yönelmesinde bir başka sebep daha vardı. Hz. Osman şartların kritik ve hassas olmasını nazara almış, kimseye itimat edemez olmuştu. Bu sebeple mühim yöneticiliklere *“Her zaman iyilikleri ile kendisine bağlamış olduğu akrabalarını getirmeyi tercih etmişti. O böyle hareket etmekle otoriteyi sağlamaya çalışıyordu... Ancak bu durum*

muhalifler tarafından akrabaların kayrılması ve mühim idareciliklere akrabaların getirilmesi şeklinde propaganda edilmiştir.”

“Fakirlik veya ihtiyaçtan/ihtiyaçların yerine getirilememesinden korkuyorsunuz. Dünya sizin için çok mu önemlidir? Mutlaka Allah size Fars ve Rum’u fethedecek, hem dünya (onun zenginlikleri) üzerinize nehir gibi dökülecektir. Böylece sizi; ondan başka hiçbir şey şımartmamaktadır.”

Fedek fey’i, böylece Haşimiler için harcanmaya başlamıştı. Bu uygulama özellikle Âli Beyt mensupları tarafından çok olumlu ve takdire şayan bulunmuş, bu icraatından dolayı Ömer b. Abdülaziz’e teşekkür mektupları bile kaleme alınmıştı. Böylece Hz. Osman, içtihadına uyarak, hilâfetinin son döneminde Mervan’a ıktâ ettiğİ Fedek fey’i ilk şeklini almıştı. Mervan Fedek’i iki oğlu Abdülaziz ve Abdülmelik’e pay etmişti. Abdülaziz’in oğlu Ömer de, dedesi Mervan’ın ıktâsını böylece ilk haline çevirmişti.

“Hz. Osman öldürüldüğÜ gün; onun hazinedarında; yüz elli bin dinar (altın lira) ve bir milyon dirhem’i vardı. Vadilkura, Huneyn ve bu ikisinden başka yerlerdeki gelirlİ arazileri de yüz bin dinar değerindeydi.”

Onun zamanında en büyük emirlikler ve eyalet valilikleri Basra, Kûfe, Şam ve Mısır valilikleriydi. Basra’da İbn-i Amir, Kûfe’de diğİ valilerden sonra Said b. Âs, Şam’da Muaviye b. Ebu Süfyan vali idiler. Mısır’da Amr b. As’tan sonra yerine halifenin sûtkaresi Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh vali olarak atanmış ve sonra yeniden Amr b. As aynı yere vali tayin edilmişti. Amr b. As hariç diğİleri Emevilerdendi. Hz. Muaviye olmasa bile, diğİleri Hz. Osman zamanında atanmış insanlardı.

Cahiliyede asabiyet-i cahiliye vardı. Asabiyet ve kabilecilik, “unsur ahâke zâlîmen ev mazlûmen = Kabledaşına zalim olsa da muzlum olsa da yardım et!” diyordu. Kableden ise zalime yardım zihniyeti; o zaman yükselen bir değİrdi. Onlar mufahara ile kabile ve aşiretlerini öİverler, “gayret-i kavmiye” ve “mikro ırkçılık olan kabilecilikle” uğraşırdı.

Rasulullah burada; yakında vefat edeceğİne “işaret” etmiş, ashâbı ve ümmeti ile Kevser Havuzu’nda buluşacaklarını belirtmiş, gericilikle onların şirke dönmeyeceklerini de müjdelemişti. Fakat onu

kaygılandırıran bir nokta vardı: *“Dünya yarışı.” Bu yarışla Müslümanların birbirine düşerek; iman kardeşliğini unutarak, birinin diğerine düşman hale gelmeleri ve ümmet içinde çıkacak anlaşmazlıklar, ihtilaflar ve savaşlar.*

Hız. Ömer'in deniz gibi dalgalanıp geleceğinden korktuğı fitne de bu olsa gerekir. Hız. Ömer'in şehit edilmesi ile fitne kapısı kırılıp açılmış, daha sonra fitneler bu kapıdan girmeye başlamıştır. Belki de Hız. Osman'ın Kur'ân okurken şehit edilmesi ile kırılma daha da artmıştır. Müslümanlar içinde vukua gelen, sonuçları başka fitneler, ihtilaflar ve karışıklıklar doğuran önemli fitnelerden biri Hız. Osman'ın katli ve şahadetidir.

“Görüyorum ki siz, memuriyetleri mülk etmişsiniz.”

“Mâ uddiye zekâtuhu fe leyse bi kenzin = Zekâtı verilen mal (servet) gizli de olsa kenz/hazine değildir. Zekât verilmesi gerekip, zekâtı verilmeyen mal ise, açık da olsa kenzdir.”

Onun Abdullah adlı oğlu hicretin dördüncü yılında (625) vefat etmişti. Hız. Osman nübüvvetin beşinci yılında (615) hanımı Rukiye ile birlikte Habeşistan'a hicret etti ve bir yıl sonra Mekke'ye döndü. Daha sonra da 622'de Medine'ye hicret etmişti ve Aşere-i Mübeşşere'dendi. Resul-i Ekrem'in Hız. Osman hakkında iyi biri olduğunu açıklayan ve öven sözleri vardır. Resul-i Ekrem (a.s.m.) damadı Hız. Osman'ı (r.a.) çok beğenir ve çok severdi.

. İlk iki kişi Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer idi. Ayrıca bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.

. Mırt, tesettür ayeti geldikten sonra sokağa çıkarken kadınların üzerine giydikleri geniş ve bol üst giysisidir.

Hız. Osman hilâfete gelince, Hız. Ömer'in tavsiyelerine uyarak vali ve memurları yerlerinde bıraktı. Yalnız Muğire b. Şube'yi Kûfe valiliğinden alıp yerine Aşere-i Mübeşşere'den biri olan Sa'd b. Ebi Vakkas'ı tayin etti. Sa'd b. Ebi Vakkas, Kûfe Beytûlmali'nden borç aldı. Beytûlmal başındaki Abdullah b. Mesud borcu kendisinden isteyince, borcunu ödeyemedi. Bu olay üzerine Kûfelilerin bir kısım Sa'd b. Ebi Vakkas tarafını, bir kısmı da Abdullah b. Mesud tarafını tuttu. Böylece Müslüman halk arasında bazı tarihçilerin, *“İlk ihtilaf”* olarak yorumladığı bir ayrılık gerçekleşiyordu. Ayrıca, bu olay

üzerine “*ehlu’l-ırâk, ehlü’n-nifak = Ehl-i Irak ehl-i nifaktır.*” sözü doğmuş oldu.

. Buhari, IV, 202.

Ganimetler içinde; Medâyin fethi öncesi, başkentinden Hulvan’a kaçan Kisra’nın paha biçilmez kılıcı, hükümdarlık tacı, bilezikleri ve önemli süs eşyaları da vardı. Hz. Ömer ganimetleri Mescid-i Nebevî içinde döktürdü.

. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; İbn-i Mâce, I, 57; İbnü Ebi’l-‘Iz, II, 691, Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 95-103

. Bir müd; 830 gr ağırlığındaki yiyecek, buğday, arpa ve benzerleridir.

. Buhari, IV, 202; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.

. “*Mâ ‘alâ ‘usmâne mâ ‘amile ba‘de hâzihi.*” Bkz. Tirmizi, Menâkıb. 19; Canan, XII, 287, nr. 4402; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.* I, 70; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

. Rağıb, s. 140.

. Canan, XII, 283, nr. 4399; (Müslim, fezail, 36’dan); Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.

. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 67.

. Canan, XII, 248, nr. 4370; (Tirmizi, Menâkıb, nr. 3793-3794).

Velid 30/650-651 yılında bir cinayetin faillerine “*kısas*” uygulayınca da muhaliflerin eleştirisine maruz kalmıştı. Valinin içki içtiğini iki şahitle ispat eden muhalifler ona “*had*” vurdurmuş ve görevden alınmasını sağlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Osman, onun yerine yine akrabalarından olan Said b. As’ı vali olarak atamıştı.

Zübeyir b. Avvam, Hasan b. Ali, Ebu Cehm b. Huzeyfe ve bir görüşe göre Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah ve diğer bir kısım sahabeler. Hz. Osman, Baki kabristanı yanındaki çevriğe (Haşşukevkeb) defnedildi. Bu mahal, Hz. Muaviye devrinde Baki Mezarlığı’na dâhil edildi

. Buhari, IV, 202; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 143; Hasan İbrahim Hasan, I, 324; yardımlar için bkz. Buhari, II, 74; Semhudi, II, 139-140; Köksal, I, 193,.

Halifeden Medine’den ayrılmak için izin ve müsaade istiyordu. Medine’den ayrılma düşüncesi ve izin isteği Ebu Zer’den geliyordu. Ebu Zer, Hz. Osman’ın olumlu yaklaşımıyla çok geçmeden kendi

isteğiyle Medine yakınındaki Rebeze Köyü'ne yerleşti. Hz. Osman kendisine geçimlik olarak bir sürü deve ıkta etti ve hizmeti için iki köle verdi. Ayrıca ona geçimi için atâ (devlet tarafından verilen maaş ve ihsan) takdir etti. Hz. Muaviye de Şam'da bulunan ailesini yanına gönderdi. Ebu Zer vefat edinceye kadar burada kaldı. Orada bir mescit yaptı ve gelene gidene hadis rivayet etti.

. Feyruzabadi, s. 1441; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa* s. 143.

. Buhari, IV, 202; Tirmizi, Menâkıb 19.

Hicretin 25. yılında (645-646), Azerbaycan ve Ermenistan'daki fetihler sırasında, Şam askerleri ile Irak askerleri önemli bir konuda tartıştılar ve münakaşa ettiler. Şamlılar Kûfelilere: *"Bizim kıraatimiz diğer kıraatlerden daha doğrudur. Çünkü biz onu Mikdad'tan aldık."* diyorlardı. Kûfeliler de onlara, *"Hayır bizim kıraatimiz diğer kıraatlerden daha doğrudur. Çünkü biz onu İbn-i Mesud'tan aldık."* diyorlardı.

. Erkal, "Beytûlmâl", *DİA*, VI, 90-94.

. Not: Kısas-ı Enbiya'dan yaptığımız alıntılarda çalışma boyunca bazı sadeleştirmelerde bulunacağız. Konunun okuyucular tarafından bilinmesini istiyoruz. Cevdet Paşa, I, 432.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

. Buhari, II, 74; Semhudi, II, 139-140; Ahmed b Hanbel, nr. 511; İbn-i Sa'd, I, 506; Köksal, I, 193.

. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 186; Heyet, *Mec. Tefâsir*, VI, 5 vd. Yazır, VI, 4423 vd. Muhammed Rıza, s. 321;

İbn-i Mâce bu hadisin ashaptan Ka'b b. Ucre'den gelen bir benzeri için, isnadının münkatı' olduğunu, Ka'b'tan sonra gelen Muhammed b. Sîrin'in bunu kendisinden duymadığını belirtir. Söz hadistir. Hadisin diğer ravileri de sikadır. Demek "Resûl-i Ekrem (a.s.m.) hazretleri, öyle bir büyük fitne vuku bulacağını ihbar ve onda Hz. Osman'ın şehit olacağını remz ve iş'âr buyurmuştur."

. Tirmizi, Menâkıb 19.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Dağcı, "Kısas", *DİA*, XV, 488-495.

. Mülk'ün Allah'ın olması ile ilgili olarak bk. *Nur*, 24/ 42; *Fâtır*, 35/ 13; *Zümer*, 39/ 6; *Gâfir*, 40/ 16; *Şûra*, 42/ 49; *Zuhruf*, 43/ 85; *Nisa*, 4/ 54; *Sa'd*, 38/ 35, 20; *Bakara*, 2/ 247.

. Cevdet Paşa, I, 432. Buna benzer sözlerin Velid'e değil de Said b. As'a ait olduğu da rivayet edilir. Bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Cevdet Paşa, I, 435 vd.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338; Hizmetli, s. 481; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439; Hasan İbrahim Hasan, I, 333-335.

. *Bakara*, 2/ 247.

. "Amma ba'du; Feinne'l-kostantınıyyete innmâ tûftehu min kıbeli'l-endülüsi, ve innehum ini'f-tetehtümûhâ, kuntüm şûrakâu men yefftehuhâ fi'l-ecri ve's-selâm." Hamidullah, *Vesaik*, s. 533.

. Antlaşma metni için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 530-531; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

Şûra üyelerinden olan Abdurrahman b. Avf; böyle bir zenginlik içinde; dünyayı kalben terk etmeyi başarabilmiş, tüm hayatında zühdü sürdürebilmişti. O günlerinin çoğunu oruçlu geçirir, her yıl hacca giderdi. Cihat için malını esirgemezdi. Bir defasında 50 bin dinar (altın lira), beş yüz at ve beş yüz yük devesini ordu için vermişti. Kendisi sade ve konforsuz bir hayat yaşardı. Evinde sürekli fakirler için sofralar kurulurdu.

Son gün kapısında Hz. Hasan ve genç arkadaşları nöbet tutuyordu. İhtilalciler onları etkisizleştirip yandaki evden içeri girdiler. Önce Kur'ân okuyan Hz. Osman'ın başına bir demirle vurdular, sonra dokuz yerinden yaralayıp şehit ettiler. Hz. Osman şehit edildiğinde seksen veya seksen iki yaşındaydı.

Bilindiği üzere Mekke'de müşriklerce kendilerine işkence edilen ve rahat bırakılmayan Müslümanlar nübüvvetin beşinci yılı Receb ayında (615) Mekke'den çıkıp, Kızıldeniz'i geçerek Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Hicret edenler on beş erkek ve beş kadındı. Bunlar içinde hanımı Rukiye ile Hz. Osman da bulunuyordu.

. İbn-i Mâce, II, 1319; no: 3987, 3988; Kurtubi, IV, 172; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 48-59.

. Hz. Osman'a yöneltilen tenkitler konusunda bkz. Diyarbekri, II, 266; Fezleke-i Eyyâm-ı Ömer. Bkz. Cevdet Paşa, I, 415.

. Buhari, VIII, 89.

. Zahare fiili, hem gizliliğin ortaya çıkması, hem galip ve hâkim olmak manasınadır.

. Libya'nın geri kalan kısmı ve Tunus, hicretin 26. yılında (646-647), Kıbrıs, hicretin 28. yılında (648-649) fethedilmişti. Bkz. Hasan İbrahim Hasan, I, 330-335; Fetihler için bkz. Hitti, II, 357.

. Cevdet Paşa, I, 467.

. İbn-i Mâce, II, 1307, nr. 3957, 1342 nr. 4043; Nevevi, s. 171, nr. 1825; Heytemi, *Savâik*, s. 4; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 54 vd.

– “*Zaman yavaş yavaş yaklaşıyor. (Gitgide) amel azalacak, (kalplere) cimrilik atılacak, fitne zuhur edecek (gizli iken açık, mahkûmken hâkim olacak) ve ölümler artacak.*”

. a.g.e., VIII, 89

. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 38-47; Hasan İbrahim Hasan, *et-Târîhu'l-İslam*, I, 65; Cevdet Paşa, I, 463. Şikâyetler konusunda bkz. Diyarbekri, II, 266; Hitti, II, 364; Köleler ve mevali için bkz. Corci Zeydan, IV. cilt.

. Buhari, VIII, 94; İbn-i Mâce, II, 137, nr. 3954, II, 1346, nr. 4053-4054; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 192 vd.

İbn-i Mesud, tertip ettiği Mushaf'ından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü. Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla Mushaf'ı terk olundu. Ayrıca Hz. Osman hicretin 32. yılında resmi Mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti. Bu icraatı da bazılarının Hz. Osman'a kırılmasına sebep oldu.

Hz. Osman Rasulullah'ın da bildirdiği üzere, çok geçmeden şehit olacağı kanaatindeydi. Hatta ölümünden bir gün önce rüyasında Rasulullah'ı görmüş ve o kendisine yarın birlikte olacaklarını ve onlarla beraber iftar edeceğini söylemişti. O bu yüzden Rasulullah'ın ölmeden önce kendisine yaptığı tavsiyeyi tutarak hilafet gömleğini çıkarmayı ve asilere baş eğmeyi reddetmiş ve ecelini beklemeyi tercih etmişti.

Mescid-i Nebevî bir zaman sonra Müslümanlara dar gelmiş ve Rasulullah zamanında genişletilmişti. Hz. Osman o zaman yaptıklarından söz etmekteydi.

“(Bir gün) Rasulullah (a.s.m.) yatağı üzerinde yan yatmakta ve üzerinde benim mırtım/bürgüm örtülü iken, Ebu Bekir (r.a.) üzerine girmek için izin istedi ve o kendisine o halinde iken izin verdi. (İçeri girince konuştular) ve sonra dönüp gitti.

“Ebu Zer! Bana gereken Allah’ın emirleri ile hükmetmemdir. Halkı hem zora (içtihad) ve iktisada (kısıntıya) çağıramam. Hem onları zühde zorlayamam.”

Hanımlarından Naile bint-i Ferasifae, Remle bint-i Şeybe ve Ümmü’l-Benin bint-i Uyeyne o şehit edildiğinde hayattaydılar. Onun bu evliliklerinden dokuz oğlu, altı veya yedi kızı oldu. Onun oğullarından en meşhuru âlim olan Eban b. Osman’dı. Onun Ömer ve Said adında oğullarının olduğunu da bilmekteyiz.

Diğer yandan Hz. Osman, bu günlerde isyancıların yalnız kendini öldürmek istediğini düşünüyor, kendini savunmak isteyenleri bu işe karıştırmayı ve tehlikeye atmayı doğru bulmuyordu. Yani o kendisi yüzünden başkalarının ölmesine taraftar değildi. Hatta onlardan kesinlikle muhaliflere karşı silah kullanmamaları hususunda söz almıştı. İbn-i Sa’d o sırada onu korumak için hazır olan yedi yüz kişiden söz eder ve bunların silah kullandıkları takdirde isyancılara galip gelebileceklerini kaydeder.

Rasulullah hilâf-ı hakikat vaatle bulunmayacağına göre, o bu açıdan da cennetlik biriydi. Hem insan olarak hasbelbeşer bazı hataları olsa bile, pek büyük iyilik sayılan zorluk ordusunu teçhizi yanında, hataları ona zarar vermeyecekti. Bu durum pek büyük kâr getiren bir iş yerinin, bir iki kalem malda bazı zarar etmesine benzer. Bir rivayete göre de, Hz. Osman önce Rûme Kuyusu’nun yarısını satın aldı ve vakfetti, sonra diğer yarısını vakfetmişti. Ayrıca Hz. Osman Hudeybiye Biatı’ne katılanlarla birlikte de cennetle müjdelenmişti.

. Bkz. Canan, XII, 282-287.

. Buhari, IV, 203, Kendisi ile ilgili hadis-i şerifler için bkz. Mesudi, II, 366.

. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.

. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 336; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377, 378.

. Ruât; vali, hâkim, çoban, yönetici ve devlet reisi gibi manalara gelir. Menfaatleri celp ve zararlardan muhafaza etmeden dolayı

yöneticilere “râî” denmektedir. Kelimenin çoğul şekli ruâttdır.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer’in hilafetleri ve Hiz. Osman’ın halifeliğinin ilk yılları Hiz. Peygamber devri gibi geçmişti. Daha sonra zenginliğin de tesiri ile insanlar yemeye, giymeye ve güzel bineklere düşünleştiller. Neşelenmek için bahçelere çıkmaya başladılar. Medine’de yeni binalar ve konaklar yapılmaya başlandı ve servet biriktirme yönelimi oldu.

– *Mutlaka sizler Müslümanların hâmleri (himayecileri) ve onların def edicilerisiniz.*

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 528, nr. 368.

Son derece cömert olan; borç isteyenlere borç veren; ihtiyaç olunca cihat için para esirgemeyen Hiz. Zübeyir önemli ticaret merkezleri olan Mısır, Kûfe ve İskenderiye’ye de, “dûr” yani alışveriş merkezi niteliğinde binalar yaptırdı.

Hiz. Osman hanımı Rukiye’nin hastalandığından ve ağır şekilde kızamığa yakalanmasından dolayı hicretin ikinci yılı Ramazan’ında yapılan (623) Bedir Gazası’na katılamadı ise de, Rasulullah ona harbe katılmış gibi ganimetten pay ayırmıştı. O Bedir Savaşı hariç, Hiz. Peygamber’in yaptığı bütün harplerde bulunmuştu. Hicretin dokuzuncu yılında (630) Bizans’a karşı hazırlanan Tebük Gazası için (Ceyşü’l-Usre) malının yarısını ortaya koydu; ordu için bin dinar, elli at ve teçhizatıyla üç yüz deve verdi. Bu yardımlar o günün sıkışık, nazik ve tehlikeli şartlarında pek önemliydi.

. Bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 529, nr. 368.

. Luis Ma’lûf, s. 911.

. Sarıcık, *Çağrı*, s. 145-148; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 438.

. “*Sahibehumullahu, inne Osmâne evvelü men hâcere bi ehlihi ba‘de Lûtin.*” Zehebi, *Tarihu’l-İslam*, s. 183; Hasan İbrahim Hasan, I, 325.

. Yazıda o “def edici” anlamında olarak peltek ze ile azılan “zâde” fiilini kullanmaktadır. Bu fiil; “def etmek, kovmak, korumak ve sürmek” anlamlarına gelir. Doğrudan doğruya sınırlarda konuşlanmış askerlerin görevini ilgilendirmektedir.

. Luis Ma’lûf, s. 911.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 529, nr. 368.

. Hamidullah, Vesaik, s. 528, nr. 368.

“Rasulullah (a.s.m.) büyük bir fitneden söz ederek ‘yuktelu fihâ hazâ mazlûmen = Onda (fitnede) bu mazlum olarak katledilecek’ buyurdu.” Bu hadis-i şerif de bir öncekini destekler, Hz. Osman’ın mazlum olduğunu ve şehit olacağını haber verir. Çünkü zulümle ve haksız yere katledilenler şehittirler ve iki şehit sevabı alırlar.

– Şunu da iyi bilin ki; artık Allah’a şerik/ortak koşacağınızdan korkmuyorum. Fakat dünya için (dünya serveti, makamı ve mevkileri için) birbirinizle yarışarak, birbirinize düşmanlık edeceğinizden endişe duyuyorum.”

Görüşü kabul gördü. Üç gün durumu araştırdıktan sonra; konu hakkındaki kanaatini açıkladı ve Hz. Osman’a biat etti.

Abdullah b. Ömer de: “Malı biriktirip zekâtını vermeyenlere yazıklar olsun!” demişti. Ona bu ayetlerle ilgili olarak “kenz nedir?” diye soranlara da: “Huve’l-mâlullezî lâ tueddâ minhu’z-zekâtu = Kendisinden zekât verilmeyen maldır.” açıklamasında bulunmuştu.

Hicretin 35. yılı Recep ayında (Ocak 656) bir muhalif heyet Mısır’dan Medine’ye geldi. Validen şikâyetleri vardı. Hz. Osman onları dinledi. Kendisine yöneltilen suçlama ve ithamlara cevap verdi. Bu arada yönetimde bazı hatalar yaptığını da itiraf etti. Aynı yılın Şevval ayı içinde sayıları 600 ile bin arasında olan üç muhalif grup Mısır, Kûfe ve Basra’dan Medine’ye geldi ve Medine dışında konakladılar. Bazı kaynaklara göre bunların sayısı 1600’ü bulmaktadır. Medine’de kendilerine karşı koyabilecek bir askeri birliğin olup olmadığını araştırdılar. Ayrıca, valiler konusundaki şikâyetlerini Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyir ve Hz. Ayşe ile görüşerek dile getirdiler. Ayrıca adı geçenlerin aracı olmasını isteyerek Halife ile görüşmek istediler. Fakat bu büyük sahabeler kendilerine karşı çıktılar. Bunun üzerine muhalifler arkadaşlarının yanına geri döndüler.

“Hayrukum karnî, sümme’l-lezîne yelûnehum = En hayırlılarınız zamanımda yaşayanlarıdır. Sonra onlara yakın olanlar.”

“Peygamber Efendimizden: ‘Hangi topluma fetih ve zafer yolu açılırsa; Cenab-ı Allah mutlaka kıyamete kadar o toplumun fertleri arasında karşılıklı dargınlık ve düşmanlık sokar’ buyurduğunu işittiğim için korkuyorum.”

2) O Müslüman olduktan sonra da, bu gidişat ve tarzında devam etti. Halife olunca da akrabalarına düşkünlüğünü sürdürdü. Onlara kendi kesesinden ve malından yardımlar yaptı. Fakat bu yardımlar bazı kötü niyetlilerce çarpıtıldı, hazineden yapılmış gibi propaganda edildi. Hem onun kimi Emevi soyundan olanları makam ve mevkilere getirmesi de aleyhine propagandaya imkân sağladı.

“Benden daha hayır olan Mus’ab şehit olduğunda kefen olarak bir hırkaya sarılmıştı. Başı örtülünce ayakları, ayakları örtülünce başı açık kalıyordu. Benden hayırlı (iyi) olan Hamza da şehit olunca böyle olmuştu. Daha sonra servetimiz alabildiğince çoğaldı. İyiliklerimizin karşılığını bu dünyada almaktan ve ahirete bir şey kalmamasından korkuyorum.”

Hiz. Muaviye bir yandan onun samimiyetini biliyor, diğcr yandan Abdullah b. Sebe karakterli muhaliflerin onu ve benzerlerini kendilerine alet etmesinden korkuyordu. İster istemez Hiz. Ebu Zer’in durumunu Halife Hiz. Osman’a şikâyet etti. Durum üzerine Hiz. Osman onu Medine’ye davet etti. Ebu Zer, hilafetin dünyevileşmesinden endişe ediyordu.

“Osman akrabalarına ve akrabası olmayanlara; cömertliğin son noktasında; kerem, müsamaha ve dağıtmanın da son noktasında idi. Valileri/ummalı ve çağdaşlarından çoğu da onun yolunda gitti. (Cömert, hoşgörölü ve keremli oldular.), yaptığı konusunda onu örnek aldılar. O Medine’de evini yaptı. Onu taş ve alçı/kireç ile (taşı kireçle yapıp sıvayarak) yükseltti. Onun kapılarını sâc/hint ardıcı, tik ağacı ve ardıçtan yaptı. Medine’de ticaret için değil; kendisi için mallar, bahçeler ve su gözleri, kuyular edindi.”

Hiz. Osman vahiy kâtiplerinden biriydi. Hiz. Ebu Bekir devrinde (632-634) onun sekreterliğini yaptı. Hiz. Ömer’in hilafetinde (634-644) danışmanları arasında yer aldı. Onun Suriye yolculuğuna çıkmasına ve Mısır fethine izin vermesine karşı çıkmıştı. Fethedilen arazilerin fey’ malı olarak kalmasında Hiz. Ömer’i desteklemişti.

“Üsbüt hırâu fe leyse ‘aleyke illâ nebiyyun ev siddîkun ev şehîdun = Hıra sakın ol! Çünkü üzerinde ancak bir Nebi, bir siddîk yahut bir şehit var.”

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

. Sarıcık, *Hulâfay-ı Râşidin Döneminden*, s. 76; Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 74; Hizmetli, s. 484 vd.

. Cevdet Paşa, I, 442 vd. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.

. Cevdet Paşa, I, 466.

. Diyarbekri, II, 266; Emeviler Devrinde Mevâli ve Ahkâmı, Mevâli'nin Çoğalması konusu. Bkz. Corci Zeydan, IV. Cilt. Felsefi cereyanlar ve İsrailiyat için bkz. Hizmetli, s. 484; Hitti, II, 384; Sarıcık, *Hulâfay-ı Râşidin Döneminden*, s. 76; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.

Ardından aynı teminatı Hz. Osman'dan isteyince o buna tereddütsüz “evet” cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Osman'ı halife ilan etti ve ona biat etti. Ardından Hz. Ali ve oradakiler kendisine biat ettiler.

Hz. Osman hicretin 30. yılında (650-651) yeni bir kararla “dış ezan” uygulamasını başlattı. Çünkü Medine artık eskisi gibi değildi, büyümüş ve genişlemişti. Hz. Osman henüz evinde iken, müezzini cuma vaktinin geldiğini haber vermek için Zerva'da bir ezan okurdu. Hz. Osman Mescid-i Nebevî'ye gelir, minbere çıkar, müezzin bu sefer de iç ezanı okurdu. “*Evvelki ezan bidattir.*” diyenler olduysa da, Ashab'ın büyükleri bu konuda sükût ettiler ve uygulamayı onayladılar. Hz. Osman bu uygulaması ile yaklaşık yirmi sekiz yıldır devam eden bir hali değiştirmiş oluyordu.

. Cevdet Paşa, I, 467; Geniş bilgi için bkz. Diyarbekri, 266; Mantran, s. 96; Sarıcık, *Hulâfey-ı Râşidîn Döneminden*, s. 57-79; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 442.

. Cevdet Paşa, I, 464.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Cevdet Paşa, I, 464, 466. Onun tayin ettiği valiler için bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 439.

. Heyet, *Sahabiler Ans.* I, 75.

. Cevdet Paşa, I, 433-44; Hizmetli, s. 484.

. Cevdet Paşa, I, 465; Hizmetli, 483 vd.

. Hz. Hafsa 605 yılında Mekke'de doğdu. Çocuksuz dul bir kadın olarak hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamberle evlenmişti. Bkz. Kandemir, “Hafsa”, *DİA*, XV, 119-120.

. Hizmetli, s. 484.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Aycan, “Muaviye b. Ebu Süfyan”, *DİA*, XXX, 332-334.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

. Feth-i Kıbrıs konusuna bkz. Cevdet Paşa, I, 439.

. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

. Cevdet Paşa, I, 446-448.

. Cevdet Paşa, I, 449; Hizmetli, s. 485; Hasan İbrahim Hasan, II, 212.

O Cemel Vakası'ndan sonra; Hz. Ali'nin bir sözü ve hatırlatması üzerine, Medine'ye dönerken hicri 36 yılında şehit edildiğinde; 50 bin dinar/altın lira, bin at, kadın erkek toplam bin köle ve farklı şehirlerde anılmaya değer bir servet bırakmıştı. Bazı kimselerin servetleri Hz. Osman zamanında kıskançlıkların doğmasına ve Hz. Osman'a muhalefete vesile de olmuştu.

. *Buhari*, V, 22-25; İbn-i İshak, s. 137; Suyûti, *Tarihu'l-Hulafâ*, s. 231-232; İbn-i Sa'd, V, 388-390; Heytemi, *Savâik*, s. 36-37; Yazır, VII, 4820 vd. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 174-175

Sınırların genişlemesi, çeşitli dinlere, fikirlere ve kavimlere mensup insanları Dâr-ı İslam'a, yani Müslümanlar içine sokmuştu. Hatta başşehir Medine-i Münevvere'de; Hz. Ömer devrinde bile farklı milletlere mensup pek çok köle ve azatlı bulunuyordu. Toplumun neredeyse “beşte biri” mevalilerden (azatlılardan) meydana geliyordu. Tarihçiler bunu siyasal, ekonomik ve sosyal değişimler içinde mülhaza ederler. Bu oran Hicaz dışındaki şehirlerde çok daha fazlaydı.

. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 164, 175.

. Zervâ Mescid-i Nebvî dışında yüksek bir yerdir. Hz. Osman'ın h. 28. yılda kendisi için yaptırdığı konağa da Zervâ denir. Ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 42-43; Gündüz, “Minare”, *DİA*, XXX, 101; Çetin, “Ezan”, *DİA*, XII, 36-38.

. İbn-i Sa'd, V, 388; Şablancî, s. 124.

Bu bir hakikat ki, insanlar farklı yaratılış ve karakterdedirler. Fıtrat ve karakterlerini de değiştiremezler. Hz. Osman'ın karakteri bir halife olarak yönetime tesir etti. “*Eyaletlerde ümeranın emirlerine itaat olunmaz, halifenin emrine ehemmiyet verilmez oldu.*” Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer devrinde durum böyle değildi. Bu dönemde, halk yöneticiler aleyhinde eleştiri ve dedikoduyu artırdı. Zaman zaman

yöneticilerin görevden alınması isteğini daha sık dile getirdi. Özellikle Kûfeliler (Iraklılar) bu hususta başı çekiyorlardı. Hz. Ayşe onu çok sert şekilde tenkit ediyor, aynı şekilde Hz. Talha, Hz. Zübeyir ve Hz. Ali de icraatını tenkit edenler arasında bulunurdu.

. Kur'ân'ın çoğaltılması konusu ayrıca ele alınacaktır.

Hz. Talha Cemel Savaşı'nda (36/656) Hz. Ali'nin muhalifleri içinde yer almış, savaşta şehit edilmişti. Hz. Ali savaştan sonra onun toz toprak içinde yatan cesedini görünce çok üzülmüştü.

. Hizmetli, s. 485; Cevdet Paşa, I, 449.

. Cevdet Paşa, I, 437; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440; Hasan İbrahim Hasan, I, 334.

. Hicretin 26. yılı Olayları (646-647). Ayrıca bkz. Erkal, "Ganimet", *DİA*, XIII, 351-354; Erkal, "Beytûlmâl", *DİA*, VI, 90-94.

. (24-28/644-649). Bkz. Diyarbekri, II, 274.

. Cevdet Paşa, I, 450; Hizmetli, s. 486; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Cevdet Paşa, I, 442.

. Sarıcık, *Hulâfay-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

. Zamanımız açısından konuya eğilirsek insanların düşkün oldukları, önemsedikleri şeylerde bir değişme olmadığını görmek mümkündür. Dünya ve dünyevileşme konusunda ayrıca bkz. Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25.

. Son altı yılda Hz. Ayşe, halifeye karşı son derece sert davranan bir muhalefetin başında yer almıştı. Bkz. Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

Fakat sahabelerden daha önce Kur'ân'ı kendisine göre yazmış ve toplamış kimseler vardı. Bunların bir kısmı Kur'ân'ın hepsini Rasulullah hayatta iken toplamış, bir kısmı da Kur'ân'ın çoğunu cem edip Rasulullah'ın vefatından sonra geri kalan kısmını tamamlamış idiler. Bu tür gayr-i resmi cem edilen Kur'ân nüshalarının sûre sırası biri diğerine uymuyordu. Mesela Kûfe'de yerleşen Abdullah b. Mesud'un Mushaf'ında Bakara Sûresi'nden sonra Nisa, sonra Âl-i İmran geliyordu. Hz. Ali ise bir rivayete göre sûreleri nüzul sırasına göre toplamıştı. Bunu Rasulullah'ın vefatından az sonra tamamlamıştı.

. Mesudi, II,375; Cevdet Paşa, I, 450.

. Buhari, IV, 189; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440. ayrıca bkz. Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 36-41.

. Bkz. a.g.e., I, 442.

. Cevdet Paşa, I, 450, 454.

. Mesudi, II,367; Cevdet Paşa, I, 454; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 153.

• Hz. Osman zamanında zenginlik ve zenginlerin sayısı artmış ve refah düzeyi yükselmişti. Ondan önceki dönem böyle değildi. Hatta Hz. Ömer hacca gidip gelmiş, on altı dinar harcamıştı. On altı dinardan dolayı oğlu Abdullah'a, "*lekad esrafnâ fî nefakatinâ fî seferinâ hâzâ = gerçekten yolculuğumuzda, harcamalarımızda israf etik*" değerlendirmesini yapmıştı. Zaten o; lüks ve konfordan hoşlanmayan birisiydi. Onların asrı "*geniş bir cadde ve açık bir yoldu.*"

. Hizmetli, s. 479; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338;

. Uludağ, "Halife", *DİA*, XV, 299-300; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

. *Kehf*, 18/ 45-46; Hasan İbrahim Hasan, I, 329; Uludağ, "Halife", *DİA*, XV, 299-300.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377, 378.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 336; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

. Buhari, IV, 203, Kendisi ile ilgili hadis-i şerifler için bkz. Mesudi, II, 366.

. Bkz. Canan, XII, 282-287.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.

. Ruât; vali, hâkim, çoban, yönetici ve devlet reisi gibi manalara gelir. Menfaatleri celp ve zararlardan muhafaza etmeden dolayı yöneticilere "*râî*" denmektedir. Kelimenin çoğul şekli ruâtıttır.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 528, nr. 368.

. Luis Ma'lûf, s. 911.

. Yazıda o "*def edici*" anlamında olarak peltek ze ile azılan "*zâde*" fiilini kullanmaktadır. Bu fiil; "*def etmek, kovmak, korumak ve sürmek*" anlamlarına gelir. Doğrudan doğruya sınırlarda konuşlanmış askerlerin görevini ilgilendirmektedir.

- . Hamidullah, *Vesâik*, s. 528, nr. 368.
- . Hamidullah, *Vesâik*, s. 529, nr. 368.
- . Luis Ma'lûf, s. 911.
- . Bkz. Hamidullah, *Vesâik*, s. 529, nr. 368.
- . "Sahibehumullahu, inne Osmâne evvelü men hâcere bi ehlihi ba'de Lûtin." Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 183; Hasan İbrahim Hasan, I, 325.
- . Sarıcık, *Çağrı*, s. 145-148; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.
- . İlk iki kişi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer idi. Ayrıca bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.
- . Buhari, IV, 202.
- . Mırt, tesettür ayeti geldikten sonra sokağa çıkarken kadınların üzerine giydikleri geniş ve bol üst giysisidir.
- . Canan, XII, 283, nr. 4399; (Müslim, fezail, 36'dan); Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.
- . Rağıb, s. 140.
- . Canan, XII, 248, nr. 4370; (Tirmizi, Menâkıb, nr. 3793-3794).
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 67.
- . Bir müd; 830 gr ağırlığındaki yiyecek, buğday, arpa ve benzerleridir.
- . İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; İbn-i Mâce, I, 57; İbnü Ebi'l-'İz, II, 691, Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 95-103
- . "Mâ 'alâ 'usmâne mâ 'amile ba'de hâzihî." Bkz. Tirmizi, Menâkıb. 19; Canan, XII, 287, nr. 4402; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.* I, 70; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 438.
- . Buhari, IV, 202; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.
- . Buhari, IV, 202; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 143; Hasan İbrahim Hasan, I, 324; yardımlar için bkz. Buhari, II, 74; Semhudi, II, 139-140; Köksal, I, 193,.
- . Buhari, IV, 202; Tirmizi, Menâkıb 19.
- . Feyruzabadi, s. 1441; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa* s. 143.
- . Buhari, II, 74; Semhudi, II, 139-140; Ahmed b Hanbel, nr. 511; İbn-i Sa'd, I. 506; Köksal, I, 193.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.
- . Tirmizi, Menâkıb 19.
- . İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 186; Heyet, *Mec. Tefâsir*, VI, 5 vd. Yazır, VI, 4423 vd. Muhammed Rıza, s. 321;

. Not: Kısas-ı Enbiya'dan yaptığımız alıntılarda çalışma boyunca bazı sadeleştirmelerde bulunacağız. Konunun okuyucular tarafından bilinmesini istiyoruz. Cevdet Paşa, I, 432.

. Erkal, "Beytûlmâl", *DİA*, VI, 90-94.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Dağcı, "Kısas", *DİA*, XV, 488-495.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Cevdet Paşa, I, 432. Buna benzer sözlerin Velid'e değil de Said b. As'a ait olduğu da rivayet edilir. Bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Mülk'ün Allah'ın olması ile ilgili olarak bk. *Nur*, 24/ 42; *Fâtır*, 35/ 13; *Zümer*, 39/ 6; *Gâfir*, 40/ 16; *Şûra*, 42/ 49; *Zuhruf*, 43/ 85; *Nisa*, 4/ 54; *Sa'd*, 38/ 35, 20; *Bakara*, 2/ 247.

. *Bakara*, 2/ 247.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439; Hasan İbrahim Hasan, I, 333-335.

. Antlaşma metni için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 530-531; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

. "Amma ba'du; Feinne'l-kostantınıyyete innmâ tütfehu min kıbeli'l-endülüsi, ve innehum ini'f-tetehtümûhâ, kuntüm şûrakâu men yeftehuhâ fi'l-ecri ve's-selâm." Hamidullah, *Vesaik*, s. 533.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338; Hizmetli, s. 481; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

. Cevdet Paşa, I, 435 vd.

. Libya'nın geri kalan kısmı ve Tunus, hicretin 26. yılında (646-647), Kıbrıs, hicretin 28. yılında (648-649) fethedilmişti. Bkz. Hasan İbrahim Hasan, I, 330-335; Fetihler için bkz. Hitti, II, 357.

. Hz. Osman'a yöneltilen tenkitler konusunda bkz. Diyarbekri, II, 266; Fezleke-i Eyyâm-ı Ömer. Bkz. Cevdet Paşa, I, 415.

. İbn-i Mâce, II, 1319; no: 3987, 3988; Kurtubi, IV, 172; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 48-59.

. Zahare fiili, hem gizliliğin ortaya çıkması, hem galip ve hâkim olmak manasınadır.

. Buhari, VIII, 89.

. *a.g.e.*, VIII, 89

. İbn-i Mâce, II, 1307, nr. 3957, 1342 nr. 4043; Nevevi, s. 171, nr. 1825; Heytemi, *Savâik*, s. 4; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 54 vd.

. Buhari, VIII, 94; İbn-i Mâce, II, 137, nr. 3954, II, 1346, nr. 4053-4054; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 192 vd.

. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 38-47; Hasan İbrahim Hasan, *et-Târîhu'l-İslam*, I, 65; Cevdet Paşa, I, 463. Şikâyetler konusunda bkz. Diyarbekri, II, 266; Hitti, II, 364; Köleler ve mevali için bkz. Corci Zeydan, IV. cilt.

. Cevdet Paşa, I, 467.

. Cevdet Paşa, I, 467; Geniş bilgi için bkz. Diyarbekri, 266; Mantran, s. 96; Sarıcık, *Hulâfey-ı Râşidîn Döneminden*, s. 57-79; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

. Diyarbekri, II, 266; Emeviler Devrinde Mevâli ve Ahkâmı, Mevâli'nin Çoğalmasa konusu. Bkz. Corci Zeydan, IV. Cilt. Felsefi cereyanlar ve İsrailiyat için bkz. Hizmetli, s. 484; Hitti, II, 384; Sarıcık, *Hulâfey-ı Râşidîn Döneminden*, s. 76; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

. Sarıcık, *Hulâfey-ı Râşidîn Döneminden*, s. 76; Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 74; Hizmetli, s. 484 vd.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

. Cevdet Paşa, I, 466.

. Cevdet Paşa, I, 442 vd. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Cevdet Paşa, I, 464, 466. Onun tayin ettiği valiler için bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Cevdet Paşa, I, 464.

. Heyet, *Sahabiler Ans.* I, 75.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 439.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 332-334.

. Feth-i Kıbrıs konusuna bkz. Cevdet Paşa, I, 439.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 338; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Cevdet Paşa, I, 465; Hizmetli, 483 vd.

. Cevdet Paşa, I, 433-44; Hizmetli, s. 484.

. Hizmetli, s. 484.

. Hz. Hafsa 605 yılında Mekke'de doğdu. Çocuksuz dul bir kadın olarak hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamberle evlenmişti. Bkz. Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-120.

. Cevdet Paşa, I, 446-448.

. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. Cevdet Paşa, I, 449; Hizmetli, s. 485; Hasan İbrahim Hasan, II, 212.

. Hizmetli, s. 485; Cevdet Paşa, I, 449.

. Kur'ân'ın çoğaltılması konusu ayrıca ele alınacaktır.

. Hicretin 26. yılı Olayları (646-647). Ayrıca bkz. Erkal, "Ganimet", *DİA*, XIII, 351-354; Erkal, "Beytül-mâl", *DİA*, VI, 90-94.

. Cevdet Paşa, I, 437; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440; Hasan İbrahim Hasan, I, 334.

. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 164, 175.

. *Buhari*, V, 22-25; İbn-i İshak, s. 137; Suyûti, *Tarihu'l-Hulafâ*, s. 231-232; İbn-i Sa'd, V, 388-390; Heytemi, *Savâik*, s. 36-37; Yazır, VII, 4820 vd. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 174-175

. İbn-i Sa'd, V, 388; Şablancı, s. 124.

. Zervâ Mescid-i Nebvî dışında yüksek bir yerdir. Hz. Osman'ın h. 28. yılda kendisi için yaptırdığı konağa da Zervâ denir. Ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 42-43; Gündüz, "Minare", *DİA*, XXX, 101; Çetin, "Ezan", *DİA*, XII, 36-38.

. Cevdet Paşa, I, 450; Hizmetli, s. 486; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

. (24-28/644-649). Bkz. Diyarbekri, II, 274.

. Cevdet Paşa, I, 442.

. Bkz. a.g.e., I, 442.

. *Buhari*, IV, 189; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440. ayrıca bkz. Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 36-41.

. Mesudi, II,367; Cevdet Paşa, I, 454; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 153.

. Cevdet Paşa, I, 450, 454.

. Zamanımız açısından konuya eğilirsek insanların düşkün oldukları, önemsedikleri şeylerde bir değişme olmadığını görmek mümkündür. Dünya ve dünyevileşme konusunda ayrıca bkz. Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25.

. Sarıcık, *Hulâfay-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

. Mesudi, II,375; Cevdet Paşa, I, 450.

. Son altı yılda Hz. Ayşe, halifeye karşı son derece sert davranan bir muhalefetin başında yer almıştı. Bkz. Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

.

- . *Tevbe*, 9/34; Diyarbekri, II, 268.
- . *Tevbe*, 9/35; Mesudi, II, 375 vd. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.
- . Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114; Cevdet Paşa, I, 451; İlgili ayetlerin açıklamasına bkz. Heyet, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, s. 191.
- . Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113.
- . Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 114.
- . Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25. Sahabeler Dünyaya girmekle birlikte manevi derecelerde nasıl yükselebilirler? Bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.
- . Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114.
- . Bkz. Diyarbekri, II, 268.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440; Aydınli, "Ebu Zer", *DİA*, X, 266-269.
- . Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefa*, s. 153; O bütün bu gördüklerini refahla değişme ve zenginlikle şımarma olarak değerlendiriyor, bunun sonunun geçmiş ümmetlerde olduğu gibi bir helak ve musibeti getireceğini düşünüyordu. Bkz. Cevdet Paşa, I, 454.
- . Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefa*, s. 153; Cevdet Paşa, I, 452.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440. ayrıca bkz. Buhari, Zekât, 4.
- . Fiğlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.
- . Muhammed Hudari, *İtmâmü'l-Vefa*, s.153; Cevdet Paşa, I, 455. Ebu Zer (r.a.) Hicretin 32. Yılı vefat etti. Krş. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s.148-150; Muhâlifleri Hz. Osman'ı on dokuz hususta onu tenkit ediyorlardı. Bkz. Diyarbekri, II, 268.
- . Sadece Ammar b. Yasir (r.a.), raporunda bazı olumsuzluklardan söz etmişti. Bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 533 vd.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.
- . Hamidullah, *Vesaik*, s. 535. İsyan ve ihtilaldeki rolü için bkz. Fiğlalı, "Abdullah b. Sebe", *DİA*, I, 133-134.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.
- . Fiğlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282-285.
- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.
- . Mektubun gerçekten var olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Hamidullah, *Vesaik*, s. 535; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.
- . Bkz. Buhari, *fezail*, 5-7. Rasulullah kendisini bir zamanlar şahadetle müjdelemişti. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441; (Ahmed b. Hanbel, I, 497'den).
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 442.
- . Zehebi, *İtmâmu'l-Vefa*, s.157-167; Cevdet Paşa, I, 479, 491; Hizmetli, s. 486 vd.
- . Müşriklerin konforu ön plana alması için bkz. Bkz. *Meryem*, 19/73-74; Kandehlevi, I, 399; Krş, Buhari, VII, 207, 209; rekaik, 53; Münavi, II, 46, nr. 2700; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, s. 540; Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Kendi Dilinden I*, 120 vd.
- . Buhari, IV, 176; V, 40; VII, 173; Zebidi, XII, 217; Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25.
- . Kandehlevi, II, 400. Ayrıca Dünya Yarışına Karşı İhtarlar konusunda bkz. Sarıcık, *Hulafay-ı Râşidin Döneminden*, s. 24-34.
- . Kandehlevi, II, 400.
- . Kandehlevi, II, 402; Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25.
- . Kandehlevi, II, 402; Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25; Erkal, "Ganimet", *DİA*, XIII, 351-354.
- . Cevdet Paşa, I, 379.
- . Cevdet Paşa, I, 379; Kandehlevi, II, 403; Uludağ, "Dünya", *DİA*, X, 22-25.
- . Cevdet Paşa, I, 379; Kandehlevi, II, 403.
- . Kandehlevi, II, 404.
- . Kandehlevi, II, 404.
- . a.g.e., II, 406-414.
- . Ayn kelimesinin başka manaları da vardır: Göz, mal, mülk, dinar, gümüş, kıymetli şey, çavuş vs.
- . Mesudi, II, 367; Hasan İbrahim Hasan, I, 336.
- . Diyâc: Mal mülk, gelirli arazi ve küçük köy.
- . Mesudi, II, 367: Krş. Corci Zeydan, II, 113 vd.
- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339.
- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 170-109.

- . Heyet, *Sahabiler Ans.*, I, 170-109.
- . Mesudi, II, 367.
- . Mesudi, II, 367; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 242.
- . *Ahzab*, 33/23; Buhari, V, 33; Mesudi, II, 368; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 446; İbn-i Mâce, I, 46. "Ve minhüm men kadâ nahbehû" ayeti Talha ve birkaç sahabenin Uhud'daki fedakârlığı üzerine nazil olmuştu. Bkz. Yazır, VI, 3885.
- . Hicab âyetini hatırlayalım.
- . Cevdet Paşa, I, 526; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, I, 183.
- . Ahmed b. Hanbel, I, 91; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 143.
- . Mesudi, II, 369.
- . Şibli Numani, s. 29.
- . Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 144; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 117.
- . Mansur Ali, III, 345; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 44.
- . a.g.e., aynı yer Tirmizi'den.
- . *Ahkaf*, 46/20.
- . İbn-i Sa'd, I, 403; Kandehlevi, II, 406.
- . Kandehlevi, II, 407; Mutlu-Döğen, *Sahabiler Ans.*, I, 118.
- . Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 147 vd.
- . Mesudi, II, 368; Kûfe valiliğinden sonra Medine'deki evine gelmiş, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemindeki fitnelerde bulunmamıştır. Hz. Muaviye'ye "Emiru'l-Mü'minîn" değil "Melik" diye hitap etmiştir. Bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 364 vd.
- . Corci Zeydan, II, 114; Heyet, *Sahabiler Ans.*, 639.
- . Mesudi, II, 369.
- . Taftazani, V, 289, 307, 308.
- . İbn-i Mâce, I, 41, nr. 111; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 182 vd. Mansur Ali, III, 328.
- . İbn-i Mâce, I, 41.
- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Cevdet Paşa, I, 489; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.
- . Cevdet Paşa, I, 489, 415.
- . Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.
- . İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Mansur Ali, III, 329.
- . Mansur Ali, III, 329; Feyruzabadi, *Kâmûs*, s. 457; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 442.

. Kâinatta tesadüfe yer yoktur. Âyet-i kerimenin işâreti ile bir yaprak bile Allah'ın ilmi ile dalından düşer. Bütün durmalar, sallanmalar ve hareketler bir gaye ile dir. Tesadüfen veya gayesiz değildirler.

. Mansur Ali, III, 328.

. Mansur Ali, II, 325, Fezâil, fazlu Osman.

. Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında isyancılar içeriye su girmesini engellemişlerdi. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, 441, 442.

. Hicaz de sular tatlı ve acı olabiliyor.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

. Taftazani, V, 291; Mansur Ali, III, 329 Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 179.

. "İnne vellâkellâhu hâze'l-emra Yevmen."

. "Fe erâdeke'l-munâfikûn en tahle'a kamîsake ellezî kammesakellâhu, felâ tahla'hu." Bkz. İbn-i Mâce I, 41, nr. 112.

. a.g.e., I, 41.

. "Ve vechu osmâne yeteğayyeru." Ayrıca, hadis in isnadı sahih, ricali sikadır. Bkz. a.g.e., I, 42, nr. 112. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 182.

. İbn-i Mâce, I, 42; Mansur Ali, III, 327.

. İbn-i Mâce, I, 42.

. Hamidullah, *Vesaik*, s. 535-536; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

. Cevdet Paşa, I, 489.

. Cevdet Paşa, I, 491, 494; Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 339; Hizmetli, s. 487.

. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Diyarbekri, II, 165; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441; Fayda, "Cennetü'l-Baki", *DİA*, VII, 387.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 438, 442.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

HZ. PEYGAMBER'İN DİLİNDEN HZ. OSMAN

Zaman zaman konular içinde yeri geldikçe Hz. Osman'dan söz eden hadislere kulak verdik ve Rasulullah'ın Hz. Osman hakkında yaptığı değerlendirmeler üzerinde durduk. Burada, üzerinde söz ettiğimiz o değerlendirmeleri tekrarlamak istemiyoruz. Şu kadar var ki, Rasulullah Hz. Osman hakkında şimdiye dek üzerinde durmadığımız başka değerlendirmeler de yapmıştı. Onun hakkındaki düşüncelerini yansıtan bir takım dikkat çekici şeyler söylemişti. Şimdi onlardan söz etmek istemekte istiyoruz.

1. “Ashabım ve Sıhirlirim Hakkında”

Bazen sorulur: “*Ashabın, Ehl-i Beyt'in ve onun kız alıp verdiklerinin sevilmesi gerektiğini nereden çıkarıyoruz?*”

Bu sorunun farklı cevapları vardır ve bunlardan birisi Rasulullah'ın aşağıda yaptığı tavsiye ve emirdir. Hz. Peygamber, Âl-i Beyti ve kız alıp verdiklerinin sevilmesini isterdi, bu konudaki bir açıklaması şöyledir:

“Ashabım ve sıhirlirim hakkında beni muhafaza ediniz; Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin) ve onu azapla yakalaması da yakındır.”^[504]

Açıklama birkaç noktaya dikkat çeker:

1) Burada, sahabeler ve Âl-i Beyt, Hz. Peygamber'in hukukunu koruma hususunda birlikte zikredilir. Yani sahabeye yansıtılan tavır, Ehl-i Beyte de yansıtılmalı, bir başka deyişle Ehl-i Beyt nasıl ve ne keyfiyette seviliyorsa, diğer sahabeler de öyle sevilmelidir.

2) Ayrıca bu sözlerle şu mesaj verilmekteydi:

“Ashabım ve sıhirlirim (benim kız alıp verip akraba olduklarım) hakkında hürmetimi (saygınlığımı) ve hukukumu gözetiniz, onlara

kadirlerine ve büyüklüklerine münasip kıymet veriniz.”

Bu da öncelikle, onlar hakkında, dili seb, tahkir, küçük görme ve hakaretten çekmekle olur. Onları kınamamak ve düşmanlıktan vazgeçmekle gerçekleşir.^[505]

Peki, sıhirler içinde kimler yer alır? Öncelikle damadı Hz. Ali ve soyu/seyyidler sıhirler içine girdiği gibi, diğer damadı Hz. Osman da onun esharı içindedir. Onun açıklaması tüm sahabeleri de aynı konumda (damatlar gibi) değerlendiriyordu. Şu halde Peygamberimiz, Ehl-i Beyt'e takınılan tavrın, teveccühün, bağlılık, dostluk, sevgi, iyilik, itina, tazim, onurlandırma ve büyüklemenin; sıhirleri/damatları Hz. Osman ve Ali'ye gösterilmesini isterken, aynı şeyin sahabeler için de yapılmasını emretmekteydi.

3) “*Sıhr*” kelimesi -Zemahşeri'nin dediği gibi-zevcelerin/eşlerin babalarını da içine alır. Bu takdirde Allah Resulü'nün kayınpederleri Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Süfyan gibi Ezvac-ı Tahirat babaları; sahabe olmaları ve “*eshâr/hısımlar*” sayılmaları itibariyle hürmet görmelidirler. Onların da Âl-i Beyt'e gösterilen hürmet, muhabbet, saygı, sevgi ve teveccühe mazhar olmaları gerekir. Onların büyük işleri başarmada sabır ve nefislere hâkimiyetleri, ancak Allah ve Resulü'nü sevmelerindendir. Allah ve Resulü'nü sevenler; Rasulullah'ın “*ashabım ve eshârım*” diye taltif ettiklerini nasıl sevmezler?

4) Zemahşeri'ye göre; hanım ve kocanın Ehl-i Beyt'i, yani ailesi ve akrabaları için “*eshâr*” denilir. Bu takdirde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir ve Peygamber eşlerinin babaları sıhirler içine girmektedir.^[506] Zaten kızlarının kocaları Hz. Osman, Hz. Ali ve diğer damatları eshârı içindedirler.

5) Rasulullah'ın açıklamasına göre; ashab ve eshârda kim Peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve ahirette ikram ve edep güzelliğiyle muamele edecektir. Yahut Peygamber, böyle davrananlara Allah'ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir.

^[507] Sahabeler ve sıhirlerde Peygamber hukuku nasıl muhafaza edilir? Onlara sevgi ve saygı duyarak, kendilerini incitici olmayıp yollarında giderek. Ama onlar hakkında Hz. Peygamber'in razı olacağı tarzda, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecektir. Bir mümin böyle bir kötü sona, dünya ve ahirette şekavete düşmek istemeyeceğine göre, onun âl, ashab

ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uygun olarak sevecektir.^[508]

Onları sevmemek; büyük günahların ve cürümlerin en alçağı olduğu gibi, nimete de nankörlüktür.

*Damatları Osman ile Ali'dir,
Ashabı, esharı hepsi velidir,
Bize ölçü "ihfizûnî" emridir,
Âli ve ashabı böyle sevilir.
İyi tart aklında allıyla moru,
Ashapta esharda Nebi'yi koru,
Doğrusu burada, gel seçme zoru;
Âli ve ashabı böyle sevilir.*

2. Ashab-ı Kiram'ın Mertebeleri

Konu Dört Raşit Halife ve onların anlaşılması olunca burada genel olarak Ashab-ı Kiram'ın büyüklükleri konusunda da biraz bilgi vermek gerekir. Ulema Ashab-ı Kiram'ı fazilet mertebeleri bakımından üç sınıfa ayırır:

1) Muhacirler: Mekke Fethi'nden önce Medine'ye hicret edenler.^[509]

2) Ensar: İslam'a ve Muhacirlere yardım eden Medineliler.

3) Mekke fethi sonrası Müslüman olan sahabeler.

Muhacirlerin sonuncusu, Hz. Abbas'tı. Resul-i Ekrem'e karabeten yakınlığından dolayı Ashab-ı Kiram tarafından kendine çok hürmet gösterilirdi. Hatta Hz. Ömer ve Hz. Osman at üzerinde iken, onunla karşılaşırsalar, kendisine saygıdan dolayı attan inerler, "*Amm-i Resul*" diye tazimde bulunurlardı.^[510] Ebu Süfyan ve oğulları Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olmuşlar ve Medine'ye gelmişlerdi. Bunlar Ashab-ı Kiram'ın en sonlarındaydılar ve muhacirlerden değildiler.

Şeyhayn ve Hataneyn: Ashabın bütünü içinde en efdali ve üstünü "*Şeyhayn*" yani, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'dir. Sonra "*Hataneyn*" yani Hz. Osman ve Aliyyü'l-Mürtaza geliyordu. Bunları, Aşere-i Mübeşşere'nin geri kalan altısı, onları da "*Ehl-i Bedir*" denilen Bedir'de bulunanlar takip ediyordu.

Sonra sırada Uhud'da bulunanlar, ardından Rıdvan biatinde katılanlar vardı. Rıdvan biatinden sonra İslam'a girenler arasında

büyükler varsa da, Sabikîn-i Evvelîn'e (İlk Müslümanlara) yetişemezler. Bir gün, Sâbıkîn-i Evvelîn'den Abdurrahman b. Avf hicretin sekizinci yılında Müslüman olan Halid b. Velid'den şikâyet etmiş, bunun üzerine, Rasulullah Hz. Halid'i şöyle ikaz etmişti

"Halid, Ehl-i Bedir'den birini üzme. Uhud Dağı kadar altın sadaka etsen, birinin derecesine varamazsın."^[511]

Ashabın faziletleri, karabetle, Hz. Peygamber'e akrabalık yoluyla değildir. Hz. Abbas akrabalıkça hepsinden yakındır, Hz. Ali Rasulullah'ın amcası oğludur; fakat Şeyhayn onlardan daha faziletli ve daha üstündür.

3. Ayrılmaz Üçlü

Hz. Peygamber'in (a.s.m.) ayrılmaz üçlü ile ilgili açıklamalarından biri de şuydu:

"Gece (rüyamda) bana 'Salih Bir Adam' gösterildi."

Sonra Rasulullah kendisinden de söz ederek, o Salih Kişi'yi ve onun yanındakileri şöyle açıkladı:

"Sanki Ebu Bekir, Rasulullah'a yamanmış gibiydi, Ömer de Ebu Bekir'e yamanmış gibiydi, Osman da Ömer'e yamanmış gibiydi."

Hz. Peygamber rüyasını ahabına böyle anlatmış ve oradakiler kendini dinlemişti. Olayın bundan sonrasını Cabir b. Abdullah şöyle aktarır:

"Biz Rasulullah'ın (a.s.m.) yanından kalkınca (kendi kendimize) şöyle dedik:

'Salih kişiye gelince o Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemdir, onlardan kiminin kimine tanavvutu yani bitişikliği ve yamanması ise, onların Allah'ın Nebisi'ni kendisi ile gönderdiği işin velileri (sorumluları, başları) olmalarıdır."^[512]

Hadiste *"Yamanmış ve bitişik gibi"* diye anlam verdiğimiz *"Nita"* fiili, bir şeyi bir şey üzerine asmak, şüphe duymadan ve meşveret etmeden birinin rey ve görüşüyle hükmetmek, birine bir vesile ile ulaşmak anlamlarına gelir.^[513] Nîyt aynı zamanda iki durum ve iş arasında olan orta yol (denge ve vasat) demektir. Kur'ân'da sahabeler ve müminler *"ümmeden vasaten = Vasat, dengeli, en hayırlı ümmet"* olarak açıklanır. Vasata denge ve kıvamı anlattığı için *"en değerli"* manası da verilmektedir.

Hadiste geçen “*Salih Kişi*” Rasulullah’tır. Kendisi en değerli, dinde en dengeli ve en kerim insan-ı kâmil olduğu gibi, ona yamanan ve dediklerini sorgulamadan uygulayan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman da (radiyallahu anhum) öyledir. Ve sahabeler içinde bunlar, değer, denge ve İslam’ı ince anlama bakımından Rasulullah’tan sonra gelmektedirler.

Hz. Peygamber (a.s.m.) kendinden sonra sırayla, Ebu Bekir’i, Hz. Ömer’i ve Hz. Osman’ı zikrettiğine göre, bunlar içinde rütbesi, hizmeti ve değeri en büyük olan, dini en iyi anlayan ve uygulayan Hz. Ebu Bekir’dir. Bu konuda ikinci Hz. Ömer, üçüncü de Hz. Osman’dır.

Rasulullah’ın Aşere-i Mübeşşere ve Dört Halife ile ilgili yaptığı diğer açıklamalar da bunun böyle olduğunu göstermekte ve bu açıklamasına kuvvet vermektedir.

Sahabelerin kendilerince rüyayı yorumlamaları da kanaatimizce doğru ve dikkat çekicidir. Hz. Peygamber’in sağlığında din işinde bu üç halife dinin en büyük hizmetkârları, sorumluları oldukları gibi, Rasulullah’ın vefatından sonra da, aynı sıra ile hilafet görevine geldiklerinde uygulamaları ile bunu göstermişlerdir.

Ayrıca burada Rasulullah’ın gördüğü bir salih rüya söz konusudur.

4. “Ebu Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir...”

Meşhur Hanif Said b. Zeyd’in oğlu Said b. Zeyd (r.a.) Rasulullah’tan işittiklerini şöyle aktardı:

“Ben Allah Resulü’nü (a.s.m.) şöyle derken duydum:

‘Ebu Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zübeyir cennettedir, Sa’d b. Malik cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir ve Ebu Ubeyde cennettedir.’

Said b. Zeyd (r.a.) ilk Müslümanlardandı. Kız kardeşi Fatıma’dan dolayı Hz. Ömer’in de eniştesiydi. Hz. Ömer Peygamberliğin altıncı yılında (616) onun evinde Taha Sûresi’nin baş tarafını okumuş ve Müslüman olmuştu. Said b. Zeyd (r.a.) burada dokuz kişi hakkında Rasulullah’ın verdiği haberi nakletti ve sustu.

Adı geçenlerin hepsi ilk Müslümanlardan, Sâbıkîn-i Evvelîn’dendiler. Onlar İslam’da en zor, en çileli yılları yaşamış ve

Rasulullah'ın yanında yer almışlardı. Yani en fedakâr ve en sabırlı kimselerdi.

Cennetliklerin başında, ümmetin en büyük rütbelisi, sevapça en büyüğü, birincilerin birincisi, ilklerin ilki Hz. Ebu Bekir vardı. İkinci sırada Hz. Ömer geliyor, onu da diğer iki halife Hz. Osman ve Hz. Ali takip ediyordu.

Bunları rütbe sırasına göre Aşere-i Mübeşşere'den (on cennetlik sahabe) diğerleri takip etmekteydi.

Burada adı geçen Zübeyir, Zübeyir b. Avvam'dı. Rasulullah'ın öz halası Safiye'nin ve Hz. Hatice'nin erkek kardeşi Avvam'ın oğluydu. Ayrıca o kızı Esmâ'dan dolayı Hz. Ebu Bekir'in damadı ve Rasulullah'ın da bacanağıydı.^[514]

Altıncı sırada adı yer alan Talha b. Ubeydullah idi. Yedinci sıradaki Sa'd b. Malik, iyi bildiğimiz Sa'd b. Ebi Vakkas'tı. Malik b. Vehb'in oğluydu, on yedi yaşında bir gençken Mekke'de Müslüman olmuştu.

Peki, cennetliklerden onuncusu kimdi? Said b. Zeyd'e sordular:

“Meni'l-âşiru = Onuncu kim?”

“Said b. Zeyd.”

Said b. Zeyd kendi adını veriyordu. Demek ümmetten onu birlikte cennetle müjdelenenlerin onuncusu oydu. O da ilk Müslümanlardandı ve Mekkeli bir muhacirdi.

Sonra Said (r.a) söz konusu on kişi veya diğer sahabeler konusunda şunları söyledi:

“Vallahi onlardan bir adamın Rasulullah'la onda (onun yolunda) yüzü tozlanacak kadar bulunması; sizden birinin bir ömürlük amelinden hayırlıdır; o Nuh gibi uzun yaşasa da.”^[515]

Said b. Zeyd (r.a.) hicretin 56. yılında, Hz. Muaviye'nin ilk yıllarında vefat ettiğine göre,^[516] dört halife döneminde hayatta olan biriydi. Ama o Rasulullah'ın vefatından sonra, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde siyasal olaylara katılmadı, Medine'de çiftçilik yaparak geçindi, yetmişini geçmişken vefat etti.

O on cennetlik sahabe -veya sahabeler-ile ilgili düşünce ve kanaatini sonraki sahabelere veya tabiinden olanlara açıklamış olmalıydı. En zor, en tehlikeli, en kritik zamanda Rasulullah'la birlikte olmak; bir anı sevap bakımından bir yıl kadar büyötmekte, az zamanı uzatıp bereketlendirmekteydi. En şiddetli baskı zamanlarında işlenen zerre kadar amel ve hayır, sonrakilerin dağ kadar amelinden

hayırlıydı. Bu açıdan Hz. Ebu Bekir, onun gibi ilkler ve sonraki sahabelerin ömürleri manen, sevap bakımından çok uzun, amelleri ve eylemleri pek bereketliydi. Onlar hakkında yorum yaparken, değerlendirmelerde bulunurken bu noktalara dikkat edilmeliydi.

Hz Ali'nin hilafeti döneminde (656-661) hicretin 44. yılında M. 664'de vefat eden Ebu Musa el-Eşari de Hz. Peygamber döneminde yaşadığı bir hatırasını şöyle anlatmıştı:

“Ben Medine duvarlarından (bahçelerinden) bir duvar (bahçe) içindeydin. Derken bir adam geldi ve kapının açılmasını istedi. Bunun üzerine Rasulullah bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele’ Ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim Ebu Bekir. Onu hemen Rasulullah’ın (a.s.m.) söylediği ile müjdeledim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi (a.s.m.) (bana) şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.’ Bunun üzerine ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim, Ömer. Hemen ona Rasulullah’ın söylediklerini haber verdim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve ona isabet edecek musibet üzerine cennete gireceğini müjdele.’ Bunun üzerine kapıyı açtım, birde ne göreyim, Osman. Rasulullah’ın söylediklerini kendisine bildirdim, o da Allah’a hamd etti ve sonra da: ‘Allah yardım dilenendir’ dedi. [517]

Rasulullah o gün bir bahçedeydi. Bahçede kuyu ağzına oturmuş ayaklarını aşağıya sallamıştı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de onun yanına gelince onun gibi oturup ayaklarını kuyuya sallamışlardı. Ama Hz. Osman gelince, Rasulullah’tan utandığı için öyle oturmadı, gitti karşısına oturdu. [518]

5. Sebir, Hıra ve Uhud’un Duydukları

Mekke devri yaşanıyordu ve Müslümanlar henüz Mekke’deydi. Bir gün Allah Resulü, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ı yanına alarak şehir dışına çıktı. O bunu zaman zaman yapıyordu.

Birlikte Mekke’nin alt tarafına, güneyinde bulunan Sebir Dağı’na kadar geldiler ve dağa tırmandılar. O sırada düşünülmelik bir şey oldu:

“Dağ sallandı, hatta taşları aşağılara düştü. Bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.m.) ayağı ile ona vurdu ve şöyle buyurdu:

‘Üskün sebîru, fe innemâ ‘aleyke nebiyyun ve siddîkun ve şehidân = Sebir, sakın ol! Çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var’^[519]

Deprenen dağa konuşuyordu Rasulullah. Onun sözlerine göre, bu üç kişi, kendilerinden kötülük beklenen kimseler değildi. Üzerinde ancak, bir Nebi, bir siddîk, iki de şehit vardı. O dağa seslenirken başta kendini, ikinci sırada Hz. Ebu Bekir’i anmış ve ona “siddîk” demiş, ardından Hz. Ömer ve Hz. Osman’dan “şehîdân = iki şehit” diye söz etmişti. O kendini Peygamber, Hz. Ebu Bekir’i siddîk diye anıyordu. Hz. Ebu Bekir Sıddık’tı.

Burada Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın da şehit olacağı haber verilmekteydi. Gerçekten Hz. Ömer ve Hz. Osman ilki 644’te ikincisi 656’da şehit edilmeleri ile bu ihbar-ı Nebevî’yi doğrulamışlardı. Onlar Rasulullah’ın dilinde “Şehîdân/İki Şehit” diye anılmaktaydı.

Hz. Osman, Sebir olayını 656 yılında halife iken şehit edilmeden önce evini kuşatanlara da hatırlatmış, oradakiler Rasulullah’ın böyle buyurduğunu doğrulayınca, “Allahu ekber, benim için şahit oldular, Kâbe’nin Rabbine yemin ederim ki ben şehidim!” diye üç kez bu sözü tekrarlamıştı.^[520]

Benzer bir olay Hıra Dağı’nda da yaşanmıştı. Bir gün Hıra Dağı üzerinde Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman bulunurken, dağ sevincinden sallanmış,^[521] bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu:

“Üsbüt hırâu feleyse ‘aleyke illâ nebiyyun ev siddîkun ev şehîdun = Hıra sakın ol, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk yahut şehit var.”^[522]

Rasulullah (a.s.m.) burada da kendini “nebi” olarak anmış, sonra da Hz. Ebu Bekir’i siddîk unvanıyla yâd etmişti. O gerçekten siddîktı ve siddîkiyet makamındaydı. Burada üçüncü kişi de adıyla değil “şehit” unvanıyla anılmaktaydı. Demek Hz. Osman bir zaman gelip şehit edilecek ve “şehit” diye anılacaktı. Nitekim şahadet haberi, Hz. Osman’ın ileride, 656 yılında mazlumen öldürülmesi ile tahakkuk edecekti.

Enes b. Malik (r.a.) de şöyle anlatır:

“Enne’n-nebiyye sallallâhu ‘aleyhi ve selleme sa’ide uhuden = Nebi (a.s.m.) Uhud’a çıkmıştı. Ve ebû bekrin ve umara ve osmânu = Ebu Bekir, Ömer ve Osman yanındaydılar. Derken dağ (onlara olan sevincinden) sallandı.”

Bunun üzerine Resul-i Ekrem (a.s.m.) ayağını yere vurarak şöyle buyurdu:

“Üsbüt uhud, fe innemâ ‘aleyke nebiyyün ve siddîkun ve şehîdâni = Uhud sakın dur, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var”^[523]

Yerleri ve zamanları farklı üç açıklama. Şurası var ki, bu açıklamalar aynı konuda birleşmekteler: Resul-i Ekrem’in nebiliği, ondan sonra gelen ve ümmetin en büyüğü olan Hz. Ebu Bekir’in siddıklığı, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın şehit olarak anılmaları ve şehit olacakları. Rasulullah’ın bu konudaki ihbarı, her üç açıklamada da ittifak etmiş ve birbirine kuvvet vermiştir.

Önce Hz. Ömer’in şehit olması, ardından Hz. Osman’ın şahadeti de bu ihbar-ı Nebevî’yi tasdik etmektedir. Hadis-i şeriflerin farklı kanallardan farklı kimselerce rivayetleri, bu ihbar-ı gaybinin Ashab-ı Kiram tarafından bilindiğini de göstermektedir.

Hem Hz. Osman da şehit olacağının farkındadır, evi isyancılar tarafından muhasara edildiğinde, isyancılara karşı Allah Resulü’nün kendisi hakkında söylediklerini onlara karşı çıkarak ilan etmiştir.

Şekil 8: Hz. Peygamber zamanında Medine’nin beş km kuzeyinde bulunan Uhud Dağı’nın uzaktan görünüşü. Şu anda şehir Uhud Dağı’na kadar ulaşmıştır. Bkz. Sarıçam, s. 177.

6. Ümmet İçinde Hayrı Bol Olan

Rasulullah Medine’ye hicret ettiğinde on yaşındayken onun hizmetine giren Enes b. Malik’ten. O şöyle dedi:

“Rasulullah şöyle buyurdu: ‘Erhamu ümmetî bi ümmetî Ebu Bekrin = Ümmetimin, ümmetime en merhametlisi Ebu Bekir’dir. Yüce Allah’ın emri konusunda en şiddetlisi (titizi) Ömer’dir, en hayırlısı Osman’dır. (Davalarda) en iyi hüküm vereni Ali’dir, helal ve haramı en iyi bilen Muaz b. Cebeldir, feraizi (miras hukukunu) en iyi bilen

Zeyd b. Sabit'tir, onların en iyi (Kur'ân) okuyucusu Übey b. Ka'b'dır, ayrıca her ümmetin bir emini vardır, bu ümmetin emini de Ebu Ubeyde b. Cerrah'tır. Bir de, konuşma bakımından Ebu Zer'den daha doğrusunu ne yeşil (gökyüzü) gölgeledi, ne yer taşıdı. O, verada (günahlardan kaçınma titizlik ve gayreti) İsa'ya (a.s.) benzedi.”

Rasulullah burada başta iki büyük sahabe Ebu Bekir ve Ömer'i zikretmiş, diğer bazı isimleri de öne çıkan özellikleri ile sıralamıştı. Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir'di. O zaten karakter olarak ince kalpli ve duygusal biriydi. Özellikle Mekke'de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Şefkat ve merhametinden dolayı kendisine “Evvâh” da deniyordu.^[524] O evvâh oluşta İbrahim Halilullah'a benziyordu.^[525]

Hız. Ömer ise, Allah'ın emirleri konusunda en tavizsiz ve en titiz sahabeydi. Özellikle onun bu hasleti öne çıkıyor, Rasulullah kendisini böyle değerlendiriyordu. Hatta Peygamber Efendimiz onu Bedir esirleri konusunda görüşlerini belirtince ve onların boyunlarının vurulması gerektiğini ifade edince Hız. Nuh'a benzetmişti. Fetih Sûresi'nin son ayetinde sahabeler anlatılırken ayette işareten yer aldığı gibi, o kâfirlere ve küfre karşı şiddetliydi. Rasulullah (a.s.m.) Hız. Osman'ı da ümmet içinde en hayırlı, hayrı bol olarak tavsif etmişti. Demek o hayırda ileri, en hayırlılar içinde yer alan biriydi. Hız. Ali ise engin bir ilme ve hüküm verme kabiliyetine sahipti. Sanki o ilk halifelerin şeyhülislamıydı. Burada adı geçen diğer sahabeler de anılan özelliklerde ileriydiler.

Görölüyor ki, Hız. Peygamber onları iyi tanıyor ve buna şahadet ediyordu. Ebu Zer'le ilgili sözlerinden sonra Hız. Ömer şöyle sordu:

“Bunu (doğruluk ve verayı) onda bilecek miyiz?”

Rasulullah cevap verdi:

“Evet, onu onda biliniz”^[526]

7. En Hayırlı İkili ve Hız. Osman

Bir gün hanımı Havle'den olma Muhammed, babası Hız. Ali'ye şöyle sormuştu:

“Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden sonra hangi insan en hayırlıdır?”^[527]

“Ebu Bekir.”

“Sümme men = Sonra kim?”

“Ömer.”

Sonrasını Muhammed (r.a.) şöyle anlatır:

“(Sonra da) ‘Osman’ diyeceğinden korktum ve şöyle dedim:

‘Sonra da sen.’”

Hız. Ali bu sözlerine şu karşılığı vermişti:

“Ben ancak Müslümanlardan bir adamım.”^[528]

Hız. Ali’nin açıklamaları gösteriyor ki, Rasulullah’tan sonra ümmet içinde en hayırlı kimse Hız. Ebu Bekir’di, hayırda ikinci sırada Hız. Ömer vardı. Hız. Ali kendisi hakkında alçak gönüllülük yapmıştı.

Şu halde Rasulullah’tan sonra, yönetme ve sorumluluk öncelikle bu ikisinin omzunda olacaktı.

Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer; Rasulullah’tan sonra en hayrı bol, en iyi kimselerdi. Bir gün Cabir b. Abdullah’ın da içinde olduğu bir toplulukta Hız. Ömer, Ebu Bekir’e şöyle seslendi:

“Ya hayra’n-nâsi ba’de Muhammed = Ey Muhammed’den (a.s.m.) sonra insanların en hayırlısı!”

Bunun üzerine Hız. Ebu Bekir (r.a.) şöyle karşılık verdi:

“Sen bana bunu dersin, ben de gerçekten Rasulullah’ı şöyle buyururken duydum: ‘Güneş, Ömer’den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı.”^[529]

Açıklamalar gösteriyor ki, Hız. Ömer ve Hız. Ali, Hız. Ebu Bekir’in hayırda ve iyilikte Rasulullah’tan sonra gelen ilk kişi olduğu kanaatindeydiler. Hız. Ebu Bekir de sözleriyle Hız. Ömer’in çok hayırlı ve iyi bir kimse olduğunu açıklıyordu. Rasulullah Hız. Ebu Bekir’e onu “güneş Ömer’den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı.” diyerek anlatmıştı.

Konuyla ilgili olarak İbn-i Ömer (r.a.) de şöyle der:

“Biz Nebi sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, Ebu Bekir’e, sonra Ömer’e, sonra da Osman’a kimseyi muadil (denk) tutmazdık. Sonrada Nebi’nin ashabını bırakır, aralarında müfadale yapmazdık (şu şundan faziletlidir demezdik)”^[530]

Yine Abdullah b. Ömer aynı konuyu şöyle anlatır:

“Rasulullah hayattayken biz şöyle derdik: ‘Kendisinden sonra Peygamber ümmetinin en faziletlisi Ebu Bekir’dir, sonra Ömer, sonra da Osman’dır. (Allah onlardan razı olsun). Peygamber (a.s.m.) bunu duyar ve itiraz etmezdi.”^[531]

8. “Def Çalacağım”

Eslem kabilesinden Büreyde el-Eslemî (r.a.) şunları anlatır:

“Rasulullah (a.s.m.) gazalarından birine çıktı. Bir zaman sonra geri dönünce ona siyah bir cariye (köle veya kız çocuğu) gelip şöyle dedi:

‘Ey Allah’ın Resulü, Allah seni sağ salim geri döndürürse senin önünde def çalacağıma ve teganni edeceğime söz vermiştim.’

Bunun üzerine Rasulullah ona şöyle dedi:

‘Söz verdiysen çal, yoksa yok.’

Derken kız çocuğu def çalmaya başladı. O çalarken Ebu Bekir içeri girdi, o çalarken sonra Ali içeri girdi. O çalarken sonra Osman içeri girdi. Daha sonra Ömer içeri girince o defini altına attı ve üstüne oturdu. Bunun üzerine Rasulullah (a.s.m.) şöyle buyurdu:

“İnne’ş-şeytâne le yehâfu minke yâ umaru = Ey Ömer, gerçekten şeytan senden korkuyor. O çalarken ben oturuyordum, o çalarken derken Ebu Bekir girdi, sonra o çalarken Ali girdi, sonra o çalarken Osman girdi. Ey Ömer, ama sen girince o defini attı.”^[532]

Defi çalan küçük kız çocuğu olmalıdır. Rasulullah (a.s.m.) bu zenci çocuğu kırmamak için, onun huzurunda def çalmasına ve tegannisine müsaade etmişti. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali ve Hz. Osman arka arkaya Rasulullah huzuruna girdiğinde kız çocuğu def çalmaya devam etmiştir. Hz. Ömer girince onun mehabetinden korkup çekinerek defini altına saklamış ve üzerine oturmuştur. Burada asıl konu Hz. Ömer olmakla birlikte, Rasulullah ve diğer üç kişinin fitrat ve karakterine işaret etmesi bakımından da hadise bazı şeyler söylemektedir.

Rasulullah olanları Hz. Ömer’e anlatarak; “mutlaka şeytan senden korkuyor” yorumunda bulunmuştur.

Burada şöyle düşünülebilir mi: “Rasulullah ve huzuruna girenler şeytani bir işe karıştılar, şeytan onlardan korkmadı, etkisini orada sürdürüyordu. Ömer gelince ondan korkusuna orayı terk etti.” Elbette böyle düşünmek yanlıştır. Yapılan şey günah olsaydı, başta Rasulullah buna müsaade etmezdi, diğerleri de duruma müdahale ederlerdi. Burada kız çocuğunun nezri veya sözü dini anlamda düşünülürse onun, ibadet niyetiyle mubah bir fiili gerçekleştirmek üzere verilen söz olduğu açıktır.^[533] Demek kız çocuğunun çaldığı

defe cevaz vardır, çaldığı nağmeler herhalde ülkemizdeki mehter veya ilahiler cinsinden veya bunlara yakın şeyler olmalıdır.

Bir bayram gününde Rasulullah (a.s.m.) Hz. Ayşe ile Mescit'te oynanan kılıç kalkan oyunu (dirkele) oynayan Habeşlileri seyretmişti. O zaman da Habeşli bir kız çocuğu def vuruyor ve oynuyordu.^[534] Ayrıca Hz. Ayşe'nin yanında büyüttüğü kızı evlendirdiğinde, Rasulullah ona düğünde “*lehv/eğlence*” olup olmadığını sormuş, ardından kadınlar arasındaki düğünde def eşliğinde şu şarkının söylenmesinin yerinde olacağını belirtmişti:

*“Eteynâkum, eteynâküm = Size geldik, size geldik,
Fe hayyânâ, fe hayyâkum = Allah, bize ve size afiyet versin,
Vele vle’z-zehebu’l-ahmer= Kızıl altın olmasaydı,
Mâ halet bivâdîkum = Gelin yurdunuza girmezdi,
Vele vle’l-hintatu’s-lemrâ’ = Esmer buğday olmasaydı,
Mâ seminet ‘azârîkum = Kızlarınız gelişmezdi.”*^[535]

Medine’de def eşliğinde söylenen ve Rasulullah’ın düğünlerde söylenmesini istediği şarkılardan biri buydu. Görüldüğü gibi güftesinde İslam’ın yasakladığı, mahzurlu saydığı bir durum yoktu. Onun kadınlar arasında def eşliğinde söylenmesi de Hz. Peygamber’in açıklamalarına göre caiz ve mubahtı.

Rasulullah’ın; şeytanın Hz. Ömer’den gerçekten korktuğunu söylemesi de bir gerçektir. O şeytanın kendisinden korkup yol değiştirdiği kimseydi. Hz. Peygamber bir keresinde de kendi şeytanından söz ederek; onun kendine “teslim-i silah ettiğini” ve zararsız hale geldiğini belirtmişti.

[504]. Münavi, I, 197; Rifai, s. 14, 16.

[505]. Münavi, I, 197.

[506]. a.g.e., I, 197.

[507]. a.g.e., I, 197.

[508]. a.g.e., I, 197.

[509]. İbn-i Mâce, I, 57; “Önceki Sahabelere Sonraki Sahabelerin Yetişememesi” konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 75-93.

[510]. Bkz. Bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.159.

[511]. Ashaba sebbin cürm-i azim oluşu. Bkz. Kurtubi, IV, 171; Mansur Ali, III, 306; Muhammed Rıza, s. 403; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85-86.

- [512]. Canan, XII, 250, nr. 4372; (Ebu Davud, Sünnet, 9'dan).
- [513]. Luis Ma'luf, s. 847.
- [514]. Bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 477.
- [515]. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Canan, XII, 246. nr. 4369; krş. Buhari, IV, 196; Mansur Ali, III, 324.
- [516]. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 390.
- [517]. Buhari, IV, 201-202; Mansur Ali, III, 324; Nevevi, s. 489, nr. 707.
- [518]. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Mansur Ali, III, 324, dipnot, nr. 2.
- [519]. Mansur Ali, III, 329. Sebir hakkında bilgi için bkz. Feyruzabadi, s. 457.
- [520]. Mansur Ali, III, 329.
- [521]. Kâinatı tesadüfe yer yoktur. Ayet-i kerimenin işareti ile bir yaprak bile Allah'ın ilmi ile dalından düşer. Bütün durmalar, sallanmalar ve hareketler bir gaye ile. Tesadüfen veya gayesiz değildirler.
- [522]. Mansur Ali, III, 328; Sarıcık, *Dört Halife II*, 62-65.
- [523]. Mansur Ali, III, 325.
- [524]. Fayda, "Ebu Bekir", *DİA*, X, 101.
- [525]. İbrahim'in "evvâh ve halim" oluşu konusunda bkz. *Hûd*, 11 / 75.
- [526]. Canan, XII, 248-249, nr. 4370 (Tirmizi, nr. 3793'ten).
- [527]. "Eyyunnâsu hayrun, ba'de'n-nebiyi sallallahu aleyhi vesellem?"
- [528]. "Mâ ene illâ racülün mine'l-müslimîn." Bkz. Buhari, IV, 195; Mansur Ali III, 315; Canan, XII, 281, nr. 4398; ayrıca bkz. *a.g.e.*, XII, 272.
- [529]. Mansur Ali III, 314; Canan, XII, 273, nr 4388; (Tirmizi, nr. 3685'ten).
- [530]. Buhari, IV, 191; Mansur Ali III, 324; Canan, XII, 255, nr. 4377.
- [531]. Mansur Ali III, 325; Canan, XII, 255; krş. Buhari IV, 191.
- [532]. Mansur Ali, III, 314, Fezailü Ömer.
- [533]. Nezir için bkz. Debbağoglu-Kara, s. 476.
- [534]. Mansur Ali, III, 314; Nikâhta def çalma konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301; V, 288.

[535]. Nikâhı ilan ve onda “lehv/eğlence” konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301.

Rasulullah burada başta iki büyük sahabe Ebu Bekir ve Ömer’i zikretmiş, diğer bazı isimleri de öne çıkan özellikleri ile sıralamıştı. Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir’di. O zaten karakter olarak ince kalpli ve duygusal biriydi. Özellikle Mekke’de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Şefkat ve merhametinden dolayı kendisine “Evvâh” da deniyordu. O evvâh oluştta İbrahim Halilullah’a benziyordu.

. Münavi, I, 197; Rifai, s. 14, 16.

. a.g.e., I, 197.

. a.g.e., I, 197.

. a.g.e., I, 197.

. Münavi, I, 197.

‘Salih kişiye gelince o Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemdir, onlardan kiminin kimine tanavvutu yani bitişikliği ve yamanması ise, onların Allah’ın Nebisi’ni kendisi ile gönderdiği işin velileri (sorumluları, başları) olmalarıdır.”

‘Üskün sebîru, fe innemâ ‘aleyke nebiyyun ve siddîkun ve şehidân = Sebir, sakın ol! Çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var”

“Rasulullah hayattayken biz şöyle derdik: ‘Kendisinden sonra Peygamber ümmetinin en faziletlisi Ebu Bekir’dir, sonra Ömer, sonra da Osman’dır. (Allah onlardan razı olsun). Peygamber (a.s.m.) bunu duyar ve itiraz etmezdi.”

“Ben Medine duvarlarından (bahçelerinden) bir duvar (bahçe) içindeydım. Derken bir adam geldi ve kapının açılmasını istedi. Bunun üzerine Rasulullah bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele’ Ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim Ebu Bekir. Onu hemen Rasulullah’nın (a.s.m.) söylediği ile müjdeledim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi (a.s.m.) (bana) şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.’ Bunun üzerine ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim, Ömer. Hemen ona Rasulullah’nın söylediklerini haber verdim, o da Allah’a hamd etti. Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerin Nebi bana

şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve ona isabet edecek musibet üzerine cennete gireceğini müjdele.’ Bunun üzerine kapıyı açtım, birde ne göreyim, Osman. Rasulullah’ın söylediklerini kendisine bildirdim, o da Allah’a hamd etti ve sonra da: ‘Allah yardım dilenendir’ dedi.

Benzer bir olay Hıra Dağı’nda da yaşanmıştı. Bir gün Hıra Dağı üzerinde Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman bulunurken, dağ sevincinden sallanmış, bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu:

“*Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden sonra hangi insan en hayırlıdır?*”

. Mansur Ali III, 314; Canan, XII, 273, nr 4388; (Tirmizi, nr. 3685’ten).

. Nezir için bkz. Debbağoglu-Kara, s. 476.

. Mansur Ali, III, 314, Fezailu Ömer.

. Mansur Ali III, 325; Canan, XII, 255; krş. Buhari IV, 191.

. Buhari, IV, 191; Mansur Ali III, 324; Canan, XII, 255, nr. 4377.

. Nikâhı ilan ve onda “*lehv/eğlence*” konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301.

. Mansur Ali, III, 314; Nikâhta def çalma konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301; V, 288.

. Mansur Ali, III, 328; Sarıcık, *Dört Halife II*, 62-65.

. Kâinatta tesadüfe yer yoktur. Ayet-i kerimenin işareti ile bir yaprak bile Allah’ın ilmi ile dalından düşer. Bütün durmalar, sallanmalar ve hareketler bir gaye iledir. Tesadüfen veya gayesiz değildirler.

. Mansur Ali, III, 329.

. Mansur Ali, III, 329. Sebir hakkında bilgi için bkz. Feyruzabadi, s. 457.

. Canan, XII, 248-249, nr. 4370 (Tirmizi, nr. 3793’ten).

. İbrahim’in “*evvâh ve halim*” oluşu konusunda bkz. *Hûd*, 11 / 75.

. Fayda, “Ebu Bekir”, *DİA*, X,101.

. Mansur Ali, III, 325.

. “*Mâ ene illâ racülün mine’l-müslimîn.*” Bkz. Buhari, IV, 195; Mansur Ali III, 315; Canan, XII, 281, nr. 4398; ayrıca bkz. *a.g.e.*, XII, 272.

. “*Eyyunnâsu hayrun, ba’de’n-nebiyi sallallahu aleyhi vesellem?*”

. Ashaba sebbin cürm-i azim oluşu. Bkz. Kurtubi, IV, 171; Mansur Ali, III, 306; Muhammed Rıza, s. 403; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85-

86.

. Bkz. Bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.159.

. İbn-i Mâce, I, 57; “Önceki Sahabelere Sonraki Sahabelerin Yetişememesi” konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 75-93.

. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Canan, XII, 246. nr. 4369; krş. Buhari, IV, 196; Mansur Ali, III, 324.

. Bkz. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 477.

. Luis Ma'luf, s. 847.

. Canan, XII, 250, nr. 4372; (Ebu Davud, Sünnet, 9'dan).

. Bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Mansur Ali, III, 324, dipnot, nr.

2.

. Buhari, IV, 201-202; Mansur Ali, III, 324; Nevevi, s. 489, nr. 707.

. Heyet, *Sahabiler Ans.*, s. 390.

Burada adı geçen Zübeyir, Zübeyir b. Avvam'dı. Rasulullah'ın öz halası Safiye'nin ve Hz. Hatice'nin erkek kardeşi Avvam'ın oğluydu. Ayrıca o kızı Esmâ'dan dolayı Hz. Ebu Bekir'in damadı ve Rasulullah'ın da bacanağıydı.

4) Zemahşeri'ye göre; hanım ve kocanın Ehl-i Beyt'i, yani ailesi ve akrabaları için “eshâr” denilir. Bu takdirde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir ve Peygamber eşlerinin babaları sıhirler içine girmektedir. Zaten kızlarının kocaları Hz. Osman, Hz. Ali ve diğer damatları eshârı içindedirler.

“Evet, onu onda biliniz”

Hadiste “Yamanmış ve bitişik gibi” diye anlam verdiğimiz “Nita” fiili, bir şeyi bir şey üzerine asmak, şüphe duymadan ve meşveret etmeden birinin rey ve görüşüyle hükmetmek, birine bir vesile ile ulaşmak anlamlarına gelir. Niyt aynı zamanda iki durum ve iş arasında olan orta yol (denge ve vasat) demektir. Kur'ân'da sahabeler ve müminler “*ümmeden vasaten = Vasat, dengeli, en hayırlı ümmet*” olarak açıklanır. Vasata denge ve kıvamı anlattığı için “*en değerli*” manası da verilmektedir.

5) Rasulullah'ın açıklamasına göre; ashab ve eshârda kim Peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve ahirette ikram ve edep güzelliğiyle muamele edecektir. Yahut Peygamber, böyle davrananlara Allah'ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir. Sahabeler ve sıhirlerde Peygamber hukuku nasıl muhafaza edilir?

Onlara sevgi ve saygı duyarak, kendilerini incitici olmayıp yollarında giderek. Ama onlar hakkında Hz. Peygamber'in razı olacağı tarzda, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecektir. Bir mümin böyle bir kötü sona, dünya ve ahirette şekavete düşmek istemeyeceğine göre, onun âl, ashab ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uygun olarak sevecektir.

Burada şöyle düşünülebilir mi: *“Rasulullah ve huzuruna girenler şeytani bir işe karıştılar, şeytan onlardan korkmadı, etkisini orada sürdürüyordu. Ömer gelince ondan korkusuna orayı terk etti.”* Elbette böyle düşünmek yanlıştır. Yapılan şey günah olsaydı, başta Rasulullah buna müsaade etmezdi, diğerleri de duruma müdahale ederlerdi. Burada kız çocuğunun nezri veya sözü dini anlamda düşünülürse onun, ibadet niyetiyle mubah bir fiili gerçekleştirmek üzere verilen söz olduğu açıktır. Demek kız çocuğunun çaldığı defe cevaz vardır, çaldığı nağmeler herhalde ülkemizdeki mehter veya ilahiler cinsinden veya bunlara yakın şeyler olmalıdır.

Muhacirlerin sonuncusu, Hz. Abbas'tı. Resul-i Ekrem'e karabeten yakınlığından dolayı Ashab-ı Kiram tarafından kendine çok hürmet gösterilirdi. Hatta Hz. Ömer ve Hz. Osman at üzerinde iken, onunla karşılaşırsalar, kendisine saygıdan dolayı attan inerler, *“Amm-i Resul”* diye tazimde bulunurlardı. Ebu Süfyan ve oğulları Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olmuşlar ve Medine'ye gelmişlerdi. Bunlar Ashab-ı Kiram'ın en sonlarındaydılar ve muhacirlerden değildiler.

“Üsbüt uhud, fe innemâ 'aleyke nebiyyün ve siddîkun ve şehîdânî = Uhud sakın dur, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk ve iki şehit var”

Hz. Osman, Sebir olayını 656 yılında halife iken şehit edilmeden önce evini kuşatanlara da hatırlatmış, oradakiler Rasulullah'ın böyle buyurduğunu doğrulayınca, *“Allahu ekber, benim için şahit oldular, Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki ben şehidim!”* diye üç kez bu sözü tekrarlamıştı.

“Biz Nebi sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, Ebu Bekir'e, sonra Ömer'e, sonra da Osman'a kimseyi muadil (denk) tutmazdık. Sonrada Nebi'nin ashabını bırakır, aralarında müfadale yapmazdık (şu şundan faziletlidir demezdik)”

“İnne’ş-şeytâne le yehâfu minke yâ umaru = Ey Ömer, gerçekten şeytan senden korkuyor. O çalarken ben oturuyordum, o çalarken derken Ebu Bekir girdi, sonra o çalarken Ali girdi, sonra o çalarken Osman girdi. Ey Ömer, ama sen girince o defini attı.”

“Ashabım ve sıhirlerim hakkında beni muhafaza ediniz; Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin) ve onu azapla yakalaması da yakındır.”

Said b. Zeyd (r.a.) hicretin 56. yılında, Hz. Muaviye’nin ilk yıllarında vefat ettiğine göre, dört halife döneminde hayatta olan biriydi. Ama o Rasulullah’ın vefatından sonra, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde siyasal olaylara katılmadı, Medine’de çiftçilik yaparak geçindi, yetmişini geçmişken vefat etti.

“Halid, Ehl-i Bedir’den birini üzme. Uhud Dağı kadar altın sadaka etsen, birinin derecesine varamazsın.”

1) Muhacirler: Mekke Fethi’nden önce Medine’ye hicret edenler.

“Sen bana bunu dersin, ben de gerçekten Rasulullah’ı şöyle buyururken duydum: ‘Güneş, Ömer’den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı.’”

Bir bayram gününde Rasulullah (a.s.m.) Hz. Ayşe ile Mescit’te oynanan kılıç kalkan oyunu (dirkele) oynayan Habeşlileri seyretmişti. O zaman da Habeşli bir kız çocuğu def vuruyor ve oynuyordu. Ayrıca Hz. Ayşe’nin yanında büyüttüğü kızı evlendirdiğinde, Rasulullah ona düğünde *“lehv/eğlence”* olup olmadığını sormuş, ardından kadınlar arasındaki düğünde def eşliğinde şu şarkının söylenmesinin yerinde olacağını belirtmişti:

“Üsbüt hırâu feleyse ‘aleyke illâ nebiyyun ev siddîkun ev şehîdun = Hira sakın ol, çünkü üzerinde ancak Nebi, siddîk yahut şehit var.”

Mâ seminet ‘azârîkum = Kızlarınız gelişmezdi.”

“Vallahi onlardan bir adamın Rasulullah’la onda (onun yolunda) yüzü tozlanacak kadar bulunması; sizden birinin bir ömürlük amelinden hayırlıdır; o Nuh gibi uzun yaşasa da.”

“Ben ancak Müslümanlardan bir adamım.”

Rasulullah burada başta iki büyük sahabe Ebu Bekir ve Ömer’i zikretmiş, diğer bazı isimleri de öne çıkan özellikleri ile sıralamıştı.

Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir'di. O zaten karakter olarak ince kalpli ve duygusal biriydi. Özellikle Mekke'de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Şefkat ve merhametinden dolayı kendisine “Evvâh” da deniyordu. O evvâh oluştâ İbrahim Halilullah'a benziyordu.

Rasulullah o gün bir bahçedeydi. Bahçede kuyu ağzına oturmuş ayaklarını aşığıya sallamıştı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de onun yanına gelince onun gibi oturup ayaklarını kuyuya sallamışlardı. Ama Hz. Osman gelince, Rasulullah'tan utandığı için öyle oturmadı, gitti karşısına oturdu.

5) Rasulullah'ın açıklamasına göre; ashab ve eshârda kim Peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve ahirette ikram ve edep güzelliğıyle muamele edecektir. Yahut Peygamber, böyle davrananlara Allah'ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir. Sahabeler ve sıhirlerde Peygamber hukuku nasıl muhafaza edilir? Onlara sevgi ve saygı duyarak, kendilerini incitici olmayıp yollarında giderek. Ama onlar hakkında Hz. Peygamber'in razı olacağı tarzda, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecektir. Bir mümin böyle bir kötü sona, dünya ve ahirette şekavete düşmek istemeyeceğine göre, onun âl, ashab ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uygun olarak sevecektir.

Bu da öncelikle, onlar hakkında, dili seb, tahkir, küçük görme ve hakarettten çekmekle olur. Onları kınamamak ve düşmanlıktan vazgeçmekle gerçekleşir.

Sonuç

Hız. Osman 577 yılında Hicaz'ın üç önemli kentinden biri olan Taif'te doğdu. Taif yaklaşık olarak Mekke'ye 100 km uzaklıkta ve Mekke'nin güneyinde bulunan önemli bir kentti. Babası ona cahiliye geleneklerine uygun olarak, “*yılan, yılan yavrusu*” veya “*kuş yavrusu*” anlamlarına gelen “*Osman*” adını verdi.

Mekke ticaret yolları kavşağında bulunan dinî ve ticarî bir merkezdi. Onun doğduğu Taif ise, Mekke ile ticari, sosyal ve dini bağları olan bir sayfiye kentiydi. Burası üzüm, şarap, gül ve türlü meyveleriyle meşhur bir yerleşim merkeziydi ve orada meşhur Lât putu da bulunmaktaydı.

Burası ziraata elverişli serin bir yerdi. Her gün Mekke'den Taif'e, Taif'ten Mekke'ye kervanlar kaldırılırdı. Hali vakti yerinde olan Mekkeliler yazı bu serin, suları bol, bağlık bahçelik ve bir surla korunan Taif'te geçirmekteydiler. İşte Hız. Osman böyle bir kentte dünyaya gelmişti. Hayvancılıkla da uğraşan Taifliler de aynı zamanda Mekkeliler gibi kervan tüccarıydılar.

Hız. Osman Kureş'in alt kollarından olan Emevilere mensuptu. O, Taif'te doğmasına rağmen gençliğini Mekke'de geçirdi ve Mekkeliler gibi genç yaşta ticarete atıldı, Yemen'e ve Suriye'ye defalarca gidip geldi. Otuz üç otuz dört yaşlarında Hız. Ebu Bekir vasıtasıyla ilk zamanlar ve gizli davet döneminde Müslüman oldu. Halim selim, hayâlî, nazik, beyefendi, kültürlü, dünyadan haberdar, zengin, yardım sever, saygın ve geniş ufuklu biri olarak biliniyordu.

Onun genç yaşta ve birden Müslüman olması, Mekke'de kamuoyunu epeyce meşgul etti. Amcası ve Hız. Peygamber'in Halası Beyza'nın kızı olan annesi Erva, onu yeni dinden vazgeçirmek için ellerinden geleni yaptılar, ama o girdiği yeni dinden dönmedi ve onlara direndi.

Hız. Osman Müslüman olunca Rasulullah onu 613 yılında, 604'te Mekke'de doğan kızı Rukiye ile evlendirdi. Rasulullah'ın güzel kızı Rukiye onunla evlendiğinde dokuz on yaşlarında idi. Hız. Osman, Müslümanlara yapılan eziyet ve işkenceler dolayısıyla 615 yılında tertiplenen ilk Habeşistan muhacirleri kfilesinde yer aldı ve yanında genç hanımı Rukiye de vardı.

Habeşistan'da Rukiye “*Abdullah*” adında bir oğlan doğurdu ve bunun üzerine Hz. Osman “*Ebu Abdullah*” olarak künyelendi. Hicret sonrası Habeşistan'da bir yıl kadar kaldıktan sonra bazı haberler üzerine yeniden Mekke'ye dönmüştü. Bazı tarihçiler onun ikinci Habeşistan hicretine katıldığından da söz ederler.

O fiziki yapı olarak; uzun boylu, geniş omuzlu, esmer ve nazik tenli, yakışıklı ve sık ve güzel sakallı biriydi. Kendisi ilk Müslümanlardan ilk sekiz kişi arasında yer almıştı.

622 yılında diğer Müslümanlar gibi o da Medine'ye hicret etti. Medine'de Hassan b. Sabit'in kardeşi Evs b. Sabit'in evine indi ve çok geçmeden muâhâtla onunla kardeş edildi. Hicret üzerinden çok geçmeden o, Rasulullah'ın alana cennet vaat ettiği Rûme Kuyusu'nu büyük bir para mukabili satın alıp vakfetti ve Müslümanlara büyük bir iyilikte bulundu.

Hz. Osman hanımı Rukiye kızamık çıkardığından dolayı Rasulullah'ın görüşleri doğrultusunda Bedir Savaşı'na katılamadı ise de, Rasulullah ona Bedir ganimetlerinden pay verdi ve savaşa katılmış gibi sevap aldığını söyledi.

623'te Bedir Savaşı'ndan döndüğü sırada hanımı Rukiye on dokuz yirmi yaşlarında vefat edince, bir yıl kadar sonra Hz. Peygamber kendisine Rukiye'nin küçüğü olan ve muhtemelen 605'te Mekke'de doğan bir diğer kızı Ümmü Gülsüm'ü verdi. Böylece o “*Osmânu Zü'n-Nûreyn = İki Nur Sahibi Osman*” olarak anılmaya başladı. Hz. Peygamber ahlak bakımından onu çok beğenirdi ve bundan dolayı onu ikinci kez kendisine damat edinmişti. O Bedir Savaşı hariç, Rasulullah'ın çıktığı bütün gazalarda Hz. Peygamberle birlikte olmuştu.

Hz. Osman hicretin üçüncü yılında Uhud'un güneyinde yapılan savaşta yenilgi sırasında düşman önünde tutunamayıp dağılan sahabeler içinde yer aldı. Hicretin altıncı yılında Hudeybiye Antlaşması öncesi Rasulullah kendisini Mekke'ye elçi olarak gönderdi. Mekkeliler kendisinin Hudeybiye'ye dönmesini engellediler ve Hudeybiye'deki Müslümanlara onun ölüm haberi gelince, Rasulullah bu yüzden Müslümanlardan Rıdvan Biatı'ni aldı. Ayrıca bu sırada kendisi, bir eliyle diğer eline vurarak damadı Hz. Osman yerine biatte bulundu.

Yaklaşık altı yıl evli kaldığı hanımı Ümmü Gülsüm, hicretin dokuzuncu yılında 630'da vefat edince bu durum hem Hz. Osman'ı, hem Rasulullah'ı üzmüştü. Aynı yıl Medine'den 780 km uzaklıkta, Medine'nin kuzeyinde olan Tebük'e düzenlenen sefer sırasında Hz. Osman en büyük yardımı yapan sahabe oldu. Hatta bu yüzden Hz. Peygamber (a.s.m.) şöyle buyurmuştu:

"Bu günden sonra yapacakları Osman'a zarar vermez."

Medine döneminde Rasulullah'ın teşvikleriyle hafız sahabeler içine giren Hz. Osman, okuma yazma bilen biriydi ve Hz. Peygamber'in vahiy kâtipleri içinde yer almıştı. Rasulullah vefat edince Hz. Ebu Bekir'in de sekreterliğini yaptı ve onun müşavirlerinden oldu. Hz. Ebu Bekir ölümü öncesi onu yanına çağırarak ve Hz. Ömer'i veliaht tayin eden ahitnameyi de ona yazdırmıştı. O Hz. Ebu Bekir'in iki yıllık hilafetinden sonra on yıl (634-644) İslam devletinin başında kalacak Hz. Ömer'in de destekçilerinden ve güvenilir müşavirlerinden oldu.

Hz. Ömer Mescit'te bir sabah namazı öncesi bir köle tarafından suikasta uğrayınca halife olabilecek altı kişinin arasında onun adını da verdi. Hz. Ömer'in ölümünden sonra, Abdurrahman b. Avf'ın da desteğiyle, kendisi devleti Rasulullah ve ilk iki halifenin yolundan giderek yöneteceğine söz verip 644'te halife olmuştu.

Hilafetinin ilk altı yılında, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer döneminde devam eden fetih projesini devam ettirdi ve onun döneminde önemli fetihler oldu. Bu arada Kur'ân nüshalarını çoğaltarak önemli merkezlere gönderdi. Mescid-i Nebvî'yi tamir ettirdi ve yeniledi. Onun zamanında Suriye valisi Hz. Muaviye ilk deniz gücünü kurdu ve ilk deniz zaferleri kazanıldı.

Onun hilafetinin son altı yılı, ilk büyük fitnenin yaşandığı dönem olarak tarihlerde yer alır. Kitapta açıkladığımız üzere bunun farklı sebepleri vardı. Sonuçta ihtilalciler 656 yılında Hz. Osman'ın evini kuşatarak kendisini sekiz on yerinden yaralayıp şehit ettiler. Böylece İslam tarihinde, bir ihtilal ve darbeye öldürülerek hal' edilen ilk halife ve devlet başkanı Hz. Osman oldu. Öldürüldüğünde seksen veya seksen iki yaşındaydı. O Ümmü Gülsüm'ün vefatından sonra yeni evlilikler yapmış ve bu evliliklerden oğulları ve kızları olmuştu.

Hz. Osman gecelerini ibadetle gündüzlerini oruçla geçiren nazik, hayâlî, mahçup merhametli ve cömert biriydi.

H . Osman hakkında Rasulullah, zaman zaman önemli değerlendirmelerde bulunmuştu: Resul-i Ekrem (a.s.m.) onu cennetle ve şahadetle müjdeledi. Rasulullah hayatta iken Mescid-i Nebevî'nin genişletilmesi, Rûme Kuyusu'nun alınması ve Tebük Seferi'ndeki fedak rlıklarından dolayı ona önemli müjdeler verdi. Ayrıca onu on cennetlik kişi içinde andı. Rasulullah'ın değerlendirmelerine bakılırsa, o H . Ebu Bekir ve H . Ömer'den sonra gelen üçüncü kimseydi.

Kaynaklar

ABDULFETTAH ALİ ŞEHHALE, *Dırâsât Fî Târihi'l-Arab*, Kahire 1972.

AHMED B. HANBEL, *Müsned*, I-VI, Beyrut ty.

AHMED CEVDET PAŞA, *Kısas-ı Enbiyâ*, I-II, Bedir Yayınevi, İstanbul 1981.

ALGÜL, Hüseyin, "Hamza", *DİA*, İstanbul 1995, s. 251-252.

ALGÜL, Hüseyin, "Ensar", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 251-252.

ASKALÂNÎ, Ali b. Ahmed, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, I-VIII, Beyrut ty.

ÂLÛSÎ, Muhammed Şükri, *Bülûğu'l-Ereb*, I-III, Beyrut ty.

AVCI, Casim, "Hilafet", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 539-546.

AYCAN, İrfan, "Ebu Süfyan", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 230-232.

AYCAN, İrfan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, İstanbul 1994, s. 332-334.

AYDINLI, Abdullah, "Ebu Zer", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 266-269.

BARDAKOĞLU, Ali, "Had", *DİA*, XIV, İstanbul 1994, s. 547-551.

BELAZURÎ, *Fütûhu'l-Büldân*, terc. Mustafa Fayda, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

BİLMEN, Ömer Nasûhi, *İstilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985.

BOZKURT, Nebi, "Minber", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 101-103.

BOZKURT, Nebi-KÜÇÜKAŞÇI, Sabri, "Mekke", *DİA*, XXXVII, Ankara 2003, s. 556-563.

BUHARÎ, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhari*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ty.

BÛTÎ, MUSTAFA RAMAZAN *Fıkhu's-Sire*, terc. Ali Nar-Orhan Aktepe, Selam Yayınları, İstanbul 1988.

CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte*, I-XVIII, Akçağ Yayınları, İstanbul ty.

CORCİ ZEYDAN, *Medeniyet-i İslamiye Tarihi* terc. Zeki Meğamiz, I-V, İstanbul 1327.

ÇAĞATAY, Neşet, "Rukayye", *İA*, XII, 765-766.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Adalet", *DİA*, I, İstanbul 1998, s. 341-343.

ÇETİN, Abdurrahman, "Ezan", *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 36-38.

ÇUBUKÇU, Asri, "Ebu Dücane", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 122.

DAĞCI, Şamil, "Kısas", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 488-495.

DEBBAĞOĞLU, Ahmet ve Arkadaşı, *Ansiklopedik Büyük İslam İlmihâli*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1970.

DİYARBEKRİ, Hüseyin b. Muhammed, *Târihu'l-Hamis*, I-II, Dâru's-Sâdır, Kahire 1283.

ERDEM, Sargon "Bayram", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 258.

ERKAL, Mehmet, "Beytûlmâl", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 90-94.

ERKAL, Mehmet, "Ganimet", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 351-354.

FÂRUKÎ, İsmâil Râci-EL-FÂRUKÎ, Luis Lâmia, *İslam Kültür Atlası*, terc. Mustafa Okan Kibaroglu-Zerrin Kibaroglu, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1999.

FAYDA, Mustafa, "Ebu Bekir", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 101-108.

FAYDA, Mustafa, "Bedir Gazvesi", *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 325-327.

FAYDA, Mustafa, "Aişe", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 201-205.

FAYDA, Mustafa, "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 75-76.

FAYDA, Mustafa, "Cennetü'l-Baki", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 387.

FEYRÛZÂBÂDÎ, Muhammed b. Ya'kub, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müesssesetü'r-Risâle, Beyrut 1996.

FIĞLALI, E. Ruhi, "Ali", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 371-374.

FIĞLALI, E. Ruhi, "Abdullah b. Sebe", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 133-134.

FIĞLALI, E. Ruhi, "Hasan", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 282-285.

GÜNDÜZ, Filiz, "Minare", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 98-101.

HALEBÎ, Ali b. Bürhânuddîn, *İnsânu'l-Uyûn*, I-III, Beyrut 1980.

HASAN İBRAHİM HASAN, *Siyasi, Kültürel, Dinî, Sosyal İslam Tarihi*, I-VI, terc. İsmail Yiğit ve arkadaşları, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1985.

HEYET, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I-XV, Çağ Yayınları, İstanbul 1988.

HEYET, *Sahabiler Ansiklopedisi*, İstanbul ty.

HEYET, *Mecmau't-Tefâsir*, I-VI, İstanbul 1317.

HEYET, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, Medine 1987.

HEYTEMÎ, Ahmed b. Hacer, *es-Savâiku'l-Muhrika*, el-Mektebetü'l-Kâhira, Kâhire 1385.

HİZMETLİ, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara 1999.

HİTTİ, Philip K. *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, I-IV, terc., Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.

HODGSON, M.G.S. *İslam'ın Serüveni*, I-III, terc., Tercüme Kurulu, İz Yayıncılık, İstanbul 1993.

İBN-İ EBİ'L-'IZZ, *Şerhu'l-Akâidi't-Tahâviye*, el-Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut 1988.

İBN-İ EBİ'L-'IZZ, *Şerhu'l-Akideti't-Tahâviye*, I-II, Beyrut 1985.

İBN-İ HACER, Ahmed b. Hacer, *el-İsabe fî Temyîzi's-Sahabe*, I-VIII, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, Beyrut 1995.

İBN-İ HİŞÂM, Abdulmelik b. Hişâm, *Siretü'n-Nebi*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.

İBN-İ KESİR, İsmail b. Dîmâr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.

İBN-İ KESİR, *el-Bidaye*, III-IV, Daru'l-Hadis, Kahire 1994

İBN-İ İSHÂK, Muhammed b. İshak, *Siretü İbni İshak*, Tahkik, Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981.

İBN-İ MÂCE, Muhammed b. Yezid, *Sünenu İbni Mâce*, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ty.

İBN-İ SA'D, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut ty.

İBNÜ EBİ'L-'IZZ, *Şerhu'l-Akaidi't-Tahaviye*, el-Mektebetü'l-İslami, Beyrut 1988.

İBNÜ'L-MULAKKİN, Ömer b. Ali, *Ğâyetü's-Sûl fî Hasâisi'r-Rasûl*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1993.

İBNÜ'L ESİR, Ali b. Ebu'l-Kerm, *El-Kâmil Fi't-Târih*, I-XII, Beyrut ty.

KALLEK, Cengiz, "Biat", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 121-124.

KANDEHLEVÎ, *Hayâtu's-Sahâbe*, I-IV, terc., Ahmet Meylani, İslâmi Neşriyat, Konya 1983.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Hafsa", *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 119-120.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Hatice", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, 465-466.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Fatıma", *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 219-223.

KAPAR, M. Ali, "Ebu Leheb", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 178-179.

KESKİOĞLU, Osman, Hz Osman Zinnureyn, İstiklal Matbaası, Ankara 1960.

KÖKSAL, M. Asım, *Hiz. Muhammed ve İslamiyet*, I-XII, Şamil Yayınevi, İstanbul 1972.

KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-IX, Mısır 1952.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "İmam", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 178-180.

LINGS, Martin, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, terc., Nazife Şişman, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

LUİS MALÛF, *el-Müncid fi'l-Luğa ve'l-A'lâm*, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut 1973.

MANSÛR ALİ NASÎF, *et-Tâc li Câmi'ul-Usûl*, I-V, Mektebetü Pamûk, İstanbul 1961.

MANTRAN, Robert, *İslâmın Yayılış Tarihi*, terc., İsmet Kayaoğlu, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

LINGS, Martin, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, terc., Nazife Şişman, İz Yayıncılık, İstanbul 1983.

LUİS MA'LÛF, *el-Muncid*, Beyrut 1973.

MES'ÛDÎ, Ali b. Hüseyin, *Mürûc'uz-Zeheb*, I-IV, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1986.

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ, *Saffetü't-Tefâsir*, I-III, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1986.

MUHAMMED FUÂD ABDUL-BÂKÎ, *El-Mu'cemu'l-Müfehres*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul 1982

MUHAMMED FARUK EN-NEBHÂN, *İslâm Anayasa ve İdare Hukukunun Esasları*, terc., Servet Armağan, Sönmez Yayınevi, İstanbul 1980.

MUHAMMED HAMİDULLAH, *İslâm Peygamberi*, I-II, terc., Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980.

MUHAMMED HAMİDULLAH, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1987.

MUHAMMED HUDARÎ BEK, *Nûru'l-Yakîn*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ty.

MUHAMMED HUDARÎ BEK, *İtmâmu'l-Vefa*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ty.

MUHAMMED RIZA, *Muhammed*, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, Beyrut 1988.

MÜNAVÎ, Feyzu'l-Kadir Şerhu Câmi'is-Sağir, I-VI, Mısır 1958.

MÜNAVÎ, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmi'is-Sağir*, I-IV, Beyrut ty.

MUTLU, İsmail-DÖĞEN, Şaban, *Sahabiler Ansiklopedisi*, I-II, İstanbul 1993.

NEVEVÎ, Yahya b. Şeref, *Riyâzus-Sâlihîn*, terc., Mehmed Emre, Bedir Yayınevi, İstanbul 1974.

ÖNKAL, Ahmet, "Hicret", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 458-462.

ÖZEL, Ahmet, "Cihad", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 527-531

RAĞİB EL-ISFAHÂNÎ, Hüseyin b. Muhammed, *el-Mufredât*, Kitâbu'l-Cumhuriye, Beyrut ty.

SARICIK, Murat, *Hulafây-ı Râşidîn Döneminden İlginç Problemler*, Tuğra Matbaası, Isparta 1999.

SARICIK, Murat, *Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt*, Nesil Yayınları, İstanbul 1997.

SARICIK, Murat, *Sahabe Modeli*, Nesil Yayınları, İstanbul 1997.

SARICIK, Murat, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden İlginç Problemler*, Tuğra Matbaası, Isparta 2001.

SARICIK, Murat, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Tuğra Matbaası, Isparta 1998.

SARICIK, Murat, *Dört Halife Dönemi*, I-II, Nesil Yayınları, İstanbul 2002.

SARICIK, Murat, *Hz. Ebu Bekir*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.

SARICIK, Murat, *Hz. Muhammed'in Çağrısı-Mekke Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.

SARICIK, Murat, *Hz. Muhammed'in Çağrısı-Medine Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2009.

SARICIK, Murat, *Kendi dilinden Peygamberimiz-1*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.

SARICIK, Murat, *Cahiliye Kültürü*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2006.

SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.

SEMHÜDÎ, *Vefâu'l-Vefâ*, I-IV, Beyrut 1955.

SEYYİD EŞ-ŞABLANCÎ, *Nûrul-Ebsâr*, Kâhire 1375.

SUBHÎ SALİH, *İslâm Mezhepleri ve Müesseseleri*, terc., İbrahim Sarmış, İstanbul 1981.

SURUÇ, Salih, *Peygamberimizin Hayatı*, I-II, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1982.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebu Bekr, *Târihu'l-Hulafâ*, Mısır 1952.

ŞAFAK, Ali, "Bağy", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 451-452.

ŞİBLİ NUMÂNÎ, *Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, I-II, terc., Talip Yaşar Alp, Çağ Yayınları, İstanbul 1980.

TAFTAZÂNÎ, Mesud b. Ömer, *Şerhu'l-Makâsıd*, I-V, Beyrut 1988.

TELLİOĞLU, Ömer, "Ömer b. Hattab", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, I-V, Şamil Yayınları, İstanbul 1992, s. 172-179.

TEVFİK FEHD, "Lât", *DİA*, XII, Ankara 203, s. 107-108.

TOPUZOĞLU, Ümmü Gülsüm, İA,

ULUDAĞ, Süleyman, "Halife", *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 299-300.

ULUDAĞ, Süleyman, "Dünya", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 22-25.

UNAT, Faik Reşit, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1974.

VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer, *el-Megâzî*, I-III, Tahkik, Marsden Joner, Matbaatu Câmi'ati London, London 1966.

WİLL, Durant, *İslâm Medeniyeti*, terc., Orhan Bahaeddin, 1001 Temel Eser, İstanbul ty.

YAVUZ, A. Fikri, *İslam İlmihali*, Çile Yayınları, İstanbul 1983.

YAZIR, M Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-IX, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.

YİĞİT, İsmail, "Osman", *DİA*, XXXII, İstanbul 2007, s. 438-443.

ZEBİDÎ, Ahmed b. Ahmed, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi*, terc., Ahmed Naim, I-XII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984.

ZEHEBÎ, Ahmed b. Osman, *el-Hulefâu'r-Râşidûn min Târihi'l-İslam*, Beyrut 1988.

ZEHEBÎ, Ahmed b. Osman, *Tarîhu'l-İslâm*, tahkik, Ömer Abdusselam, Beyrut 1982.